

รายงานการพิจารณาศึกษา
เรื่อง
แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคน
ในชาติ

โดย
คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ
วุฒิสภา

สำเนา

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา โทร. ๐ ๒๕๓๑ ๙๑๗๘-๙

ที่ สว ๐๐๑๐.๑๐/(ร ๓๓) วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง รายงานการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

กราบเรียน ประธานวุฒิสภา

ด้วยในคราวประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ ๑๗/๒๕๖๒ (สมัยสามัญประจำปีครั้งที่หนึ่ง) วันอังคารที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๒ ที่ประชุมวุฒิสภาได้ลงมติตั้งคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ ซึ่งเป็นคณะกรรมการสามัญประจำวุฒิสภา ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๗๘ วรรคสอง (๗) มีหน้าที่และอำนาจพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ กระทู้กิจการ พิจารณาสอบหาข้อเท็จจริง หรือศึกษาเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวกับกิจการทางการทหารทั้งปวง อุตสาหกรรมป้องกันประเทศ และการพัฒนาประเทศ และที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงแบบองค์รวม พิจารณาศึกษา ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ที่อยู่ในหน้าที่และอำนาจ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งปัจจุบันคณะกรรมการคณะนี้ประกอบด้วย

(๑) พลเอก บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์	ประธานคณะกรรมการ
(๒) พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร	รองประธานคณะกรรมการ คนที่หนึ่ง
(๓) พลเอก จิระศักดิ์ ชมประสพ	รองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง
(๔) นายถวิล เปลี่ยนศรี	รองประธานคณะกรรมการ คนที่สาม
(๕) พลเอก อุดมชัย ธรรมสาโรรัชต์	เลขาธิการคณะกรรมการ
(๖) ศาสตราจารย์นิสตาร์ เวชยานนท์	โฆษกคณะกรรมการ
(๗) พลเอก อู๊ด เป็องบน	ประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการ
(๘) พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
(๙) พลเอก วัฒนา สรรพานิช	ที่ปรึกษาคณะกรรมการ
(๑๐) พลเอก ชูศักดิ์ เมฆสุวรรณ	
(๑๑) พลเอก สมหมาย เกาฏีระ	
(๑๒) นายเชิดศักดิ์ สันติวรวุฒิ	
(๑๓) นายทวิวงศ์ จุลกมนตรี	
(๑๔) คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์	
(๑๕) ว่าที่ร้อยตรี วงศ์สยาม เพ็งพานิชภักดิ์	
(๑๖) นางสาวปิยฉัญญ์ วันเฉลิม	
(๑๗) พลเอก เฉลิมพล ศรีสวัสดิ์	
(๑๘) พลเอก ณรงค์พันธ์ จิตต์แก้วแท้	
(๑๙) นายอนุศิษฐ์ คุณากร	

บัดนี้ คณะกรรมการ....

บัดนี้ คณะกรรมการได้พิจารณาศึกษา เรื่อง แนวทางการสร้างความรักความสามัคคี
ปรองดองของคนในชาติ เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงขอรายงานผลการพิจารณาศึกษาเรื่องดังกล่าวต่อวุฒิสภา
ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๙๘

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และนำเสนอรายงานของคณะกรรมการต่อที่ประชุมวุฒิสภา
เพื่อพิจารณาต่อไป

(ลงชื่อ) พลเอก บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์
(บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์)
ประธานคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ
วุฒิสภา

สำเนาถูกต้อง

(นายอลนกรณ์ คำด้วง)

ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
การทหารและความมั่นคงของรัฐ

(นางสิริกร อังกาบ)

ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ
การทหารและความมั่นคงของรัฐ

กลุ่มงานคณะกรรมการการทหาร
สำนักกรรมการ ๒ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
โทร. ๐ ๒๘๓๑ ๙๑๘๙

สุชาติ พิมพ์
สิริกร ทาน ๑
อลนกรณ์ ทาน ๒

คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

พลเอก บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์
ประธานคณะกรรมการ

พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร
รองประธานคณะกรรมการ
คนที่หนึ่ง

พลเอก จีระศักดิ์ ชมประสพ
รองประธานคณะกรรมการ
คนที่สอง

นายถวิล เปลี่ยนศรี
รองประธานคณะกรรมการ
คนที่สาม

พลเอก อุดมชัย ธรรมสาโรรัชต์
เลขาธิการคณะกรรมการ

ศาสตราจารย์นิสดารก์ เวชยานนท์
โฆษกคณะกรรมการ

พลเอก อู๊ด เบื้องบน
ประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการ

คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลเอก วัฒนา สรรพานิช
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลเอก สมหมาย เกาฐีระ
กรรมการ

พลเอก ชูศักดิ์ เมฆสุวรรณ
กรรมการ

คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์
กรรมการ

นายเชิดศักดิ์ สันติวรวุฒิ
กรรมการ

นายทวีวงษ์ จุลกมนตรี
กรรมการ

ว่าที่ร้อยตรี วงศ์สยาม เพ็งพานิชภักดิ์
กรรมการ

นางสาวปิยฉัญฐ์ วันเฉลิม
กรรมการ

พลเอก เฉลิมพล ศรีสวัสดิ์
กรรมการ

พลเอก ณรงค์พันธ์ จิตต์แก้วแท้
กรรมการ

นายอนุสิษฐ คุณากร
กรรมการ

คณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ
และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง
คณะกรรมการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร
ประธานคณะอนุกรรมการ

นายเชิดศักดิ์ สันติวรุฒิ
รองประธานคณะอนุกรรมการ
คนที่หนึ่ง

นายอนุสิทธิ์ คุณากร
รองประธานคณะอนุกรรมการ
คนที่สอง

นายทวีวงศ์ จุลกมนตรี
รองประธานคณะอนุกรรมการ
คนที่สาม

นางสาวปิยฉัญญ์ วันเฉลิม
รองประธานคณะอนุกรรมการ
คนที่สี่

พลเอก เจ็ดวุธ คราประยูร
อนุกรรมการ

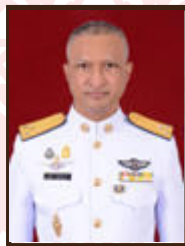
นายวีรศักดิ์ ทิพย์มณฑิเย
อนุกรรมการ

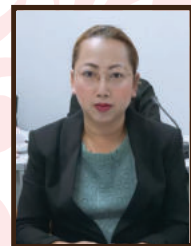
นางสาวชลอนสรณ์ พิษฐศาสตร์
อนุกรรมการ

นายประยุทธ์ คงเฉลิมวัฒน์
อนุกรรมการ

พลอากาศโท ภูมิใจ เลขสุนทราก
อนุกรรมการและเลขานุการ

นางสาวปสุตา ปัญญาทิพย์
อนุกรรมการ

พันเอก กาญจนะดิษฐ์ ไยเกตุ
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ที่ปรึกษาคณะกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ
และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง
คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลเอก สุนัย สัมปัตตะวนิช
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลเอก ปรีชา เทียมฉัตร
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลเอก ณ์ทกร เกิดสุขผล
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลเอก อภิศักดิ์ สมบัติเจริญนนท์
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

พลตรี วาทิกษ์ พิมพ่วงค์
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

นายวรณัฐ คงเมือง
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

นายอาชัญ รุจิระชุนท์
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

นางกัญญาภา ประสิทธิ์ลาโภ
ที่ปรึกษาคณะกรรมการ

รายงานการศึกษาค้นคว้า
เรื่อง แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ
ของ
คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

ด้วยในคราวประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ ๑๗ (สมัยสามัญประจำปีครั้งที่หนึ่ง) เมื่อวันอังคารที่ ๑๐ กันยายน ๒๕๖๒ ที่ประชุมวุฒิสภาได้ลงมติตั้งคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ ซึ่งเป็นคณะกรรมการสามัญประจำวุฒิสภา ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๗๘ วรรคสอง (๗) มีหน้าที่และอำนาจพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ กระทำกิจการ พิจารณาสอบหาข้อเท็จจริง หรือศึกษาเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวกับกิจการทางการทหารทั้งปวง อุตุสาหกรรมป้องกันประเทศ และการพัฒนาประเทศ และที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงแบบองค์รวม พิจารณาศึกษา ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ที่อยู่ในหน้าที่และอำนาจ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บัดนี้ คณะกรรมการได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้า เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ตามหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงขอรายงานผลการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวต่อวุฒิสภาตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๗๘ ดังนี้

๑. การดำเนินงานของคณะกรรมการ

คณะกรรมการได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๑.๑ คณะกรรมการดำเนินการเลือกตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑.๑ พลเอก บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์	เป็นประธานคณะกรรมการ
๑.๑.๒ พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร	เป็นรองประธานคณะกรรมการ คนที่หนึ่ง
๑.๑.๓ พลเอก จีระศักดิ์ ชมประสพ	เป็นรองประธานคณะกรรมการ คนที่สอง
๑.๑.๔ นายถวิล เปลี่ยนศรี	เป็นรองประธานคณะกรรมการ คนที่สาม
๑.๑.๕ พลเอก อุดมชัย ธรรมสาโรรัชต์	เป็นเลขานุการคณะกรรมการ
๑.๑.๖ ศาสตราจารย์นิสตาร์ เวชยานนท์	เป็นโฆษกคณะกรรมการ
๑.๑.๗ พลเอก อู๊ด เบื้องบน	เป็นประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการ
๑.๑.๘ พลเอก สนั่น มะเร็งสิทธิ์	เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการ
๑.๑.๙ พลเอก วัฒนา สรรพานิช	เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการ
๑.๑.๑๐ พลเอก ชูศักดิ์ เมฆสุวรรณ	เป็นกรรมการ
๑.๑.๑๑ พลเอก สมหมาย เกาฏีระ	เป็นกรรมการ
๑.๑.๑๒ คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์	เป็นกรรมการ
๑.๑.๑๓ นายเชิดศักดิ์ สันติวรวุฒิ	เป็นกรรมการ
๑.๑.๑๔ นายทวีวงศ์ จุลกมนตรี	เป็นกรรมการ

/๑.๑.๑๕ ว่าที่ร้อยตรี...

- ๑.๑.๑๕ ว่าที่ร้อยตรี วงศ์สยาม เพ็งพานิชภักดิ์ เป็นกรรมการ
- ๑.๑.๑๖ นางสาวปิยฉัตร วานเฉลิม เป็นกรรมการ
- ๑.๑.๑๗ พลเอก เฉลิมพล ศรีสวัสดิ์ เป็นกรรมการ
- ๑.๑.๑๘ พลเอก ณรงค์พันธ์ จิตต์แก้วแท้ เป็นกรรมการ
- ๑.๑.๑๙ นายอนุศิษฐ์ คุณากร เป็นกรรมการ

๑.๒ คณะกรรมการได้มีมติแต่งตั้ง นายอลนกรณ์ คำด้วง วิทยากรเชี่ยวชาญ และนางสิริกร อังกาบ นิติกรชำนาญการพิเศษ กลุ่มงานคณะกรรมการการทหาร สำนักงานกรรมการ ๒ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๘๗ วรรคสี่

๑.๓ คณะกรรมการได้มอบหมายคณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัด การปฏิรูปประเทศ และการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง (คณะอนุกรรมการ ตสร.) กำกับดูแล ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการศึกษาเรื่องดังกล่าว ซึ่งคณะอนุกรรมการ ประกอบด้วย

๑.๓.๑ พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร	เป็นประธานคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๒ นายเชิดศักดิ์ สันติวรวุฒิ	เป็นรองประธานคณะอนุกรรมการ คนที่หนึ่ง
๑.๓.๓ นายอนุศิษฐ์ คุณากร	เป็นรองประธานคณะอนุกรรมการ คนที่สอง
๑.๓.๔ นายทวีวงศ์ จุลกมนตรี	เป็นรองประธานคณะอนุกรรมการ คนที่สาม
๑.๓.๕ นางสาวปิยฉัตร วานเฉลิม	เป็นรองประธานคณะอนุกรรมการ คนที่สี่
๑.๓.๖ คุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๗ พลเอก สุนัย สัมปัตตะวนิช	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๘ พลเอก อภิศักดิ์ สมบัติเจริญนนท์	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๙ พลเอก ปรีชา เทียมฉัตร	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๑๐ พลตรี วาทิกษ์ พิมพวงศ์	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๑๑ นายอาชัย รุจิระชุนท์	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๑๒ นางกัญจนภา ประสิทธิลาภ	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๑๓ นายวรรณัฐ คงเมือง	เป็นที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
๑.๓.๑๔ พลเอก เจิดวุธ คราประยูร	เป็นอนุกรรมการ
๑.๓.๑๕ นายวีรศักดิ์ ทิพย์มณฑียร	เป็นอนุกรรมการ
๑.๓.๑๖ นายประยุทธ์ คงเฉลิมวัฒน์	เป็นอนุกรรมการ
๑.๓.๑๗ นางสาวปศุตา ปัญญาทิพย์	เป็นอนุกรรมการ
๑.๓.๑๘ นางสาวชลชนสรณ์ พิษฐุศาสตร์	เป็นอนุกรรมการ
๑.๓.๑๙ พลอากาศโท ภูมิใจ เลขสุนทรการ	เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ
๑.๓.๒๐ พันเอก กาญจนดิษฐ์ ไยเกตุ	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑.๔ คณะกรรมการฯ ได้มีมติตั้ง คณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาศึกษา เรื่อง แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ ซึ่งคณะกรรมการ ประกอบด้วย

๑.๔.๑ พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร	เป็นประธานกรรมการ
๑.๔.๒ พลเอก ชูศักดิ์ เมฆสุวรรณ	เป็นที่ปรึกษากรรมการ
๑.๔.๓ นายอนุสิทธิ์ คุณากร	เป็นกรรมการ
๑.๔.๔ นายเชิดศักดิ์ สันติวรฤทธิ	เป็นกรรมการ
๑.๔.๕ นายทวีวงศ์ จุลกมนตรี	เป็นกรรมการ
๑.๔.๖ นางสาวปิยฉัตร วันเฉลิม	เป็นกรรมการ
๑.๔.๗ พลเอก เจิตรูธ คราประยูร	เป็นกรรมการ
๑.๔.๘ พลเอก อภิศักดิ์ สมบัติเจริญนทร์	เป็นกรรมการ
๑.๔.๙ พลอากาศโท ภูมิใจ เลขสุนทรากร	เป็นกรรมการ
๑.๔.๑๐ พลตรี ทักษิณ สิริสิงห	เป็นกรรมการ
๑.๔.๑๑ พลตรี ปิยะ ศรีพลอย	เป็นกรรมการ
๑.๔.๑๒ นายวีรศักดิ์ ทิพย์มณฑิเยร	เป็นกรรมการ
๑.๔.๑๓ นาวาอากาศเอกหญิง จุฬารัตน์ เพชรวิเศษ	เป็นกรรมการและ ผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔.๑๔ พันเอก กาญจนดิษฐ์ ไยเกตุ	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔.๑๕ นางสาวปาณิสรา เทียนอ่อน	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑.๔.๑๖ นางสาวบุณณภา โชติชินเชาว์	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒. วิธีพิจารณาศึกษา

พลเอก บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์ ประธานคณะกรรมการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา ได้มอบนโยบายและแนวทางการศึกษาดังกล่าว ในคราวประชุมคณะกรรมการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา ครั้งที่ ๑/๒๕๖๖ วันพฤหัสบดีที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๖ รวมทั้งได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศและการจัดทำและดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง กำกับดูแล ติดตาม และเร่งรัดการศึกษาเรื่องดังกล่าว ซึ่งได้พิจารณาถึงปัญหา วัตถุประสงค์ ขอบเขต รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว จึงได้กำหนดขั้นตอน วิธีการศึกษา และบูรณาการศึกษา ดังนี้

๒.๑ คณะอนุกรรมการได้จัดให้มีการประชุมร่วมกับคณะกรรมการศึกษา โดยได้มีการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการจัดทำรายงานการพิจารณาศึกษา จำนวน ๙ ครั้ง ดังนี้

- ๒.๑.๑ ครั้งที่ ๑/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๖
- ๒.๑.๒ ครั้งที่ ๒/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖
- ๒.๑.๓ ครั้งที่ ๓/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖
- ๒.๑.๔ ครั้งที่ ๔/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๖
- ๒.๑.๕ ครั้งที่ ๕/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๖

๒.๑.๖ ครั้งที่ ๖/๒๕๖๖

- ๒.๑.๖ ครั้งที่ ๖/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๖๖
๒.๑.๗ ครั้งที่ ๗/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๖
๒.๑.๘ ครั้งที่ ๘/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๖
๒.๑.๙ ครั้งที่ ๙/๒๕๖๖ วันพุธที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๖

๒.๒ คณะอนุกรรมการฯ ร่วมกับคณะกรรมการและคณะทำงาน ได้มีการจัดทำแบบสอบถาม เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” จัดสัมมนาเฉพาะกลุ่ม และสัมภาษณ์เชิงลึก บุคคลผู้ทรงคุณวุฒิ (ผู้บังคับบัญชาระดับสูงและผู้เชี่ยวชาญ) ทั้งนี้ รายละเอียดปรากฏตามภาคผนวก ข – ง

๓. ผลการพิจารณาศึกษา

คณะอนุกรรมการฯ ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศและการจัดทำ และดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ร่วมกับคณะกรรมการศึกษาแนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ และการสร้างสันติภาพในโลก ได้เสนอรายงาน การพิจารณาศึกษา เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ต่อคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา และคณะกรรมการฯ ได้มีมติรับรอง รายงานดังกล่าว โดยมีมติให้ถือว่าเป็นรายงานซึ่งคณะกรรมการฯ ได้พิจารณาศึกษา คณะกรรมการฯ จึงขอเสนอรายงานผลการพิจารณาศึกษาดังกล่าวเพื่อให้ที่ประชุมวุฒิสภาพิจารณาให้ความเห็นชอบกับ ผลการพิจารณาศึกษา และขอได้โปรดแจ้งไปยังคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาและดำเนินการตามแต่ เห็นสมควรต่อไป เพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนสืบไป ทั้งนี้ ตามข้อบังคับการประชุม วุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๙๘

พลเอก

(อุดมชัย ธรรมสาโรรัชต์)

เลขาธิการคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

บทสรุปผู้บริหาร

“**ความสามัคคี**” ถือเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานในการดำรงอยู่ของชาติบ้านเมือง ความสามัคคีปรองดองนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเชื่อมั่นว่าคนไทยจะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข สอดคล้องกับวิถีชีวิตและจารีตประเพณีอันงดงามที่สั่งสมมาอย่างยาวนานตามประวัติศาสตร์ของชาติไทย สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง ประชาชนอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ประพฤติปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ยึดถือหลักคำสอนของศาสนาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต แต่ในปัจจุบัน จากการสำรวจแบบสอบถามทั่วประเทศของ**สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ** พบว่า ปัญหาความแตกแยกของคนในชาติมีความรุนแรงมากถึง ร้อยละ ๗๙.๘๘ ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุหลักมาจากการแตกแยกทางความคิดและความเชื่อทางการเมืองและการไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและประเทศชาติ

ความขัดแย้งและการขาดความสามัคคีปรองดองส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดความเสียหายทั้งต่อหน่วยงานราชการและประชาชนทั่วไป ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและธุรกิจท่องเที่ยว การส่งออก และการลงทุน รวมทั้งทำให้ภาพลักษณ์ของประเทศไทยได้รับความเสียหายไปด้วย ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการธิการการทหารและความมั่นคงของรัฐวุฒิสภา จึงได้ทำการศึกษา เรื่อง “**แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ**” โดยมุ่งหวังที่จะให้ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะตามรายงานนี้เป็นเครื่องมือและแนวทางสำคัญในการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติต่อไป

การศึกษาเรื่อง “**แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ**” ตามรายงานนี้เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน จำนวน ๖๗๕ คน ด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form ในช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้ง และเพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form การสนทนากลุ่มเฉพาะ

(Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พบว่า ผลของการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ดังนี้

๑. สาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เกิดจาก “คน” ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้สึกอคติ และในส่วนที่เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ พฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการกลมกลืนทางสังคมที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสาร สื่อที่ขาดคุณภาพแต่มีอิทธิพลในการชักจูงมวลชนสูง รวมถึงพฤติกรรมการใช้สื่อที่ใช้ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล การขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมทั้งในระดับชาติและระดับชุมชน การที่คนในสังคมยังมีความระหว่าดระวางซึ่งกันและกัน การขาดความไว้วางใจทั้งภาครัฐและกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตน ตลอดจนปัญหาจากการถูกละเมิดสิทธิทางการเมืองและสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ

นอกจากนี้ ยังพบว่า “โครงสร้าง/ระบบ/วิธีการ” เช่น กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ การแทรกแซงจากต่างประเทศ ปัญหาโครงสร้างเชิงอำนาจและระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยสร้างความไม่เป็นธรรมและความไม่เท่าเทียม ก็เป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้เช่นกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีที่เข้ามาามีอิทธิพลอย่างมาก ส่งผลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะสื่อสังคมโซเชียล (Social media) ส่งผลให้ประเด็นปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในสังคมไทยขยายความรุนแรงและเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น

๒. แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย พบว่า การบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพด้วยสันติวิธี โดยมีนวัตกรรม (Innovation) ในการจัดการกับความขัดแย้งเพื่อสร้างให้เกิดความปรองดองอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย **๑) ความจริง (Truth)** เป็นการทำความจริงให้ปรากฏและหาสาเหตุของความขัดแย้งหรือรากเหง้าของปัญหา **๒) ความยุติธรรม (Justice)** **๓) สันติภาพ (Peace)** และ **๔) ความเมตตา (Mercy)**

๒.๒ การสร้างฉันทศน์หรือภาพอนาคตร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้มีโอกาสหารือร่วมกันและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันโดยไม่มีอคติ เปิดใจและรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างเช่นเดียวกันกับการนำหลักการประชาเสวนา (Citizen Dialog) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้

๒.๓ การส่งเสริมกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์
ประกอบด้วย ๑) กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ๒) การส่งเสริมการสร้างสื่อที่สร้างสรรค์ โดยการนำสื่อมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความรักและความสามัคคีให้กับคนรุ่นใหม่ ๓) การเปิดช่องทางให้มีการสื่อสารระหว่างคนทุกช่วงวัย และการรับฟังซึ่งกันและกันให้มากขึ้น และ ๔) การเปิดพื้นที่สร้างสภาวะแวดล้อมให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกัน โดยการเปิดพื้นที่ปลอดภัย เพื่อให้แต่ละฝ่ายสามารถพูดคุยกันได้ก่อนที่ความรุนแรงจะเกิดขึ้น รวมทั้งการเปิดพื้นที่ลับให้เกิดการเจรจาและหาข้อตกลงร่วมกันก่อนที่จะเกิดความรุนแรงมากขึ้น

๓. กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

เนื่องจากสาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งส่วนใหญ่ในประเทศไทย ได้แก่ “คน” และในบางกรณียังมีปัจจัย “โครงสร้าง/ระบบ” เป็นสาเหตุหลักเพิ่มเติมด้วย ดังนั้น กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง จึงต้องเริ่มที่ “คน” ด้วยการทำให้คนเป็นคนดี ผ่านกระบวนการพัฒนาคนทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีอุดมการณ์ความรักชาติ ซึ่งจะนำไปสู่ความรักความสามัคคีปรองดอง ขณะเดียวกันก็ดำเนินการในส่วนของ “โครงสร้าง/ระบบ” ควบคู่กันไปด้วย เพื่อรองรับกระบวนการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองให้มีความยั่งยืนต่อไป สรุปได้ดังนี้

๓.๑ กระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ได้แก่ การปฏิรูปการศึกษาและจัดทำหลักสูตรผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) โดยให้มีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติในรูปแบบของกิจกรรมสร้างความสามัคคี เช่น การร่วมกันการปลูกต้นไม้ การร่วมมือกันทำงาน หรือการแข่งขันกีฬาเพื่อสร้างความสามัคคี การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้วยการสร้างให้เยาวชนมีภูมิคุ้มกันภายในให้รู้เท่าทันสื่อ (Digital Literacy) เน้นหลักคิดวิเคราะห์เพื่อสร้างพลเมืองที่รอบรู้ (Informed Citizen) การสร้างสนามของความรู้ ความรัก ความสามัคคี การนำกระบวนการเรียนรู้ “Star Stem” มาประยุกต์ใช้ในหลักสูตร และการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ให้เยาวชนไทยมีความเสียสละและอุดมการณ์ความรักชาติ การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Education) โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงวัยได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษอาบรมผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (In-Formal Education) และการสร้างและการปลูกฝังจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หรือ “จิตสาธารณะ”

๓.๒ กระบวนการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ การยอมรับกฎกติกาทางการเมือง รัฐควรดำเนินการเรื่องคุณภาพของการบริการขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม

๓.๓ การปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม โดยการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยและบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๔ การบริหารทรัพยากรบุคคลของภาครัฐด้วยระบบคุณธรรม (Merit System) ลดบทบาทของระบบอุปถัมภ์ สร้างระบบคุณธรรมเพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับทุกฝ่ายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม

๓.๕ การกำหนดประเด็นทุจริตเป็นวาระแห่งชาติ และมีการนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน

๓.๖ การปฏิรูปสื่อและการออกกฎหมายหรือมาตรการควบคุมสื่อให้ครอบคลุมและทั่วถึง

จากผลการศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้น คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐวุฒิสภา จึงได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งและการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง โดยเริ่มจากกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ได้แก่ ๑) กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) และจิตสำนึกของความซื่อสัตย์สุจริต ตั้งแต่ระดับครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน สถานที่ทำงาน ชุมชน สังคม สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน ๒) การให้การศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับความสามัคคีแก่ประชาชนทุกช่วงวัยและทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฐมวัย วัยเรียน/วัยรุ่น วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ ทั้งในส่วนของการศึกษาเพื่อคุณวุฒิตามระดับ การศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง และการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการปฏิรูปการศึกษาและจัดทำหลักสูตรผ่านระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) โดยบรรจุเรื่อง “ความสามัคคี” ไว้ในหลักสูตรการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และกำหนดให้ “ความสามัคคี” เป็นสมรรถนะที่พึงประสงค์อันเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ ๓) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมอันดีงามซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความสามัคคีปรองดอง สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การจัดระเบียบสังคม และการนำเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน กิจกรรมปลูกป่า และ กิจกรรมเพื่อสังคมของภาคเอกชน (Corporate Social Responsibility :CSR) ๔) ปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานด้วยการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นผู้นำต้นแบบของการมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งหากพิจารณาในระดับประเทศ ผู้นำรัฐบาลควรเป็นผู้นำต้นแบบแห่งความสามัคคีปรองดองเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับเยาวชนด้วย

นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) โดยการนำ “หลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มาใช้ ย่อมจะทำให้เยาวชนรู้บทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในสังคมควบคู่ไปกับการรับผิดชอบ มีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ ย่อมรับในความ

แตกต่างกัน และเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน โดยรัฐบาลต้องผลักดันเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เป็นกฎหมายและเป็นวาระแห่งชาติ

อีกหนึ่งแนวทางสำคัญสำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง คือ การปฏิรูปหลักสูตร สังคมศึกษา โดยให้ความสำคัญกับวิชาหน้าที่พลเมือง ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลควรสร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในสังคมถึงความสำคัญของความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ พร้อมทั้งผลักดันให้ “ความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” เป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรักความสามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยการขับเคลื่อนแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นความมั่นคง ในแผนย่อยการรักษาความสงบภายในประเทศ

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างความปรองดองขึ้นอยู่กับเจตจำนงทางการเมืองของผู้นำรัฐบาลที่ต้องมีความมุ่งมั่นและริเริ่มขับเคลื่อนการสร้างความสามัคคีปรองดองอย่างต่อเนื่องด้วยความจริงจังและจริงจัง ทั้งนี้ แนวทางในการสร้างความปรองดองของคนในชาติจะต้องอยู่ภายใต้หลัก ๓ ประการ ได้แก่ (๑) หลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย (๒) หลักยุติธรรม กล่าวคือ กระบวนการยุติธรรมจะต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียม เป็นมาตรฐานเดียวกัน และเป็นธรรม และ (๓) หลักเมตตาธรรม

เพื่อให้การสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม รัฐบาลควรกำหนดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสันติภาพ (Infrastructure for Peace) เพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการความขัดแย้งแห่งชาติ โดยการจัดตั้งสถาบันการบริหารจัดการความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองของประเทศขึ้น เพื่อให้คู่ขัดแย้งมีช่องทางในการสื่อสารระหว่างกันและหาทางออกร่วมกัน โดยสถาบันดังกล่าวจะต้องมีความเป็นกลาง ประกอบด้วยองค์กรที่หลากหลาย และเป็นกลไกในการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการบนหลักนิติธรรม ยุติธรรม และเมตตาธรรม มีอิสระในการทำงานโดยปราศจากการแทรกแซงจากทุกฝ่าย

ทั้งนี้ หากรัฐบาลและหน่วยงานที่มีหน้าที่และอำนาจได้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา เชื่อมั่นว่าสังคมไทยจะเป็นสังคมเข้มแข็ง อบอุ่น และปลอดภัย ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดอง อันจะเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชาติในทุกด้าน เป็นแรงผลักดันที่จะนำพาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า เอื้ออำนวยให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทุกคนร่วมมือร่วมใจในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่อนาคตตามแนวทางของยุทธศาสตร์ชาติอย่าง “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

สารบัญ

	หน้า
รายนามคณะกรรมการ	(๑)
รายนามคณะอนุกรรมการ ตสร.	(๓)
รายงานการพิจารณาศึกษา	- ๑ -
บทสรุปผู้บริหาร	ก
สารบัญ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์	๔
กรอบแนวความคิด	๔
ขอบเขตการศึกษา	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
นิยามศัพท์	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง	๙
ความหมายของความขัดแย้ง	๙
แนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)	๑๓
ประเภทของความขัดแย้ง	๒๖
สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย	๓๐
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง	๔๑
แนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)	๖๕
แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง	๗๒
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๕
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง	๙๕
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง	๑๐๕
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)	๑๒๒
บทที่ ๓ ขั้นตอนและวิธีการศึกษา	๑๒๗
วิธีการศึกษาวิจัย	๑๒๗

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๒๘
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒๘
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๓๐
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๓๓
ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา	๑๓๔
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๕
วิธีการเสนอผลการศึกษา	๑๓๖
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๑๓๗
ผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๓๗
ผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google Form	๑๔๒
ผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๑๕๒
ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	๑๖๐
บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	๑๘๓
สรุปผลการศึกษา	๑๘๓
สรุปผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๘๓
สรุปผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google Form	๑๘๖
สรุปผลการศึกษาข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๑๘๘
สรุปผลการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	๑๘๙
ข้อเสนอแนะ	๑๙๕
บรรณานุกรม	๒๐๕

ภาคผนวก		๒๑๕
ภาคผนวก ก	คำสั่งคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา ที่ ๑๕/๒๕๖๕ เรื่อง ตั้งคณะกรรมการ ศึกษาแนวทางการสร้างความรัก ความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ	๒๑๗
ภาคผนวก ข	แบบสอบถามผ่าน Google Form เรื่อง แนวทางการสร้างความรัก ความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ	๒๑๙
	๑. ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนก ตามข้อมูลส่วนบุคคล	๒๓๓
	๒. ตารางแสดงข้อมูลประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน	๒๓๖
	๓. ตารางแสดงข้อมูลสาเหตุของประเด็นความขัดแย้งในปัจจุบัน	๒๓๗
	๔. ตารางแสดงข้อมูลสาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้ง	๒๔๓
	๕. ตารางแสดงผลการวัดระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)	๒๔๔
	๖. ตารางแสดงผลการวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation)	๒๔๘
ภาคผนวก ค.	คำถามของการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	๒๕๓
ภาคผนวก ง.	ภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๒๕๔
ภาคผนวก จ.	ภาพประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)	๒๕๕

สารบัญแผนภาพ

		หน้า
แผนภาพที่ ๑	แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา	๕
แผนภาพที่ ๒	แสดงแนวทางและขั้นตอนการศึกษา	๕
แผนภาพที่ ๓	แสดงโมเดลสรุปผลการศึกษา เรื่อง แนวทางการเสริมสร้าง ความรักความสามัคคีของคนในชาติ	๑๘๒
แผนภาพที่ ๔	แสดงแนวทางของประเทศญี่ปุ่น (Everyday Practice of Citizenship Education)	๒๐๐
แผนภาพที่ ๕	แสดงโมเดลสรุปผลการศึกษา เรื่อง แนวทางการเสริมสร้าง ความรักความสามัคคีของคนในชาติ	๒๐๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“...การที่ในประเทศใดมีประชาชนทั้งหมดอยู่ร่วมกันโดยสันติ ก็เป็นสิ่งที่ปรารถนาของทุกคนไม่มีใครอยากให้มีความวุ่นวายในหมู่คณะในประเทศชาติ เพราะว่าถ้ามีความวุ่นวายนั่นเป็นความทุกข์ทุกคนต้องการความสุข หากความสุขนั้นก็จะมีมาจากความปรองดองและความที่ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปโดยยุติธรรม...” พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ในโอกาสที่ทรงประธานศาลฎีกาและผู้พิพากษาประจำกระทรวงเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๓๗

โดยที่คนเรามีความแตกต่างกันทางความคิด ความรู้สึก การกระทำและการแสดงออก ดังนั้น การอยู่ร่วมกันในสังคมจึงย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในบางกรณีความขัดแย้งอาจเกิดจากปัญหาเพียงเล็กน้อย แต่ถ้าหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง ก็อาจแผ่ขยายเป็นวงกว้างและนำไปสู่ความแตกแยกหรือความเสื่อมถอยของสังคมในที่สุด

คำว่า “ขัดแย้ง” หมายถึง ไม่ลงรอยกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๘๓) วันชัย วัฒนศัพท์ ได้กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ทุกวัน ทั้งในตัวเราเองคนเดียวในครอบครัว ในชุมชน ในองค์กร ในประเทศของเราหรือระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม หากความขัดแย้งสามารถคลี่คลายและเปลี่ยนไปในทางสร้างสรรค์หรือนำไปสู่ข้อยุติหรือหาทางออกได้ ความขัดแย้งดังกล่าวก็ไม่ใช่อะไรเลวร้าย (วันชัย วัฒนศัพท์, ๒๕๔๗, หน้า ๑๐) นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยังได้กล่าวถึงความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้งในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดา เป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย เพราะสิ่งทั้งหลายย่อมมีความแตกต่างกันเป็นธรรมดาอยู่แล้ว ความแตกต่างถึงแม้จะขัดแย้งกันบ้างแต่ก็ทำให้เกิดความหลากหลายและความสมบูรณ์ มนุษย์จึงสามารถที่จะหาประโยชน์จากความขัดแย้งได้ ปรับเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความประสานเสริมกันก็ได้ และสามารถทำให้กลายเป็นส่วนเติมเต็มของกันและกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๖, หน้า ๒)

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง ประชาชนอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ประพฤติปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ยึดถือหลักคำสอนของศาสนาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ทำให้สังคมอยู่กันอย่างสงบ ตัวอย่างของเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคีของคนไทย เช่น กรณีเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในประเทศไทยเมื่อปลายปี ๒๕๕๔ ประชาชนประสบอุทกภัยน้ำท่วมหนักถึงขั้นมิดหลังคาเรือน พื้นที่ราบลุ่มถูกตัดขาดจากโลกภายนอก อาหาร เครื่องใช้และเครื่องนุ่งห่มอยู่ในภาวะขาดแคลนอย่างหนัก นอกจากความช่วยเหลืออย่างเต็มที่จากรัฐบาลและทหารแล้ว ยังมีน้ำใจจากประชาชนทุกภาคส่วนที่ได้ช่วยกันบริจาคเงินและสิ่งของเป็นจำนวนมากมายเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน หรือเหตุการณ์ที่ทีมฟุตบอลเยาวชนภาคเหนือ จำนวน ๑๓ คน เข้าไปติดอยู่ในถ้ำหลวงขุนน้ำนางนอน ทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ร่วมมือกันให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ จนในที่สุด ภารกิจก็ประสบผลสำเร็จ สามารถช่วยเหลือเด็ก ๆ ทั้งหมดออกมาได้อย่างปลอดภัย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจแบบสอบถามทั่วประเทศของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ปัญหาความแตกแยกของคนในชาติมีความรุนแรงมาก ร้อยละ ๗๙.๘๘ โดยปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุหลักมาจากการแตกแยกทางความคิดและความเชื่อทางการเมือง และการไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและประเทศชาติ ทำให้มีการแบ่งพวกแบ่งฝ่าย เกิดการชุมนุมประท้วงที่เกินขอบเขต ใช้ความรุนแรง การปลุกระดมมวลชนที่มุ่งเอาชนะฝ่ายตรงข้ามโดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชน ความขัดแย้งและการขาดความสามัคคีปรองดองดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก จนทำให้เกิดความเสียหายต่อหน่วยงานราชการและประชาชนทั่วไป ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและธุรกิจท่องเที่ยว การส่งออก และการลงทุน รวมทั้งทำให้ภาพลักษณ์ของประเทศไทยได้รับความเสียหายไปด้วย

ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น การได้รับข้อมูลที่ไม่เหมือนกันหรือแหล่งข้อมูลต่างกัน ค่านิยมหรือความเชื่อที่หล่อหลอมมาแตกต่างกัน หรือการมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน รวมถึงการสื่อสารที่บกพร่อง ก็ล้วนส่งผลต่อความขัดแย้งด้วยเช่นกัน (สมคิด บางโม, ๒๕๕๘, หน้า ๒๕๑) สำหรับสาเหตุของความขัดแย้งในสังคมไทยนั้น ได้แก่ การขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ความแตกต่างทางความคิด ปัญหาทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง การใช้อำนาจของรัฐ การแสดงบทบาทของนักการเมืองที่ไม่ยึดหลัก

ธรรมาภิบาล กระบวนการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรม การดำเนินนโยบายที่มีการทับซ้อนผลประโยชน์ วัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่มีการแบ่งฝ่ายทางการเมือง รวมถึงระบบอุปถัมภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างกระบวนการให้เกิดความขัดแย้งผ่านสื่อทำให้มีการระดมพลหรือสร้างแนวร่วม อุดมการณ์ทางการเมืองได้อย่างรวดเร็วในสังคมที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็ว ทำให้พัฒนา ไปสู่ความขัดแย้งที่กว้างขวางและลึกมากขึ้น เหล่านี้เป็นต้น

“...ความสามัคคีปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียว กับความรักใคร่เผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน ฉันทญาติพี่น้อง สองประการนี้ คือคุณลักษณะสำคัญของไทย ที่ช่วยให้ชาติบ้านเมืองอยู่รอด เป็นอิสระ และเจริญมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน...” พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๓๒

มาตรา ๒๕๘ ก. (๕) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดให้มีกลไกแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองโดยสันติวิธีภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คำว่า “สามัคคี” หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความ ปรองดองกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๒๑๗) ส่วนคำว่า “ปรองดอง” หมายถึง ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความ ไกล่เกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๙๙) ซึ่งความสามัคคีปรองดองเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์ สิ่งต่าง ๆ ซึ่งการเสริมสร้างความสามัคคีมีหลายวิธี เช่น การขัดเกลาทางสังคม การสร้างความ ปรองดอง การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ และการประยุกต์หลัก คำสอนทางศาสนาปฏิบัติ เป็นต้น

โดยที่ “ความสามัคคี” มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานในการ ดำรงอยู่ของชาติบ้านเมือง (ทิพวรรณ พุฒากรณ์, ๒๕๖๓) ดังนั้น ความสามัคคีปรองดอง จึงนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเชื่อมั่นว่า คนไทยจะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความ สงบสุข สอดคล้องกับวิถีชีวิตและจารีตประเพณีอันงดงามที่สั่งสมมาอย่างยาวนานตาม ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาแนวทางการสร้างความรักความ สามัคคีปรองดองของคนในชาติ ทั้งนี้ เพราะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะเป็นรากฐานสำคัญ สำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นเสริมสร้างพลังอำนาจของชาติในทุกด้าน เป็นแรงผลักดันที่จะ

นำพาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า สร้างโอกาสในการแข่งขันกับนานาประเทศในเวทีโลก เอื้ออำนวยให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง อบอุ่น และปลอดภัย ทุกคนร่วมมือร่วมใจในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่อนาคตตามแนวทางของ ยุทธศาสตร์ชาติอย่าง “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

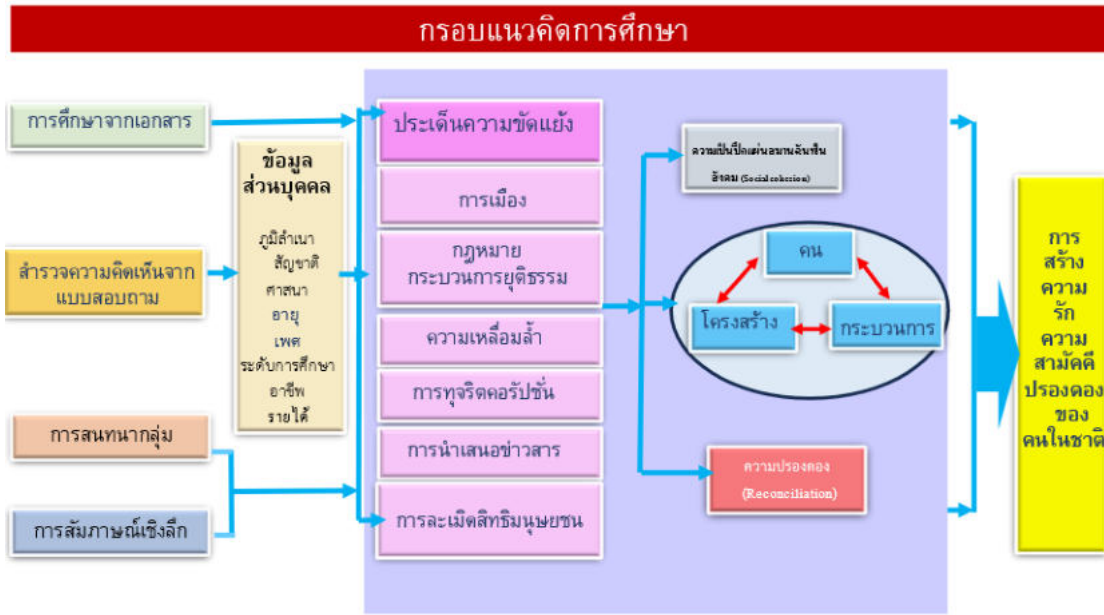
ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย

๑.๓ กรอบแนวคิด

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาไว้ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑.๓.๑ ศึกษารูปแบบของความขัดแย้งในประเทศไทย
- ๑.๓.๒ ศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งแต่ละรูปแบบในประเทศไทย
- ๑.๓.๓ ศึกษาความเชื่อมโยงของรูปแบบและสาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าว
- ๑.๓.๔ ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย
- ๑.๓.๕ เพื่อศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

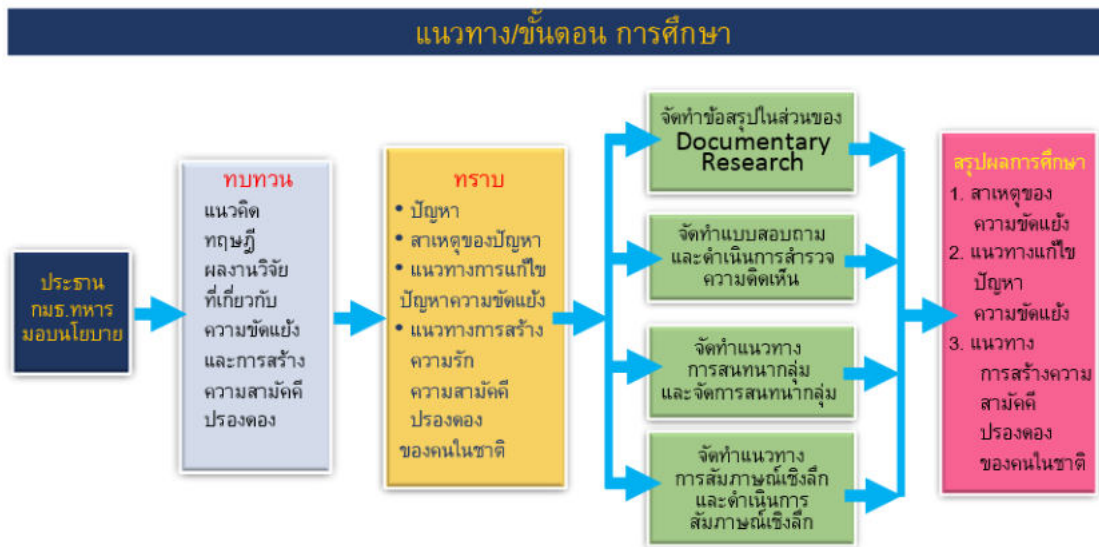
ปรากฏกรอบแนวคิดการศึกษา ดังแผนภาพที่ ๑

แผนภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ

ทั้งนี้ เมื่อนำผลการศึกษาตาม ๑.๓.๑ ถึง ๑.๓.๕ มาวิเคราะห์จะทำให้ได้ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย ปรากฏแนวทางและขั้นตอนการศึกษา ดังภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ แสดงแนวทางและขั้นตอนการศึกษา

๑.๔ ขอบเขตการศึกษา

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” เป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย โดยผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาไว้ดังนี้ (๑) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง (๒) ประเภทของความขัดแย้ง (๓) สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย (๔) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง (๕) แนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) (๖) แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง และ (๗) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง และความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จำแนกตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- (๑) ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research)
- (๒) รวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google Form ในหัวข้อ “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ จำนวน ๖๗๕ คน
- (๓) รวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน ๘๕ คน ตามแนวทางของ American Statistical Association (1997)
- (๔) รวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๑ คน ตามแนวทางของ Bernard (2011) เพื่อตรวจสอบและยืนยันข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการเริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๖๖ ถึง เดือนกรกฎาคม ๒๕๖๖ รวม ๗ เดือน

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

๑.๕.๓ ทำให้ทราบถึงกระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย ทำให้คนไทยอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข และเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชาติในทุกด้านเป็นแรงผลักดันที่จะนำพาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า สังคมที่มีความเข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนประเทศไปสู่อนาคตตามแนวทางของยุทธศาสตร์ชาติ

๑.๖ นิยามศัพท์

๑.๖.๑ **ความขัดแย้ง** หมายถึง ความแตกต่าง ความไม่ลงรอยกัน หรือความตรงข้ามกันระหว่างกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็ความแตกต่างในด้านใดและไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศ

๑.๖.๒ **การบริหารจัดการความขัดแย้ง** หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่ขัดแย้งและผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายปรับแนวคิดและกระบวนการทัศนด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ทำให้มองเห็นสถานการณ์ในภาพเดียวกัน เข้าใจและยอมรับร่วมกัน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างแท้จริง

๑.๖.๓ **แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้ง** หมายถึง วิธีปฏิบัติในการบริหารจัดการความขัดแย้ง ซึ่งประกอบไปด้วยการกำหนดให้มีโครงสร้างและกลไกการจัดการความขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพด้วยสันติวิธี การสร้างฉันทศน์หรือภาพอนาคตร่วมกัน และการส่งเสริมกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์

๑.๖.๔ **ความสามัคคี** หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมเพรียงกันทั้งกายและใจ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จ ความสามัคคีทำให้เกิดพลัง เกิดความร่วมมือร่วมใจ อันจะทำให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะ

๑.๖.๕ **ความปรองดอง** หมายถึง กระบวนการหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่ขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ เป็นกระบวนการที่สร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีมิตรภายหลังจากที่ความสัมพันธ์แตกร้างแล้ว

๑.๖.๖ กระบวนการในการสร้างความสามัคคีปรองดอง หมายถึง ขั้นตอนหรือวิธีดำเนินการในการทำให้เกิดความสามัคคีและความปรองดองด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การสานเสวนา การยอมรับผิด การขอโทษ การให้อภัย การนิรโทษกรรม การแสวงหาความจริง การดำเนินคดี การชดเชยเยียวยา การปฏิรูปหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน ซึ่งประกอบไปด้วย กระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและกระบวนการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามขอบเขตของเนื้อหาที่กำหนด ดังนี้

- (๑) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง
- (๒) ประเภทของความขัดแย้ง
- (๓) สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย
- (๔) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง
- (๕) แนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)
- (๖) แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง
- (๗) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง และความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง

๒.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่อยู่คู่กับมนุษย์ไม่ว่าจะในระดับบุคคลหรือในระดับสังคม ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ความขัดแย้งบางครั้งก่อให้เกิดประโยชน์ในการได้แนวคิดใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โน้มนำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อันเป็นประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ แต่บางครั้งถ้าจัดการไม่ดีก็สามารถทำให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงได้เช่นกัน ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด (Wilmot and Hocker, 2007, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ๒๕๕๖) จนกระทั่งนำไปสู่การใช้ความรุนแรงทั้งด้านทรัพย์สิน ร่างกายและชีวิต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (๒๕๕๖) ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” ไว้ว่าหมายถึง ไม่ลงรอยกัน โดยคำว่า “ขัด” หมายถึง ให้ติดขวางไว้ไม่ให้หลุดออก, ไม่ทำตาม, ผ่าฝืน, ขืนไว้, แย้งกัน, ไม่ลงรอยกัน และคำว่า “แย้ง” หมายถึงไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน, ต้านไว้, ทานไว้

Robbins, Stephen P. (ค.ศ.๒๐๐๑) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะไปต้านทานหรือคัดค้านความพยายามของ

อีกฝ่ายหนึ่งจนทำให้เกิดความรู้สึกคับข้องใจ โดย Robbins ได้แบ่งแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. แนวคิดแบบดั้งเดิม (The Traditional View) หมายถึง แนวคิดที่อยู่ในช่วง ค.ศ. ๑๙๓๐ ถึง ค.ศ. ๑๙๔๐ ซึ่งมองว่าความขัดแย้งทุกประเภทเป็นสิ่งไม่ดี เป็นผลลัพธ์ที่ผิดปกติดันเกิดขึ้นจากการสื่อสารที่ไม่ดี การขาดความเชื่อถือ และการไม่เปิดใจ โดยให้ความหมายของคำว่าความขัดแย้ง หมายถึง สิ่งที่เป็นภัยอันตรายและเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง

๒. แนวคิดแบบมนุษยสัมพันธ์ (The Human Relations View) เป็นแนวคิดที่โดดเด่นมากในช่วงปลายยุค ค.ศ. ๑๙๔๐ ไปจนถึงช่วงกลางยุค ค.ศ. ๑๙๗๐ ซึ่งมองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในทุกกลุ่มและทุกองค์กรตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นแนวคิดนี้จึงสนับสนุนให้ยอมรับความขัดแย้ง โดยให้เหตุผลว่าความขัดแย้งไม่สามารถกำจัดได้ และมีหลายครั้งที่ความขัดแย้งก่อให้เกิดผลดีต่อประสิทธิภาพของการทำงาน

๓. แนวคิดแบบปฏิสัมพันธ์ (The Interaction View) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้สนับสนุนแนวคิดที่ว่าความขัดแย้งมีรากฐานมาจากความปรองดองความสงบสุข ความเยือกเย็น และการร่วมมือของกลุ่มพยายามรักษาระดับต่ำสุดของความขัดแย้งไปเรื่อย ๆ ให้เพียงพอที่จะสามารถให้กลุ่มดำรงต่อไปได้อย่างระแวดระวัง และสร้างสรรค์

จากแนวคิดทั้ง ๓ แนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นการเสนอให้เห็นถึงแนวคิดในเรื่องของความขัดแย้งที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามปกติและเป็นได้ทั้งเรื่องดีและไม่ดี ทั้งนี้ ความขัดแย้งจะเป็นสิ่งดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับประเภทความขัดแย้ง

เอกชัย กี่สุขพันธ์ (๒๕๓๑) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” (conflict) ไว้ว่าหมายถึงสภาพการณ์ที่คนหรือกลุ่มคนเกิดความไม่เข้าใจกัน มีความรู้สึกไม่พึงพอใจหรือคับข้องใจที่จะปฏิบัติงาน

สมยศ นาวิกาน (๒๕๔๐) กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การไม่เห็นพ้องที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างบุคคลสองคนหรือกลุ่มสองกลุ่ม หรือมากกว่า ภายใต้ความขัดแย้งขององค์การ บุคคล หรือกลุ่ม รวมถึงการขัดขวางเป้าหมายหรืองานระหว่างกัน

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (๒๕๓๔) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ไว้ว่าหมายถึงสภาพที่ทำให้เกิดความคับข้องใจกัน หรือตกอยู่ในสภาวะที่สามารถจะตัดสินใจหรือตกลงหาข้อยุติอันเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายได้

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (๒๕๔๒) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ไว้ว่าหมายถึง สภาพของความไม่ราบรื่นที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล หรือระหว่างกลุ่ม เนื่องจากมีความต้องการหรือผลประโยชน์ขัดแย้งกันและไม่สามารถตัดสินใจหรือหาข้อตกลงร่วมกันได้

Robins (ค.ศ. ๑๙๗๔) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะของความไม่เป็นมิตรหรือตรงกันข้ามกันทุกชนิด

David (ค.ศ. ๑๙๘๓) กล่าวว่า ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง การที่ทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ที่ไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำหรือจุดมุ่งหมาย ไม่ว่าจะการรับรู้นั้นจะถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ตาม คนที่อยู่ในความขัดแย้งจะมีความรู้สึกว้าวุ่นถ้าหากฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งก็จะแพ้

วันชัย วัฒนศัพท์ (๒๕๔๗) ได้ให้ความหมายของ “ความขัดแย้ง” ไว้ว่า หมายถึง ความไม่ลงรอยกันหรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกันหรือความเป็นปฏิปักษ์ ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกันทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติ

Greenberg and Baron (ค.ศ. ๑๙๙๗) ได้ให้ความหมายของ “ความขัดแย้ง” ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มรับรู้ว่าคุณค่าอื่นหรือกลุ่มอื่นได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะส่งผลในทางลบ หรือสร้างความไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นต่อความต้องการหรือผลประโยชน์ของตน

Nelson and Quick (ค.ศ. ๒๐๐๑) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ความขัดแย้ง” หมายถึง สถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่มีความไม่เท่าเทียมกันของเป้าหมาย ทัศนคติ และอารมณ์หรือพฤติกรรม นำไปสู่ความไม่ลงรอยกัน หรือตรงกันข้ามกันระหว่างสองฝ่ายขึ้นไป ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรหรือระหว่างประเทศ ตั้งแต่สองฝ่ายหรือมากกว่านั้น ซึ่งตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่าง ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้านความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร) (๒๕๕๔) ได้พยายามรวบรวม ค่านิยมและความหมายของความขัดแย้งจากนักคิดหลายท่านไว้ สรุปได้ว่า ความขัดแย้งมาจากภาษาอังกฤษว่า Conflict มาจากภาษาละตินว่า Confligere แปลว่าการต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอย หรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) ส่วนการขัดแย้งซึ่งกันและกันหรือการเป็นปรปักษ์ (Opposition) หมายถึง การที่บุคคลสองคนหรือกลุ่มบุคคลมีความเห็น ความเชื่อ หรือความต้องการที่ไม่เหมือนกัน ความขัดแย้งเป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็น ค่านิยม และเป้าหมายไม่เป็นไปในทางเดียวกัน รวมทั้งการแย่งชิงและต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด หรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำหรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้เป้าหมายของตนบรรลุผล ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้อาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรง หรือรุนแรงก็ได้

Reymond W. Mack and John Pease (ค.ศ. ๑๙๗๓) กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การเป็นปรปักษ์ต่อกันอย่างเปิดเผยของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งมีเป้าหมายที่จะทำลายล้างคู่ต่อสู้ อันหมายถึง การต่อสู้กันหรือการแข่งขันกันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือขัดแย้งกับบุคคลอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลาย ๆ กลุ่มของบุคคลหรือนิติบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล

ฉันทนา บรรพศิริโชติ (๒๕๔๒) มองความขัดแย้งผ่านมิติที่ผสมผสานกันระหว่างแนวคิดเชิงรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาไว้ว่า สรุปได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ภาวะที่กลุ่มต่าง ๆ เข้ากันไม่ได้ หรือแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ขาดแคลน ความเข้ากันไม่ได้มาจากเรื่องผลประโยชน์ หรืออุดมการณ์ ความขัดแย้งอาจจะมี ความซับซ้อนมากขึ้น หากคนกลุ่มนั้นมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร หรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะมีผลต่อการยุติข้อขัดแย้ง ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งไม่มีอำนาจที่ว่ำนั้นหรือมีน้อยกว่า จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ความขัดแย้งจะมีประเด็นเรื่องอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (๒๕๔๐) ได้พยายามรวบรวมและประมวลความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ที่สำคัญ ๆ ที่มีผู้ให้ไว้ เช่น

๑. ความขัดแย้ง เป็นความล้มเหลวของกลไกขั้นพื้นฐานในการตัดสินใจของบุคคลที่มีประสบการณ์ต่างกันในการเลือกทำสิ่งต่าง ๆ ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ ดังนั้น ความขัดแย้งต่อตนเองก็คือความขัดแย้งในการตัดสินใจของตนเอง

๒. ความขัดแย้ง เป็นการเร่ร้าวของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกันหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้

๓. ความขัดแย้ง เป็นกระบวนการทางสังคม เกิดขึ้นได้เมื่อแต่ละฝ่ายต่างมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้มักเกิดจากการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง

๔. ความขัดแย้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย หรือวิธีการ หรือทั้งสองอย่าง เป็นการพึ่งอาศัยกันในทางลบ หรืออาจกล่าวได้ว่า หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการ ไม่ว่าจะ เป็นความต้องการที่แท้จริงหรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการ

๕. ความขัดแย้ง เป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างแต่ละบุคคล กลุ่มบุคคล องค์การ หรือระหว่างประเทศ ตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือ

บีบบังคับเพื่อผลบางอย่าง ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน ความขัดแย้งอาจแสดงออกด้วยคำพูดหรือการกระทำก็ได้ เช่น การพยายามขัดขวาง บีบบังคับ ทำอันตราย ต่อต้าน หรือโดยการโต้ตอบฝ่ายตรงข้าม

๖. ความขัดแย้ง เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมีสองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่ายที่จำต้องทำงานโดยพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือไม่สอดคล้องกัน

๗. ความขัดแย้ง เป็นพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไม่สามารถไปด้วยกันได้ในระหว่างฝ่ายต่าง ๆ พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่นี้หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งที่ตั้งใจจะไปยับยั้ง สกัดกั้น หรือสร้างความคับข้องใจให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง

๘. ความขัดแย้ง หมายถึง การที่ทั้งสองฝ่ายมีการรับรู้ที่ไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะรับรู้ว่าจะถูกต้องหรือไม่ถูกต้องก็ตาม ซึ่งคนที่อยู่ในความขัดแย้งจะมีความรู้สึกว้าว้าวหากฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งก็จะแพ้

๑๐. ความขัดแย้ง เกิดขึ้นเมื่อการกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางไม่ให้อีกฝ่ายหนึ่งบรรลุเป้าหมายของเขา

๑๑. ความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติระหว่างบุคคลซึ่งมีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้จะนำไปสู่ความขัดแย้ง

จากความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ดังกล่าว เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (๒๕๔๐) จึงสรุปว่า ความขัดแย้งของบุคคลเกิดจากการที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งโดยที่การเลือกนั้นอาจเต็มใจเลือกหรือจำใจเลือก ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเป็นสถานการณ์ที่การกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางอีกฝ่ายหนึ่ง หรือการที่บุคคลที่มีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการ เป้าหมาย แต่ต้องมาติดต่อกันหรือทำงานด้วยกันหรืออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันทั้ง ๆ ที่บุคคลเหล่านั้นมีความแตกต่างกัน ไม่สอดคล้องกัน หรือไปด้วยกันไม่ได้

โดยสรุป จากค่านิยมและความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาได้กำหนดความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ในรายงานนี้ไว้ว่า หมายถึง ความแตกต่าง ความไม่ลงรอยกัน หรือความตรงข้ามกันระหว่างกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ไม่ว่าจะมีความแตกต่างในด้านใดและไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตามที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศ

๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) เป็นแนวความคิดที่มีข้อสมมติฐานที่ว่าพฤติกรรมของสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และบุคคลต่าง ๆ ในการแข่งขันเพื่อการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๔๖) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งปกติธรรมดา ในสังคมความขัดแย้งจะทำให้เกิดการสูญเสียหรือการพัฒนาขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของคนในสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของ **มอริส (๒๕๔๗)** ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่อยู่คู่กับมนุษย์ไม่ว่าจะในระดับบุคคลหรือในระดับสังคม ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ความขัดแย้งบางครั้งก่อให้เกิดประโยชน์ในการได้แนวคิดใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น แต่ในบางครั้งความขัดแย้งก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งนั้น ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นจากหลายตัวแปร เช่น ตัวแปรสภาพภูมิศาสตร์อันก่อให้เกิดข้อพิพาทด้านพรมแดนระหว่างประเทศ ตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ตัวแปรทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดปัญหาเชื้อชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแบบฉบับหรือเป็นแนวคิดชั้นคลาสสิก (Classic) ได้แก่ แนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ยอร์จ ซิมเมล (George Simmel) มอสคา (Gaetano Mosca) ลิวอิส เอ.โคเซอร์ (Lewis A. Coser) และแคปโลว์ (Theodore Caplow) นอกจากนี้ ศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ก็มีแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสาขาวิชา (**เสริมศักดิ์ วิทยาลัยการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๔๐**)

แนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) (ค.ศ. ๑๙๕๘)

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นของคู่กัน กล่าวคือ ความขัดแย้งเป็นกฎพื้นฐานของชีวิต และจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นเพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกัน ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากและจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งก็พยายามที่จะสนองประโยชน์ของตน ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งกำลังจะเสียประโยชน์ ในทำนองเดียวกัน สมาชิกของกลุ่มก็พยายามแสวงหาประโยชน์ของตนเองจนทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มและขัดแย้งกับกลุ่มอื่นที่มีผลประโยชน์ขัดกัน แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งก็สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และเปลี่ยนสังคมได้โดยอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ จึงอาจกล่าวได้ว่า จุดเน้นในแนวคิดของมาร์กซ์ อยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขันและการแสวงหาประโยชน์

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของมาร์กซ์สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

๑. ความขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ปกติของสังคมและเป็นแกนกลางของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้

๒. สมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมพยายามแสวงหาประโยชน์ของตนเอง ทำให้เกิดความขัดแย้งกันเองภายในกลุ่ม รวมถึงเกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ขัดกัน

๓. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นเพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกัน

๔. ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมือง

๕. จุดเน้นในแนวคิดของมาร์กซ์อยู่ที่เศรษฐกิจ ในขณะที่จุดยืนทางการเมืองของมาร์กซ์อยู่ที่การปฏิวัติ

นอกจากนี้ มาร์กซ์ยังมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคมจะมีการพัฒนาทางประวัติศาสตร์อยู่ ๕ ขั้น ซึ่งลำดับขั้นของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์มีดังนี้

๑. ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม (Primitive Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของเผ่า (Tribal Ownership) ต่อมาเผ่าต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเป็นเมืองและรัฐ ทำให้กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเปลี่ยนไปเป็นของรัฐ (State Ownership)

๒. ขั้นสังคมแบบโบราณ (Ancient Communal) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (State Ownership) สมาชิกในสังคมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัว อันได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัวและทาส ดังนั้น ในขั้นนี้ ทาส (Slavery) จึงเป็นกำลังสำคัญในระบบการผลิตทั้งหมด และต่อมาระบบการผลิตได้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของทาสและทาส

๓. ขั้นสังคมแบบศักดินา (Feudalism) กรรมสิทธิ์ในที่ดินซึ่งปัจจัยการผลิตเป็นของขุนนาง โดยมีทาสเป็นแรงงานในการผลิต

๔. ขั้นสังคมแบบทุนนิยม (Capitalism) กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทุน แรงงาน และเครื่องจักรซึ่งปัจจัยการผลิตเป็นของนายทุน โดยมีผู้ใช้แรงงานเป็นผู้ผลิต

๕. ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

ตามแนวความคิดของมาร์กซ์ การปฏิวัติของชนชั้นกลางเกิดจากกระบวนการตามลำดับขั้นดังต่อไปนี้

๑. มีความต้องการในการผลิต
๒. เกิดการแบ่งแยกแรงงาน
๓. มีการสะสมและพัฒนาทรัพย์สินส่วนบุคคล
๔. ความไม่เท่าเทียมทางสังคมมีมากขึ้น
๕. เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม
๖. เกิดตัวแทนทางการเมืองเพื่อทำการรักษาผลประโยชน์ของแต่ละชนชั้น
๗. เกิดการปฏิวัติ

แนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เชื่อว่าความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตนปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลายฝ่าย ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรอย่างจำกัด การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน ทั้งนี้ เวเบอร์ถือว่าการแข่งขัน (Competition) เป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง ซึ่งในการแข่งขันนั้นจะมีกฎหรือกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับ การชนะคือการได้รับรางวัลหรือประโยชน์ ไม่ใช่การทำลายล้างคู่ต่อสู้ แต่ถ้าหากเกิดความขัดแย้งขึ้นเป็นระยะเวลาานจะทำให้เกิดการแบ่งแยกอำนาจของบุคคลในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของเวเบอร์ สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

๑. ความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคม ไม่มีสังคมใดที่จะปราศจากความแตกแยกและการเปลี่ยนแปลง
๒. ในทุกสังคม กลุ่มของบุคคลและแต่ละบุคคลย่อมมีอำนาจไม่เท่ากัน
๓. ผู้มีอำนาจจะใช้กฎและบังคับเพื่อสร้างระเบียบทางสังคม
๔. โครงสร้างของสังคมและแนวปฏิบัติในสังคมถูกกำหนดขึ้นโดยผู้มีอำนาจ
๕. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดความแตกแยกขึ้นภายในกลุ่มของผู้มีอำนาจมากกว่าในกลุ่มของผู้ไม่มีอำนาจเพราะผู้มีอำนาจจะพยายามรักษาสถานภาพเดิม (Status Quo) และต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ตนเองถูกลดอำนาจ
๖. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากผลของการกระทำของบุคคลที่จะได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง ถ้าหากผู้มีอำนาจเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงจะส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเร็ว

๗. การใช้อำนาจจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

๑) ความสามารถที่จะควบคุมการออกกฎ ระเบียบ ซึ่งจะพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของตน

๒) ความสามารถที่จะควบคุมการลงโทษ และใช้การควบคุมนี้พิทักษ์ผลประโยชน์ของตน

๓) ความสามารถที่จะควบคุมเครื่องมือที่จะเผยแพร่อุดมการณ์ และการสื่อสารทั้งหลายด้วยการเผยแพร่กฎ ข้อบังคับทั้งหลายเพื่อให้เห็นว่ากฎและข้อบังคับดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง เปลี่ยนแปลงความสนใจของประชาชนโดยอ้างอุดมการณ์ และทำให้เชื่อว่าความสนใจของประชาชนสอดคล้องกับของผู้ นำ รวมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนอาสาสมัครที่จะเชื่อฟัง กฎและระเบียบต่าง ๆ

แนวคิดยอร์จ ซิมเมล (George Simmel)

ยอร์จ ซิมเมล (George Simmel) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันมีแนวคิดที่ว่าความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์แบบหนึ่ง (Sociation) ที่เกิดขึ้นในกลุ่มสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยเชื่อว่าความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย โดยเป็นผลจากการที่มีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวอาจเป็นความมั่งร่ำรวย โกรธ เกลียด หรืออิจฉา ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเนื่องจากพฤติกรรมหรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ซิมเมลเชื่อว่าไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และผลของความขัดแย้งจะทำให้เกิดความกลมเกลียวภายในกลุ่ม ในขณะที่ความกลมเกลียวภายในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มก็สามารถที่จะเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งได้ด้วย (พรนพ พุกกะพันธ์, ๒๕๔๒)

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของซิมเมล สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

๑. ความขัดแย้งทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวภายในกลุ่ม กล่าวคือความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกจะบังคับให้กลุ่มมีการประสานงานที่ดีและมีผู้นำเกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังอาจช่วยให้กลุ่มสร้างขอบเขตของกลุ่มขึ้นมาโดยกระบวนการดังนี้

๑.๑ มีการสร้างขอบเขตของกลุ่มตนขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ทราบว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่ม

๑.๒ ลดความเบี่ยงเบนหรือความบาดหมางภายในกลุ่มเพื่อที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการกับฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มตน

๑.๓ จัดระบบและประสานทรัพยากรต่าง ๆ ทางสังคมเสียใหม่

๑.๔ ช่วยสร้างเสริม หรืออาจพัฒนาความสัมพันธ์ชนิดใหม่กับฝ่ายตรงข้าม

๒. ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งได้ เช่นเดียวกับเป็นผลที่เกิดจากความขัดแย้ง กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายที่มีความกลมเกลียวกันมาก เช่น คู่สมรสหรือหุ้นส่วน มักจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้ง ในความเป็นจริงนั้น ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเพราะต่างฝ่ายต่างก็มีอิทธิพลต่อกันในชีวิต ถ้าหากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ใกล้ชิดกัน ความขัดแย้งก็อาจไม่เกิดขึ้นก็ได้ บุคคลที่มีความคับข้องใจมากที่สุดในกลุ่มคือบุคคลที่เคยมีแรงจูงใจอย่างมากที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม สิ่งเหล่านี้อาจเห็นได้จากตัวอย่างของพรรคการเมืองหรือการจัดตั้งในมหาวิทยาลัยหรือองค์การทางการศึกษาต่าง ๆ

๓. ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดการขัดแย้งได้ เช่นเดียวกับความกลมเกลียวภายในกลุ่ม กลุ่มสองกลุ่มที่มีความกลมเกลียวกันอย่างดีโดยมีความผูกพันกันแบบใดแบบหนึ่ง เช่น มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ใช้ภาษาพูดเดียวกัน อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน มาจากท้องถิ่นเดียวกัน หรือมีความคล้ายกันทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ หรือแนวคิดทางการเมือง อาจเกิดความขัดแย้งที่รุนแรงได้ ซิมเมลชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งนี้เกิดจากความกลมเกลียวกันระหว่างสองกลุ่มซึ่งเคยมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น อิหร่านกับอิรัก จีนกับเวียดนาม

๔. ซิมเมลได้อธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับโครงสร้างของกลุ่มไว้ดังนี้

๔.๑ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม โดยมากเกิดขึ้นจากการพัฒนาองค์การ และความซับซ้อนขององค์การ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มยังมีมากขึ้นเท่าใด แต่ละกลุ่มก็จะบริหารแบบรวมศูนย์หรือรวมอำนาจมากขึ้นเท่านั้น และเพื่อที่จะให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการแข่งขันกับกลุ่มอื่น แต่ละกลุ่มไม่เพียงแต่จะมอบบทบาทที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้านให้สมาชิกทั้งหลายปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังจำเป็นต้องประสานความเชี่ยวชาญต่าง ๆ โดยการรวมอำนาจในการบริหารองค์การอีกด้วย นอกจากนี้ การบริหารแบบรวมอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่งจะบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามบริหารงานแบบรวมอำนาจด้วย

๔.๒ แต่ละฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันมีแนวโน้มที่จะผูกติดยึดแน่นและขาดความอดทน สมาชิกของกลุ่มจะทนไม่ได้ถ้ามีสมาชิกของกลุ่มประพฤติปฏิบัติแตกต่างไปจากความคาดหวังของกลุ่มเพราะถือว่าเป็นการทำลายความกลมเกลียวของกลุ่ม ในกรณีที่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มรุนแรงขึ้น สมาชิกจะแสดงพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปจากแนวปฏิบัติของกลุ่มย่อยไม่ได้ บุคคลที่มีคุณลักษณะหรือทัศนคติแตกต่างไปจากเพื่อนมักจะถูกกำจัด และ

คนอื่น ๆ ก็มีแนวโน้มจะปฏิบัติตามมาตรฐานกลางของกลุ่ม ซึ่งเป็นปัจจัยทำให้กลุ่มมีความกลมเกลียวหรือมีเอกภาพ

แนวคิดของมอสคา (Mosca)

มอสคา (Mosca) นักสังคมวิทยาชาวอิตาลี ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่มเป็นสิ่งปกติที่เกิดโดยธรรมชาติและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และแม้ว่าจะสามารถขจัดความขัดแย้งลงได้บ้าง แต่มอสคาเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้นเพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งที่สร้างความก้าวหน้า ความเป็นระเบียบของสังคม และเสรีภาพทางการเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของมอสคาแตกต่างไปจากแนวคิดของมาร์กซ์ กล่าวคือมอสคาเชื่อว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มเป็นไปเพื่อต้องการเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครองเพราะชนชั้นปกครองเป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้ตัดสินใจ และควบคุมสังคม ดังนั้น ความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดในสังคมคือความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจ ด้วยเหตุนี้ มอสคาจึงไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของมาร์กซ์ที่ว่าเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสาเหตุแห่งความขัดแย้งแต่เพียงอย่างเดียว (พรนพ พุกกะพันธ์, ๒๕๔๒)

แนวคิดของลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) (ค.ศ. ๑๙๕๖)

ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันได้ขยายหรือต่อยอดแนวคิดของซิมเมลให้กว้างขวางออกไป โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเป็นทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวหรือความแตกแยกก็ได้ โคเซอร์ได้พัฒนาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในการบูรณาการทางสังคม (Social Integration) ขึ้นจำนวน ๑๖ ข้อ เพื่อสนับสนุนแนวคิดที่ว่าความขัดแย้งสามารถนำไปสู่ความกลมเกลียวและบูรณาการได้ในหลาย ๆ ทาง ซึ่งสาระสำคัญของข้อเสนอดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

๑. ความขัดแย้งกับกลุ่มอื่นนำไปสู่ผลอย่างน้อย ๒ ประการ ได้แก่ ๑) การสร้างเอกลักษณ์ของกลุ่มให้แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ และ ๒) การทำให้ขอบเขตของกลุ่มตนเข้มแข็งและเด่นชัดขึ้น

๒. ในบางครั้งความขัดแย้งจะช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม โดยการยอมให้ได้ระบายนความเป็นปรปักษ์กันหรือความเกลียดชังกันออกเสียบ้าง

๓. ความขัดแย้งที่เป็นจริงจะมุ่งหมายถึงการบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะบางอย่าง ในขณะที่ความขัดแย้งที่ไม่เป็นจริงจะมุ่งหมายเพียงเพื่อการลดความตึงเครียด

๔. ความขัดแย้งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในสภาพการณ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเท่านั้น

๕. ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดจะมีความขัดแย้งเช่นเดียวกับการมีสันติภาพ
 ๖. ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสองฝ่ายยิ่งมีมากขึ้นเท่าใด ความรู้สึกและพฤติกรรมระหว่างสองฝ่ายจะยิ่งรุนแรงและกระฉับกระเฉงมากขึ้นเท่านั้น
 ๗. ความขัดแย้งบางครั้งนำไปสู่การนำเอาเหตุแห่งความขัดแย้งออกไปและรับรองยืนยันความกลมเกลียว หรือเอกภาพของทั้งสองฝ่ายขึ้นใหม่
 ๘. บ่อยครั้งที่ความสัมพันธ์ที่ไม่เข้มแข็งหรือมีไม่มากอาจจะนำไปสู่การถอยออกจากความขัดแย้ง ในขณะที่บ่อยครั้งที่ความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งหรือมีมากจะแสดงว่ามีความขัดแย้ง
 ๙. ความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวภายในในกลุ่ม การรวมอำนาจ และการเคลื่อนย้ายทรัพยากร
 ๑๐. ความขัดแย้งกับกลุ่มอื่นยิ่งมีมากขึ้นเท่าใด ทำให้ความอดทนต่อพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนภายในกลุ่มยิ่งลดลงเท่านั้น
 ๑๑. บ่อยครั้งที่ความต้องการที่จะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มจะนำกลุ่มไปสู่การแสวงหาหรือการขยายความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น
 ๑๒. การที่บุคคลยึดถือหรือแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเป็นศัตรูกันต่อกลุ่มอื่นยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น และโอกาสที่พฤติกรรมมุ่งร้ายต่อกลุ่มอื่นก็จะมากขึ้นเท่านั้น
 ๑๓. ความขัดแย้งอาจนำไปสู่สถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อาจนำไปสู่การขยายปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ หรือความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายอาจนำไปสู่การสร้างบรรทัดฐาน (norm) อย่างใหม่ของกลุ่มและเป็นการยืนยันบรรทัดฐานเดิมอีกครั้ง หรือความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกยิ่งมีมากขึ้นเท่าใด การมีส่วนร่วมทางสังคมของสมาชิกในกลุ่มยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น
 ๑๔. บางครั้งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรวมตัวกัน
 ๑๕. ความขัดแย้งเป็นวิธีการทดสอบอำนาจ (Test of Power) ของทั้งสองฝ่าย ซึ่งในบางครั้งแต่ละฝ่ายจะยอมประนีประนอมกันภายหลังจากที่มีการทดสอบอำนาจโดยความขัดแย้งกันแล้ว
 ๑๖. ความขัดแย้งนำไปสู่กระบวนการรวมตัวกันและแสวงหาพันธมิตร
- นอกจากนี้ โคเซอร์ยังมีแนวคิดที่ว่า ความขัดแย้งเป็นสภาวะหนึ่งของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดผลทั้งด้านบวกและด้านลบ ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะหากสมาชิกในสังคมใดเกิดความไม่พึงพอใจต่อสังคมที่เป็นอยู่ ก็ย่อมพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้น ๆ ให้

เป็นไปตามเป้าหมายของสมาชิก และถึงแม้ว่าความขัดแย้งจะทำให้สังคมเกิดความแตกแยก แต่ในทางกลับกัน ความขัดแย้งก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาคือความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้เช่นกันเพราะในทุกกลุ่มย่อมมีทั้งมิตรและศัตรูอยู่ร่วมกันเสมอ

แนวคิดของแคปโลว์

แคปโลว์เป็นอีกผู้หนึ่งที่พยายามขยายแนวคิดของซิมเมลให้กว้างขวางออกไปอีก โดยเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการเบื้องต้นทางสังคมและไม่มีวิธีการใดที่จะยกเอาความขัดแย้งทุกอย่างออกไปจากองค์การ แคปโลว์เชื่อว่าในกระบวนการขัดแย้งนั้น มีความเป็นไปได้สูงที่ฝ่ายอ่อนแอกว่าจะรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับฝ่ายที่เข้มแข็งกว่า ด้วยเหตุนี้ แคปโลว์จึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรวมตัวกันของไตรภาคีว่า การรวมตัวกันเป็นความปรารถนาของฝ่ายที่อ่อนแอกว่าโดยหวังว่าพันธมิตรที่เกิดขึ้นใหม่จะเอาชนะฝ่ายที่เข้มแข็งได้ การรวมตัวกันจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงสมดุลของอำนาจ ทำให้ฝ่ายที่อ่อนแออาจเปลี่ยนเป็นฝ่ายที่เข้มแข็ง และฝ่ายที่เข้มแข็งก็อาจเปลี่ยนเป็นฝ่ายที่อ่อนแอได้ ซึ่งแรงจูงใจในการรวมตัวกันของไตรภาคีนั้นก็เพื่อผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการรวมตัวกันหรือเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด และถึงแม้ว่าในบางกรณีของการรวมตัวกันนั้นเป็นการรวมตัวของสองฝ่ายที่มีความไม่เท่าเทียมกันทางด้านทรัพยากรที่ลงทุนไป แต่โดยที่การรวมตัวดังกล่าวเป็นการคาดหวังว่าจะได้รับชัยชนะและต่างฝ่ายต่างก็มีส่วนร่วมกันเพื่อที่จะได้ชัยชนะ ดังนั้น ทั้งสองฝ่ายจึงรู้สึกว่าได้ลงทุนในสัดส่วนที่เท่ากัน

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยา

แนวคิดทางจิตวิทยาได้อธิบายความหมายของความขัดแย้งไว้ว่า หมายถึงสถานการณ์ที่บุคคลถูกกระตุ้นให้เกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่านั้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แยกจากกันโดยเด็ดขาด และการตอบสนองต่อกิจกรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้ ทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น ๔ ระดับ ได้แก่

๑. ระดับที่พฤติกรรมปรากฏชัด
๒. ระดับคำพูด
๓. ระดับสัญลักษณ์ เช่น คนหนึ่งคนอาจมีความคิดหลายอย่างต่อสิ่งเดียวกัน แต่ความคิดเหล่านั้นไม่สอดคล้องกัน
๔. ระดับอารมณ์

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยาเกิดขึ้นเพราะการตอบสนองเพื่อต้องการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้กับการตอบสนองเพื่อต้องการจะบรรลุวัตถุประสงค์อีกอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะตอบสนองนั้นจะปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏชัดด้วย

คำพูด ด้วยสัญลักษณ์หรืออารมณ์ คนในสังคมนั้นนอกจากจะถูกกดดันจากกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิกอยู่แล้ว เขายังต้องแสดงบทบาทต่าง ๆ อีกด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งของบุคคล

ในทางจิตวิทยาถือว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของมนุษย์ โดยเชื่อว่าไม่มีความผิดปกติทางจิตชนิดใดเกิดขึ้นโดยปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรงทางอารมณ์เป็นผลมาจากความขัดแย้งของความคิดที่ไปด้วยกันไม่ได้ นอกจากนี้ความขัดแย้งทางจิตวิทยาส่งผลต่ออาการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น ความล้มเหลวในอาชีพ อาชญากรรมยาเสพติด และโสเภณี

เลวิน (Kurt Lewin) (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, ๒๕๔๐)

นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน ได้จำแนกความขัดแย้งออกเป็น ๓ แบบ ได้แก่

๑. เมื่อบุคคลอยู่ระหว่างเป้าหมายสองอย่างที่ตนเองชอบ ความขัดแย้งแบบนี้ต่อมาเรียกว่า แบบเข้าใกล้-เข้าใกล้ (Approach-Approach Conflict)

๒. เมื่อบุคคลพบกับเป้าหมายสองอย่าง ซึ่งเป้าหมายทั้งสองนี้เป็นทั้งที่ตนเองชอบและไม่ชอบ ความขัดแย้งแบบนี้ต่อมาเรียกแบบเข้าใกล้-หลีกเลี่ยง (Approach-Avoidance Conflict)

๓. เมื่อบุคคลอยู่ระหว่างเป้าหมายสองอย่างที่ตนเองไม่ชอบทั้งคู่ ความขัดแย้งแบบนี้ต่อมาเรียกว่าแบบหลีกเลี่ยง-หลีกเลี่ยง (Avoidance-Avoidance Conflict)

ต่อมา ได้มีการเพิ่มความขัดแย้งแบบที่ ๔ โดยเรียกว่า แบบเข้าใกล้-หลีกเลี่ยงทวิคูณ (Doubleapproach-Avoidance Conflict) ความขัดแย้งแบบนี้จะพบในสถานการณ์ที่มีเป้าหมาย ๒ อย่าง ซึ่งเป็นทั้งที่ตนชอบและไม่ชอบ

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางสังคมวิทยา

ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) (ค.ศ. ๒๐๐๙) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันมีแนวคิดที่ว่าสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีสิทธิและอำนาจ กับกลุ่มที่ไม่มีสิทธิและอำนาจทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันและนำไปสู่การมีผลประโยชน์แอบแฝง (Latent Interest) ที่แต่ละฝ่ายต่างก็พยายามที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้ ความขัดแย้งจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถทำให้โครงสร้างของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตามระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมจะรุนแรงมากหรือน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำ และสามารถควบคุมได้ด้วยการประนีประนอม ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ผู้นำในการที่จะเจรจาเพื่อประนีประนอมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ในขณะที่ **เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (๒๕๔๐)** กล่าวว่า ความขัดแย้งทางสังคม วิทยา หมายถึง การดิ้นรนเพื่อจะได้ของที่มีคุณค่า หรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะ อำนาจ และ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยกลุ่มที่ขัดแย้งกันมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงจะได้สิ่งที่มีคุณค่าซึ่งตน ปรารถนา แต่ยังต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามมีความเป็นกลางหรือถูกกำจัดให้หมดไป ความขัดแย้ง เช่นว่านี้อาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่ม ความขัดแย้งภายใน กลุ่มและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ตลอดของชีวิตในสังคม ความ ขัดแย้งอาจเกิดจากการกระจายหรือการแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าหรือสินค้าที่มีอยู่อย่างจำกัด เช่น รายได้ ผลตอบแทน ฐานะ ตำแหน่ง อำนาจ สิทธิการครอบครอง หรือสถานที่

ไชยันต์ รัชชกุล (๒๕๔๕) ได้ประมวลความขัดแย้งตามแนวคิดทางสังคมวิทยา โดยการนำเสนอทฤษฎีไว้ ๒ ทฤษฎี คือ ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่และทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑. ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ (Functional Constructivism) เป็นทฤษฎี ทางสังคมวิทยากระแสหลักที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งตรงข้ามกับทฤษฎีความขัดแย้ง ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่เห็นว่าสังคมและสถาบันทางสังคมทั้งหลายเป็นระบบซึ่งส่วนต่าง ๆ พึ่งพิงซึ่งกันและกัน และแต่ละส่วนมีหน้าที่ (Function) ทำงานของตัวเองและร่วมกันทำให้ ระบบสังคมและระบบของแต่ละสถาบันในสังคมอยู่ในสภาพสมดุล ทฤษฎีแนวนี้นี้มิได้ปฏิเสธ ความขัดแย้งในสังคม แต่เห็นว่าสังคมมีวิธี กลไก หรือสถาบันที่ทำหน้าที่ควบคุมความขัดแย้งนั้น ฐานคติ (Assumption) อันเป็นเสาเอกของทฤษฎีนี้อยู่ที่ความสมดุลของการทำหน้าที่ของ ส่วนต่าง ๆ ในสังคม

๒. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Theory of Conflict) เป็นทฤษฎีที่มองปรากฏการณ์ ทางสังคมแตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ในขณะที่ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่เห็นว่า ในสังคมโดยรวมแล้วมีความสมานฉันท์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทฤษฎีความขัดแย้งเห็นว่าภายใน สังคมมีการต่อสู้แย่งชิง หักเหลี่ยมระหว่างกัน ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในกลุ่มและในสถาบัน เพื่อผลประโยชน์และอำนาจ การที่ฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์นั้นไม่ได้มาจากการพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่มาจากการที่ฝ่ายอื่นเสียประโยชน์ ดังนั้น ตามแนวทฤษฎีความขัดแย้งนี้เห็นว่า การควบคุม ความขัดแย้งในสังคมเป็นการกดบังคับของฝ่ายตรงข้ามที่มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งทฤษฎีความ ขัดแย้งแบ่งออกเป็น ๒ สายหลัก ได้แก่

๒.๑ สายที่เน้นความขัดแย้งเป็นมูลฐานของปรากฏการณ์สังคม ผู้ที่เป็น นักทฤษฎีคนสำคัญของสายนี้ คือ ดาร์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) ที่ถือว่าอำนาจเป็นเสมือน กุญแจในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคม

อำนาจ P (Power) หมายถึง ความเป็นไปได้ที่ฝ่ายหนึ่งในความสัมพันธ์ทางสังคมอยู่ในฐานะที่จะกระทำตามความประสงค์ได้ แม้ว่าจะมีการต่อต้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ฝ่ายที่มีอำนาจ คือ ฝ่ายที่สามารถทำให้ฝ่ายอื่นยอมทำตามความต้องการของฝ่ายตน ในขณะที่อำนาจ A (Authority) เป็นชนิดหนึ่งของอำนาจ (Power) ที่หมายถึงอำนาจอันผูกพันอยู่กับบทบาทหรือตำแหน่ง ซึ่งโดยเนื้อหาเป็นความชอบธรรม (Legitimate) ในแง่ของการยอมรับและการปฏิบัติในสังคม (Social Norms)

ดาร์เรนดอร์ฟเห็นว่าการจัดสรรอำนาจ P (Distribution of Power) เป็นตัวกำหนดหลักของโครงสร้างสังคม โดยเห็นว่าในสังคมหนึ่ง ๆ อำนาจมิได้กระจายอย่างเสมอกันทั่วทั้งสังคม ทำให้สังคมมีลำดับชั้น (Social Stratification) สิ่งที่ควบคู่อยู่กับลำดับชั้นคือความยอมรับนับถือ อันเป็นแนวปฏิบัติของสังคม ซึ่งทางสังคมวิทยาเรียกว่า ปทัสถานทางสังคม (Social Norms) อันเป็นเสมือนกฎเกณฑ์หรือกติกาของสังคม แต่โดยที่ปทัสถานทางสังคมนี้ไม่ได้กำหนดหรือเกิดขึ้นมาจากความตกลงเห็นชอบด้วยกันทั้งสังคม (Social Consensus) ดังนั้น ในบางกรณีปทัสถานจึงมีการควบคุมบังคับ (Sanctions) ให้คนปฏิบัติตามภาพสังคมในธรรมชาติของดาร์เรนดอร์ฟมีแนวโน้มที่จะเกิดความขัดแย้งอยู่เสมอ กลุ่มที่มีอำนาจก็จะแสวงหาผลประโยชน์ กลุ่มที่ไม่มีอำนาจก็พยายามที่จะมีและแสวงหาผลประโยชน์เช่นกัน เพราะฉะนั้นความขัดแย้งจึงย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ในทางตรงกันข้าม การที่ไม่มีความขัดแย้งปรากฏให้รับรู้ได้เป็นผลมาจากการใช้การกดบังคับอย่างมีประสิทธิภาพ หรือมีฉะนั้นก็เนื่องมาจากการมีโลกทัศน์ที่หลงไป อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งไม่ได้ส่งผลแต่ทางลบ ดาร์เรนดอร์ฟเห็นว่าการต่อสู้เพื่ออำนาจนั้นทำให้สมดุลของอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลง ทิศทางความเป็นไปของสังคมเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นเสมือนพลังการสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่พลังหนึ่งของประวัติศาสตร์ของมนุษย์

ส่วน อำนาจ A (Authority) นั้น ดาร์เรนดอร์ฟ ใช้ในการวิเคราะห์องค์การหรือหน่วยที่มีการรวมกันอย่างค่อนข้างถาวร เช่น ครอบครัว และเนื่องจากทฤษฎีสายนี้เกี่ยวกับการก่อตัวของกลุ่มและความขัดแย้งภายในองค์การ จึงเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า ทฤษฎีความขัดแย้งกลุ่ม (Theory of Conflict Groups) คุณูปการของทฤษฎีนี้อยู่ที่คำอธิบายเกี่ยวกับการแฝงอยู่และการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ที่ไม่สันติ และไม่เชื่อว่าสันติภาพแบบสมบูรณ์ที่ไร้ความขัดแย้งจะมีอยู่จริง แต่จะเชื่อในเรื่องของการจัดการความขัดแย้งเพื่อมิให้เกิดความวุ่นวายอย่างเป็นระบบมากกว่า

๒.๒ สายที่เชื่อมความขัดแย้งเข้ากับการทำงานประสานกันของส่วนต่าง ๆ ในสังคม เป็นแนวทฤษฎีที่นำมาเสริมกับแนวทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ ผู้นำเสนอทฤษฎีสายนี้คือโคเซอร์ ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับความขัดแย้ง ๒ ประเด็นใหญ่ คือ ความขัดแย้งนั้นสลับซับซ้อน

อยู่ในแ่งมุมและระนาบต่าง ๆ มากกว่าความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ และความขัดแย้งไม่ได้ส่งผลในทางลบเสมอไป แต่ทำให้การทำหน้าที่ (Function) ในชีวิตสังคม เป็นไปได้ด้วย

โคเซอร์เห็นว่าความขัดแย้งมิได้เกิดขึ้นเพียงระหว่างชั้นและกลุ่มผลประโยชน์เท่านั้น แต่ความขัดแย้งนั้นเกิดทั่วไปในความสัมพันธ์ของสังคมที่ประสานโยงใยกัน เป็นตาข่ายเหมือนใยแมงมุม (Web of Conflict) เพราะฉะนั้น ความสัมพันธ์ในบางด้านอาจจะขัดกัน แต่บางด้านอาจร่วมมือกัน นอกจากนี้ โคเซอร์ยังเน้นการวิเคราะห์ในทุก ๆ ระดับอีกด้วย กล่าวคือ ตั้งแต่ระดับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลไปจนถึงความสัมพันธ์ระดับระหว่างสังคม ระหว่างประเทศ ซึ่งผลประโยชน์และเหตุผลทางการเมืองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ

นอกจากนี้ โคเซอร์ยังเห็นว่า ความขัดแย้งนำสู่ความเปลี่ยนแปลง บางกรณีก็เป็นการกระตุ้นให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ทฤษฎีนี้ถือแนวทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สังคม โดยเพิ่มแนวคิดความขัดแย้ง ซึ่งเป็นจุดอ่อนของแนวโครงสร้างการหน้าที่เพื่ออธิบายถึงความสมดุลในสังคม ทั้งนี้ ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องขัดขวางหรือทำลายความสมดุล แต่ในทางตรงกันข้าม ความขัดแย้งกลับสามารถช่วยเสริมความสมดุลได้ ความขัดแย้งภายนอก (ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม) ทำให้สมาชิกภายในกลุ่มรู้สึกรวมตัวกันมากขึ้น ส่วนความขัดแย้งภายใน (ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม) ก็สามารถเสริมการดำรงอยู่ ความเหนียวแน่น และความมั่นคง เพราะฉะนั้นความขัดแย้งภายในจึงมีบทบาทที่หน้าท ในเชิงบวก เป็นการสร้างความกลมเกลียวขึ้นใหม่

ความขัดแย้งตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (๒๕๔๐) เห็นว่า ในทางมานุษยวิทยานั้น ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากการแข่งขันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อย่างน้อยสองฝ่าย ซึ่งฝ่ายต่าง ๆ ในที่นี้อาจเป็น บุคคล ครอบครัว เชื้อชาติ ชุมชน หรืออาจเป็นกลุ่มของแนวคิด องค์กรทางการเมือง เผ่าชน หรือศาสนา ความขัดแย้งอาจเกิดจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ สาเหตุ อย่างหนึ่งของความขัดแย้งก็คือพฤติกรรมก้าวร้าว นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ยืนยันว่า ความขัดแย้งส่วนหนึ่งนั้นเป็นผลมาจากวัฒนธรรม ในทางมานุษยวิทยานั้น ความขัดแย้งตรงกันข้าม กับความกลมเกลียว แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ง่ายกว่าความกลมเกลียว ความขัดแย้งกับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ กระบวนการทางสังคม เนื่องจากระบบสังคมมีความขัดแย้งในหลายรูปแบบ สังคมจึงถูกแบ่ง ออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่ตรงกันข้ามหรืออยู่คนละฝ่าย ดังนั้น ความขัดแย้งจึงมีผลต่อ ความสัมพันธ์ของคู่ขัดแย้ง ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่า

เข้าข้างฝ่ายอื่น ความขัดแย้งสามารถทำให้เกิดความกลมเกลียว และความกลมเกลียวก็สามารถทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

โดยสรุป จากแนวคิดทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ยอร์จ ซิมเมล (George Simmel) มอสคา (Gaetano Mosca) ลิวอิส เอ.โคเซอร์ (Lewis A. Coser) และ แคปโลว์ (Theodore Caplow) รวมทั้งแนวคิดของ ศาสตราจารย์ต่าง ๆ ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ความขัดแย้งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล รวมถึงระหว่างองค์กรกับองค์กร ล้วนเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคมและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ตราบใดที่มนุษย์ยังมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งความขัดแย้งนี้อาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น จากภาวะทางเศรษฐกิจ การช่วงชิงอำนาจ หรือการแย่งผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีการปรับตัว ส่วนผลของความขัดแย้งจะนำไปสู่การสูญเสียหรือทำให้เกิดการพัฒนานั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งของคนในสังคม

๒.๒ ประเภทของความขัดแย้ง

คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Moore) (ค.ศ.๑๙๘๖) แบ่งความขัดแย้งทั่วไปออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่

๑. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง อาจเกิดจากที่แต่ละฝ่ายมีข้อมูลน้อยไป การแปลผลผิดพลาด การวิเคราะห์ผลออกมาด้วยความเห็นที่ต่างกัน หรือความแตกต่างในการรับรู้ข้อมูล (Perception)

๒. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) เกิดจากการแย่งผลประโยชน์ ซึ่งเป็นทั้งเรื่องของเนื้อหา กระบวนการและจิตวิทยา

๓. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structure Conflict) เป็นความขัดแย้งในเรื่องของอำนาจ การแย่งชิงอำนาจ การกระจายอำนาจ ปัญหาโครงสร้างทางสังคมต่าง ๆ รวมไปถึงกฎระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา และระบบ

๔. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นปัญหาด้านความสัมพันธ์ บุคลิกภาพ พฤติกรรมต่าง ๆ ในอดีต อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด หรือการสื่อสารที่บกพร่อง

๕. ความขัดแย้งด้านค่านิยม (Values Conflict) เป็นปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อ ความแตกต่างของค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงการเล็งดูที่หล่อหลอมความเป็นตัวตนขึ้นมา

นอกจากความขัดแย้งทั่วไปแล้ว คริสโตเฟอร์ มัวร์ (ค.ศ. ๑๙๘๖) ยังกล่าวถึงความขัดแย้งภายในรัฐ (Intrastate Conflict) ที่มีความยืดเยื้อและรุนแรงถึงขั้นที่มีการเสียชีวิตเกิดขึ้น โดยสามารถแบ่งออกได้ ๓ ประเภทหลัก ๆ ดังนี้

๑. ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโครงสร้างอำนาจรัฐ (อุดมการณ์ทางการเมือง)

๒. ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองหรือจัดสรรผลประโยชน์ (กลุ่มอำนาจ/ผลประโยชน์)

๓. ความขัดแย้งที่มุ่งแยกตัวเป็นอิสระ เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์หรือชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มคนที่มีความเชื่อแตกต่างกัน มีชาติพันธุ์หรือมีสถานะทางสังคมหรือสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ความขัดแย้งดังที่กล่าวมาข้างต้นอาจก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคม ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งทางชีวิตและจิตใจระหว่างคนในสังคม เกิดการแบ่งฝายอย่างชัดเจน มีทัศนคติที่เป็นศัตรูกัน มุ่งทำร้ายกัน และตอบโต้กันในระดับที่ถือว่าการดำรงอยู่ของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายของตน และต่อต้านความพยายามที่จะประนีประนอม

มาช และ ซิมอน (March and Simon) แบ่งความขัดแย้งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ความขัดแย้งต่อตนเอง (Individual Conflict) เป็นความขัดแย้งภายในใจของตัวบุคคล (Internal Conflict) แบ่งออกได้ ๓ ลักษณะ ได้แก่ ๑) ความขัดแย้งที่เกิดจากความต้องการเท่าเทียมกัน (Approach - Approach Conflict) ๒) ความขัดแย้งที่เกิดจากความไม่ต้องการทั้งสองอย่าง (Avoidance - Avoidance Conflict) ๓) ความขัดแย้งที่เกิดจากความจำใจ (Approach - Avoidance Conflict)

๒. ความขัดแย้งในองค์กร (Organizational Conflict) อาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในองค์กร หรือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในองค์กรก็ได้

๓. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Inter - Organizational Conflict) หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานหนึ่งกับอีกหน่วยงานหนึ่ง

พระมหาพรชชา ธมมหาโล (นิธิบุญยากร) (๒๕๕๔) กล่าวว่า ความขัดแย้งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ นัย และ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. ความขัดแย้งมีความหมาย ๒ นัย คือ นัยบวกและนัยลบ

๑.๑ ความขัดแย้งในความหมายนัยบวก หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ พัฒนา และก่อให้เกิดผลดีต่อตนเอง องค์กร และสังคมทั้งในแง่ของทัศนคติและพฤติกรรม และในบางครั้ง เมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์ได้

๑.๒ ความขัดแย้งในความหมายนัยลบ หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสียและบรรยากาศที่ไม่ดีต่อตนเอง องค์กรและสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณะของความขัดแย้งออกมาในมิติของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน

๒. นอกจากการแบ่งตามนัยแล้ว ความขัดแย้งยังอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีฐานะเท่าเทียมกัน (Symmetric Conflicts)

๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีฐานะไม่เท่าเทียมกัน (Asymmetric Conflicts)

คำว่า “ฐานะ” ในที่นี้ประกอบด้วยการมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงและมีทรัพยากรที่เท่า ๆ กัน มีการศึกษาและระดับความเป็นอิสระส่วนตนและอื่น ๆ การวัดฐานะในที่นี้จึงเป็นการวัดโดยรวมในหลาย ๆ มิติ และทรัพยากรดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดความขัดแย้งว่าจะมีผลสืบเนื่องและผลลัพธ์ออกมาเช่นไร

Ramsbotham แบ่งความขัดแย้งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ความขัดแย้งระหว่างรัฐ (Interstate)

๒. ความขัดแย้งที่ไม่ใช่ระหว่างรัฐ (Non-interstate) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น

๒.๑ ความขัดแย้งด้านการปฏิวัติและอุดมการณ์ (Revolution/Ideology Conflict) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของการปกครองในรัฐ

๒.๒ ความขัดแย้งด้านอัตลักษณ์/การแบ่งแยก (Identity/Secession Conflict) เกี่ยวข้องกับชุมชน การขึ้นอยู่กััธรรมชาติของกลุ่ม ซึ่งรวมถึงการต่อสู้เพื่อให้ได้อำนาจในการปกครองตนเอง การแบ่งแยกดินแดน

๒.๓ ความขัดแย้งภายในกลุ่ม (Factional Conflict) รวมถึงการรัฐประหาร และการต่อสู้กันเพื่อแย่งอำนาจภายในรัฐของผู้นำ เพื่อให้ตนหรือกลุ่มของตนมีอำนาจในการปกครอง

ศาสตราจารย์ ดร.ลิขิต ธีรเวคิน กล่าวว่า ความขัดแย้งในสังคมมนุษย์สามารถแบ่งออกได้ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

๒. ความขัดแย้งในแง่ของสถานะทางสังคม

๓. ความขัดแย้งในเรื่องของอำนาจ
๔. ความขัดแย้งในเรื่องของนามธรรม

อนึ่ง การแบ่งประเภทของความขัดแย้งดังที่กล่าวมาข้างต้นจะทำให้เห็นความชัดเจนของความขัดแย้งว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุใดและมีองค์ประกอบอย่างไร เพื่อนำไปสู่การแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งที่ถูกต้อง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (๒๕๔๐) ได้กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยา หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคลถูกกระตุ้นให้เกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่าสองอย่าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แยกจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ดังนี้

๑. ระดับที่พฤติกรรมปรากฏชัด
๒. ระดับคำพูด
๓. ระดับสัญลักษณ์
๔. ระดับอารมณ์

สำหรับพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกเมื่อเผชิญกับความขัดแย้งนั้น **Kenneth (ค.ศ. ๑๙๗๖)** ได้จำแนกไว้ ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การเอาชนะ (Competition) ๒) การร่วมมือ (Collaboration) ๓) การประนีประนอม (Compromising) ๔) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) และ ๕) การยอมให้ (Accommodation) ทั้งนี้ บุคคลจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดย่อมขึ้นอยู่กับระดับของความขัดแย้งนั้น ๆ

โดยสรุป จากข้อมูลดังที่กล่าวมาข้างต้น นักวิชาการต่าง ๆ ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งโดยใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน เช่น การแบ่งตามสาเหตุของความขัดแย้ง การแบ่งตามลักษณะของคู่ขัดแย้ง การแบ่งตามวัตถุประสงค์ของความขัดแย้ง หรือการแบ่งตามผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง

การแบ่งประเภทของความขัดแย้งโดยใช้สาเหตุของความขัดแย้งเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๘ ประเภท ได้แก่ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล ๒) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ ๓) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง ๔) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ๕) ความขัดแย้งด้านค่านิยม ๖) ความขัดแย้งในเรื่องสถานะทางสังคม ๗) ความขัดแย้งในเรื่องของอำนาจ และ ๘) ความขัดแย้งที่เป็นนามธรรม (เช่น อุดมการณ์ ความเชื่อ ทัศนคติ)

การแบ่งประเภทของความขัดแย้งโดยใช้ลักษณะของคู่ขัดแย้งเป็นเกณฑ์ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเภท ได้แก่ ๑) ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ๒) ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล ๓) ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับหน่วยงานของรัฐ

๔) ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐกับหน่วยงานของรัฐ ๕) ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับรัฐ

การแบ่งประเภทของความขัดแย้งโดยใช้วัตถุประสงค์ของความขัดแย้งเป็นเกณฑ์สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองหรือโครงสร้างอำนาจรัฐ ๒) ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง และ ๓) ความขัดแย้งที่มุ่งแยกตัวเป็นอิสระ

การแบ่งประเภทของความขัดแย้งโดยใช้ผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งเป็นเกณฑ์สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลดี ทำให้เกิดการสร้างสรรค์และพัฒนา ๒) ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อตนเอง องค์กร และสังคม

๒.๓ สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

Mack and Snyder (ค.ศ. ๑๙๗๒) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของบุคคลในสถานการณ์ขัดแย้งไว้ ๘ ประการ มีดังนี้

๑. การขัดแย้งกันจะต้องมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ๒ ฝ่ายเป็นอย่างน้อย
๒. ความขัดแย้งเกิดจากการมีตำแหน่งหรือทรัพยากรไม่พอเพียง
๓. พฤติกรรมของความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่ฝ่ายหนึ่งมุ่งทำลาย การทำร้าย สกัดกัน หรือควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง โดยความสัมพันธ์ในความขัดแย้งคือฝ่ายหนึ่งจะชนะต่อเมื่ออีกฝ่ายแพ้
๔. ความขัดแย้งมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ และมีการกระทำที่ตรงข้ามกัน
๕. ความสัมพันธ์ในความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะมีอำนาจหรือใช้อำนาจ
๖. ความขัดแย้งก่อให้เกิดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมขั้นพื้นฐาน
๗. กระบวนการความขัดแย้งทำให้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมขาดลงชั่วคราว
๘. ความสัมพันธ์ในความขัดแย้งจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมาตรฐานและความคาดหวังในการทำงาน

ส่วน Filley (ค.ศ. ๑๙๗๕) ได้กล่าวถึงกระบวนการของความขัดแย้งว่ามีอยู่ ๖ ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่

๑. สภาพการณ์ก่อนการเกิดความขัดแย้ง (Antecedent Conditions of Conflict) เป็นสภาพที่ยังไม่มีความขัดแย้งแต่กำลังจะเกิดความขัดแย้ง

๒. ความขัดแย้งที่รับรู้ได้ (Perceived Conflict) เป็นกรณีที่ฝ่ายต่าง ๆ รู้ว่ามีความขัดแย้งจากสภาพการณ์

๓. ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ (Felt Conflict) เป็นความรู้สึกของบุคคลว่ากลัว ถูกคุกคาม ถูกเกลียดชัง หรือไม่ไวใจ

๔. พฤติกรรมที่ปรากฏชัด (Manifest Behavior) เป็นการแสดงออกของบุคคล เช่น ก้าวร้าว แข่งขัน โต้เถียง แก้ปัญหา

๕. การแก้ปัญหาหรือระงับความขัดแย้ง (Conflict Resolution or Suppression) เป็นการทำให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลง

๖. ผลจากการแก้ปัญหา (Resolution Aftermath)

Bar-Tal (2013) กล่าวว่า ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุและมีความยืดหยุ่นแตกต่างกันออกไป และในบางครั้งคู่ขัดแย้งเองก็ไม่รู้ที่กำลังขัดแย้งกันด้วยเรื่องอะไร รู้แต่เพียงมุ่งที่จะเอาชนะอีกฝ่ายหรือ ต้องการให้ฝ่ายของตนบรรลุเป้าหมายเท่านั้น ซึ่งความขัดแย้งย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งส่งผลกระทบต่อระบบทหารได้แก่

๑. การยึดยึดมุมมองเดียวผ่านเรื่องเล่าของตนเอง โดยไม่ให้จดทนต่อฝ่ายอื่น ย่อมเป็นการปิดกั้นการไหลเวียนของข่าวสาร

๒. ทำให้เกิดความสูญเสียในด้านคุณธรรมและการเคารพสิทธิมนุษยชน ด้วยการไม่บอกความจริง สร้างความเป็นสองมาตรฐานให้เกิดขึ้น

๓. ให้ความสำคัญกับการทหาร โดยทหารได้รับการยกสถานะให้สูงขึ้น

๔. ให้ความสำคัญกับเพศชายที่สละชีวิตให้กับการต่อสู้ด้วยการให้รางวัล

๕. ทำให้เกิดปัญหาสังคม การศึกษา สุขภาพ สวัสดิการจากการลงทุนไปกับด้านการทหาร

๖. ทำให้ประชาธิปไตยอ่อนแอ มาตรการทางการทหารเกิดการจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การละเมิดสิทธิมนุษยชน

๗. ทำให้เกิดความความเครียด ต้องดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรง

สำหรับสาเหตุของความขัดแย้งนี้ **คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)** เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากเศรษฐกิจ ซึ่งความขัดแย้งทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งพยายามสนองประโยชน์ของตนทำให้อีกกลุ่มหนึ่งเสียผลประโยชน์ และเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติของสังคม

ในขณะที่ **แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)** เชื่อว่าความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรที่จำกัด ดังนั้น ความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคม

Simmel, George (ค.ศ. ๑๙๖๙) กล่าวว่า ความขัดแย้งเกิดระหว่างผู้กระทำสองฝ่าย โดยมีสาเหตุมาจากความรู้สึกต่างๆ เช่น ความเกลียด ความริษยา ความต้องการ ความปรารถนา ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งจึงเป็นการระบายออกทางทัศนคติความรู้สึกในทางลบ

Dahrendrof (ค.ศ.๑๙๕๘) มีแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งว่า ภาวะความขัดแย้งเกิดจากความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์จากภายในโครงสร้างของสังคม กล่าวคือ ผลประโยชน์ของทั้ง ๒ กลุ่มอยู่ตรงกันข้ามกันจนกลายเป็นความขัดแย้ง และการแก้ไขความขัดแย้งเดิมก่อให้เกิดความขัดแย้งใหม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่ตลอดเวลา

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๔๑) ได้เสนอทัศนะว่า ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเมื่อเรารู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรม ซึ่งเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบทั้งการทำร้ายร่างกาย การกดขี่แรงงาน การคุกคามทางเพศ หรือการปฏิบัติอย่างไม่ให้เกียรติกัน ทั้งนี้ สามารถแบ่งประเภทของความยุติธรรมได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ความยุติธรรมในการแบ่งปัน เช่น การแบ่งปันผลประโยชน์ การมีน้ำใจและที่อยู่อาศัย การได้รับความคุ้มครองโดยตำรวจ ๒) ความยุติธรรมในวิธีการ ซึ่งคนมักให้ความสำคัญกับวิธีการและกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้เพราะวิธีการที่ยุติธรรมย่อมจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงปรารถนา

Lewicki et al. (ค.ศ. ๒๐๐๑) กล่าวว่า ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้จากการรับรู้ที่ไม่ตรงกัน โดยได้อธิบายถึงการสื่อสาร (Communication) การรับรู้ (Perception) และความคิดแบบอคติ (Cognitive Biases) ไว้ว่า การรับรู้ว่าเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาและทางกายภาพที่ซับซ้อน เป็นกระบวนการกลั่นกรอง คัดเลือก และการตีความหมายทั้งจากผู้ส่งสารและผู้รับสาร เมื่อผู้ส่งสารสื่อสารไปจะส่งผลต่อผู้รับแต่ละคนตามที่ต้องการแตกต่างกันไป กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารรับรู้ก็จะมีการตอบสนองต่อสิ่งที่ได้รับ ซึ่งสิ่งที่สื่อสารมาอาจมีความสลับซับซ้อน มีขนาดใหญ่ หลากหลาย มีความเข้มข้น มีสีรูปร่าง พื้นผิว ความใหม่ที่ต่างกันไป จากสภาพความสลับซับซ้อนดังกล่าว จึงไม่สามารถจัดส่งและรับสารได้ทั้งหมด การรับรู้จึงเป็นกระบวนการคัดเลือก กลั่นกรอง มีจุดเน้นในบางด้าน ผลก็คือ คนเราจึงเลือกรับและย่อส่วนในการรับสาร แต่ผลกระทบก็เกิดขึ้นได้คือ การรับรู้ที่ผิดพลาด ไม่ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ

ทิพวรรณ พงษ์ภากรณ์ (๒๕๖๒) กล่าวว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นเรื่องปกติที่อาจเกิดขึ้นได้ในทุกประเทศ สำหรับในประเทศไทยนั้น ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ เช่น การได้รับข้อมูลที่แตกต่างกัน หรือแหล่งข้อมูลต่างกัน ค่านิยมหรือความเชื่อที่หล่อหลอมมาแตกต่างกัน หรือการมีเป้าหมายที่ต่างกัน รวมถึงการสื่อสารที่บกพร่อง ปัญหาความขัดแย้งบางอย่างเป็นปัญหาทั่วไป เช่น ความแตกต่างทางความคิด ทางเศรษฐกิจ หรือ

เรื่องของผลประโยชน์ สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นมานานและไม่มีที่ท่าจะหาข้อยุติได้ คือ เรื่อง
อุดมการณ์ทางการเมือง โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

๑. ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้มีพัฒนาการที่แตกต่างไปจากเดิม ก่อให้เกิด
ความไม่เท่าเทียมกัน ความไม่เข้าใจกัน และก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เช่น

๑.๑ ค่านิยม ความคิดของคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่ามีความแตกต่างกัน ต่างคน
ต่างมั่นใจในตนเอง ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันและขัดแย้งกัน

๑.๒ การหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก เข้ามายังประเทศไทย ทั้งเรื่องเทคโนโลยี
ที่ล้ำสมัย ธรรมเนียมการกินอยู่การใช้ชีวิต ความคิดที่ลอกเลียนจากตะวันตกทำให้เกิดความขัดแย้ง
ระหว่างคนนิยมตะวันตกและกลุ่มนักอนุรักษ์นิยมไทยดั้งเดิม

๑.๓ การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้แรงงาน
จากชนบทหลั่งไหลเข้ามาอยู่ในเมือง และไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการใช้ชีวิตในสังคมเมืองได้
จึงเกิดปัญหาความแตกต่างตามมา เช่น ความคิด ทักษะคติ การใช้ชีวิต อีกทั้งเกิดปัญหาเรื่อง
เกียรติยศและศักดิ์ศรีของชนชั้น เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้น มีการแบ่งแยกชนชั้นแรงงาน
และชนชั้นนายทุน ก่อให้เกิดความขัดแย้งตามมา

๒. ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ เนื่องจากความเจริญทางเศรษฐกิจกระจุกตัวอยู่ในเมือง
และคนเพียงกลุ่มน้อยได้รับผลประโยชน์ ประกอบกับ ความแตกต่างกันอย่างชัดเจนของสังคม
เมืองและสังคมชนบท ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยขยายกว้างขึ้น อีกทั้งการผูกขาด
การค้าในธุรกิจบางประเภท ความไม่เป็นธรรมในการแบ่งปันทรัพยากร จึงเกิดปัญหาต่าง ๆ
ที่นำไปสู่ความขัดแย้ง

๓. ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ กล่าวได้ว่า สังคมใดมีเรื่องผลประโยชน์ สังคมนั้น
ย่อมเกิดความขัดแย้ง เพราะผลประโยชน์นำมาซึ่งทรัพย์สินและชื่อเสียง ความขัดแย้งเรื่อง
ผลประโยชน์มีหลายลักษณะด้วยกัน เช่น ความขัดแย้งผลประโยชน์ทางการค้า ความขัดแย้ง
ผลประโยชน์ทางการเมือง เมื่อผลประโยชน์ถูกจัดแบ่งไม่เท่าเทียมย่อมทำให้เกิดความไม่เข้าใจ
กันและขัดแย้งกัน

๔. ความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมือง ความไม่ลงตัวเกี่ยวกับความคิดเห็นทาง
การเมืองมีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นธรรมดาที่คนเราจะมีมุมมองความคิดที่
แตกต่างกัน มีการแบ่งฝ่ายต่อสู้ชิงอำนาจทางการเมือง

สำหรับประเทศไทยนั้น ประชาชนมีความแตกต่างในเรื่องของอุดมการณ์
ทางการเมือง ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยไม่มี
เสถียรภาพทางการเมือง ขาดการพัฒนาทางการเมือง มีความขัดแย้ง วิกฤตการณ์ รัฐประหาร
การประกาศรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง วนเวียนเป็นวงจรอุบาทว์ (ลิขิต วีรเวศิน, ๒๕๕๐) โดย

หลังปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมา มีความแตกแยกเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มสี่สี่ต่าง ๆ มีการแบ่งฝ่ายสนับสนุนและขยายตัวเป็นวงกว้างเป็นการชุมนุมประท้วง นำไปสู่ความรุนแรงหลายครั้ง เสียเลือดเนื้อ เสียชีวิต เสียทรัพย์สินของประเทศชาติจนถึงปัจจุบัน

Follett (ค.ศ. ๑๙๔๑) เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความแตกต่างทางความคิดเห็นและผลประโยชน์ ในขณะที่ **Schmidt, Thomas, Millgate, and Oison (ค.ศ. ๑๙๗๔)** เห็นว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสองฝ่ายหรือมากกว่านั้นต้องมีส่วนได้รับการจัดสรรทรัพยากรที่จำกัด ซึ่งต่างฝ่ายต่างเห็นว่าที่ตนมีความสำคัญมากกว่าฝ่ายอื่นจึงควรที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรในสัดส่วนที่มากกว่า

กรรณา มธูลากรังสรรค์ (๒๕๖๔) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งในสังคมไทยไว้ดังนี้

๑. ความไม่ลงตัวกันเกี่ยวกับความเห็นทางการเมือง เมื่อใดก็ตามที่มีแสดงความคิดเห็นของตนให้ผู้อื่นได้รับรู้ ผู้ที่มีความคิดเห็นเช่นเดียวกันก็จะถูกมองว่าเป็นฝ่ายเดียวกัน ผู้ที่มีความเห็นต่างออกไปก็จะถูกมองว่าเป็นศัตรู มีการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจ เป็นวัฏจักรอย่างนี้เรื่อยไป

๒. การไม่ยอมรับในความเห็นของฝ่ายอื่น เมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลขึ้นมาใช้อำนาจในการปกครอง ก็ย่อมต้องการที่จะมีสิทธิเด็ดขาดในสังคม จึงไม่ได้รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปเพราะเห็นว่าเป็นผู้ที่คิดต่อต้าน เมื่อขาดการรับฟังก็ทำให้เกิดความหลงระเห็จในอำนาจ การฉ้อราษฎร์บังหลวง และก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมอีกมากมาย

๓. การไม่ยอมรับในอำนาจที่อีกฝ่ายได้รับ กล่าวคือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงอำนาจไม่ว่าจะสมัยใดก็ตาม ฝ่ายอำนาจเก่ามักจะไม่ยอมรับในอำนาจของอีกฝ่ายเพราะทำให้ตนสูญเสียอำนาจเกิดการต่อต้านเพื่อเรียกร้องอำนาจ ทำให้อำนาจกลายเป็นเครื่องมือในการต่อรองทางการเมืองไปโดยปริยาย

๔. ผลประโยชน์ ที่กล่าวว่าอำนาจกลายเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง ก็เพราะอำนาจนั้นสามารถก่อให้เกิดผลประโยชน์ได้ แต่เมื่อผลประโยชน์ถูกจัดแบ่งไม่เท่ากัน ย่อมก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นมาได้อีก เช่น การขัดแย้งผลประโยชน์ในตำแหน่งทางการเมือง การขัดแย้งผลประโยชน์ทางการค้า และการทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนสามารถคงไว้ซึ่งอำนาจและผลประโยชน์

ชลัท ประเทืองรัตนา (๒๕๖๐) กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเมื่อเรารู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ที่ไม่ตรงกันและแปลความหมายแตกต่างกัน นอกจากนี้ ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อก็มิอาจประกอบไม่แตกต่างไปจากความขัดแย้งอื่น ๆ เพียงแต่เป็นความขัดแย้งที่เกิดการ

ขยายตัวและมีระยะเวลาาน ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อเป็นความรุนแรงที่ส่งผลต่อปัจจัยการดำรงชีวิต เศรษฐกิจ การเมือง สังคม อัตลักษณ์และการได้รับการยอมรับทางสังคม

ความขัดแย้งที่ยืดเยื้ออาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น ความขัดแย้งระหว่างรัฐและความขัดแย้งภายในรัฐ แต่มีจุดร่วมที่เหมือนกันคือเป็นความขัดแย้งที่มีเป้าหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบเก่าสู่ระบบใหม่ สาเหตุของความขัดแย้งที่แก้ไขได้ยากเป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับกลุ่มที่มีอุดมการณ์แตกต่างกันและมุ่งเน้นแต่เป้าหมายของตนเองเป็นสำคัญ

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจากความเป็นวัตถุนิยม โดยเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดโครงสร้างของสังคม (Economic Determinism) การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจจะเป็นปัจจัยในการกำหนดการจัดระเบียบทางสังคม โครงสร้างชนชั้น การจัดระเบียบของสถาบันต่างๆ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา และระบบความคิดต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นพลังที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้นขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ **กอร์ดอน (Gordon)** เชื่อว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมกันทางอิทธิพล รวมถึงความแตกต่างทางอำนาจของแต่ละฝ่าย ส่วน **โยฮัน กัลป์ตุง (Galtung)** เชื่อว่าความขัดแย้งมักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล

พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร) (๒๕๔๗) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งที่มีนักคิดหลายคนได้นำเสนอไว้ แล้วนำมาจัดกลุ่มเป็นดังนี้

๑. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากปัจจัยภายใน โดยจำแนกออกได้เป็นกลุ่มนักคิดทางศาสนาและกลุ่มนักคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์

๑.๑ กลุ่มนักคิดทางศาสนาเชื่อว่า ความอยากได้ อยากใหญ่ และใจแคบ ถือเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความหวาดกลัว หวาดระแวง และไม่ไว้ใจกัน ตัวปัญหาของความขัดแย้งอยู่ที่อวิชชา ซึ่งแตกกิ่งใหญ่ออกมาเป็น ความโลภ ความโกรธ และความหลง กล่าวโดยสรุป กิเลสคือที่มาของความขัดแย้ง

๑.๒ กลุ่มนักคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์เชื่อว่า สาเหตุของการขัดแย้งนั้นเกิดจากสันดานมนุษย์และสัตว์ในทุกสังคม ความขัดแย้งของมนุษย์เกิดจากพื้นฐานของแนวคิดสัญชาตญาณความก้าวร้าว และด้วยความก้าวร้าวของมนุษย์นี้เองที่ทำให้เกิดความคิดที่ว่าความขัดแย้งและการต่อสู้แข่งขันเป็นกระบวนการเพื่อการทดแทนหรือชดเชย

๒. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากความต้องการ กล่าวคือ ความต้องการด้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม สิ่งที่สามารถนำมายืนยันได้คือดัชนีชี้วัดความแตกต่างทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ สิทธิทรัพย์สินที่ถือครอง

และการมีงานทำ ส่วนตัวแปรของความต้องการด้านสังคมก็คือ ระดับการศึกษา ความทันสมัย และฐานะทางสังคม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนในสังคมเกิดความขัดแย้ง

๓. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกันหรือความไม่สัมพันธ์กันของอำนาจระหว่างบุคคลในสังคมเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของความขัดแย้ง เนื่องจากระดับของอำนาจที่แตกต่างกันเป็นผลให้คู่กรณีเริ่มตระหนักถึงความแตกต่างกัน ทำให้มีการแสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ

๔. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากค่านิยม ประกอบไปด้วยประเด็นหลักหลายประการ เช่น ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ภาษา และชาติพันธุ์

๕. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากโครงสร้างสังคม โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมที่โครงสร้างสังคมมีการแบ่งชนชั้นสูงและเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

๖. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากข้อมูลข่าวสารหรือการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ การรับรู้ที่ผิดพลาด ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง การเกิดสงครามในอดีตเป็นผลสืบเนื่องมาจากความผิดพลาดในการรับรู้และการประเมินที่ผิดพลาด ซึ่งปัจจัยสำคัญที่อาจจะเป็นจุดอ่อนได้ก็คือวิจรรย์ญาณในการกลั่นกรอง เพราะข้อมูลมากมายที่สามารถแสวงหาได้จากสื่อสิ่งพิมพ์หรืออินเทอร์เน็ต ถ้าขาดการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจรรย์ญาณหรือขาดการแยกแยะ วิเคราะห์และสังเคราะห์แล้ว ย่อมทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

กมลศ โปธิกนิษฐ (๒๕๖๑) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งเชิงพื้นที่ภาคเหนือตามโครงการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ เขตภาคเหนือ จำนวน ๑๖ จังหวัด พบว่า อัตลักษณ์ของความขัดแย้งเชิงพื้นที่ภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของความเป็นเหตุเป็นผลและเชื่อมโยงกันเสมือนวงจรของความขัดแย้ง โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ผลประโยชน์ (Interests Conflict) และด้านข้อมูลข่าวสาร (Data Conflict) ทั้งนี้สาเหตุของความขัดแย้งมักจะเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจรัฐผ่านการออกนโยบาย กฎหมาย กฎระเบียบ และข้อบังคับ ที่มีความสับสนเสี่ยงที่จะมีผลกระทบต่อคนในชุมชน ซึ่งความขัดแย้งด้านโครงสร้างนี้มักพบข้อสงสัยและข้อสังเกตที่เกี่ยวข้องถึงความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interests Conflict) ที่พยายามเอื้อประโยชน์ให้กับคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดที่จะได้รับจากการดำเนินนโยบายหรือโครงการของรัฐนั้นๆ

ดร.สุภัสตรา แก้วประดิษฐ์ ทรัพย์ชุกุล และคณะ (๒๕๖๒) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งเชิงพื้นที่ภาคกลางตามโครงการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนิน

โครงการตามแนวนโยบายของรัฐ เขตภาคกลาง จำนวน ๒๗ จังหวัด พบประเภทและประเด็นของความขัดแย้งที่เกิดจากแนวนโยบายของรัฐปรากฏขึ้นในแต่ละพื้นที่ของจังหวัด ที่ทำการศึกษา มีหลากหลายปัญหา เช่น การจัดการโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่เมือง วางผังเมือง และการอนุรักษ์วัฒนธรรม การบริหารจัดการ การท่องเที่ยว และการจัดระเบียบทางสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ และกฎหมาย

ดร.ศิริลักษณ์ ประสันแพงศรี และ ผศ.ปรีชาวัชร ศเวตภัทรไพศาล (๒๕๖๑) ได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจตามโครงการวิจัยการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๐ จังหวัด พบว่า สาเหตุความขัดแย้งที่ชัดเจน ได้แก่ ปัจจัยทางการเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

อาจารย์ ดร.เฉลิมศักดิ์ บุญนา และอาจารย์ สุนิสา เขาวนเมธากิจ (๒๕๖๒) ได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจตามโครงการวิจัยการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ ภาคใต้ จำนวน ๑๑ จังหวัด พบว่า ประเด็นความขัดแย้งส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อการพัฒนาพื้นที่ ภูมิภาค และประเทศในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง นอกจากนี้ สาเหตุความขัดแย้งจากโครงการตามแนวนโยบายภาครัฐ โดยส่วนใหญ่เป็นโครงการที่มาจากข้อกำหนดโดยส่วนกลางเป็นหลัก และที่มีความชัดเจนมากที่สุดคือโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาภาคใต้ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ แต่ขาดการสื่อสารข้อมูลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่อย่างชัดเจน

นายอริพัฒน์ สินทร์โก (๒๕๕๕) กล่าวว่า ความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ตลอดจนการถูกเอาเปรียบ หรือปัญหาจากการใช้อำนาจทั้งที่ชอบและมิชอบ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นความขัดแย้งตั้งแต่ระดับบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มคน บุคคลกับหน่วยงานของรัฐ หรือระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง ทำให้ความขัดแย้งบางกรณีมีความรุนแรงจนทำให้กลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงและขยายวงกว้าง ก่อให้เกิดความสูญเสียอันใหญ่หลวงและก่อให้เกิดความเสียหายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

Duke (ค.ศ. ๑๙๗๖) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งไว้ว่า ความเป็นเจ้าของ การใช้และการกระจายของสินค้าและบริการต่าง ๆ, เกียรติยศศักดิ์ศรี, การควบคุม, ค่านิยม, บทบาท, วัฒนธรรม และอุดมการณ์ที่ต่างกัน ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง

Pneuman and Bruehl (ค.ศ. ๑๙๘๒) ได้แบ่งสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ตัวบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน อันจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ประกอบด้วย

๑.๑ ภูมิหลังที่แตกต่างกัน ได้แก่ วัฒนธรรมที่แตกต่าง การศึกษาที่แตกต่าง ค่านิยมความเชื่อที่แตกต่างกัน และประสบการณ์ที่แตกต่างกัน

๑.๒ แบบฉบับ (Style) ที่แตกต่างกัน สามารถจำแนกได้เป็น ๑) แบบฉบับทางจิตวิทยา (Psychological Style) เช่น วิธีคิด ความรู้สึก ประสาทสัมผัส ๒) แบบฉบับทางอารมณ์ (Emotional Style) ๓) แบบฉบับทางการเจรจา (Negotiation Style) และ ๔) แบบฉบับทางภาวะผู้นำ (Leadership Style)

๑.๓ การรับรู้ที่บิดเบือนและการตีความหมายของการรับรู้ที่แตกต่างกัน

๑.๔ ความรู้สึกของแต่ละคนที่แตกต่างกันจะนำมาสู่ความขัดแย้งได้

๒. การสื่อสารระหว่างกัน (Communication) ที่ไม่ดีซึ่งสามารถพิจารณาจากกระบวนการ อันประกอบไปด้วย

๒.๑ ปัญหาจากผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารส่งข่าวไม่สมบูรณ์หรือส่งข่าวน้อยไป ไม่มี ความชัดเจน ใสความหมายไม่ถูกต้อง การแปลงความคิดเป็นข่าวสารไม่ถูกต้อง

๒.๒ ปัญหาจากสื่อที่ไม่ดี ไม่เหมาะสม โดยมีการบิดเบือนมากเกินไปหรือ มีสิ่งรบกวน

๒.๓ ปัญหาจากผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้รับสารมีความสามารถในการตีความไม่ดีพอ หรือมีความเข้าใจไม่ตรงกันกับผู้ส่งสาร

๓. สภาพของตัวองค์การที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ได้แก่

๓.๑ การมีทรัพยากรจำกัดจะทำให้มีการแข่งขันและแก่งแย่งกัน

๓.๒ ความไม่โปร่งใส ความคลุมเครือในบทบาทหน้าที่หรือโครงสร้าง

๓.๓ กฎเกณฑ์ในการทำงานที่เข้มงวด

๓.๔ การแข่งขันในเรื่องต่าง ๆ

๓.๕ บุคคลหรือกลุ่มที่ได้รับข้อยกเว้นไม่ต้องปฏิบัติตามบทบาทหรือมาตรฐานที่กำหนด

Alexander Hamilton Institute (ค.ศ. ๑๙๘๓) ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดจากสาเหตุ ดังต่อไปนี้

๑. ความแตกต่างกันทางบุคลิกภาพและวัฒนธรรม

๒. ความแตกต่างกันทางค่านิยม คุณธรรม อุดมการณ์ปรัชญาการเลี้ยงดู การศึกษาศาสนา

๓. ความแตกต่างกันทางการรับรู้และประสบการณ์

๔. ความแตกต่างกันทางเป้าหมายภูมิหลัง
๕. การแข่งขันกันเพื่อให้ได้ทรัพยากรที่จำกัด เช่น คน เงิน สิ่งของต่าง ๆ ยศ ตำแหน่ง
๖. แรงกดดันจากที่ต้องรับบทบาทที่ได้รับ
๗. การถูกแทรกแซงสถานภาพ ทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ

ความขัดแย้งนั้นถือเป็นทุกข้ออย่างหนึ่ง ในทางพุทธศาสนา การจัดการกับความทุกข์จะต้องมองให้ถึงสมุทัยคือสาเหตุของทุกข์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อจะระงับความขัดแย้ง เราจำต้องมองให้เห็นถึงสาเหตุของความขัดแย้งและจัดการกับสาเหตุดังกล่าว กรณีความขัดแย้งต่าง ๆ กล่าวโดยทั่วไป มีองค์ประกอบหลัก ๆ ได้แก่ (๑) ประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้อง ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในข่าย ๓ ประการนี้ ๑) ผลประโยชน์ทางวัตถุ ๒) อำนาจ ศักดิ์ศรี และ ๓) ความเชื่อ ลัทธิ อุดมการณ์ และ (๒) บุคคลหรือคู่ขัดแย้ง

ทั้งนี้ ประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องดังกล่าวสามารถนำไปสู่ความขัดแย้งและลุกลามไปเป็นความรุนแรงได้เพราะผู้คนที่เกี่ยวข้องต่างยืนกรานในจุดยืนของตนด้วยความยึดมั่นอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างใน ๓ ประการนี้ คือ

๑. ตัณหา คือความยึดมั่นในผลประโยชน์ ไม่อยากสูญเสียผลประโยชน์
๒. มานะ คือความถือตน ยึดถือในศักดิ์ศรีและอยากมีอำนาจ รวมไปถึงความไม่ยินยอม เพราะกลัวเสียหน้า
๓. ทิฏฐิ คือ ความยึดมั่นในความเชื่อของตน เชื่อกันว่าความคิดของตนถูกต้อง

ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า กิเลส ๓ ประการที่เป็นตัวการทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งยังทำให้ปัญหาค้างคาเนิ่นนานออกไปเนื่องจากเป็นตัวการขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง หรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาย่างถูกต้องได้ และโดยที่ประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางวัตถุ อำนาจหรือศักดิ์ศรีและความเชื่อ ดังนั้น ความติดยึดของบุคคลหรือคู่ขัดแย้งจึงมิได้มีเพียงตัณหา มานะ ทิฏฐิ อย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่มีกิเลสทั้ง ๓ ประการผสมผสานกันมาบ้างน้อยบ้างตามลักษณะของประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้อง

นอกจากความติดยึดในสิ่งที่ตนมีหรืออยากมี อันได้แก่ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ แล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงในการทำความเข้าใจกับกรณีขัดแย้งก็คือทัศนคติในระหว่างคู่ขัดแย้งหรืออคติที่มีต่อกันซึ่งอาจทำให้ความขัดแย้งลุกลามได้ง่าย ทั้งนี้ อคติดังกล่าว ได้แก่ โทสะคติ (อคติเนื่องจากความเกลียดชัง) ภัยาคติ (อคติเนื่องจากความกลัว) โมหาคติ (อคติเนื่องจากความหลงหรือความไม่รู้) ฉันทาคติ (ความลำเอียง)

อคติ ๔ ประการและความติดยึด ๓ ประการนี้คือสิ่งที่พุทธศาสนาเรียกว่า อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นอารมณ์พื้นฐานในความขัดแย้งทุกชนิด ดังนี้ จึงเห็นได้ว่าความ

ขัดแย้งนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของเหตุผลหรือเป็นเรื่องถูกเรื่องผิดเท่านั้น หากแต่ยังมีเรื่องของอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๕๑)

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (๒๕๕๒) มองว่าปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในระบบสังคมการเมืองไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๘ นั้นมาจากสาเหตุหลายประการ โดยสาเหตุสำคัญประการหนึ่งเกิดจากรากฐานของธรรมวิทยาแห่งพลเมือง ๒ ชุดที่ไม่กลมกลืนกัน ซึ่งต่างก็มีอิทธิพลต่อระบบสังคมการเมืองไทย อันเป็นเหตุทำให้คนไทย ๒ กลุ่มที่ถูกกำหนดโดยอิทธิพลของแบบชีวิตและกรอบความคิดของธรรมวิทยาแห่งพลเมืองที่ไม่ตรงกันดังกล่าวมองความหมายแห่งความชอบธรรมทางการเมืองของอดีตนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยแต่ละฝ่ายจะรวมตัวกันด้วยสาเหตุและแรงจูงใจประการต่าง ๆ ในการหาเหตุผลรองรับการกระทำของฝ่ายตนเพื่อขอรับการสนับสนุนจากประชาชนและสังคมในวงกว้าง ทำให้ต่างฝ่ายต่างอ้าง “ความชอบธรรม” เป็นจุดยืนทางการเมืองของฝ่ายตน การอ้างความชอบธรรมทางการเมืองที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มคน ๒ ฝ่ายในสังคมจึงสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแบบชีวิตและกรอบความคิดของธรรมวิทยาแห่งพลเมืองที่แฝงอยู่เบื้องหลังความขัดแย้งในระบบสังคมการเมืองไทย ๒ ชุด ที่ทำให้กลุ่มคน ๒ ฝ่ายในสังคมไทยมองความหมายของคำว่า “ความชอบธรรมทางการเมือง” แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ จนกลายเป็นรากฐานของปัญหาความขัดแย้งแตกแยกในระบบสังคมการเมืองไทยจนถึงปัจจุบัน

โดยสรุป จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปสาเหตุของความขัดแย้งได้เป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ ความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน ความคิดหรือความรู้สึก และความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก พฤติกรรมหรือการกระทำ

ความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน ความคิดหรือความรู้สึก เช่น ความเกลียด ความริษยา ความโลภ ความอคติ ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา ความหวาดระแวง ความหวาดกลัว ความไม่ไว้วางใจกัน วัฒนธรรม ประเพณี ความยึดมั่นถือมั่น

สำหรับความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก พฤติกรรมหรือการกระทำ เช่น การจัดระเบียบหรือโครงสร้างทางสังคม การช่วงชิงอำนาจ การมีพฤติกรรมที่มุ่งทำลายล้าง ทำร้าย การปิดกั้นหรือความบกพร่องในการสื่อสาร ความเหลื่อมล้ำในรูปแบบต่าง ๆ (เช่น การเข้าถึงทรัพยากรที่มีจำกัด การเข้าถึงแหล่งทุน การศึกษา) การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแย่งชิงผลประโยชน์ การปฏิบัติที่ไม่ให้เกียรติกัน การมีเป้าหมายหรือความคิดที่แตกต่างกัน การมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (เช่น การหลังไหลของวัฒนธรรมตะวันตก

การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม) ความไม่ยุติธรรม การใช้อำนาจในทางที่มีขอบ ความไม่โปร่งใส การแข่งขัน การถูกแทรกแซง

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็ความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอก ล้วนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งสิ้น

๒.๔ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สนิทเดชาธิกร และคณะ (๒๕๖๕) กล่าวว่า การจัดการความขัดแย้งไม่ใช่การยุติความขัดแย้ง แต่การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) มีเป้าหมายให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายเห็นสถานการณ์ในภาพเดียวกัน เข้าใจและยอมรับร่วมกันอย่างแท้จริง ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลา ความอดทน ทักษะ และบุคลิกเฉพาะที่มารับหน้าทีเป็น Facilitator หรือผู้อำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งตำแหน่งนี้จะไม่มืบทบาทหรือสามารถเป็นผู้ตัดสินพิพากษา หากแต่เป็นได้เพียงผู้ไกล่เกลี่ยให้เกิดการจัดการความขัดแย้งเท่านั้น (ส่วนมากมักลงเอยที่การประนีประนอม) ในขณะที่การยุติความขัดแย้ง คือ การกระทำใดก็ตามที่ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ๆ จบลง (Maywadee Lertphadungtham, ค.ศ. ๒๐๑๖)

การบริหารจัดการความขัดแย้ง หมายถึง วิธีการที่มีการนำเสนอความคิดเห็นใหม่ ๆ มีการปรับแนวคิด กระบวนทัศน์ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ตลอดจนปรับแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาาร่วมกัน Coffey, Cook, & Hunsaker (ค.ศ. ๑๙๙๔) ได้เสนอว่าทักษะที่จำเป็นในการจัดการความขัดแย้ง คือ

๑. ประเมินถึงธรรมชาติของความขัดแย้ง (Assess the Nature of the Conflict) ว่าทำให้เกิดผลตามมาในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย

๒. ค้นหาสาเหตุของความขัดแย้ง (Identify the Sources of Conflict) ซึ่งพบว่ามือยู่ ๕ สาเหตุใหญ่ ดังนี้

๒.๑ การมีเป้าหมายต่างกัน

๒.๒ การตีความจากอารมณ์หรือความรู้สึกที่แตกต่างกัน

๒.๓ การออกแบบโครงสร้างทำให้เกิดความคาดหวังในบทบาทหรือตำแหน่งต่างกัน

๒.๔ บรรยากาศที่คอยจ้องทำลายกัน เต็มไปด้วยความไม่เป็นมิตร

๒.๕ ความแตกต่างของบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล

๓. การจัดการความขัดแย้งควรมีการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ให้เหมาะสม โดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ มีจุดเน้นที่การแก้ปัญหาแบบชนะ-ชนะ (Win-Win Solution) ภายใต้บรรยากาศมิตรภาพและจริงใจที่ผสมผสานเข้าหากัน ในองค์การที่หลากหลายวัฒนธรรม การปรับตัวเข้าหากัน ทำให้เกิดการสื่อสารที่ดี สร้างความเข้าใจที่ดี เพราะคนที่มาจากต่างวัฒนธรรมจะมีมุมมองการตีความหมาย การประเมินสิ่งต่าง ๆ ย่อมต่างกัน ดังนั้นสิ่งสำคัญ คือ การเปิดใจยอมรับในวัฒนธรรมของคนอื่น ๆ ด้วย

เนื่องจากความขัดแย้งเป็นกระบวนการ และในกระบวนการของความขัดแย้งประกอบด้วยสถานการณ์ของความขัดแย้ง และขั้นตอนต่าง ๆ ของความขัดแย้ง ในสถานการณ์ของความขัดแย้งจะไม่นำไปสู่ความรุนแรงเสมอไปเพราะความรุนแรงไม่ใช่ผลของความขัดแย้ง แต่เป็นวิธีที่มนุษย์เลือกใช้ กล่าวคือ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น มนุษย์สามารถเลือกที่จะใช้วิธีการเจรจา พุดคุยหรือใช้ความรุนแรงก็ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น มนุษย์จะมีทางเลือกอยู่สองแนวทางหลัก คือ การใช้ความรุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง หรือการใช้แนวทางสันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ๒๕๓๓)

ความขัดแย้งมีพลวัตรทั้งการขยายและลดความขัดแย้ง ในกรณีที่ความขัดแย้งขยายตัวยกระดับเป็นข้อพิพาทที่เกิดการมุ่งเอาแพ้ชนะกันมากขึ้นจะมีกระบวนการเข้ามาจัดการแก้ปัญหาข้อพิพาทในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การหลีกเลี่ยงปัญหา การใช้คนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ย (Mediation) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเอง (Negotiation) การใช้อำนาจตุลาการ (Arbitration) การฟ้องร้องกัน (Litigation) รวมถึงการใช้กระบวนการนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย การชุมนุมประท้วงและการใช้ความรุนแรง (วันชัย วัฒนศัพท์, ๒๕๕๐) ซึ่ง Bercovitch et al. (ค.ศ. ๒๐๐๙) เชื่อว่าการที่คู่กรณีพร้อมที่จะให้มีการจัดการความขัดแย้งด้วยการเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางนั้นก็เพราะคู่ขัดแย้งตระหนักว่าสถานการณ์กำลังสุกงอม (Ripeness) กล่าวคือ ไม่สามารถเอาชนะซึ่งกันและกันได้ อย่างไรก็ตาม นอร์เบิร์ต โรเปอร์ส นักวิชาการด้านสันติวิธีผู้เชี่ยวชาญกระบวนการสันติภาพ กลับมีความเห็นว่าไม่จำเป็นต้องรอให้เกิดสถานการณ์สุกงอมจนเกิดความสูญเสียหรือความเสียหายมากขึ้นแต่ภาคประชาสังคม รวมถึงนักวิชาการสามารถสร้างพื้นที่กลางในด้านสันติภาพเพื่อเป็นพื้นที่ให้ผู้คนได้มาพูดคุยสื่อสารกันเพื่อนำไปสู่สันติภาพได้ (ฟารีดา ปันจอร์, ๒๕๕๘)

มอริส (๒๕๔๗) เห็นว่า การวิเคราะห์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ๆ สามารถกระทำได้โดยวิเคราะห์แยกแยะและระบุมุมมองของทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาคความขัดแย้ง มุมมองหรือทัศนคติระหว่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ผ่านมา รวมถึงรูปแบบวิธีการที่บุคคลเหล่านั้นใช้ในการจัดการความขัดแย้ง การพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ การประเมินทางเลือก และความเป็นไปได้ที่จะเจรจาไกล่เกลี่ย ซึ่ง

การเจรจาไกล่เกลี่ยมีหลายรูปแบบ แต่ที่รู้จักกันเป็นที่แพร่หลาย คือ การเจรจาโดยค้นหาจุดยืน และจุดสนใจร่วมกัน

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง

Kennrth W. Thomas Raph H. Killmann (ค.ศ. ๑๙๗๔) ได้ร่วมกันพัฒนา เครื่องมือวัดที่เรียกว่า “Thomass-Killmann Conflict Model Instrument “ โดยแบ่ง ลักษณะของการแก้ไขความขัดแย้งออกได้เป็น ๒ มิติ โดยมีแนวคิดพื้นฐานจากเบลคและมูตัน คือ ๑) มิติที่มุ่งผลิตผล (Concern for Production) และ ๒) มิติที่มุ่งคน (Concern for Praple) จากนั้น Kennrth W. Thomas Raph H. Killmann ได้นำมาพัฒนาเป็นแนวคิดที่จะ จัดการกับความขัดแย้ง โดยแบ่งเป็น ๒ มิติเช่นกัน ได้แก่

๑. มิติที่มุ่งตนเอง (Assertiviness) กล่าวคือ บุคคลแสดงออกโดยมุ่งเน้นที่ความ พึงพอใจของตนเองเป็นหลัก พฤติกรรมที่แสดงออกมา คือพฤติกรรมการมุ่งชนะ

๒. มิติที่มุ่งความพึงพอใจของผู้อื่น (Cooparativeeness) กล่าวคือ บุคคลแสดงออก โดยมุ่งเน้นให้ผู้อื่นมีความพึงพอใจ พฤติกรรมที่แสดงออกมา คือพฤติกรรมความร่วมมือ

แนวคิดนี้ถูกนำไปใช้อธิบายถึงพฤติกรรมที่ใช้ในการแก้ไขความขัดแย้ง ดังนั้น Kennrth W. Thomas Raph H. Killmann จึงแบ่งลักษณะพฤติกรรมการแก้ไขความขัดแย้งออกเป็น ๕ วิธี ได้แก่การแข่งขัน การร่วมมือ การประนีประนอม การหลีกเลี่ยง และการยอมให้

๑. การแข่งขัน (Compettition) เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งเอาชนะในระดับสูง และ แสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับต่ำ เป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจตนเอง มุ่งชัยชนะของตนเอง เป็นประการสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียของผู้อื่น พฤติกรรมที่แสดงออกมุ่งที่การ ชนะ – แพ้ วิธีนี้เหมาะกับสถานการณ์ที่ต้องการความรวดเร็ว เมื่อรู้สถานการณ์นั้นดี

๒. การร่วมมือ (Collaboration) เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งชนะในระดับสูงและ เป็นการแสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับสูงด้วย ผลของวิธีนี้จะเป็นแบบชนะ – ชนะ เป็นวิธีที่ ทั้งสองฝ่ายพอใจในข้อสรุป ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความพึงพอใจ โดยทั้งสองฝ่ายต่างก็พยายามจะหา วิธีการแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์หรือจุดหมายร่วมกัน การใช้ วิธีการร่วมมือในการจัดการกับความขัดแย้งจะทำให้การจัดการกับความขัดแย้งประสบผลสำเร็จ และบุคลากรมีความพึงพอใจในงาน

๓. การประนีประนอม (Compromissing) เป็นการแสดงพฤติกรรมทั้งมุ่งเอาชนะและ แสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับปานกลาง เป็นจุดยืนระหว่างกลางของมิติการเอาใจตนเองและ มิติการเอาใจผู้อื่น เป็นแบบของการเจรจาต่อรองที่มุ่งจะให้ทั้งสองฝ่ายมีความพอใจบ้าง หรือ

ในลักษณะที่มาพบกันครึ่งทาง ทั้งนี้ การประนีประนอมจะใช้ได้ดีเมื่อต้องการข้อสรุปในเวลาจำกัดและเป้าหมายมีความสำคัญปานกลาง หรือทั้งสองฝ่ายมีอำนาจเท่าเทียมกัน

๔. การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งเอาชนะในแบบเต่าและแสดงพฤติกรรมร่วมมือในแบบเต่าด้วย เป็นการไม่สู้ปัญหาและไม่ร่วมมือในการแก้ปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและความสนใจของผู้อื่น แสดงอาการหลีกเลี่ยงปัญหา เฉื่อยชา และไม่สนใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการแพ้-แพ้ เพราะการหลีกเลี่ยงอาจนำไปสู่ความล้มเหลวในการที่จะได้ความคิดใหม่ ๆ

๕. การยอมให้ (Accommodation) เป็นการแสดงพฤติกรรมมุ่งเอาชนะในแบบเต่าและแสดงพฤติกรรมร่วมมือในระดับสูง เป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น ยอมผู้อื่น เป็นการเสียสละปล่อยให้ผู้อื่นดำเนินไปตามที่เขาชอบ แม้เราจะไม่เห็นด้วยก็ตาม ทำให้เกิดบรรยากาศของการชนะ -แพ้

Filley (ค.ศ. ๑๙๗๕) ได้แบ่งกระบวนการของความขัดแย้งออกเป็น ๖ ขั้นตอน ดังนี้

๑. สภาพก่อนเกิดความขัดแย้ง (Antecedent Condition of Conflict) เป็นลักษณะของสภาพการณ์ที่อาจปราศจากความขัดแย้ง แต่จะนำไปสู่การขัดแย้ง

๒. ความขัดแย้งที่รับรู้ได้ (Perceived Conflict) เป็นการรับรู้จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

๓. ความขัดแย้งที่รู้สึกได้ (Felt Conflict) โดยอาจมีความรู้สึกถูกละเมิด ถูกเกลียดชัง กลัว หรือไม่ไว้วางใจ

๔. พฤติกรรมที่ปรากฏชัด (Manifest Behavior) อาจแสดงความก้าวร้าว การแข่งขัน การโต้เถียงหรือการแก้ปัญหา

๕. การแก้ปัญหาหรือระงับความขัดแย้ง (Conflict Resolution or Supervision) ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ ๓ วิธีด้วยกัน ได้แก่

๕.๑ วิธีชนะ-แพ้ (Win-Lose Method) วิธีนี้ฝ่ายหนึ่งจะพยายามใช้อำนาจหรือความสามารถของตนในการเอาชนะอีกฝ่ายและอีกหนึ่งก็ยอมเป็นฝ่ายแพ้ ซึ่งลักษณะของวิธีนี้ได้แก่

๕.๑.๑ เกิดการแบ่งแยกที่ชัดเจนของทั้ง ๒ ฝ่าย

๕.๑.๒ ฝ่ายหนึ่งใช้อำนาจของตนกับอีกฝ่าย ในบรรยากาศของการเอาชนะและการพ่ายแพ้

๕.๑.๓ ฝ่ายหนึ่งมองประเด็นปัญหาจากมุมมองของตน

๕.๑.๔ มุ่งเน้นที่การแก้ปัญหามากกว่าการได้มาซึ่งเป้าหมาย คุณค่าหรือวัตถุประสงค์

๕.๑.๕ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องส่วนตัวและเป็นการตัดสินใจ

๕.๑.๖ แต่ละวิธีในการแก้ไขความขัดแย้งไม่มีความแตกต่างกัน อีกทั้งผลที่ได้ก็ไม่ต่างกัน

๕.๑.๗ แต่ละฝ่ายใช้เวลาในการพิจารณาประเด็นของปัญหาค่อนข้างน้อย

ตัวอย่างของวิธีชนะ-แพ้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้องตามสายการบังคับบัญชา สหภาพกับระดับบริหาร และหลายๆ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม วิธีนี้สามารถที่จะให้ผลลัพธ์ทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ต่อองค์การได้ ปัญหาที่สำคัญที่สุดของวิธีนี้คือจะต้องมีฝ่ายหนึ่งแพ้เสมอ

๕.๒ วิธีแพ้ทั้งคู่ (Lose-Lose methods) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือแพ้ด้วยกันทั้งสองฝ่ายกรณีเช่นนี้ อาจใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่ง ดังนี้ ๑) การประนีประนอมหรือพบกันครึ่งทาง ๒) ให้ผลตอบแทนกับอีกฝ่าย ซึ่งผลตอบแทนมักอยู่ในรูปแบบของสินบน ๓) มีบุคคลที่สามหรือคนตัดสิน และ ๔) ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้กฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ในการแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งทั้ง ๔ วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ล้วนทำให้ทั้งสองฝ่ายแพ้ด้วยกันทั้งสิ้น

๕.๓ วิธีที่ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้ชนะ (Win-Win methods) วิธีนี้เป็นที่ต้องการมากที่สุด เพราะมีเป้าหมายที่จะแก้ปัญหามากกว่าการเอาชนะอีกฝ่าย วิธีนี้ให้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์เหมือนกับวิธีชนะ - แพ้ และยังกำจัดผลที่ไม่เป็นประโยชน์อีกด้วย ทำให้เกิดความต้องการที่ตรงกันของทั้งสองฝ่ายในการแก้ไขความขัดแย้ง และทั้งสองฝ่ายล้วนได้รับผลตอบแทน แม้ว่าการแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิธีชนะ - ชนะ จะเป็นเรื่องยากที่จะประสบความสำเร็จ แต่ถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในองค์การ

Johnson David, & Johnson Roger (ค.ศ. ๑๙๘๗) มีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งว่า เนื่องจากแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน จึงมีการใช้กลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้งตามรูปแบบของแต่ละคน รวมทั้งสามารถเรียนรู้เปลี่ยนแปลง เพื่อหาวิธีการใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพในการจัดการความขัดแย้งได้มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงสถานการณ์จากการทำลายด้วยมูลเหตุจากความขัดแย้ง (Destructive Conflict) ให้กลายเป็นความขัดแย้งที่สร้างสรรค์ (Constructive Conflict) ต้องพิจารณาที่เนื้อหาของความขัดแย้งแทนที่จะมองที่ตัวบุคคล ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็นการมุ่งที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมากกว่าการตำหนิ (Blaming) คู่กรณี อย่างไรก็ตาม ประเด็นหลักที่ต้องใส่ใจ คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ส่วนตัวที่แตกต่างจากบุคคลอื่นและการรักษาสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่น

Johnson & Johnson กล่าวว่า แบบพฤติกรรมในการจัดการความขัดแย้งมีอยู่ ๕ แบบ ดังนี้

๑. ลักษณะแบบ "เต่า" (ถอนตัว, หดหัว) คือ มีลักษณะหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ยอมละเมิดวัตถุประสงค์และความสัมพันธ์ส่วนตัว โดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี ลักษณะนี้จะไม่มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา

๒. ลักษณะแบบ "ฉลาม" (บังคับ, ชอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้อำนาจตามตำแหน่ง คำนึงถึงเป้าหมายงานหรือความต้องการของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

๓. ลักษณะแบบ "ตุ๊กตาหมี" (สัมพันธ์ภาพราบรื่น) เชื่อว่าความขัดแย้งหลีกเลี่ยงได้ จึงยอมยกเลิกเป้าหมาย เพื่อเห็นแก่ความกลมเกลียวและรักษาสัมพันธ์อันดีไว้

๔. ลักษณะแบบ "สุนัขจิ้งจอก" (ประนีประนอม, แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) จะคำนึงถึงเป้าหมายส่วนตนและสัมพันธ์ภาพกับบุคคลอื่นในระดับปานกลาง แสวงหาการประนีประนอมพร้อมและเต็มใจที่จะสละวัตถุประสงค์และสัมพันธ์ภาพบางส่วนเพื่อหาข้อตกลงร่วมที่ดี

๕. ลักษณะแบบ "นกฮูก" (เผชิญหน้ากัน, สุขุม) จะมองความขัดแย้งว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไข ให้คุณค่าแก่เป้าหมายและสัมพันธ์ภาพ สิ่งที่ต้องการคือการบรรลุเป้าหมายของตนเองและผู้อื่น

ทั้งนี้ การแก้ปัญหาความขัดแย้งในแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และบุคลิกของผู้ขัดแย้งว่าเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้สามารถเลือกวิธีการแก้ปัญหาให้เหมาะสมและพยายามทำให้ทุกคนเป็นผู้ชนะ องค์กรจึงจะประสบความสำเร็จ

Galtung (ค.ศ. ๑๙๙๖) นักสันติภาพที่มีชื่อเสียงระดับโลกชาวนอร์เวย์ ได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งไว้ ๓ แนวทางประกอบด้วย ๑) การแก้ปัญหาที่รากเหง้าที่ระดับโครงสร้าง ๒) การฟื้นฟูบูรณะผู้คนและสังคมภายหลังการเผชิญความรุนแรงทางตรง ๓) การปรองดองระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน ความรุนแรงมีต้นทุนก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ถ้ายุติความรุนแรงได้ก็จะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมในวงกว้าง การจัดการความขัดแย้งต้องทำควบคู่กันไปในหลายระดับด้วยการลดพฤติกรรมความขัดแย้งให้น้อยลง การสร้างความเข้าใจ และแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ ความรุนแรงทางตรงที่เกิดขึ้นและเห็นได้อย่างชัดเจนสามารถยุติได้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การลดความขัดแย้ง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างยุติได้โดยแปรเปลี่ยนโครงสร้างและความไม่เป็นธรรม และความรุนแรงทางวัฒนธรรมยุติได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน

สำหรับเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้งนั้นสามารถเลือกใช้ได้หลากหลายวิธี ได้แก่

๑. การเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้งที่มีอำนาจตัดสินใจ (Negotiation) เป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีเพื่อให้ข้อเสนอที่ต้องการได้รับการตกลงบนพื้นฐานของประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน อันเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือความรู้สึกของ

กันและกัน หรือเป็นการแสดงออกถึงความตั้งใจ ความพยายาม ความมุ่งหมายที่อยากจะมีการตกลงร่วมกันเพื่อหาข้อยุติที่จะยึดถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีต่อกันในอนาคต

๒. การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) เป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธี ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ จึงต้องอาศัยบุคคลที่สามที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับ เข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาเพื่อหาข้อตกลงหรือหาทางออกให้กับปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน โดยจะดำเนินการในลักษณะไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) หรือไกล่เกลี่ยโดยอาศัยคนกลางเป็นคนติดต่อเชื่อมประสาน (Good Officer or Facilitator) ทั้งสองฝ่ายก็ได้

๓. การสานเสวนา (Dialogue) เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนทนาที่มุ่งให้เกิดความเข้าใจ ทั้งมุมมองของตนและของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น โดยรากศัพท์แล้ว Dia แปลว่า ผ่าน Logos แปลว่า คำหรือความหมาย เมื่อรวมกันได้เป็นคำว่า Dialogue จึงหมายถึงกระบวนการเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกันทั้งภายในและระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในสังคม เพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนเพื่อร่วมกันหาทางออกหรือแนวทางในการปรับโครงสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อตกลงที่ได้จะเกิดการยอมรับร่วมกันจากสังคมอย่างน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามากำหนดถึงเนื้อหาที่ควรจะเป็นรวมถึง ภาพของอนาคตร่วมกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งวิธีการต่างๆ เหล่านี้ต้องดำเนินการควบคู่กันไปบนฐานคิดที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่าความรุนแรงไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืนได้

๔. การประชาเสวนาหาทางออก (Deliberation) เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องยากที่มีหลายฝ่ายเกี่ยวข้องและต่างมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

Miall et al. (ค.ศ. ๑๙๙๙) กล่าวว่า การใช้แนวทางใดในการจัดการความขัดแย้งของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของปัญหาและอำนาจที่คิดว่าตนเองมี ถ้าคิดว่าตนเองมีอำนาจเหนือกว่า ก็มักจะเอนเอียงไปใช้วิธีการที่ก้าวร้าว ในทางกลับกัน ถ้าหากคิดว่าตนเองเป็นฝ่ายเสียเปรียบก็จะเลือกใช้วิธีการอื่น การแข่งขันเป็นการคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น เน้นเป้าหมายของตนเองมากกว่าความสัมพันธ์ การยอมตามเป็นการคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ของคนอื่น โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเอง เน้นที่ความห่วงใยต่อความสัมพันธ์มากกว่าเป้าหมาย การหลีกเลี่ยงเป็นการไม่คำนึงถึงทั้งผลประโยชน์ของตนเองและผู้อื่น เป็นการหลบฉากและการถอนตัวออกจากประเด็นนั้น แสดงถึงความห่วงใยในเรื่องความสัมพันธ์และเป้าหมายต่ำ การประนีประนอม เป็นการพยายามคำนึงถึงทั้งผลประโยชน์ของตนเองและผู้อื่นเป็นการเดินสายกลางระหว่างทั้งเป้าหมายและความสัมพันธ์ สำหรับการร่วมมือเป็นการคำนึงถึงทั้งผลประโยชน์ของผู้อื่นและตนเองอย่าง

ถ้อยแถลงและรอบด้าน เป็นการบูรณาการหรือการแก้ปัญหาโดยให้ความสำคัญกับทั้งเป้าหมายและความสัมพันธ์

ทั้งนี้ การจะเลือกกระบวนการใดในการแก้ปัญหาความขัดแย้งจำเป็นต้องให้ความสนใจระดับการขยายตัวของความขัดแย้ง ดังที่ Lederach (ค.ศ. ๑๙๙๗) ได้อธิบายไว้ว่า ความขัดแย้งที่สร้างสรรค์เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ แต่ถ้าความขัดแย้งขยายตัวก่อให้เกิดความเสียหาย เป็นสิ่งที่เราพึงหลีกเลี่ยง ความขัดแย้งที่พึงประสงค์ เช่น ผู้มีส่วนได้เสียเจรจากันได้อย่างสร้างสรรค์ให้เกียติกัน ความขัดแย้งที่ไม่พึงประสงค์และก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่างมองว่าอีกฝ่ายหรือหลาย ๆ ฝ่ายล้วนเป็น “ตัวปัญหา” ความรู้สึกเป็นศัตรูกันของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียปรากฏชัดเจน ทำให้ขาดความไว้วางใจ มีการโต้เถียงโจมตีระหว่างกัน มีการใช้ความรุนแรงระหว่างกลุ่มที่แบ่งแยกขั้วซึ่งถ้าหากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า มีกระบวนการเข้ามาจัดการแก้ปัญหาข้อพิพาทในรูปแบบต่าง ๆ คือ การหลีกเลี่ยงปัญหา การเจรจา (Negotiation) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) การฟ้องร้องกัน (Litigation) การใช้กระบวนการนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย การชุมนุมประท้วงและการใช้ความรุนแรง รวมถึงการสานเสวนา (Dialogue) การประชาเสวนาหาทางออก (Public deliberation) อีกทั้งเครื่องมือในการพูดคุยในรูปแบบต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕, วันชัย วัฒนศัพท์, ๒๕๕๐) เช่น การเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้งที่มีอำนาจตัดสินใจ การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลที่สามเข้ามาช่วยกำกับกระบวนการและกระตุ้นให้คู่ขัดแย้งตัดสินใจหาข้อตกลงร่วมกัน การสานเสวนาเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกันทั้งภายในและระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนเพื่อร่วมกันหาทางออกหรือแนวทางในการปรับโครงสร้างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การประชาเสวนาหาทางออก เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องยากที่มีหลายฝ่ายเกี่ยวข้องและต่างมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน กระบวนการประชาเสวนามีความแตกต่างจากการสานเสวนา คือ การประชาเสวนาหาทางออกจะเน้นที่ผลลัพธ์คือการตัดสินใจร่วมกันของผู้เข้าร่วม ส่วนการสานเสวนาอาจไม่จำเป็นต้องมีการตัดสินใจร่วมกันก็ได้

Daniel Dana (ค.ศ. ๒๐๐๑) กล่าวว่า ก่อนจะเริ่มต้นดำเนินการบริหารจัดการกับความขัดแย้ง จำเป็นที่จะต้องรู้จักโครงสร้างของความขัดแย้งเสียก่อน ซึ่งโครงสร้างของความขัดแย้งนั้นมีอยู่ด้วยกัน ๖ แบบด้วยกัน คือ

๑. การพึ่งพากัน ต้องพิจารณาระดับการพึ่งพากันมากน้อยเพียงใด ถ้ามีระดับสูง ความเสียหายจะมากต้องรีบดำเนินการทันที แต่ถ้าการพึ่งพากันมีระดับน้อย ให้ใช้วิธี “การรอคอยอย่างระมัดระวัง” แต่ถ้าหากไม่มีการพึ่งพากัน ความขัดแย้งก็จะไม่เกิด

๒. จำนวนของผู้เกี่ยวข้อง ถ้าการขัดแย้งกันเกิดขึ้นระหว่างคนสองคน การแก้ไขจะเร็วมาก แต่ถ้าเป็นกลุ่มคนจำนวนมาก การแก้ไขก็จะยากลำบากมากขึ้นไปตามลำดับ

๓. ผู้ถูกมอบหมายมาเป็นตัวแทน ต้องดูว่าตัวแทนของคู่กรณีที่มาเจรจามีความเกี่ยวข้องเป็นการส่วนตัวหรือไม่ ถ้าไม่ การเจรจาจะง่ายกว่า

๔. ผู้มีอำนาจในการต่อรอง ในกรณีที่มีการส่งตัวแทนมาเข้าร่วมกันหาวิธีในการแก้ปัญหา ถ้าตัวแทนที่ส่งมาได้รับการมอบอำนาจในการต่อรองมาก การแก้ปัญหาจะง่าย แต่ถ้าได้รับการมอบอำนาจมาน้อย ก็จะใช้เวลาแก้ปัญหายาวนานและยากกว่า

๕. ปัญหาขั้นวิกฤต ถ้ามีความจำเป็นในการแก้ปัญหาที่ต้องตัดสินใจอย่างรวดเร็วเพื่อปกป้องความเสียหายที่จะเกิดขึ้น จะต้องอาศัยความเห็นชอบด้วยกันทุกฝ่าย ซึ่งยากกว่า การตัดสินใจแบบที่มีระยะเวลาคิดอันยาวนาน

๖. ช่องทางการสื่อสาร การสื่อสารระหว่างกันอาจแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ดีกว่า ไม่มีการสื่อสาร

นอกจากนี้ Daniel Dana ยังได้เขียนถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยทั่วไป ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. การต่อสู้ด้วยการใช้อำนาจ โดยคู่กรณีจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ (ร่างกายที่แข็งแรง การข่มขู่ เสียงดัง พรรคพวกมาก) มาบีบบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามยอมจำนน ซึ่งผลออกมาจะมีผู้แพ้ ผู้ชนะ

๒. การต่อสู้ด้วยการใช้สิทธิ โดยคู่กรณีจะยกแหล่งอำนาจต่างๆ (ผู้ปกครอง หัวหน้า คู่มือ ขั้นตอน กฎหมาย) มาใช้ในการพิจารณาว่าใครมีสิทธิที่ถูกต้อง ซึ่งผลออกมาจะมีผู้แพ้ ผู้ชนะ

๓. การปรองดองด้วยผลประโยชน์ (Interest Reconciliation) เป็นวิธีที่แบ่งปันผลประโยชน์กัน หรือมีได้บ้างเสียบ้าง ข้อดีคือไม่เป็นปรปักษ์กัน ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลดีในปัจจุบัน

Mayer (ค.ศ. ๒๐๑๐) เน้นย้ำว่า ในการจัดการความขัดแย้งนั้น ไม่มีวิธีการหนึ่งวิธีการใดเพียงอย่างเดียวที่จะเหมาะสมและได้ผลเสมอไป แต่หัวใจของการจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิผลคือการมีทัศนคติเชิงสร้างสรรค์และมีทักษะการสื่อสารที่ดี

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (๒๕๔๒) ให้ความเห็นว่า สันติวิธีเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งหรือตอบโต้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณีและมีจุดมุ่งหมายที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบร่มเย็นเป็นสุขแม้มีความขัดแย้งกันก็ตาม แนวทางสันติวิธีมีความเชื่อในคุณค่าของสังคมมนุษย์ที่ยอมรับว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกัน อันนำไปสู่การเคารพสิทธิมนุษยชน

กรอบความคิดหรือทัศนคติของสันติวิธีเป็นวิธีปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ในการดำเนินวิถีชีวิตปกติ และหากต้องเผชิญกับความขัดแย้งก็มีความมั่นใจว่าจะสามารถทำให้คนที่เห็นต่างกันหรือขัดแย้งกันนั้นสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยแต่ละฝ่ายต่างเคารพความเท่าเทียมกัน และพยายามที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันด้วยการแบ่งปันกัน เอื้ออาทรต่อกัน และไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เป็นวิธีที่กลุ่มบุคคลหรือมวลชนใช้ต่อสู้เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา หรือเพื่อให้รัฐหรือผู้มีอำนาจทำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น การจัดชุมนุมหยุดงานประท้วง การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ รวมทั้งวิธีที่ฝ่าฝืนกฎหมาย

นอกจากนี้ **ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (๒๕๔๒)** ยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขความขัดแย้งไว้ ๒ แนว ได้แก่

๑. แนวแยกกันอยู่ (Dissociative) กล่าวคือ เมื่อเกิดความขัดแย้ง วิธีแก้ไขที่ดีที่สุดคือการแยกคู่กรณีออกจากกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งอาจทำได้ทั้งในทางกายภาพ คือ ใช้พื้นที่หรือภูมิศาสตร์เป็นตัวแยก หรือโดยการแยกออกจากกันทางสังคม การแยกออกห่างโดยทางพื้นที่หรือภูมิศาสตร์นั้นทำได้ง่าย ๆ โดยใช้ระยะทางภูมิศาสตร์เป็นตัวแบ่งแยกมิให้คู่กรณีมาเจอกัน ซึ่งวิธีการนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นวิธีลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ

๒. แนวทางอยู่ใกล้กันและสัมพันธ์กัน (Associative) เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ไขความขัดแย้งคือการให้คู่กรณีซึ่งมีความขัดแย้งกันอยู่ (ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งแบบแฝงเร้น หรือแบบเปิดเผย) มาอยู่ใกล้กัน ด้วยสมมติฐานที่ว่าความใกล้ชิดกันจะทำให้การต่อสู้กันน้อยลง ทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันและความผูกพันที่เหนียวแน่นขึ้น จนอาจถึงขนาดที่มีบูรณาการเข้าหากันจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายดังกล่าวมีอยู่หลายวิธี ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คนเรามีความเหมือนกัน (Similar) และคนเราจำเป็นต้องพึ่งพากันอยู่ในส่วนของความเหมือนกันของมนุษย์ในสังคม ข้อสังเกตที่สำคัญก็คือ คนเรามีบางสิ่งบางอย่างในตัวเราที่เหมือนกับคนอื่น จึงเป็นจุดที่ควรเน้นแทนที่จะเน้นความแตกต่างตามแนว Dissociative

ความเหมือนกันในระดับกลุ่มอาจเป็นความเหมือนกันทางโครงสร้าง ซึ่งหมายความว่าในกลุ่มแต่ละประเภทมีคนที่สวมบทบาทคล้ายคลึงกันกับอีกคนหนึ่งในอีกกลุ่มหนึ่ง หรือแม้แต่ในสังคมต่าง ๆ ก็มีคนที่มีความสัมพันธ์เหมือนกันกับคนอื่นในสังคมหนึ่ง เช่น คนมุสลิมในภาคใต้ของไทยมีความเหมือนกับคนมุสลิมในมาเลเซีย เป็นต้น ความเหมือนกันในแง่นี้อาจใช้ประโยชน์ได้ในการติดต่อสัมพันธ์กันให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ส่วนการใช้ประโยชน์จากการที่คนต้องติดต่อพึ่งพากันตามแนวทางอยู่ใกล้กันและสัมพันธ์กัน (Associative) นั้น เสนอว่าการพึ่งพากันมีอยู่หลายระดับ ได้แก่

๒.๑ มีการพึ่งพากันมากจนไม่อาจเสี่ยงต่อการทำลายล้างกัน เพราะจะทำให้ทั้งคู่เสียหาย

๒.๒ มีการพึ่งพากันทั้งแบบที่ได้ประโยชน์และแบบที่เสียประโยชน์กับทั้งสองฝ่าย ในอัตราที่เท่ากัน โดยทั้งสองฝ่ายมีโอกาสหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่ากัน ๆ กัน เป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นระบบที่ยุติธรรมอยู่แล้ว

๒.๓ มีการพึ่งพากันในหลายมิติ ทำให้สามารถมีการต่อรองกันในหลายมิติเช่นกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าฝ่ายที่เสียประโยชน์ในมิติหนึ่งก็จะได้ประโยชน์ในอีกมิติหนึ่ง

๒.๔ บางครั้งการพึ่งพากันเกิดขึ้นได้เฉพาะในบางมิติหรือในบางส่วนเท่านั้น ดังนั้น จึงควรที่จะกระตุ้นให้เกิดการพึ่งพากันในมิติต่าง ๆ เพิ่มขึ้น อันจะเป็นการเปิดโอกาสให้มีความสัมพันธ์กันได้แม้จะมีความขัดแย้งกันในมิติใดมิติหนึ่งก็ตาม

๒.๕ บางครั้งอาจมีการก่อตั้งสถาบันหรือองค์การความร่วมมือให้เกิดขึ้นเพื่อเชื่อมโยงคู่กรณีเข้าด้วยกัน เช่น ในกรณีคู่กรณีเป็นชนชั้น สถาบันที่ว่าก็คือรัฐ ในกรณีที่เป็นองค์การระดับชาติ สถาบันที่ว่าก็คือองค์การระหว่างประเทศ

จตุธา เทียนไทย (๒๕๔๗) ได้กล่าวถึงยุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้หลายวิธี ดังนี้

๑. ตรงเข้าไปแก้ปัญหานั้นเลย (Problem Solving) เป็นลักษณะของการเผชิญหน้ากันระหว่างคู่ขัดแย้ง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาไม่ใช่เป็นการเอาชนะหรือตัดสินว่าใครถูกใครผิด วิธีนี้จะได้ผลถ้าความขัดแย้งนั้นมาจากการสื่อสารที่ไม่ถูกต้อง แต่ถ้าเกิดจากทัศนคติ ความคิด หรือค่านิยมระหว่างบุคคล การใช้วิธีนี้อาจจะไม่บรรลุผลสำเร็จ อาจจะต้องนำวิธีอื่นมาใช้แทน

๒. ใช้ความร่วมมือ (Super ordinate Goals) โดยฝ่ายบริหารต้องแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายที่แต่ละกลุ่มต้องการเข้าถึงนั้น ถ้าไม่ร่วมมือกันก็จะไม่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งฝ่ายบริหารต้องชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งในทางธุรกิจความขัดแย้งที่ใช้วิธีนี้แก้ไข จะมาจากความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารกับสหภาพแรงงาน

๓. ลดความขัดแย้งโดยการขยายทรัพยากร (Expansion of Resources) โดยการเพิ่มทรัพยากรที่ขาดแคลนเพื่อลดความขัดแย้ง เช่น เพิ่มตำแหน่ง เพิ่มแผนก ซึ่งการใช้วิธีนี้นอกจากจะลดความขัดแย้งแล้ว ยังอาจทำให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งพอใจด้วย แต่ต้องดูในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยเช่น เงินทุนหรือการให้บริการต่างๆว่าจะติดขัดหรือไม่ อย่างไร

๔. ลดความขัดแย้งโดยการหลีกเลี่ยง (Avoidance) หรือการถอยหนีไม่รับรู้เรื่องที่กำลังเกิดขึ้น ซึ่งวิธีนี้สามารถแก้ไขได้ผลในระยะเวลานั้น ๆ แต่ความขัดแย้งไม่ได้หมดไป อาจจะมาเกิดขึ้นอีกและมีความรุนแรงมากกว่าเดิม

๕. ทำให้เกิดความราบรื่นกลมกลืนกัน (Smoothing) วิธีนี้หมายถึงความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับพนักงานที่มีระดับแตกต่างกัน วิธีการคือต้องปรับระดับความแตกต่างให้น้อยลง โดยลดทิวทัศน์ พยายามยกประเด็นความเหมือนกันและความเป็นพวกเดียวกันของทั้งสองฝ่าย โดยยึดหลักสมานสามัคคี แต่ทั้งนี้ ทั้งสองฝ่ายต้องมีใจต่อกัน

๖. การลดข้อขัดแย้งโดยการประนีประนอมกัน (Compromise) วิธีการนี้ต้องใช้คนกลาง หรือให้คู่กรณีส่งตัวแทนมาเจรจาต่อรองกัน โดยทั้งคู่จะมีบางส่วนได้บางส่วนเสีย

๗. การใช้กำลังหรือการบีบบังคับ (Forcing) วิธีนี้ใช้สลายข้อขัดแย้งโดยฐานะของการมีอำนาจของการบังคับบัญชา โดยใช้ระเบียบ กฎหมาย หรือคำสั่งให้คู่กรณียอม แต่อาจไม่ได้หมายถึงยอมรับหรือเห็นด้วย การแก้ไขด้วยวิธีนี้สามารถใช้ได้ระยะสั้นเท่านั้น เป็นการแก้ไขเพื่อมุ่งผลผลที่ตามมา แต่ไม่ได้แก้ไขที่เหตุของปัญหา

๘. การเปลี่ยนโครงสร้างองค์การ (Altering Structural Variable) ใช้ในกรณีโครงสร้างขององค์การก่อให้เกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารต้องหันมามองความขัดแย้งเสียใหม่ ดำเนินการจัดการเรื่องบุคลากรใหม่เพื่อลดความขัดแย้ง การรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของพนักงานจะสามารถลดความขัดแย้งลงได้

สถาบันสันติวิธี (๒๕๔๘) ได้อธิบายถึงกระบวนการของความขัดแย้งอันประกอบไปด้วยสถานการณ์ของความขัดแย้งและขั้นตอนต่าง ๆ ของความขัดแย้ง ไว้ดังนี้

๑. กระบวนการการเจรจาต่อรอง การเจรจาต่อรองเป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่บุคคลสองคนหรือมากกว่าเต็มใจมาร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนความเห็นถึงความแตกต่างของพวกเขาและพยายามที่จะทำให้เกิดข้อตกลงร่วมกันในสิ่งที่ทุกฝ่ายมีความหวังโยที่ตรงกัน เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้บ่อยที่สุดในการตัดสินใจและการจัดการกรณีพิพาท โดยผู้ร่วมเจรจาจะต้องระบุปัญหาในประเด็นที่แตกต่างของกันและกัน ต่างต้องให้ข้อมูลเพื่อทำให้อีกฝ่ายรู้มุมมองของตนเอง หาแนวทางเลือกที่เป็นไปได้ในการจัดการกับปัญหาและต่อรองเพื่อให้ได้ข้อตกลงสุดท้าย การเจรจาต่อรองที่ประสบผลสำเร็จจะส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างหรือเกิดสัญญาขึ้นระหว่างผู้ต่อรองของแต่ละฝ่ายการแลกเปลี่ยนอาจเป็นตัวเป็นตน เช่น เงิน ข้อตกลงในเรื่องเวลา หรือพฤติกรรมบางอย่าง หรือข้อแลกเปลี่ยนที่ไม่เป็นตัวตน เช่น ความตกลงในการเปลี่ยนทัศนคติ ความคาดหวัง หรือการขอโทษการเจรจาต่อรองที่เกี่ยวกับนโยบาย อาจมุ่งเน้นการกำหนดพื้นที่ เพื่อให้ตรงกับกรนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของชุมชนนั้น ๆ หรือเงื่อนไขมิติเห็นชอบในโครงการ การเจรจาต่อรองอาจดำเนินการโดยยึดจุดยืน คือกำหนดทางออกของการแก้ไขปัญหาที่คิดไว้ก่อนแล้วรวมถึงผลลัพธ์ที่จะเกิดหรือการเจรจาโดยมองผลประโยชน์หรือความต้องการของผู้ร่วมเจรจา (ได้แก่ ความหวังโย ความต้องการ ความกลัว ความหวังที่ซ่อนอยู่) หรือเจรจาโดยพิจารณาทั้งจุดยืนและผลประโยชน์ โดยบางครั้งจะเกี่ยวข้องกับความ

ห่วงใยในเรื่องส่วนตัว เช่น ทรัพย์สิน หรือความห่วงใยเกี่ยวกับส่วนรวม เช่น ทรัพยากร สาธารณะ

๒. การเจรจาแบบยึดจุดยืน เมื่อการเจรจายู่บนพื้นฐานของการยึดจุดยืน กลุ่มต่าง ๆ มักจะมองว่าเป็นศัตรูกัน ผู้เจรจามักจะมุ่งไปยังข้อเรียกร้องที่แต่ละฝ่ายต้องการและจุดยืนของตนทันที กลุ่มต่าง ๆ มักจะสงสัยและกลัวเกี่ยวกับท่าทีของกันและกัน และมักจะไม่ตระหนักว่าอะไรเป็นสิ่งที่สำคัญที่แท้จริงของฝ่ายอื่น กลวิธีที่ใช้ในการเจรจาแบบยึดจุดยืน ได้แก่

๒.๑ การปิดบังข้อมูลและเรียกร้องมากกว่าที่ตนเองควรจะได้รับ

๒.๒ การประเมินผลของความสำเร็จจากความพ่ายแพ้ของผู้อื่น

๒.๓ ไม่เคยถามคำถามที่ตนไม่รู้คำตอบ

๒.๔ เดาว่าฝ่ายตรงข้ามมีเจตนาที่ชั่วร้าย

อย่างไรก็ตาม การเจรจาต่อรองแบบยึดจุดยืนอาจใช้ได้ผลดีในสถานการณ์ที่มีผู้เกี่ยวข้องไม่มากและมีประเด็นปัญหาอยู่น้อย แต่จะได้ผลน้อยในสถานการณ์ที่ซับซ้อน เช่น ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับตัวแปรหลายตัว ในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องมาก

๓. การตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วม กระบวนการนี้มี ๕ ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่

๓.๑ การเตรียมการ ซึ่งวัตถุประสงค์ของระยะการเตรียมการ คือ การวางพื้นฐานสำหรับระยะต่าง ๆ ทั้งหมดที่จะตามมา วัตถุประสงค์ของระยะแรกนี้ คือ

๓.๑.๑ หาแนวนโยบายที่สนับสนุนกระบวนการการตัดสินใจ

๓.๑.๒ เริ่มสร้างความเชื่อถือในบุคคลหรือองค์กร และกระบวนการระหว่าง

หน่วยงานของรัฐและกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

๓.๑.๓ หาข้อมูลที่เกี่ยวข้องและช่องทางที่จะเข้าถึงข้อมูลนั้น ๆ

๓.๑.๔ จัดวางแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมในการสนับสนุนกระบวนการนี้

๓.๑.๕ ระบุข้อกำหนดต่าง ๆ ในการดำเนินการของกระบวนการ

๓.๒ การประเมิน วัตถุประสงค์ของระยะการประเมิน คือ การให้ทุกฝ่ายประเมินความเป็นไปได้และความประสงค์ที่เจรจาให้ได้ข้อตกลงในการแก้ปัญหา นั้น ๆ โดยเริ่มที่การประเมินเกี่ยวกับการใช้วิธีการเจรจา ผู้เกี่ยวข้องมีความเต็มใจในการมีส่วนร่วมหรือไม่อย่างไร เพราะเขาจะต้องพอใจและยอมรับว่าวิธีการเจรจาเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการจัดการแก้ปัญหา ในขณะนี้

วัตถุประสงค์ของระยะประเมิน คือ

๓.๒.๑ ช่วยให้ผู้ที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการสามารถประเมิน ความเหมาะสมและความประสงค์ ในการใช้การเจรจา ให้ได้ทางแก้ไข

๓.๒.๒ หาทางเลือกต่าง ๆ ที่จะต้องเจรจาต่อรอง

๓.๒.๓ หาผู้สนับสนุนของกลุ่มต่าง ๆ และพิจารณาผู้ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม

๓.๒.๔ เริ่มแยกแยะองค์กรหรือกลุ่มสนับสนุนที่จะมีตัวแทนอยู่ เผยแพร่เรื่องราวสู่สาธารณชนอย่างกว้างขวาง และแนวทางการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน

๓.๒.๕ ให้ได้ข้อตกลงของทุกฝ่ายในการเริ่มดำเนินการเจรจาต่อไป

๓.๓ การวางรูปแบบกระบวนการ วัตถุประสงค์ของระยะการวางรูปแบบกระบวนการ คือ การจัดวางรูปแบบการเจรจาอย่างจริงจัง โดยการกำหนดโครงสร้างที่เหมาะสมในการเจรจาต่อรอง รวมทั้งหลักการพื้นฐานในการดำเนินการต่าง ๆ กระบวนการเจรจาต้องผ่านการร่วมพิจารณาโดยฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ความเห็นพ้องต้องกันว่าต้องการให้มีข้อตกลงเกิดขึ้น กลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องระบุประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข กำหนดระเบียบวาระการเจรจา เห็นชอบกันในส่วนของข้อมูลที่ต้องการ และที่สำคัญการมีส่วนร่วมและมีความรู้สึกในการเป็นเจ้าของกระบวนการนั้น ๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องตกลงกันเรื่องกรอบวิธีการก่อนที่จะมีการเจรจาในประเด็นปัญหาจริง ๆ เพราะถ้าไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องวิธีการจะเป็นการยากที่จะสามารถตกลงในเรื่องปัญหาจริง ๆ ได้

วัตถุประสงค์ของระยะการวางรูปแบบกระบวนการ ได้แก่

๓.๓.๑ การกำหนดโครงสร้างและกระบวนการ ในการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วม

๓.๓.๒ ส่งเสริมความเข้าใจและสร้างสัมพันธภาพในการทำงานร่วมกันในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๓.๓.๓ เลือกผู้ไกล่เกลี่ยถ้าจำเป็นต้องใช้

๓.๓.๔ หาเงื่อนไขในการบริหารการดำเนินการตามข้อตกลงที่ได้จากการเจรจา

๓.๔ การสร้างข้อตกลง วัตถุประสงค์ของระยะการสร้างข้อตกลง คือ การพิจารณาประเด็นและแก้ประเด็นปัญหาโดยการสร้างข้อตกลง ข้อตกลงต้องเป็นรูปแบบทางการและบันทึกเป็นรายงานเพื่อป้องกันการเข้าใจผิด เอกสารเหล่านี้ต้องส่งให้กลุ่มผู้สนับสนุนของแต่ละฝ่ายเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ และเผยแพร่ให้สาธารณชนเพื่อแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้การสนับสนุนอย่างกว้างขวาง สำหรับข้อตกลงที่ได้จากการเจรจาแล้ว การ

ติดต่อสื่อสารระหว่างตัวแทนของแต่ละฝ่ายกับผู้สนับสนุนของตน และกับสาธารณชนตลอด กระบวนการจะต้องมีประสิทธิภาพสูง

การเจรจาในประเด็นปัญหาที่แท้จริง ต้องให้กลุ่มผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติดังนี้

๓.๔.๑ ระบุประเด็นที่พวกเขาต้องการแก้ไข

๓.๔.๒ เปลี่ยนจากจุดยืนเป็นผลประโยชน์และวัตถุประสงค์

๓.๔.๓ หาทางเลือกต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาที่เป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย

๓.๔.๔ สร้างข้อตกลงบนพื้นฐานของวัตถุประสงค์แห่งผลประโยชน์โดยอาศัย

เงื่อนไขที่กำหนดต่าง ๆ

๓.๔.๕ ประเมินว่าข้อตกลงจะสามารถนำมาดำเนินการได้หรือไม่

๓.๔.๖ ทำการตกลงอย่างเป็นทางการ

๓.๔.๗ หาทางให้ผู้สนับสนุนของทุกฝ่ายให้ความเห็นชอบและยอมรับที่จะ

ดำเนินการตามข้อตกลง

๓.๕ การดำเนินการตามข้อตกลงและติดตามผล วัตถุประสงค์ของระยะนี้ คือ การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่จะสนับสนุนการดำเนินการและติดตามผลของข้อตกลงจากการเจรจา การดำเนินการตามข้อตกลงและติดตามผลควรเป็นส่วนหนึ่งของการตกลงในเรื่องหลัก ๆ เช่น การตกลงในเรื่องนโยบายมักจะต้องมีการเจรจาต่อเนื่องระหว่างระยะดำเนินการ การดำเนินการและติดตามผลอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงกระบวนการเจรจาต่อรองที่จะตามมา เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะรับประกันความสำเร็จของข้อตกลง

สำนักวิจัยข้อพิพาท (๒๕๕๐) กล่าวถึงวิธีการจัดการกับความขัดแย้งไว้ ๗ ประการ ดังนี้

๑. การหลีกเลี่ยง หรือหนีปัญหา (Avoidance)

๒. การเจรจาต่อรอง (Negotiation)

๓. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation)

๔. อนุญาโตตุลาการ (Arbitration)

๕. การฟ้องร้อง (Litigation)

๖. การเผชิญหน้าและประท้วงอย่างสันติ (Non-violence confrontation)

๗. การใช้บังคับ (Forcing)

พระไพศาล วิสาโล (๒๕๕๐) กล่าวว่า สันติวิธีเป็นแบบแผนหรือระบบของการกระทำที่สอดคล้องกันในตัว เกิดขึ้นจากแนวคิดหรือทัศนคติการมองโลกและชีวิตแบบหนึ่ง ๆ เป็นพื้นฐาน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สมมุติฐานของสันติวิธี ทั้งนี้ สันติวิธีของบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ จะมีพื้นฐานมาจากแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งหรือหลายแนวคิดประกอบกัน ดังนี้

๑. ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของชีวิตและสังคม ดังนั้น ท่าทีที่พึงกระทำคือการยอมรับว่าเรามีอยู่จริงและแก้ไขจัดการมันอย่างถูกสภาพ สันติวิธีไม่ได้หมายถึงการหลีกเลี่ยงหรือจําหน ต่อความขัดแย้ง และขณะเดียวกันก็ไม่ได้เป็นการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้น แต่เป็นเพียงการ ทำให้ความขัดแย้งที่พยายามปกปิดนั้นปรากฏออกมาตามที่มันเป็น โดยไม่ทำให้ขยายลุกลาม

อนึ่ง ความขัดแย้งในที่นี้ หมายถึง ความขัดแย้งทางสังคมหรือในทางความสัมพันธ์ ต่อกันเท่านั้น โดยมีได้รวมถึงความขัดแย้งในจิตใจแต่อย่างใด

๒. ในความขัดแย้งนั้น ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกหรือผิดโดยสมบูรณ์ แต่ละฝ่าย ย่อมมีส่วนถูกไม่มากก็น้อย ไม่มีใครที่จะผูกขาดศีลธรรมโดยอ้างว่าตนเป็นถูกแต่เพียงฝ่ายเดียว และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ผิด ทั้งนี้ เพราะความเป็นจริงนั้นมีความซับซ้อน มีหลายรูปลักษณะ หลายด้าน และหลายแง่ซึ่งความขัดแย้งมักเกิดขึ้นเพราะมองความเป็นจริงจากคนละด้าน หรือ แม้จะมองด้านเดียวกันหรือรูปเดียวกัน ก็พบเสมอว่าสิ่งที่แต่ละคนเห็นนั้นแตกต่างกันไป กล่าวคือ เป็นการเห็นเฉพาะบางแง่บางความหมายของสิ่งที่เห็นเท่านั้น

ความคิดที่ว่า ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ถูกต้องสมบูรณ์หรือผิดอย่างสิ้นเชิง ทำให้ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งทั้งไม่มีสิทธิและไม่สามารถอ้างความชอบธรรมที่จะกำจัดอีกฝ่ายหนึ่งได้ แนวคิดเช่นนี้ ไม่เพียงแต่จะทำให้การใช้ความรุนแรงไม่มีความชอบธรรมแล้ว ยังเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้แก้ไข ข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี เพราะสันติวิธีเป็นวิธีการที่เปิดช่องให้คู่กรณีสามารถแสดงข้อเท็จจริงของ ฝ่ายตนออกมาอย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกตัดโอกาสด้วยการถูกทำร้ายถึงชีวิตหรือถูกจับกุมคุมขัง เสียก่อนพร้อมกันนั้น สันติวิธีก็เอื้ออำนวยให้การสื่อข้อเท็จจริงของผู้กระทำการนั้นเป็นไปอย่าง ตรงเป่าและชัดเจน ซึ่งตรงกันข้ามกับการใช้ความรุนแรงและการกระทำด้วยอารมณ์ขุ่นมัว แบบอื่น ๆ เพราะวิธีการดังกล่าวนอกจากจะทำให้สื่อปัญหาไม่ได้ชัดเจนแล้ว ยังเบี่ยงเบนความ สนใจประเด็นปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งอีกด้วย ทั้งยังเป็นเหตุให้คู่กรณีรู้สึกถูกระทบอย่างแรง เกิดกลไกป้องกันตนเองปิดหูปิดตาไม่ยอมรับรู้ปัญหาที่ผู้กระทำการต้องการบอก การมีแนวคิด ดังกล่าวเป็นพื้นฐาน ทำให้สันติวิธีเป็นวิธีการต่อสู้เพื่อให้สัจจะปรากฏต่อทุกฝ่ายที่มีส่วนในความ ขัดแย้ง

๓. ความขัดแย้งจะระงับไปได้ต่อเมื่อทุกฝ่ายร่วมกันแก้ไข มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำ อยู่เพียงฝ่ายเดียว ยิ่งไปกว่านั้น ตามแนวทางสันติวิธียังเชื่อต่อไปอีกว่าทุกคนและทุกฝ่าย มีศักยภาพที่จะเข้าร่วมแก้ไขปัญหา ดังนั้น การชี้ให้คู่กรณีเห็นถึงปัญหาที่เป็นสาเหตุของ ข้อขัดแย้งจึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหา การชี้ให้เห็นปัญหายังหมายความว่า รวมถึงการที่ทุกฝ่ายพึงมองเห็นปัญหาของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างถ่องแท้ สันติวิธีนอกจากจะเอื้อให้ เกิดกระบวนการสื่อสารปัญหาและข้อเท็จจริงอย่างแจ่มชัดด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว ยังเปิดโอกาส ให้ทุกฝ่ายโดยเฉพาะคู่กรณีที่สร้างปัญหามีบทบาทในการแก้ปัญห ทั้งด้วยการร่วมมือกับผู้ใช้

สันติวิธีหรือด้วยการริเริ่มของตนเอง เพราะสันติวิธีมิใช่เรื่องของการต่อสู้เพื่อเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นวิธีการที่มุ่งให้เกิดสถานการณ์อย่างใหม่ซึ่งเป็นผลดีต่อทุกฝ่าย

๔. ทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน ต่างมีจิตใจใฝ่ในความดีงาม สันติวิธีและการยอมทนกระทำหรือยอมรับความเจ็บปวดโดยไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง สามารถปลุกเร้าความดีงามที่ซ่อนอยู่และทำให้มโนธรรมและความรู้ผิดชอบชั่วดีในตัวมนุษย์นั้นกลับมามีพลังในการยับยั้งพฤติกรรมอันมิชอบ และหนุนให้เกิดการกระทำอันดีงามขึ้นมาได้

๕. ศัตรูของมนุษย์ที่ต้องกำจัด มิใช่ตัวบุคคลหรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่คือความเลวร้ายภายใน อันได้แก่ ความคิดที่คับแคบ ความใฝ่ในอำนาจและความโลภในทรัพย์สมบัติ ซึ่งได้แสดงออกมาเป็นการกระทำภายนอกหรือปรากฏในรูประบบแผนความสัมพันธ์ที่มีชอบ โดยมีปัจจัยแวดล้อมที่ไม่เกื้อกูลเป็นตัวเสริมให้ความเลวร้ายนั้นแผ่ซ่านส่งผลกระทบต่อผู้อื่นอย่างรุนแรงและกว้างขวางขึ้น สันติวิธีมิได้มีเป้าหมายที่ตัวบุคคล แต่มุ่งหมายไปที่การกระทำอันมิชอบ ตลอดจนปัจจัยภายในภายนอกที่บ่มเพาะให้เกิดการกระทำดังกล่าวขึ้นมา

๖. วิธีการต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย หากปรารถนาสังคมที่สันติ ก็ต้องใช้วิธีการสันติ ผู้คนในสังคมมีความรักความเอื้อเฟื้อต่อกัน เคารพในชีวิตและความเป็นมนุษย์ของกัน เมื่อเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งพึงประสงค์ ก็จำเป็นต้องใช้วิธีการที่เป็นประชาธิปไตยนั่นคือการใช้สันติวิธี ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถคิดค้นและอยู่ในแนวทางของการต่อสู้อย่างเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังสามารถปฏิเสธหรือถอนตัวจากการต่อสู้ได้ หากไม่เห็นด้วย

๗. อำนาจมิได้เกิดจากอาวุธ แต่ขึ้นอยู่กับกรยอมรับหรือการยินยอมเชื่อฟังของผู้อื่น เมื่อราษฎรไม่เชื่อฟังผู้ปกครอง พลทหารไม่เชื่อฟังนายพล ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟังเจ้านาย ย่อมทำให้บุคคลกลุ่มหลังสูญเสียอำนาจไป ในทางกลับกัน หากผู้ใช้สันติวิธีสามารถสร้างการยอมรับในหมู่ประชาชนและพรรคพวกของคู่อริได้ เขาย่อมมีอำนาจที่จะส่งผลกระทบต่อคู่อริได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาวุธ

นอกจากนี้ พระไพศาล วิสาโล ยังได้กล่าวอีกว่า สันติวิธีมีหลายประเภท หลายลักษณะ ตามวิธีการจำแนก ดังต่อไปนี้

๑. จำแนกตามการแสดงออก ได้แก่ การพูดจาชักชวนและการเจรจา ซึ่งรวมทั้งการเขียนโฆษณา, การใช้กระบวนการทางสถาบัน เช่น กระบวนการทางศาล ทางกฎหมาย ทางการปกครอง, การปฏิบัติการที่ปราศจากความรุนแรง เป็นการกระทำเพื่อแสดงออก คัดค้าน หรือสนับสนุนบางสิ่งบางอย่าง หรือเป็นการเข้าเผชิญหน้าคัดค้านการกระทำของคู่อริอย่างชัดเจน เช่น การนัดหยุดงาน การเดินขบวน, การทำงานระดับพื้นฐานเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต สร้างทางเลือกหรือสถาบันใหม่ขึ้นมา หรือที่เรียกง่าย ๆ ว่า งานพัฒนา

๒. จำแนกตามระดับของสันติ ได้แก่

๒.๑ สันติวิธีเฉพาะครั้งคราวเฉพาะครั้ง กล่าวคือ ผู้ใช้อาจเชื่อมั่นหรือยอมรับการใช้ความรุนแรง แต่เห็นว่าในบางกรณีสันติวิธีก็มีส่วนสำคัญ สันติวิธีในลักษณะนี้อาจตามด้วยการใช้ความรุนแรงสลับหรือผสมผสานกัน

๒.๒ สันติวิธีที่เป็นแนวร่วมกับการใช้ความรุนแรง กล่าวคือ ผู้ใช้แม้จะเชื่อมั่นในสันติวิธี และใช้สันติวิธีโดยตลอด แต่ไม่ปฏิเสธผู้ที่ใช้ความรุนแรง มีความเข้าใจและพร้อมที่จะร่วมมือหรือเป็นแนวร่วมสนับสนุนกัน

๒.๓ สันติวิธีที่ปฏิเสธการฆ่ากันอย่างถึงที่สุด กล่าวคือ นอกจากจะไม่ใช้ความรุนแรงแล้ว ยังไม่ยอมเป็นส่วนหนึ่งของระบบหรือองค์กรแห่งความรุนแรง และปฏิเสธที่จะร่วมมือหรือเกี่ยวข้องกับผู้ใช้ความรุนแรงอื่น ๆ

๒.๔ สันติวิธีแบบปฏิเสธการฆ่าสัตว์และมนุษย์ในทุกกรณี เป็นการยอมรับสันติวิธีมิใช่จำเพาะในแง่ของวิถีแห่งการกระทำเท่านั้น แม้วิถีชีวิตก็พยายามไม่ให้เป็นไปในทางเบียดเบียนแม้แต่สัตว์ เช่น มังสวิวัต

๒.๕ สันติวิธีแบบปฏิเสธการทำลายแม้แต่ทรัพย์สิน กล่าวคือ ไม่ใช่ใช้วิธีการที่ประทุษร้ายทั้งต่อชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน

๒.๖ สันติวิธีแบบเคร่งครัดในหลักธรรมพื้นฐานทางศาสนา กล่าวคือ นอกจากจะไม่เบียดเบียนทำร้ายชีวิต ลักขโมยหรือทำลายทรัพย์สินแล้ว ยังถือหลักสัจจะ ไม่พูดเท็จ และไม่ทำลายเกียรติภูมิ ศักดิ์ศรีของคู่กรณีอีกด้วย

๓. จำแนกตามระดับของเป้าหมาย ได้แก่

๓.๑ สันติวิธีระดับชีวิต เป็นการพัฒนาตนให้ลดการเอารอดเอาเปรียบผู้อื่น เบียดเบียนชีวิตอื่นน้อยลง มีจิตใจใฝ่เสียสละ เกื้อกูลผู้อื่นยิ่งขึ้น และมีความสงบในใจ

๓.๒ สันติวิธีในแวดวงรอบตัว เป็นการแก้ไขข้อวิวาท ลดข้อขัดแย้งในเรื่องครอบครัวที่ทำงาน สร้างความปองดอง มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน

๓.๓ สันติวิธีในชุมชน (ท้องถิ่น) เป็นการแก้ไข ลดทอนการเอารอดเอาเปรียบ ชูดริตในชุมชนหรือต่อบุคคลในชุมชน ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือสามัคคี พัฒนาชุมชนให้เจริญงอกงามขึ้น มีสภาพเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตที่สันติ

๓.๔ สันติวิธีในประเทศ เป็นการลดความรุนแรงทางกายภาพและทางโครงสร้าง เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชน การจับกุมคุมขังโดยมิชอบ การเอารอดเอาเปรียบผู้ด้อยอำนาจ ยุติสงครามกลางเมืองหรือสงครามกับเพื่อนบ้าน แก้ไขกฎหมายและระบบโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม พัฒนาโครงสร้างที่เกื้อกูลคุณภาพชีวิตและส่งเสริมความยุติธรรมในสังคม เอื้ออำนวยให้คนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปลอดภัยไร้ไข้เจ็บ มีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคม

๓.๕ สันติวิธีระหว่างประเทศ เป็นการยุติสงครามและลดกำลังอาวุธในระดับภูมิภาค และระดับโลก สนับสนุนการป้องกันประเทศแบบไม่รุกรานส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก

พระไพศาล วิสาโล (๒๕๔๙) กล่าวว่า พลังของสันติวิธีมี ๒ ประการ คือ

๑. **พลังทางการเมือง** บนพื้นฐานความจริงที่ว่าอำนาจเกิดจากการยอมรับและยินยอม เชื่อฟัง จะโดยสมัครใจหรือจำยอมก็แล้วแต่ บุคคลหรือระบบใดจะมีอำนาจได้ก็เพราะได้รับการยอมรับและเชื่อฟังจากผู้อื่น เช่น ยอมทำตามคำสั่ง ยอมปฏิบัติตามระเบียบ ยอมจ่ายภาษี หากกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมก็คือ ผู้ปกครองมีอำนาจได้ก็เพราะประชาชนเชื่อฟัง แต่เมื่อใดก็ตามที่การยินยอมเชื่อฟังนั้นลดน้อยถอยลง อำนาจของบุคคลหรือระบบเหล่านั้นก็หายไปด้วยไม่ว่าอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองหรือการทหาร

สันติวิธีมีพลังตรงที่สามารถลดทอนอำนาจของบุคคลหรือระบบที่ทรงอำนาจได้โดยเพียงแต่ประชาชนเพิกถอนการยินยอมเชื่อฟังหรือปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับบุคคลหรือระบบเหล่านั้น ซึ่งถ้าหากการเพิกถอนนั้นเป็นไปอย่างกว้างขวาง บุคคลหรือระบบเหล่านั้นจะสูญเสียอำนาจ จนไม่อาจดำรงอยู่ได้อีกต่อไป

๒. **พลังทางใจ** พลังทางการเมืองของสันติวิธีดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นพลังที่เกิดจากการแสดงออกในเชิงปฏิเสธ เช่น การปฏิเสธที่จะเชื่อฟัง และปฏิเสธที่จะใช้ความรุนแรง แต่พลังทางใจเป็นพลังที่เกิดจากคุณภาพภายในเชิงบวกของผู้ใช้สันติวิธี ซึ่งนอกจากจะไม่มุ่งร้ายแล้วยังมีความปรารถนาดีต่อคู่กรณี รวมทั้งยึดมั่นในสัจจะและความดีงาม พลังทางใจมีผลต่อพฤติกรรมของผู้อื่น และสามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้เป็นอันมาก เพราะเป็นการกระทำด้วยจิตใจที่ใฝ่หิงสธรรม คือ การไม่คิดเบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย กล่าวคือมิได้เห็นคู่กรณีเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือเป็นปรปักษ์ แต่เป็นเพื่อนร่วมชาติ เพื่อนร่วมโลก และที่สำคัญคือเป็นเพื่อนมนุษย์ซึ่งมีจุดร่วมระหว่างกันมากกว่าจุดต่าง

สันติวิธี นอกจากมิได้มีความหมายโดยนัยลบคือการไม่ใช้ความรุนแรงแล้ว ยังมีนัยบวกคือการตั้งมั่นในความรักและความปรารถนาดี แรงบันดาลใจอีกประการหนึ่งคือความใฝ่ในสัจจะ ความรักในสัจจะทำให้บุคคลเข้าหาผู้อื่นอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน ปรารถนาที่จะแสวงหาสัจจะ แม้กระทั่งในหมู่คู่กรณี พร้อมทั้งจะเปิดใจรับฟังเขา ขณะเดียวกันก็กล้าหาญพอที่จะยอมทุกข์ทรมานเพื่อยืนยันในสัจจะของตนให้อีกฝ่ายได้รับรู้ และถอนตนออกจากความเท็จและอัสถียที่ปกคลุมใจ ตลอดจนการยืนยันในประเด็นที่ชอบธรรม มั่นคงในสัจจะย่อมมีผลโน้มน้าวชักชวนให้ผู้คนแวดล้อมที่เคยอยู่กลาง ๆ หันมาเป็นมิตร และเข้าร่วมสนับสนุนปฏิบัติการสันติวิธีด้วย ที่สำคัญ ใจที่เปี่ยมด้วยคุณภาพดังกล่าวย่อมมีผลทางใจต่อฝ่ายคู่กรณี ถึงที่สุดแล้วย่อมสามารถทำลายอคติและความรู้สึกในทางร้ายที่คู่กรณีมีต่อผู้ใช้สันติวิธีได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๕๑) กล่าวว่า ความขัดแย้งนั้นถือเป็นทุกข์อย่างหนึ่ง ในทางพุทธศาสนา การจัดการกับความทุกข์จะต้องมองให้ถึงสาเหตุของทุกข์ด้วยเหตุนี้ เมื่อจะระงับความขัดแย้ง เราจำต้องมองให้เห็นถึงสาเหตุของความขัดแย้งและจัดการกับสาเหตุดังกล่าว ซึ่งโดยทั่วไป ความขัดแย้งต่าง ๆ จะมีองค์ประกอบหลัก ๆ ๓ ประการ ได้แก่ ประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้อง บุคคลหรือคู่ขัดแย้ง และกระบวนการหรือปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

ประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องส่วนใหญ่จะอยู่ในข่าย ๓ ประการ คือ ๑) ผลประโยชน์ทางวัตถุ ๒) อำนาจและศักดิ์ศรี และ ๓) ความเชื่อ ลัทธิ และอุดมการณ์ ทั้งนี้ ความขัดแย้งส่วนใหญ่ไม่ได้จำกัดว่าเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางวัตถุ อำนาจ หรือความเชื่อ เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่จะเกี่ยวข้องกับทั้ง ๓ ประการ มากบ้างน้อยบ้าง

สำหรับในส่วนของบุคคลหรือคู่ขัดแย้งนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีแนวคิดว่าประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องต่าง ๆ สามารถไปสู่ความขัดแย้งและลุกลามไปเป็นความรุนแรงได้ก็เพราะผู้คนที่เกี่ยวข้องต่างยืนกรานในจุดยืนของตนด้วยความยึดมั่นอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ ประการดังนี้

๑. ตัณหา คือความยึดมั่นในผลประโยชน์ ไม่อยากสูญเสียผลประโยชน์
๒. มานะ คือความถือตน ยึดถือในศักดิ์ศรีและอยากมีอำนาจ
๓. ทิฎฐิ คือ ความยึดมั่นในความเชื่อของตน เชื่อมั่นว่าความคิดของตนถูกต้อง

ตัณหา มานะ ทิฎฐิ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่าปัญจะ ๓ คือกิเลส ๓ ประการที่ทำให้เนิ่นช้า เป็นตัวการทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งยังทำให้ปัญหาค้างคาเนิ่นนานออกไปเนื่องจากเป็นตัวการขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง หรือทำให้ไม่อาจแก้ปัญหาย่างถูกต้องได้

นอกจากความติดยึดในสิ่งที่ตนมีหรืออยากมี อันได้แก่ ตัณหา มานะ ทิฎฐิ แล้ว สิ่งที่ต้องคำนึงในการทำความเข้าใจกับกรณีขัดแย้ง คือ ทศนคติในระหว่างคู่ขัดแย้ง อันได้แก่อคติที่มีต่อกันซึ่งอาจทำให้ความขัดแย้งลุกลามได้ง่าย ทั้งนี้ อคติดังกล่าว ได้แก่ ๑) โทสะคติ อคติเนื่องจากความเกลียดชัง ๒) ภยาคติ อคติเนื่องจากความกลัว ๓) โมหาคติ อคติเนื่องจากความหลงหรือความไม่รู้ และ ๔) ฉันทาคติ คือความลำเอียง

ความติดยึด ๓ ประการ และอคติ ๔ ประการนี้ คือสิ่งที่พุทธศาสนาเรียกว่าอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นอารมณ์พื้นฐานของความขัดแย้งทุกชนิด

ในหลายประเทศที่ประสบปัญหาจากความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงยึดเยื้อได้นำกระบวนการของความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) มาใช้ในการสร้างความปรองดองในระดับชาติ โดยมีเป้าหมายเพื่อลดอคติความเกลียดชัง สร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ที่มีความขัดแย้งรุนแรงซึ่งต้องใช้เวลาและดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึง

สิทธิของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงเป็นหลัก ในทางสากล ความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านครอบคลุมถึงวิธีการ ดังต่อไปนี้ (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕)

๑. การค้นหาและตรวจสอบข้อเท็จจริง เพื่อการรับรู้และคลี่คลายสาเหตุปมปัญหา
๒. การยอมรับ ขออภัยและแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำผิด
๓. การนิรโทษกรรม (Amnesty) และการให้อภัย โดยมีข้อยกเว้น กล่าวคือ ไม่มีการนิรโทษกรรมให้กับผู้กระทำความผิดในกรณีละเมิดสิทธิมนุษยชนระดับของอาชญากรรมสงคราม อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ และการล้างเผ่าพันธุ์
๔. การเยียวยาและชดเชยให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง
๕. การปฏิรูปหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ แบ่งสรรอำนาจทางการเมืองให้เกิดดุลยภาพในการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อป้องกันการเกิดความขัดแย้งขึ้นอีก

จากการวิจัยเชิงสำรวจตามโครงการวิจัยการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๐ จังหวัด **ดร.ศิริลักษณ์ ประสันแพงศรี และ ผศ.ปรีชาวัชร ศเวตภัทรไพศาล (๒๕๖๑)** พบว่า ประเด็นความขัดแย้งในพื้นที่ที่ชัดเจน ได้แก่ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านศาสนาและวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกระบวนการจัดการความขัดแย้งมีทั้งหมด ๕ รูปแบบ ได้แก่

๑. การแก้ไขปัญหาตนเองของกลุ่มขัดแย้ง (ประชุมกลุ่มเจรจาแก้ไขปัญหา)
๒. ร้องเรียนต่อผู้นำชุมชน/ผู้บังคับบัญชา ให้แก้ไขปัญหา
๓. ชุมนุมประท้วง/เรียกร้อง/คัดค้าน แสดงออกเชิงสัญลักษณ์
๔. ร้องเรียนต่อหน่วยงานภาครัฐ
๕. ฟ้องร้องดำเนินคดีต่อศาล

ซึ่งกระบวนการจัดการความขัดแย้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการนำมาใช้มากที่สุดคือการร้องเรียนต่อหน่วยงานภาครัฐ และน้อยที่สุดคือการฟ้องร้องดำเนินคดีต่อศาล

อาจารย์ ดร.เฉลิมศักดิ์ บุญนา และอาจารย์ สุนิสา เขาวนเมธากิจ (๒๕๖๒) ได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจตามโครงการวิจัยการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ ภาคใต้ จำนวน ๑๑ จังหวัด พบว่า ประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ ภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาพื้นที่ ภูมิภาค และประเทศในด้านทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ การสื่อสารข้อมูลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่อย่างชัดเจน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการสื่อสารเพื่อเกิดความเข้าใจ ไม่หวาดระแวง เชื่อถือและไว้วางใจต่อกัน นอกจากนี้ ต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม

เพื่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เช่น เวทีประชาพิจารณ์ โดยต้องให้ความสำคัญกับข้อมูลและความกังวลใจของภาคประชาชนอย่างจริงจัง และนำไปประชาสัมพันธว่าให้เกิดการสร้างความเข้าใจร่วมกันแล้ว และสามารถดำเนินโครงการตามแนวนโยบายภาครัฐได้โดยไม่เกิดปัญหาใด ๆ

นอกจากกระบวนการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวมาแล้ว ในภาคใต้ยังมีกระบวนการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการอื่น ๆ ดังนี้

๑. กระบวนการพูดคุย เจรจา ด้วยสันติ การพูดคุย เจรจาเป็นการรับฟัง และพูดคุยระหว่างกันได้

๒. การยื่นหนังสือต่อผู้มีอำนาจ

๓. การทำเวทีประชาพิจารณ์ เพื่อการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น

๔. การใช้คนกลางเพื่อการแก้ไขปัญหา คนกลางในพื้นที่ภาคใต้ที่พบและมีบทบาทในพื้นที่ คือ นักการเมืองท้องถิ่น เป็นคนกลางพูดคุย ช่วยคิด ยื่นแสดงความคิดเห็นในการแก้ไข ปัญหา

๕. การใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการแก้ไขความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือเพื่อร่วมแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน ให้ความสำคัญในการค้นหา สืบสอบข้อมูล พูดคุย แสดงความคิดเห็นร่วมกันจากทุกภาคส่วน อาศัยนักวิชาการผู้มีความรู้ร่วมคิด

๖. การใช้กระบวนการยุติธรรมตัดสิน ด้วยการฟ้องร้อง พื้นที่ภาคใต้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมโดยฟ้องร้องให้ศาลตัดสินคดีความ โดยทั้งสองฝ่ายยินยอมที่จะให้มีการฟ้องร้องเพราะถือว่ากระบวนการยุติธรรมมีความศักดิ์สิทธิ์

อนึ่ง กลุ่มนักวิชาการและผู้ที่ปรารถนาให้ความสมานฉันท์เกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้มีความพยายามหลายครั้งเพื่อนำเสนอให้มีกระบวนการรับฟังกันและกันด้วยใจที่ไร้อคติ (Dialogue) แต่ก็พบกับความล้มเหลว ซึ่ง **สุพัตรา จิตตเสถียร (๒๕๖๓)** ได้ทำการวิเคราะห์ไว้ว่าที่เป็นเช่นนั้นเพราะ

๑. แกนนำของคู่ขัดแย้งไม่เข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการเจรจาตามแนวทางสันติวิธี

๒. ต่างฝ่ายต่างใช้สันติวิธี เป็นคำพูดที่สวยหรูต่อภาพลักษณ์ฝ่ายตน แต่แท้จริงไม่สามารถปฏิบัติตามได้เลย เพราะสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือกว่าสันติวิธี คือ กิเลส และความใฝ่慕เอาชนะกัน โดยขาดการคิดถึงประชาชน ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องมาเดือดร้อนจากสถานการณ์อันเลวร้ายที่พวกเขาไม่ได้ก่อขึ้นนั่นคือปรากฏการณ์ของการลืมนึกถึงการเอาใจเขามาใส่ใจเรานั่นเอง

๓. การไม่ยอมรับกฎ กติกา ตามแนวทางประชาธิปไตยอย่างแท้จริงทำให้หมักแองสิทธิ เสรีภาพ แต่ขาดการคำนึงถึงภราดรภาพ คือ ความเป็นพี่เป็นน้องกัน มนุษย์ทุกคนจะต้อง

มีความเท่าเทียมกัน และปฏิบัติต่อกันคุดุพี่น้อง ความเป็นพี่เป็นน้องเป็นสิ่งทีธรรมชาติมอบให้มนุษย์ คือ การไม่เน้นผิวพรรณ หรือเผ่าพันธุ์

๔. การสื่อสารและการให้ข้อมูลแก่สังคมมีการบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตน ทำให้คนอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องเกิดความสับสน และในที่สุดจะนำมาซึ่งการถูกแทรกแซงและบ่อนทำลายความมั่นคงและความสามัคคีในชาติได้

๕. ผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นต้องถามใจตัวเองให้ชัดเจนว่า “พวกท่านทั้งหลายรักชาติรักแผ่นดินนี้อย่างแท้จริงหรือไม่” เพราะนั่นหมายถึง เราจะค้นหาทางออกที่เป็นจุดหมายร่วมกันที่ต่างฝ่ายต่างชนะนั้นคือประเทศชาติขณะมิใช่ใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งขณะ

Leung and Tjosvold (ค.ศ. ๑๙๙๘) เสนอว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้การจัดการความขัดแย้งไม่ได้ผล คือ การขาดแรงจูงใจที่ดี (Motivation) ดังนั้น องค์การที่ต้องการให้การจัดการความขัดแย้งได้ผลดีจึงควรมีการลงทุนเพื่อการฝึกฝนสร้างการเรียนรู้ให้บุคลากรมีสมรรถนะต่อการจัดการความขัดแย้งแบบร่วมมือตามทฤษฎีความขัดแย้งแบบร่วมมือ (Cooperative Conflict Theory) โดยเน้นที่การมีเป้าหมายเดียวกันภายใต้มิตรภาพที่ดีต่อกันและกัน “We are in this together” and “We swim or sink together” หัวใจสำคัญ คือ แนวทางปฏิบัติถูกกำหนดมาจากการบูรณาการความต้องการของทุกคนร่วมกันบนพื้นฐานของความจริงใจต่อกัน เพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้ สารสำคัญของทฤษฎีการขัดแย้ง ได้แก่ ความเชื่อที่ว่าทุกหน่วยของสังคมอาจเปลี่ยนแปลงได้ ทุกหน่วยของสังคมเป็นบ่อเกิดของการขัดแย้ง ทุกหน่วยของสังคมมีส่วนส่งเสริมความไม่เป็นปึกแผ่นและการเปลี่ยนแปลง และทุกสังคมจะมีคนกลุ่มหนึ่งควบคุมบังคับคนอีกกลุ่มหนึ่งให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม

“ปัญหาทุกอย่างไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ มีทางแก้ไขได้ถ้ารู้จักคิดให้ดี ปฏิบัติให้ถูก การคิดได้ดีนั้น มิใช่การคิดได้ด้วยลูกคิดหรือด้วยสมองกล เพราะโลกเราในปัจจุบันจะวิวัฒนาการไปมากเพียงใดก็ตามก็ยังมีเครื่องมืออันวิเศษชนิดใดสามารถขบคิดแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ อย่างสมบูรณ์ การขบคิดวินิจฉัยปัญหาจึงต้องใช้สติปัญญา คือคิดด้วยสติรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อหยุดยั้งและป้องกันความประมาทผิดพลาดและอคติต่าง ๆ มิให้เกิดขึ้น ช่วยให้การใช้ปัญญาพิจารณาปัญหาต่าง ๆ เป็นไปอย่างเที่ยงตรง ทำให้เห็นเหตุเห็นผลที่เกี่ยวข้องกันเป็นกระบวนการได้กระจ่างชัดทุกชั้นตอน” (พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๙)

โดยสรุป การบริหารจัดการความขัดแย้งมิใช่การยุติความขัดแย้ง แต่เป็นกระบวนการหรือวิธีการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่ขัดแย้งและผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่าย

ปรับแนวคิดและกระบวนการทัศน์ด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ทำให้มองเห็นสถานการณ์ในภาพเดียวกัน เข้าใจและยอมรับร่วมกัน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างแท้จริง

การบริหารจัดการความขัดแย้งสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง ทั้งแนวทางสันติวิธีและแนวทางการใช้ความรุนแรง ดังนี้

๑. การเจรจาต่อรองระหว่างคู่ขัดแย้ง
๒. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยบุคคลที่สาม
๓. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือ
๔. การประนีประนอม
๕. การसानเสวนา
๖. การประสาเสวนาหาทางออก ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ
๗. การปรองดองด้วยผลประโยชน์
๘. การเพิ่มทรัพยากรที่ขาดแคลนเพื่อลดความขัดแย้ง
๙. การใช้อนุญาตตุลาการ
๑๐. การฟ้องร้องดำเนินคดี
๑๑. การใช้กระบวนการนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย
๑๒. การยอมรับผิด ขออภัยและแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน
๑๓. การนิรโทษกรรมและการให้อภัย
๑๔. การเยียวยาและชดเชยให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบ
๑๕. การชุมนุมประท้วง
๑๖. การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การต่อสู้ด้วยการใช้อำนาจ การต่อสู้ด้วยการใช้สิทธิ การใช้กำลังบีบบังคับ
๑๗. การหลีกเลี่ยงหรือหนีปัญหา
๑๘. การยอมให้

ทั้งนี้ การจะเลือกบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สาเหตุของความขัดแย้ง สถานการณ์ ระดับความรุนแรง และบุคลิกของคู่ขัดแย้ง ซึ่งการบริหารจัดการความขัดแย้งในแต่ละกรณีอาจทำให้เกิดผลที่แตกต่างกัน ๓ ประการ ได้แก่ ๑) คู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้และอีกฝ่ายหนึ่งชนะ ๒) คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างเป็นฝ่ายชนะ และ ๓) คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างเป็นฝ่ายแพ้ โดยไม่มีฝ่ายใดชนะ

๒.๕ แนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

แนวคิดความเป็นปึกแผ่นของสังคม (Social Cohesion) เป็นแนวคิดที่พัฒนามาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักวิชาการและนักนโยบายทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ความสนใจและนำแนวคิดไปประยุกต์ออกแบบเป็นนโยบายและการปฏิบัติการเพื่อสนับสนุนให้เกิดความเป็นปึกแผ่นหรือบูรณาการทางสังคม ให้ชุมชนอยู่ดีกินดี สามารถนำมาปรับใช้จะช่วยสร้างเสริมและดำรงความเป็นปึกแผ่นเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ในความเป็นจริงความมั่นคงทางสังคมถือว่าเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานสำคัญประการหนึ่งของสังคมมนุษย์ ด้วยลักษณะสังคมในปัจจุบันเป็นแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติชาติพันธุ์ ภาษา และศาสนา เป็นต้น ความแตกต่างเหล่านี้เป็น ตัวขัดขวางความไว้วางใจ (Trust) และความร่วมมือ (Cooperation) ระหว่างสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม แม้แนวความคิดดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปัจจุบัน แต่ก็มีวิธีแนวทางระเบียบวิธีวิจัยที่แตกต่างกัน โดยงานส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจะเป็นของประเทศตะวันตก สำหรับประเทศไทยยังไม่ได้ได้รับความสนใจมากนัก ซึ่งสามารถแบ่งวิธีการวิเคราะห์วิจัยได้เป็น ๓ แนวทาง ดังนี้

๑. งานศึกษาในเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ (Theoretical and Empirical Studies) เริ่มต้นจาก **Emile Durkheim (ค.ศ. ๑๘๕๗)** นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้ศึกษาเรื่อง “ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม/ความปรองดองทางสังคม” โดยอธิบายถึงความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) ภาวะไร้ระเบียบ (Anomie) และความแปลกแยก (Alienation) เพื่อให้มีความเข้าใจร่วมกันว่า ความมั่นคงทางสังคมอยู่บนพื้นฐานของการมีความสำนึกร่วมกัน (Shared Consciousness) และความร่วมมืออย่างยั่งยืนที่จะต่อต้านความรุนแรงและความขัดแย้ง ทั้งนี้ ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ ได้ขยายขอบเขตความสนใจไปยังมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งถูกนิยามว่าเป็นค่านิยมร่วม (Shared Values) และศตวรรษที่ ๒๑ เริ่มมีการเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเท่าเทียมกันทางสังคม และโอกาสที่เท่าเทียมกันบนพื้นฐานความรู้สึกถึงความไว้วางใจ มีความหวังและการตอบแทนซึ่งกันและกัน

๒. งานศึกษาเชิงทดลอง (Experimental Studies) เพื่อศึกษาตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ในเชิงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Group Cohesiveness) พบว่า ภาวะผู้นำในแบบประชาธิปไตย ความสัมพันธ์แบบร่วมมือ การมีส่วนร่วมในชุมชนที่เชื่อมโยงกับความไว้วางใจ ความเห็นพ้องทางอารมณ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการสนับสนุนช่วยเหลือผู้อื่น โดยคุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นคุณลักษณะโดยรวมของทุนทางสังคม (Social Capital)

๓. งานศึกษาการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม (Social Network Analysis's Studies) เป็นงานที่อธิบายถึงโครงสร้างทางสังคมเครือข่ายที่ส่งผ่านปัจเจกบุคคลและข้อผูกพันทางสังคมที่เชื่อมกันอยู่

Noah Friedkin. (ค.ศ.๒๐๐๔) กล่าวว่า ความสามัคคีทางสังคมตามที่กำหนดโดยผู้อำนวยการทั่วไปของการทำงานร่วมกันทางสังคมแห่งสภายุโรป (The Directorate General of Social Cohesion of the Council of Europe) เป็นแนวคิดกล่าวถึงค่านิยมและหลักการที่มีเป้าหมายที่ให้ความสำคัญถึงการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติและเท่าเทียมกันของพลเมืองทุกคน โดยต้องตระหนักระวังถึงการเลือกปฏิบัติ ความไม่เท่าเทียม การตกล้างหรือการกีดกันใด ๆ กล่าวคือ ความสามัคคีทางสังคมไม่ได้มีรากฐานอยู่บนรูปแบบดั้งเดิมของการรวมกลุ่มทางสังคม เช่นเอกลักษณ์ การเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมเดียวกัน และการยึดมั่นในค่านิยมเดียวกันเท่านั้น หากเป็นแนวคิดในเรื่องสังคมที่เปิดกว้างและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้อาจแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและระบอบการเมืองที่แนวคิดนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้น

นอกจากนี้ **Noah Friedkin. (ค.ศ.๒๐๐๔)** ยังได้กล่าวอีกว่า กลยุทธ์ที่จะนำมาใช้ดำเนินการในประเด็นความสามัคคีทางสังคมนั้นจะหมายรวมถึงการกระทำใด ๆ ที่จะทำให้มั่นใจได้ว่าพลเมืองทุกคนมีโอกาสและสิทธิการเข้าถึงในชุมชนของตน ดังนี้

๑. ความต้องการขั้นพื้นฐาน
๒. ความเจริญก้าวหน้า
๓. การได้รับการคุ้มครองและสิทธิตามกฎหมาย
๔. การมีศักดิ์ศรีและความเชื่อมั่นทางสังคม

Jane Jenson. (ค.ศ.๒๐๐๗ - ๒๐๐๙) ได้จัดทำสรุปตัวบ่งชี้ระบบความสามัคคีทางสังคม: องค์ประกอบและปัจจัยตัวบ่งชี้ ปรากฏตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางสรุปตัวบ่งชี้ระบบความสามัคคีทางสังคม: องค์ประกอบและปัจจัยตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ (Indicators)		
ช่องว่าง (Gaps)	สถาบัน (Institutions)	สังกัด (Belonging)
ความไม่เท่าเทียมทางรายได้ ความยากจนและความไร้นาคัน การจ้างงาน การศึกษา สุขภาพ ที่อยู่อาศัย เงินบำนาญ โอกาสการเข้าถึงระบบสารสนเทศ	ประสิทธิภาพของระบอบประชาธิปไตย สถาบันของรัฐ สถาบันตลาด ครอบครั	ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อมั่น การมีส่วนร่วม ความคาดหวังต่อการโยกย้าย ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

๒.๕.๑ นิยามของความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

UN (ค.ศ.๒๐๑๔) นิยามว่า การที่สังคมจะมีความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ ประชาชนทุกกลุ่มมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วม มีความรับรู้และความชอบธรรม แต่สังคมดังกล่าวต้องเคารพความหลากหลายของประชากรที่อาศัยอยู่ร่วมกัน รวมถึงในด้านทัศนคติด้วย

UNDP นิยามว่า เป็นสถานะของการบรรจบกันของสังคมหรือ “ความผูกพันร่วมกัน” ของผู้คนและกลุ่มต่าง ๆ ที่ใช้พื้นที่หรือดินแดนร่วมกัน โดยผู้คนเหล่านี้มีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสถาบันทางสังคม

UNICEF (ค.ศ. ๒๐๐๑) พิจารณาถึงการมีคุณภาพของการอยู่ร่วมกันระหว่างหลายกลุ่มภายใต้การดำเนินงานทางสังคมเดียวกัน

World Bank นิยามว่า ความเชื่อมโยงทางสังคมเข้าด้วยกัน ส่งเสริมความสามัคคี ความรู้สึกของชุมชนและระดับความมุ่งมั่นในการส่งเสริมความดีในส่วนร่วมนอกเหนือจากความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาแล้ว ความเชื่อมโยงในแนวคิดของสถาบันของรัฐและปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่สามารถทำให้ประชาชนสามารถเชื่อมประสานความเป็นปึกแผ่นของสังคมได้มากยิ่งขึ้น โดยมีความครอบคลุม โปร่งใส และตรวจสอบได้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในบรรทัดฐานและกฎที่มีความเท่าเทียมและเสมอภาคกันของสังคมและชาติ รวมถึงการเข้าถึงการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของประชาชนด้วย

The Council of Europe นิยามว่า ความสามารถทางสังคมในการรับรองความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิก โดยการลดความเหลื่อมล้ำให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด และหลีกเลี่ยงการกระทำที่ทำให้รู้สึกถึงความเป็นชายขอบ เพื่อจัดการกับปัญหาความขัดแย้งและความแตกแยกทางสังคม และเพื่อให้แน่ใจได้ว่าวิธีการเหล่านี้จะทำให้ทุกคนสามารถได้รับสวัสดิการอย่างเท่าเทียม

ดังนั้น การค้นหาจุดร่วมของความสามัคคีปรองดองทางสังคม จำเป็นต้องบรรลุถึงสันติภาพ ประชาธิปไตยและการพัฒนาในการเชื่อมโยงในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ ๑) ความสัมพันธ์ทางสังคม ๒) ความเชื่อมโยง ๓) การมุ่งสู่ประโยชน์ส่วนรวม และ ๔) ความเสมอภาค ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ จำเป็นต้องควบคู่ไปกับการมีธรรมาภิบาล การเคารพสิทธิมนุษยชน และความรับผิดชอบส่วนบุคคล โดยความสามัคคีทางสังคมไม่ใช่อุดมคติ แต่เป็นวัตถุประสงค์ที่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายของกระบวนการสร้างสังคมและประเทศให้มีความสงบสุขได้

ทั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม หรือ Social Cohesion คือ กระบวนการทางสังคมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกของสังคมต่างยึดถือค่านิยมและอัตลักษณ์พื้นฐานร่วมกัน (Shared Values and Common Identity) การมีความรู้สึกร่วมถึงการมีส่วนร่วมความเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) อันจะก่อให้เกิดความเห็นพ้องร่วมกัน (Consensus) หรือที่เรียกว่า สำนึกร่วมกัน (Conscience Collective) ซึ่งเป็นไปโดยสมัครใจ ประกอบกับต้องมีความตระหนัก (Recognition) และความอดทน (Tolerance) ต่อผู้ที่มีความแตกต่าง ทั้งนี้ กระบวนการในการฟื้นฟูหรือรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความไม่ลงรอยหรือความไม่เห็นพ้องร่วมกันในสถานการณ์หรือจุดยืนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามัคคีหรือการเชื่อมความแตกต่างให้กลับมาสู่สภาพที่เหมาะสมได้ พร้อมทั้งสนับสนุนสิทธิและโอกาสในสังคมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมให้ได้มากที่สุด

จากการทบทวนวรรณกรรมดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถระบุงค์ประกอบ ๓ ประการที่สามารถนำมาประเมินความปรองดองของคนในสังคม ได้แก่ ๑) ความสัมพันธ์ทางสังคม ๒) ความเชื่อมโยง และ ๓) การวางแนวทางที่ดีต่อส่วนรวม ปราบกฏตามตารางดังต่อไปนี้

ความสัมพันธ์ทางสังคม	ความเชื่อมโยง	การวางแนวทางที่ดีต่อส่วนรวม
เครือข่ายทางสังคม: คุณภาพและปริมาณ ความสัมพันธ์ทางสังคมและ เครือข่ายทางสังคม	ความรสนอกพอใจของ: การรับรู้ในฐานะสมาชิกของ กลุ่ม ความรู้สึกของการมีตัวตน ร่วมกันในสังคม	ความรับผิดชอบต่อสังคม: ปกป้องผลประโยชน์ของสังคม แม้ว่า จะเป็นค่าใช้จ่ายของตนเอง เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์และความต้องการ ของสังคม
การมีส่วนร่วม: การมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่นการลงคะแนนเสียง เลือกตั้ง และการมีส่วนร่วม ทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การมีส่วนร่วมใน เครือข่ายอาสาสมัครต่าง ๆ	การระบุตัวตน: ทั้งในระดับภูมิภาคหรือประเทศ เป็นการจัดอันดับความสำคัญ ของอัตลักษณ์ของบุคคล	ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน: ความร่วมมือและการช่วยเหลือพี่น้อง ประชาชน
ความไว้วางใจ: ความไว้วางใจทั่วไปในตัว บุคคล เพื่อนมนุษย์ และใน ระดับสถาบันทางการเมือง	-	การรับรู้ของระเบียบทางสังคม กฎเกณฑ์/ความผิดปกติทางสังคม: ความเคารพในสถาบันทางสังคม และ ปฏิบัติตามกฎของส่วนรวม (เช่นเดียวกับกฎเพื่อเปลี่ยนแปลง ระเบียบทางสังคม) หรือ การเพิกเฉยและการล่วงละเมิดของ บรรทัดฐานทางสังคม

๒.๕.๒ ดัชนีความสมานฉันท์และความสมานฉันท์ทางสังคม (SCORE)

ดัชนีความสมานฉันท์และความสมานฉันท์ทางสังคม หรือ SCORE มีความหมายดังนี้

S หมายถึง Social

CO หมายถึง Cohesion และ

RE หมายถึง Reconciliation

ทั้งนี้ การคาดการณ์สู่สันติภาพมุ่งเน้นไปที่กรณีศึกษาของการนำ SCORE ไปปฏิบัติในบอสเนีย, เฮอร์เซโกวีนา และไซปรัส เพื่อแสดงให้เห็นว่าวิธีการที่เป็นนวัตกรรมใหม่

นี้สามารถนำไปใช้ทั่วโลก เพื่อระบุนโยบายและกลยุทธ์ที่จะใช้ประโยชน์จากผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกของความขัดแย้งแบบพลวัตได้

ความปรองดอง/ความสมานฉันท์ (Reconciliation) หมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มที่เคยมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่มีข้อพิพาทหรือความขัดแย้ง

ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) หมายถึง คุณภาพของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนในกลุ่มของตนเองและกับสถาบันที่อยู่รอบตัวพวกเขา

๑. แนวทางในการวัดระดับการรับรู้ของประชาชนที่มีต่อความสามัคคีทางสังคม มีประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑.๑ ความเชื่อถือในสถาบัน (Trust in institutions) วัดระดับความเชื่อถือของประชาชนในสังคมต่อสถาบันสำคัญต่าง ๆ เช่น ระบบตุลาการ รัฐสภา และตำรวจ

๑.๒ ความรู้สึกว่ามีตัวแทนจากสถาบันอย่างเพียงพอ (Feeling adequately represented by institutions) ขอบเขตของผู้คนที่มีความรู้สึกกังวลจากตัวแทนจากสถาบันต่าง ๆ เช่น รัฐสภา นักการเมือง และการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจ

๑.๓ ความมั่นคงของมนุษย์ (Human security) จากความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตประจำวันของผู้คนด้านความมั่นคงส่วนบุคคล เช่น ความรู้สึกปลอดภัยจากความรุนแรง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น จากมีรายได้พื้นฐานที่มั่นคงเพียงพอต่อความต้องการ และความมั่นคงทางการเมือง เช่น ความสามารถในการเชื่อมโยงอย่างอิสระและแสดงความคิดเห็นของตนเอง

๑.๔ ความพึงพอใจต่อชีวิตของพลเมือง (Satisfaction with Civic Life) ความพึงพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตสาธารณะ เช่น กระบวนการยุติธรรม ภาวะเศรษฐกิจ และทิศทางของการพูดคุยอย่างสันติภาพ

๑.๕ การปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันของสังคม (Freedom from Corruption) ประชากรเห็นว่าชีวิตสาธารณะทางสังคมปราศจากการทุจริต

๑.๖ ความพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวของประชาชนในสังคม (Satisfaction with Personal Life) จากความพึงพอใจกับชีวิตโดยทั่วไป เช่น ชีวิตส่วนตัว ชีวิตการทำงาน ระดับสุขภาพ

๑.๗ การแสดงออกของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group Identification) ความสำคัญของการเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต่ออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลสามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งร่วมกันได้ และ

๑.๘ การมีส่วนร่วมของพลเมือง (Civic Engagement) เช่น การมีส่วนร่วมในการประท้วงการเมือง การเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองหรือองค์กรต่าง ๆ

๒. แนวทางในการวัดระดับการรับรู้ของประชาชนที่มีต่อความปรองดองของคนในชาติมีประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แบบแผนเชิงลบ (Negative Stereotypes) ประเมินจากขอบเขตที่สมาชิกของกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ เช่น ความรุนแรง ความเกียจคร้าน หรือความไม่เป็นมิตร

๒.๒ ความวิตกกังวลระหว่างกลุ่ม (Intergroup Anxiety) จากประสบการณ์ความรู้สึกด้านลบที่มีต่อการถูกคุกคาม ไม่สบายใจ หรือวิตกกังวลหากพบว่าตนเองอยู่ตามลำพังกับสมาชิกของกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์

๒.๓ ระยะห่างทางสังคม (Social Distance) วัดการยอมรับความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายของสมาชิกของกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ เช่น สมาชิกกลุ่มอื่นเป็นญาติสนิทโดยการแต่งงาน เป็นเพื่อนบ้าน ช่างบ้าน เพื่อนร่วมงาน หรือเจ้านาย

๒.๔ การรับรู้ถึงภัยคุกคามทางสังคม (Perceptions of Social Threat) ขอบเขตที่บุคคลคิดว่าวิถีชีวิตของกลุ่มตนถูกคุกคามจากกลุ่มที่เป็นปรปักษ์ โดยกลุ่มดังกล่าวเสื่อมเสียคุณค่าทางศาสนาและทำให้ภาษาของกลุ่มตนเสื่อมเสียไปด้วย หรือการกระทำต่อกลุ่มอื่น ๆ ในทิศทางลบ เช่น ลดโอกาสในการทำงาน หรือทำให้อาชญากรรมเพิ่มขึ้น

๒.๕ การเลือกปฏิบัติ (Active Discrimination) หมายถึงพฤติกรรมเลือกปฏิบัติอย่างชัดเจนต่อสมาชิกกลุ่มที่เป็นปรปักษ์ พฤติกรรมดังกล่าวอาจรวมถึงการเล่าเรื่องตลกที่น่ารังเกียจกับอีกกลุ่มหนึ่ง การปฏิเสธที่จะช่วยเหลือใครสักคนเพราะเค้าเหล่านั้นเป็นสมาชิกของกลุ่มอื่น

๒.๖ ความรู้สึกเชิงลบ (Positive Feelings) ระดับที่แต่ละคนมีความรู้สึกอบอุ่นเกี่ยวกับสมาชิกของกลุ่มอื่น

๒.๗ ระยะห่างทางวัฒนธรรม (Cultural Distance) รู้สึกว่าแง่มุมของวัฒนธรรมของตนเองแตกต่างจากมุมของวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ โดยมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้แก่ ดนตรี อาหาร ค่านิยม และความเชื่อทางศาสนาและจิตวิญญาณ

๒.๘ นิสัยชอบให้อภัย (Propensity for Forgiveness) รู้สึกว่าวิธีการแก้ไขของข้อพิพาท คือ การให้อภัยอีกฝ่ายหนึ่ง

๒.๙ แนวโน้มที่จะถูกลงโทษ (Propensity for Retribution) รู้สึกว่าวิธีการเดียวที่เป็นบทสรุปของข้อพิพาท คือ การลงโทษ และ

๒.๑๐ การติดต่อระหว่างกลุ่ม (Intergroup Contact) จำนวน ปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกของกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์กัน

สามารถสรุปได้ว่า ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาวัดความสามัคคีทางสังคมได้จากความเชื่อถือในสถาบัน, ความรู้สึกว่ามีตัวแทนจากสถาบันอย่างเพียงพอ, ความมั่นคงของมนุษย์, ความพึงพอใจต่อชีวิตของพลเมือง, การปราศจากการทุจริตคอร์ปชั่นของสังคม, ความพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวของประชาชนในสังคม, การแสดงออกของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และการมีส่วนร่วมของพลเมือง และความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) ซึ่งต้องมีคู่ขัดแย้งระหว่างกัน สามารถวัดได้จากแบบแผนเชิงลบ, ความวิตกกังวลระหว่างกลุ่ม, ระยะห่างทางสังคม, การรับรู้ถึงภัยคุกคามทางสังคม, การเลือกปฏิบัติ, ความรู้สึกเชิงลบ, ระยะห่างทางวัฒนธรรม, นิสัยชอบให้อภัย, แนวโน้มที่จะถูกลงโทษ และการติดต่อระหว่างกลุ่ม ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อสร้างความรักความสามัคคีและความปรองดองที่ให้แก่สังคมอีกรูปแบบหนึ่งได้

๒.๖ แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง

๒.๖.๑ ความหมายและแนวทางการสร้างความสามัคคี

คำว่า “สามัคคี” หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน, ความปรองดองกัน, ที่พร้อมเพรียงกันทำ, ที่ร่วมมือร่วมใจกันทำ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, ๒๕๕๖)

ทิพวรรณ พุฒาภรณ์ (๒๕๖๒) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความสามัคคี” ไว้ว่า หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมกาย พร้อมใจ พร้อมความคิดเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งความสามัคคีนั้นมีอยู่ ๒ ประการ คือ ความสามัคคีทางกาย ได้แก่ การร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงาน และ ความสามัคคีทางใจ ได้แก่ การร่วมประชุมกันปรึกษาหารือ ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

ความสามัคคีเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งสำคัญ หากที่ใดมีความสามัคคีต่อกันก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หากสังคมใดขาดความสามัคคี ไม่ว่าจะ เป็นสังคมขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว หรือสังคมขนาดใหญ่ เช่น ประเทศ โลก ย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความสามัคคีเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกัน ความสำคัญของความสามัคคีที่ชัดเจน ได้แก่

๑. สามัคคีก่อให้เกิดพลัง คือ มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถอยู่คนเดียว เมื่อได้มาอยู่ร่วมกันจะทำให้อบอุ่นใจ มีความรัก เอื้ออาทรต่อกัน ผูกพันกัน ดูแลซึ่งกันและกัน

๒. สามัคคีก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคีทำให้คนในกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ มีความช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน เมื่อเกิดปัญหาก็มีความร่วมมือช่วยเหลือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี

๓. สามัคคีก่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะหรือองค์กรนั้น ๆ เพราะทุกคนจะมีความรักปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือเกื้อกูล ประองดองกัน มีความประนีประนอม ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมนั้นเป็นสังคมแห่งความสุข และมีความเจริญก้าวหน้า

“สามัคคี” เป็นคำที่ปรากฏในพระราชดำรัสแห่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ แทบทุกครั้ง แสดงให้เห็นว่าความสามัคคีเป็นเรื่องสำคัญที่พระองค์มีพระราชประสงค์จะปลูกฝังไว้ในจิตใจของพลสกนิกร (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๑) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ความสามัคคีนั้น อาจหมายรวมถึงเห็นชอบเห็นพ้องกันโดยไม่แย้งกัน ความจริงงานทุกอย่างหรือการอยู่เป็นสังคมย่อมต้องมีความขัดแย้งกัน ความคิดต่างกัน ซึ่งไม่เสียหาย แต่อยู่ที่จิตใจของเรา ถ้าเราใช้หลักวิชาและความปรองดองด้วยการใช้ปัญญา การแย้งต่าง ๆ ย่อมเป็นประโยชน์ หากมีรากฐานของความคิดอย่างเดียวกัน รากฐานของความคิดนั้นคือแต่ละคนจะต้องทำให้บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่น” (พระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาท ในพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฯ เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๑๗)

“สามัคคี คือการเห็นแก่บ้านเมือง และช่วยกันทุกวิถีทาง เพื่อที่จะสร้างบ้านเมืองให้เข้มแข็ง ด้วยการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอย่างตรงไปตรงมาจนถึงประโยชน์ส่วนรวมนั้นคือความมั่นคงของบ้านเมือง” (พระราชดำรัส ในพิธีประดับยศนายตำรวจชั้นนายพล เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๑๙)

“ความสามัคคีปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียว กับความรักใคร่เผื่อแผ่ช่วยเหลือกันฉันญาติพี่น้อง สองประการนี้คือคุณลักษณะสำคัญของไทยที่ช่วยให้ชาติบ้านเมืองอยู่รอดเป็นอิสระ และเจริญมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน” (พระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๓๒)

“สามัคคีหรือการปรองดองกันไม่ได้หมายความว่าคนหนึ่งพูดอย่างหนึ่ง คนอื่นต้องพูดเหมือนกันหมด ลงท้ายชีวิตก็ไม่มีความหมาย ต้องมีความแตกต่างกัน แต่ต้องทำงานให้สอดคล้องกัน แม้จะขัดกันบ้างก็ต้องสอดคล้องกัน” (พระราชดำรัส ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖)

แนวทางการสร้างความสามัคคี

ทิพวรรณ พงษ์ผากรณ์ (๒๕๖๒) กล่าวว่าเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น ต้องมีการสร้างบรรยากาศแห่งการผูกมิตร เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อปรับความเข้าใจกับทุกฝ่าย ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจขึ้นในสังคม โดยทุกฝ่ายต้องมีความจริงใจต่อกัน ให้อภัยเมื่อเกิดความผิดพลาด จึงจะทำให้ลดความขัดแย้งกลับสู่ภาวะปกติสุข ซึ่งวิธีเสริมสร้างความสามัคคีมีหลากหลายวิธี แต่ขอกกล่าวถึง ๔ วิธีสำคัญ ได้แก่ การขัดเกลาทางสังคม (Socialization), การสร้างความปรองดอง (Principle of Reconciliation), การนำ “หลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มาใช้ และ การประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาปฏิบัติ

๑. การขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (๒๕๔๓) ได้อธิบายความหมายของการขัดเกลาทางสังคม ไว้ว่า เป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ ทำให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นอย่างดี การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการสั่งสอนโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงหมายถึง การฝึกอบรมโดยครอบครัวหรือครู อาจารย์ โดยอ้อมหมายถึง การฟังบรรยาย การดูสื่อต่าง ๆ การฟังวิทยุ

สำหรับจุดมุ่งหมายของการขัดเกลาทางสังคม (Aims of Socialization) นั้น ศิริรัตน์ แอดสกุล (๒๕๕๖) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

๑.๑ เป็นการปลูกฝังระเบียบวินัย (Basic Disciplines) การอยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีระเบียบวินัย เพื่อสังคมจะได้ดำเนินอย่างมีระเบียบแบบแผน

๑.๒ เป็นการปลูกฝังความมุ่งหวัง (Aspirations) ปลูกฝังให้บุคคลมีความมุ่งหวังในชีวิต ทำให้มีแรงบันดาลใจในการคิดและปฏิบัติงานในอนาคต

๑.๓ เป็นการสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ (Social Roles and Attitudes) สอนให้รู้จักบทบาททางสังคม และทัศนคติต่าง ๆ ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน

๑.๔ เป็นการสอนให้เกิดทักษะ (Skills) ทำให้มีทักษะและความชำนาญในด้านต่าง ๆ เป็นการเตรียมความพร้อมเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมในด้านต่าง ๆ

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (๒๕๔๓) มีแนวคิดว่าการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งองค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม มี ๖ องค์กร ดังนี้

(๑) ครอบครัว ครอบครัวเป็นองค์กรแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมให้มนุษย์ ดูแลพัฒนาการตั้งแต่ทารก เมื่อเด็กเริ่มโตจะมีการอบรมสั่งสอน ตั้งแต่เรื่องการใช้ชีวิต

และการเข้าสังคม เด็กที่ได้รับการดูแลอบรมจะมีความเข้าใจในการใช้ชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี จึงถือได้ว่าการขัดเกลาทางสังคมโดยครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญต่อพัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพของบุคคล

(๒) สถานศึกษา สถานศึกษาเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่การขัดเกลาทางสังคม ต่อจากครอบครัว โรงเรียนจะสอนวิชาความรู้ ศิลธรรมจรรยาและมารยาทสังคม นอกจากนั้นยังทำให้เด็กรู้จักการใช้ชีวิตสังคมกับกลุ่มเพื่อนและทำความคุ้นเคยกับกฎเกณฑ์ทางสังคม เมื่ออายุมากขึ้นผ่านการศึกษาจากโรงเรียนเข้าสู่สถาบันอุดมศึกษา การศึกษาและการเรียนรู้ก็จะมีขอบเขตกว้างขวางซับซ้อนขึ้นตามลำดับ

(๓) กลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคม โดยอ้อม การที่บุคคลคบกันเป็นเพื่อนเพราะมีสิ่งที่ต้องการร่วมกันบางอย่าง เช่น มีความคิดตรงกัน รสนิยมเดียวกัน อยู่โรงเรียนหรือที่ทำงานที่เดียวกัน และแม้ว่ากลุ่มเพื่อนเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยอ้อม แต่ก็เป็นที่ใกล้ชิดบุคคลมากที่สุด มีการศึกษาเลียนแบบและรับพฤติกรรมจากเพื่อนโดยเต็มใจไม่รู้สึกลัวถูกบังคับ

(๔) สำนักงานหรือองค์กรที่บุคคลสังกัดอยู่ หมายถึง หน่วยงานราชการหรือหน่วยงานเอกชนที่บุคคลสังกัดอยู่หน่วยงานหรือองค์กรนั้นจะมีกฎระเบียบให้ปฏิบัติตามระเบียบของบางอาชีพทำให้บุคคลปฏิบัติตามตลอดเวลา เช่น อาชีพครู ต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ หรือทหาร จะเป็นผู้มีระเบียบวินัยที่เคร่งครัดมากกว่าอาชีพอื่น

(๕) สถาบันศาสนา ในสมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางทั้งการศึกษาและกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้มีอิทธิพลต่อการขัดเกลาทางสังคมเป็นอย่างมาก แม้ในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลง อาจทำให้บุคคลห่างเหินจากสถาบันศาสนาไปบ้าง แต่ศาสนาก็ยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจเสมอ ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังนำคำสอนทางศาสนามาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

(๖) สื่อสารมวลชน การเผยแพร่ข่าวสารหรือแนวความคิดผ่านสื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ มีผลต่อบุคคลอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ซึ่งสื่อต่าง ๆ มีผลต่อการขัดเกลาทางสังคมทั้งในทางที่ดีและไม่ดี ดังนั้น ในการติดตามสื่อสารมวลชนเหล่านี้จึงต้องพิจารณาในการใช้ความคิดอย่างรอบคอบ

การขัดเกลาทางสังคมเป็นด่านแรกที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้การใช้ชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีระเบียบแบบแผน เข้าใจตนเองและผู้อื่น เคารพกฎกติกาของสังคม อีกทั้งการขัดเกลาทางสังคมได้ปลูกฝังค่านิยมที่ดี และมีการฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ ทำให้บุคคลมีคุณภาพ มีความพร้อมในการปฏิบัติงาน มีความคิดสร้างสรรค์และมีวิจรรณญาณในเรื่องต่าง ๆ ได้ดี อันนำไปสู่ความเจริญ ความรักสามัคคีในกลุ่มชนและความสงบสุขของสังคม ดังนั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นพื้นฐานในการสร้างบุคคล ทำให้รู้จัก สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

๒. การสร้างความปรองดอง (Principle of Reconciliation) คำว่า “ปรองดอง” หมายถึง ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความ ไกล่เกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, ๒๕๕๖)

หลัก ประเทืองรัตนา (๒๕๖๐) ได้กล่าวถึงหลักการปรองดองไว้ ดังนี้

(๑) ใช้แนวทางที่หลากหลาย แนวทางในการนำไปสู่ความปรองดอง มีหลายแนวทาง ไม่มีวิธีที่ตายตัว การสร้างความปรองดองในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ซึ่งมีความแตกต่างและหลากหลาย ต้องมีการศึกษาวัฒนธรรมนั้น ๆ และนำวิธีการปรองดอง ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมเหล่านั้น เช่น การสร้างความปรองดอง บางแห่งการเจรจาเพียงอย่างเดียวก็สร้างความสำเร็จได้ แต่บางแห่งต้องมีการสร้างกิจกรรม เพิ่มเติมจึงจะสำเร็จ หมายถึงเราต้องเลือกใช้แนวทางที่เหมาะสมในการสร้างความปรองดอง

(๒) การสร้างความสัมพันธ์ภายใต้บรรยากาศ เวลา และสถานที่ ที่เหมาะสม ในกรณีที่คู่ขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและเป็นความขัดแย้งที่ยืดเยื้อเรื้อรังมานาน ต้องมีกระบวนการที่เหมาะสม ต้องมีการออกแบบการพูดคุยและเปิดพื้นที่ให้คู่ขัดแย้งมาพบกัน แลกเปลี่ยนเรื่องราวระหว่างกัน ถ่ายทอดมุมมองความรู้สึก ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น และค้นหา ภาพอนาคตในการอยู่ร่วมกัน การสร้างความปรองดองในลักษณะนี้ต้องคำนึงถึง “กาลเทศะ” คือเน้นทั้งเวลาและสถานที่ที่เหมาะสม อีกทั้งมีการพูดคุยเพื่อเยียวยาความรู้สึกคนที่เกิดความ สูญเสีย ต้องเน้นกระบวนการเยียวยาจิตใจและปรับเปลี่ยนมุมมองด้านลบต่อกันให้ได้ จึงจะทำให้กระบวนการสร้างความปรองดองบรรลุจุดมุ่งหมาย

(๓) จัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของคน ในกรณีที่คู่ขัดแย้งมีความ เกลียดชังกัน การเตรียมการเพื่อนำไปสู่กระบวนการพูดคุยจึงมีความสำคัญมาก การเจรจา พูดคุยการเยียวยาความรู้สึกของคนที่เจ็บป่วยจะเน้นที่หัวใจและความคิด การเน้นที่หัวใจคือ การพูดคุยถึงอารมณ์และความรู้สึกที่อยู่ลึกในจิตใจ การเน้นที่ความคิดคือการกำหนดเป้าหมาย ของการพูดคุย และทำให้การพูดคุยดำเนินไปในทิศทางที่กำหนด การพูดคุยเจรจาของคู่กรณี อย่างเปิดอก จริงใจ จะทำให้ความขัดแย้งลดลง และเมื่อได้รับการเยียวยาทางจิตใจ ก็จะทำให้เกิด ความปรองดองในกลุ่มนั้น ๆ

(๔) การเข้าใจปัญหาและการตอบสนองที่ตรงจุด การสร้างความ ปรองดองที่ประสบผลสำเร็จนั้นต้องเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ เพราะเมื่อเข้าใจแล้ว จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหามาได้ตรงจุด ตอบสนองความต้องการของคู่กรณีได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด

ดังนั้น ก่อนกระบวนการสร้างความปรองดองจะเกิดขึ้น เราต้องศึกษาปัญหาให้รอบด้านในทุก ๆ มิติ เพื่อการแก้ปัญหาที่ยั่งยืนและตรงจุด ตอบสนองความต้องการของคู่กรณีได้อย่างแม่นยำ

(๕) ให้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง เนื่องจากการสร้างความปรองดองต้องอยู่บนพื้นฐานของความรักความเมตตา ดังนั้น ศาสนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเยียวยาจิตใจ การเจรจาไกล่เกลี่ยเป็นแค่การเริ่มต้นในการปรองดอง แต่ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจะทำให้การสร้างปรองดองบรรลุผลสำเร็จเร็วขึ้น เพราะศาสนาเป็นแหล่งที่พึ่งและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยให้มีสติ รู้คิด รู้ทำ และสามารถหาทางออกกับทุกปัญหาได้

(๖) ใช้หลักความเป็นธรรมในการสร้างความปรองดอง ความยุติธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความปรองดอง เราต้องทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการสร้างความปรองดอง เมื่อรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรม ทั้งสองฝ่ายจะให้ความร่วมมือ ซึ่งจะทำให้การสร้างปรองดองสำเร็จบรรลุผลตามเป้าหมาย ในทางตรงกันข้ามถ้าปราศจากความเป็นธรรม ความปรองดองจะเกิดขึ้นได้ยาก

(๗) การสานเสวนาเพื่อนำไปสู่การสร้างความปรองดอง การสานเสวนาคือการที่คู่กรณีมาร่วมกันสนทนาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลง โดยมีการเปลี่ยนแปลงมุมมองความรู้สึกที่มีต่อกัน การวิเคราะห์ความขัดแย้งและปฏิสัมพันธ์เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ดังนั้น การสานเสวนาคือการพูดคุยเจรจา รับรู้รับฟังก่อให้เกิดการให้อภัยและความร่วมมือระหว่างกันจากหลักการสร้างความปรองดองดังกล่าว

จะเห็นได้ว่า กระบวนการสร้างความปรองดองนั้นต้องอาศัยการพูดคุยเจรจา อย่างจริงใจของคู่กรณี และแนวทางที่จะนำไปสู่ความปรองดองมีหลากหลายวิธีขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ อีกทั้งคำสอนทางศาสนาก็เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างความปรองดอง ส่วนของระยะเวลาในการสร้างความปรองดองนั้นไม่สามารถกำหนดตายตัวได้ เพราะความขัดแย้งบางอย่างเกิดขึ้นมายาวนาน ไม่สามารถเยียวยาภายในเวลาอันสั้นได้ เมื่อมีการเยียวยาจนทำให้ทุกกลุ่มมีความพอใจแล้ว จึงจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

๓. การนำ “หลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” มาใช้
ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การเป็นสมาชิกของสังคมที่มีอิสรภาพ ควบคู่กับความรับผิดชอบ และมีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ โดยสามารถยอมรับความแตกต่าง และเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน และมีส่วนร่วมต่อความเป็นไปและการแก้ไขปัญหาในสังคมของตน

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (๒๕๕๕) ได้อธิบายหลัก ๖ ประการของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไว้ สรุปได้ดังนี้

(๑) รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลหรืออำนาจของใคร

(๒) เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตยทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตและจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

(๓) เคารพความแตกต่าง ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศและทุกคนมีเสรีภาพ ดังนั้น จึงมีความหลากหลายของประชาชน เช่น อาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น จึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

(๔) เคารพหลักความเสมอภาค โดยทุกคนล้วนมีความเท่าเทียมกัน ในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ

(๕) เคารพกติกา ประชาธิปไตยใช้กติกาหรือกฎหมายในการปกครอง โดยทุกคนมีความเสมอภาคภายใต้กติกานั้น ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นหรือมีความขัดแย้ง ก็ต้องแก้ไขด้วยโดยใช้วิถีประชาธิปไตยและกติกา ไม่เล่นนอกกติกาและไม่ใช้ความรุนแรง

(๖) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

๔. การประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาปฏิบัติ

วีระ อัมพันธ์ (๒๕๕๑) กล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบริหารบุคคลเชื่อมโยงไปสู่ความสามัคคี โดยใช้หลักธรรมที่สำคัญ ๔ อย่าง สรุปได้ดังนี้

(๑) สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักคำสอนที่กล่าวถึงการทำความดี การมีวาจาที่ดี และการคิดดี รวมถึงการให้ การแบ่งปัน ความสามัคคีกลมเกลียว การไม่เอาเปรียบกัน การมีความคิดความเห็นร่วมกัน หากมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนนี้ได้ จะทำให้เกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน มีความกลมเกลียว และเกื้อกูลต่อกัน อันจะนำไปสู่ความรัก ความสามัคคีตลอดไป ได้แก่ กายกรรม วาจกรรม มโนกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา

(๒) สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ได้แก่ การให้ การแบ่งปัน การพูดจาแต่สิ่งดี ๆ การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การวางตนให้เหมาะสม ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตา

(๓) พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่กล่าวถึงความรัก ความปรารถนาดี ความยินดี ความไม่อิจฉาริษยา รวมถึงความมีใจเป็นกลาง วางเฉย คือ การไม่อิจฉาริษยาความสุขของผู้อื่น และไม่ซ้ำเติมถากถางกับความทุกข์ของผู้อื่น ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

(๔) สปัสนธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตนรู้ประมาณ รู้กาล รู้สังคม รู้บุคคล เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ธรรมัญญ (เป็นผู้รู้จักเหตุ) อุตถัญญ (เป็นผู้รู้จักผล) อัญญัญญ (เป็นผู้รู้จักตน) มัตถัญญ (เป็นผู้รู้จักประมาณ) กาลัญญุตตา (เป็นผู้รู้จักเวลา) ปริสสัญญุตตา (เป็นผู้รู้จักชุมชน) ปคคโลปรปริญญุตตา (เป็นผู้รู้จักบุคคล)

อนึ่ง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งพื้นฐานให้ได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องใช้กลไกหลากหลายวิธีร่วมกัน แต่วิธีหนึ่งที่เป็นการแก้ปัญหาทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาวอย่างได้ผลก็คือการสร้างเครือข่ายเยาวชน ด้วยการสร้างความเข้าใจ ความรักสามัคคี กระจายกันไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง และจะต้องมุ่งเน้นในการดำเนินการกับเยาวชนในระดับที่จะออกไปปฏิบัติการงานอาชีพต่าง ๆ ในพื้นที่ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

(๑) เสริมสร้างและขยายโอกาสในการให้ความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของความแตกแยกและแนวทางแก้ไขแก่นักศึกษาเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาในชุมชน

(๒) เสริมสร้างรูปแบบของการดำเนินการสร้างเครือข่ายเพื่อความสามัคคี ความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้หลากหลายวิธี

(๓) ลดความขัดแย้งโดยให้มีกิจกรรมดนตรีและกิจกรรมสาธารณะเป็นจุดร่วม

(๔) ปรับปรุงแนวทางให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการออกความเห็น เสนอแนะในการสร้างความสามัคคีให้มากขึ้น

(๕) รักษาความดีงามและดำรงเอกลักษณ์ของความเป็นไทย

(๖) ปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพของการเป็นเครือข่ายทำความดีอย่างเป็นระบบ

(๗) ปรับปรุงและเสริมสร้างการติดต่อประสานงานในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเหมาะสมให้แก่มวลชน

(๘) สร้างพื้นฐานให้การปรับแนวคิดรักษาประโยชน์ของส่วนรวมให้กับเครือข่าย

(๙) ปรับปรุงข้อมูลของเครือข่ายให้ทันสมัยทันเวลาอยู่ตลอดเวลา

โดยสรุป ความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมเพรียงกันทั้งกายและใจ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จ ความสามัคคีทำให้เกิดพลัง เกิดความร่วมมือร่วมใจ อันจะทำให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะ

สำหรับแนวทางสำคัญในการสร้างความสามัคคีมีดังนี้

๑) การขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ การปลูกฝังระเบียบวินัย การสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ และการสอนให้เกิดทักษะต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้นจะต้องเริ่มจากครอบครัว สถานศึกษากลุ่มเพื่อน องค์กรที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน

๒) การสร้างความปรองดอง ซึ่งมีอยู่หลากหลายแนวทางด้วยกัน ทั้งนี้ การจะเลือกใช้แนวทางใดในการสร้างความปรองดองนั้นขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

๓) การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ อันได้แก่ การรับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ การเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพความแตกต่าง การเคารพหลักความเสมอภาค การเคารพกติกา และการรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

๔) การประยุกต์หลักธรรมที่สำคัญ ๔ อย่างมาปฏิบัติ ได้แก่ สาราณียธรรม ๖ (เป็นหลักธรรมคำสอนที่กล่าวถึงการทำความดี การมีวาจาดี และการคิดดี) สังคหวัตถุ ๔ (เป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข) พรหมวิหาร ๔ (เป็นหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่กล่าวถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และสัปปุริสธรรม ๗ (เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรมและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์)

๒.๖.๒ ความหมายและแนวทางการสร้างความปรองดอง

การสร้างความปรองดอง (Principle of Reconciliation) เป็นหนึ่งในวิธีสำคัญของการเสริมสร้างความสามัคคี การปรองดองเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชัง แยกแยะและสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน นอกจากนี้ การสร้างความปรองดองยังเป็นกระบวนการเยียวยาหลังสถานการณ์ความรุนแรงที่มุ่งจะรักษาจิตใจของทั้งผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและผู้กระทำผิดที่สำนึกผิดและมุ่งที่จะมองไปข้างหน้าเพื่อป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นอีก (ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (๒๕๕๖) ให้กำหนดนิยามคำว่า “ปรองดอง” ไว้ว่า หมายถึง ออมชอม ประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกัน ด้วยการไกล่เกลี่ย ตกลงกันด้วยไมตรีจิต

นักวิชาการต่างประเทศด้านสันติวิธีจำนวนหลายท่านได้ให้ความหมายของการสร้างความปรองดองไว้ เช่น

Vicencio (อ้างถึงใน Wale, ค.ศ. ๒๐๑๓) กล่าวไว้ว่า ความปรองดองเกี่ยวข้องกับ การสร้างความเข้าใจ (Understanding) การสานเสวนาทางสังคม (Social Dialogue) การแสดงความเสียใจ (Grieving) การเยียวยา (Healing) การยอมรับความจริง (Acknowledgement of the Truth) การดำเนินการตามหลักยุติธรรม (The Pursuit of Justice) การชดเชย (Reparation) และการให้อภัย (Forgiveness)

Kriesberg (อ้างถึงใน Wale, ค.ศ. ๒๐๑๓) ได้ให้นิยามไว้ว่า ความปรองดองเป็นกระบวนการหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างศัตรูหรือคู่ปฏิปักษ์ เป็นกระบวนการที่สร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์ฉันมิตรภายหลังจากที่ความสัมพันธ์แตกร้าง

Galtung (ค.ศ. ๑๙๙๖) กล่าวว่า ความปรองดองเป็นกระบวนการเยียวยาบาดแผลของทั้งผู้ถูกระทำและผู้กระทำภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรง และเป็นการยุติความสัมพันธ์ด้านลบต่อกัน ไม่นำไปสู่ความเป็นศัตรู ในหลักการแล้ว บุคคลที่สามเท่านั้นที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกระทำและผู้กระทำ ผู้ถูกระทำสามารถให้อภัยหรือเรียกร้องให้ผู้กระทำผิดชดใช้หรือถูกลงโทษ หรือแม้แต่การล้างแค้น สำหรับผู้กระทำผิดอาจจะยอมรับผิดหรือถูกลงโทษก็ได้

Murphy, Colleen (ค.ศ. ๒๐๑๐) กล่าวว่า การปรองดอง (Reconciliation) หมายถึง การจัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่เคยแตกแยกทั้งในระดับความคิดและในระดับการใช้ความรุนแรงทางกายภาพ ในการตกลงเพื่อเข้าสู่การเจรจาสันติภาพ (Peace Talk) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงและสร้างองค์กรหรือสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยเพื่อเข้ามาช่วยปรองดองและต่อรองอำนาจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ นั้นอาจหมายความว่ารวมถึงการใช้มาตรการออกกฎหมายนิรโทษกรรม เพื่อเป็นเครื่องมือเยียวยาความเสียหาย โดยเริ่มจากการแสวงหาความจริงในอดีต (แต่ไม่หาคนผิด) สาเหตุความไม่เป็นธรรมในสังคม การช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเดือดร้อนจากความขัดแย้ง และการจัดสรรอำนาจใหม่ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม ทุกฝ่ายจะต้องระลึกไว้เสมอว่าการใช้กฎหมายนิรโทษกรรมแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การปรองดองได้อย่างแท้จริง เพราะการปรองดองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อต้นตอของความขัดแย้งในสังคมได้รับการแก้ไข

ตติยา สุวรรณบุบผา (๒๕๕๑) กล่าวถึง “ความปรองดอง” ไว้ว่า หมายถึง การเพิ่มพูนให้ดีขึ้นหรือมั่นคงยิ่งขึ้นด้วยความพร้อมเพรียงกัน หรือการเพิ่มพูนให้ดีขึ้นด้วยการ ออมชอมประนีประนอม ยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงด้วยความใกล้เคียง และตกลงกัน ด้วยความมีไมตรีจิตของประชาชนคนไทย

แนวทางการสร้างความปรองดอง

Abu-Nimer (ค.ศ. ๒๐๐๑) และ Bercovitch et al (ค.ศ. ๒๐๐๙) ได้กล่าวไว้ว่า หลักการสร้างความปรองดองประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้

๑. การสานเสวนา เป็นการมาพบกัน (Encounter) มีการพูดคุยกันในรูปแบบต่างๆ โดยมีการสื่อสารกันใน ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การเล่าเรื่อง โดยผู้เสียหายทั้งทางตรง และทางอ้อมเพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่ตนเองได้รับ และการเล่าถึงสาเหตุของการกระทำโดยผู้กระทำผิด๒) การรับรู้อารมณ์ซึ่งกันและกันนำไปสู่ความเข้าใจกัน ๓) เกิดความเข้าใจกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง และเมื่อพูดคุยกันด้วยความเข้าใจแล้วจะนำไปสู่ข้อตกลง (Agreement) มีการกำหนดข้อตกลงร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชนที่ได้รับผลกระทบ มีโอกาสร่วมกันหารือในกระบวนการยุติธรรมนั้น เป็นการพูดคุยกันอย่างมีความหมายเพราะทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการยุติความขัดแย้งตามที่ตนเองต้องการ มีการเปลี่ยนแปลงมุมมอง และกำจัดความรู้สึกโกรธเกลียดที่มีต่อกัน มีการวิเคราะห์ความขัดแย้งและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการนำไปสู่การสร้างความปรองดอง

๒. เน้นหรือจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของคน การเปิดเผยอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองสามารถที่จะเยียวยาอดีตและความเจ็บปวดในปัจจุบันได้ และแง่มุมของความยุติธรรมกระบวนการ (Process) ที่จะจัดการกับคนที่เกลียดชังกันให้มาพูดคุยกันเพื่อขับเคลื่อนการอยู่ร่วมกันไปสู่อนาคตนั้น ต้องจัดให้มีพื้นที่ปลอดภัยสำหรับคู่กรณีในการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการยอมรับของแต่ละฝ่าย ยอมรับตัวตนซึ่งกันและกัน และยอมรับอดีตที่เกิดขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อเยียวยาความหวังกังวลของผู้ถูกกระทำและสังคม ทั้งนี้เป้าหมายไม่ใช่เพื่อลงโทษผู้กระทำ แต่เพื่อทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้

๓. ความปรองดองเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง เพราะการให้อภัยจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าความต้องการของมนุษย์ถูกละเลยหรือไม่เกิดการยอมรับในกันและกัน

๔. ศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง ในการเยียวยาความรู้สึกของผู้คนต้องการมากกว่าเครื่องมือในการเจรจา ไกล่เกลี่ยที่เพียงแต่ค้นหาความต้องการและความต้องการที่แท้จริงเท่านั้น แต่ต้องใช้ทั้งความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมในการสร้างความปรองดองด้วย

๕. การสร้างความปลอดภัยจำเป็นมากที่จะต้องใช้นโยบายที่หลากหลาย ทั้งด้านจิตใจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาและการเมือง การเจรจาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำไปสู่การสร้างสันติภาพได้ แต่ต้องสร้างกิจกรรมร่วมกันในภาคประชาสังคมด้วยการสร้างความปรองดองจะประสบความสำเร็จถ้าได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและภาคประชาชน

๖. การสร้างความปลอดภัยเน้นที่ความคิด (Head) และ หัวใจ (Heart) การเน้นที่ความคิดคือการกำหนดเป้าหมายของการพูดคุยและทำให้การพูดคุยดำเนินต่อไปในทิศทางที่ควรจะเป็น ส่วนการเน้นที่หัวใจคือเป็นการพูดคุยกันถึงอารมณ์และความรู้สึกที่อยู่ลึก ๆ ในจิตใจ

๗. คำนึงถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายในกระบวนการสร้างความปรองดอง

๘. การให้อภัย ไม่ควรยึดติดแต่เพียงรูปแบบเดียว เพราะแต่ละสังคม แต่ละวัฒนธรรมต่างก็มีมุมมองต่อการให้อภัยและการสร้างความปรองดองที่แตกต่างกัน

อนึ่ง วิธีที่มีการใช้กันอย่างกว้างขวางเพื่อจัดการกับปัญหาความขัดแย้งรุนแรงและสร้างความปรองดองในสังคมนั้น คือ ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การสร้างความปรองดองนั้นสามารถกระทำได้ในหลายระดับได้แก่ ระดับหน่วย (Units) แบ่งได้เป็น ระหว่างปัจเจกบุคคลด้วยกันหรือรัฐกับปัจเจก ส่วนระดับมิติของความปรองดอง (Dimension of Reconciliation) เช่น การยอมรับผิด การขอโทษ การชดเชย การให้อภัย ระดับกิจกรรมที่เป็นทางการกับไม่เป็นทางการ (Abu-Nimer, ค.ศ. ๒๐๐๑) ซึ่งกรณีความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับปัจเจกที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนของคนเป็นจำนวนมากนั้นสามารถจัดการปัญหาด้วยแนวคิดยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ส่วนกรณีความรุนแรงระหว่างปัจเจกบุคคลด้วยกันเองสามารถจัดการปัญหาด้วยแนวคิดยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice)

แนวคิดยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) เป็นกระบวนการที่สังคมเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตย หรือเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการไปสู่ระบอบที่มีสันติภาพและความมั่นคง ซึ่งแนวคิดยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านนั้นมีทั้งนโยบายที่เน้นต่อผู้กระทำผิด (นิรโทษกรรมหรือการฟ้องร้องดำเนินคดี) และเน้นที่การเยียวยาเหยื่อผู้เสียหาย

(การชดเชยค่าเสียหายและมาตรการทางสัญลักษณ์) ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละบริบทของสังคมในการเลือกแต่ละรูปแบบไปประยุกต์ใช้ (Huyse, ค.ศ. ๑๙๙๘)

รูปแบบของแนวคดียุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Justice) ได้แก่

๑. นิรโทษกรรม (Amnesty) การได้รับการยกเว้นโทษหรือไม่ต้องรับโทษ อาจเป็นผลมาจากการต่อรองกันระหว่างกลุ่มอำนาจเก่ากับอำนาจใหม่ (Huyse, ค.ศ. ๑๙๙๘)

๒. คณะกรรมการแสวงหาความจริง (Truth commission) รูปแบบที่กระทำคือ ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงของระดับบุคคลและระดับชาติ โดยมีเป้าหมายที่อาจแตกต่างกันไป ทั้งการค้นหาและการเปิดเผยความจริง ซึ่งก็จะมีข้อจำกัดในการเข้าถึงความจริง เนื่องจากผู้กระทำผิดยอมเกรงว่าถ้าพูดความจริงแล้วจะได้รับการโทษ ทำให้คณะกรรมการได้รับความจริงเพียงบางส่วน การเปิดเผยความจริงทำให้สังคมได้ทราบในรายละเอียดเหตุการณ์อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบได้แสดงออก (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕)

๓. การฟ้องคดีอาญา (Criminal Prosecution) เป็นการฟ้องร้องดำเนินคดีทางอาญาต่อผู้กระทำผิด สามารถดำเนินการได้โดยองค์กรระหว่างประเทศหรือภายในประเทศ เป็นการเน้นนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ (Huyse, ค.ศ. ๑๙๙๘) แต่มีข้อจำกัดในการนำตัวผู้สั่งการมาลงโทษ เนื่องจากอำนาจและอิทธิพลของผู้กระทำผิดมีมาก

๔. การชดเชย (Compensation) เป็นการชดเชยโดยรัฐ เช่น การจ่ายเงินชดเชยการรักษาทางการแพทย์และด้านจิตใจ การลดดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการศึกษา และการสร้างบ้านรวมถึงการสร้างสิ่งทีแสดงถึงความชอบธรรมที่ได้กระทำไปในอดีต เช่น การสร้างอนุสาวรีย์พิพิธภัณฑสถานกำหนดเป็นวันหยุดและการจัดงานเฉลิมฉลอง (Huyse, ค.ศ. ๑๙๙๘)

๕. การปฏิรูปสถาบัน (Reform) เป็นกระบวนการปฏิรูปหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน เช่น กองทัพ ตำรวจ สื่อมวลชน กระบวนการยุติธรรม เพื่อป้องกันไม่ให้งานหรือองค์กรดังกล่าวปฏิบัติโดยใช้รูปแบบเดิม ๆ ที่อาจนำความรุนแรงกลับมาอีกครั้ง (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕)

ชลัท ประเทืองรัตนา (๒๕๖๐) ได้อธิบายว่า การเลือกรูปแบบในการสร้างความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านหรือก้าวข้ามความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นขึ้นอยู่กับบริบทสภาพสังคมและข้อตกลงร่วมกันของผู้นำกับประชาชน แต่ที่สำคัญคือจะต้องเกิดจากการแสวงหาข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคม มิเช่นนั้นอาจจะถูกต่อต้านและไม่เกิดความยั่งยืน

Van Ness & Strong (ค.ศ.๒๐๑๐) ได้ยกตัวอย่างรูปแบบในการแสวงหาข้อตกลงร่วมกันไว้ ดังนี้

๑. การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดในคดีอาญา (Victim-Offender Mediation) ซึ่งวิธีการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดในคดีอาญาโดยให้ผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดได้มาเผชิญหน้ากันนั้น พนักงานคุมประพฤติหรือนักสังคมสงเคราะห์ หรืออาสาสมัครจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน โดยจัดเวทีที่ปลอดภัยและควบคุมให้เกิดการพูดคุยกันระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดบนพื้นฐานของความสมัครใจ เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้เรียนรู้ผลกระทบที่มีต่อผู้เสียหาย และผู้กระทำผิดได้ร่วมเขียนสัญญาและยอมรับแผนการเยียวยาชดใช้ความเสียหายที่เกิดจากการกระทำนั้น พร้อมทั้งส่งสัญญาหรือแผนนั้นส่งไปที่ศาลยุติธรรมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสิน (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ๒๕๔๘) ทำให้ศาลสามารถตัดสินได้โดยมีข้อมูลอย่างรอบด้าน

๒. การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกสำหรับคดีเด็กและเยาวชน ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มครอบครัวประกอบด้วยผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และสมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนของทั้งสองฝ่าย โดยมีเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมเป็นผู้ดำเนินการ และภายหลังจากที่ได้รับฟังข้อมูล ความรู้สึกแล้ว ผู้เสียหายและผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีโอกาสพูดว่าต้องการให้ผู้กระทำผิดและคนในครอบครัวทำอย่างไรบ้าง

ข้อดีของการใช้กระบวนการนี้คือ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้สารภาพด้วยความสมัครใจ และพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา ได้รับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความเสียใจ หรือความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้เสียหาย ด้านครอบครัวจะได้รับรู้พฤติกรรมของลูกหลานตนเอง ทำให้ครอบครัวได้รับรู้ว่าตัวเองปล่อยปละละเลยเด็กหรือเข้มงวดมากเกินไป ควรเอาใจใส่ เข้าใจ ดูแลเด็กให้ดียิ่งขึ้น ผู้เสียหายได้รู้จักตัวตนของเด็กผู้กระทำผิด ทำให้รู้ว่าเด็กผู้กระทำผิดก็คือเด็กมีปัญหา ฐานะยากจนหรือติดยา ข้อดีอีกประการคือ การที่เด็กยอมรับโทษด้วยความเต็มใจ จากการสำนึกผิดต่อการกระทำและความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของตน

๓. การประชุมกลุ่มล้อมวง (Sentencing Circle) เป็นการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ผู้มีส่วนร่วม ได้แก่ ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด ครอบครัวและเพื่อนของทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิด เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม และสมาชิกชุมชน ระหว่างการล้อมวง ผู้เข้าร่วมจะได้รับการกระตุ้นให้พูดจากันอย่างเปิดเผยด้วยความเคารพต่อผลกระทบที่เกิดจากอาชญากรรมที่มีต่อชุมชน ขณะเดียวกันมีการหาวิธีในการเยียวยาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายและหาวิธีการบูรณาการผู้กระทำผิด เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย สมาชิกชุมชน ครอบครัวและผู้กระทำผิด โดยให้มีสิทธิมีเสียงและแบ่งปันความรับผิดชอบในการค้นหาข้อสรุปที่สามารถปฏิบัติได้จริง (Van Ness & Strong, ค.ศ. ๒๐๑๐, จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ๒๕๔๘)

๔. คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (Community Reparative Board) เป็นรูปแบบที่ชุมชนแสดงความรับผิดชอบต่อเด็กเยาวชนที่กระทำผิด เป็นการใช้ศักยภาพของชุมชน โดยนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม คณะกรรมการนี้ประกอบด้วยผู้คนในชุมชน ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย ผู้แทนจากกระบวนการยุติธรรม และบางครั้งมีสมาชิกครอบครัวของผู้กระทำผิด รวมอยู่ด้วย รูปแบบนี้ใช้กับผู้กระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง ให้มีการพูดคุยกัน เน้นเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและสมาชิกชุมชนได้เผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดเพื่อศึกษาเข้าใจพฤติกรรมการกระทำผิด เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบของตนในการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ๒๕๔๘, ยศวันต์ บริบูรณ์ธนา, ๒๕๕๓)

Luc Huyse (ค.ศ. ๒๐๐๓) ศาสตราจารย์วิชาสังคมวิทยาและสังคมวิทยา กฎหมาย จากมหาวิทยาลัยกฎหมาย Leuven ได้เสนอขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการปรองดอง ไว้ ๓ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ หยุดใช้ความรุนแรงเพื่อหยุดยั้งความหวาดกลัว (Replacing Fear by Nonviolent) ทั้งนี้ เพื่อที่จะขจัดความเกลียดชัง ความเคียดแค้น และความทรงจำที่เจ็บปวด

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ (Building Confidence and Trust) หลังจากที่ได้หยุดการใช้ความรุนแรงแล้ว รัฐบาลจะต้องสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ ในสังคมให้กลับคืนมา ทั้งนี้ โดยทั้งคู่ขัดแย้ง เหยื่อ และผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมืองจะต้องสร้างความไว้วางใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน

ขั้นตอนที่ ๓ เอาใจเขามาใส่ใจเรา (Towards Empathy) คือ การเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของความขัดแย้งจากมุมมองของฝ่ายตรงข้ามโดยเหยื่อยินดีที่จะรับฟังเหตุผลของผู้กระทำผิด และผู้กระทำผิดก็พร้อมที่จะรับรู้ความรู้สึกเจ็บปวดของเหยื่อ เพื่อหยุดยั้งความเกลียดชังและการแก้แค้นต่อกัน

นอกจากขั้นตอนตามที่ Luc Huyse ได้กล่าวไว้แล้ว นักวิชาการหลายท่าน โดยเฉพาะ Abu-nimer (ค.ศ. ๒๐๐๑) ได้นำเสนอขั้นตอนของการสร้างความปรองดองที่ควรจะเป็นไว้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การยอมรับผิด (Acknowledge) ๒) การขอโทษ (Apology) ๓) การให้หลักประกัน (Assurance) และ ๔) การให้อภัย (Forgiveness)

กระบวนการและเครื่องมือในการสร้างความปรองดองในชาติและสังคมอาจจะใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือผสมผสานกันหลายวิธีการก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการสร้างสังคมที่คนเห็นต่างแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ (Peaceful Coexistence) ทั้งนี้ เครื่องมือในการสร้างความปรองดอง

เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เกิดความไว้วางใจ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมีวัฒนธรรมประชาธิปไตย (A Culture of Democracy) ประกอบไปด้วย การเยียวยาทางจิตใจ (Healing) กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative Justice) การเล่าความจริง (Truth-Telling) และการชดเชย (Reparation)

๑. การเยียวยาทางจิตใจ (Healing)

Brandon Hamber (๒๕๕๓) นักจิตวิทยาชาวแอฟริกาใต้ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อเกิดความรุนแรงอันเนื่องมาจากความขัดแย้ง เช่น การเหยียดสีผิว การละเมิดสิทธิมนุษยชน นั้น นอกจากผู้เสียหายจะได้รับความเสียหายทางร่างกาย เช่น การได้รับบาดเจ็บแล้ว ผู้เสียหายยังอาจได้รับความเสียหายทางจิตใจด้วย ดังนั้น การเยียวยาผู้เสียหายจึงไม่ใช่เป็นแต่เพียงการเยียวยาเฉพาะสุขภาพกายของผู้เสียหายเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีการเยียวยาสุขภาพจิตของผู้เสียหายและทำให้ผู้เสียหายอยู่ได้และมีสถานะความเป็นอยู่ในสังคมที่ดีดังเดิมด้วย

ส่วนประเด็นที่ว่าผู้เสียหายจะต้องได้รับการเยียวยาอะไรหรืออย่างไรบ้างนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละบุคคล สภาพทางการเมือง วัฒนธรรม และเหตุการณ์อันทำให้เกิดความทรงจำที่เจ็บปวดแก่ผู้เสียหายด้วย ทั้งนี้ หลักสำคัญในการเยียวยาผู้เสียหายได้แก่

(๑) การทำความเข้าใจกับบริบทของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (Understanding Context) เป็นกระบวนการแรกที่สำคัญในการกำหนดแผนการเยียวยาผู้เสียหายว่าจะเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างไร โดยการกำหนดแผนการเยียวยาผู้เสียหายจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เสียหายและจะต้องสอดคล้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมด้วย

(๒) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (Use Local Resources) คือ การใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อให้การเยียวยาผู้เสียหายประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น เพราะจะทำให้เกิดการเยียวยาที่สอดคล้องต่อวัฒนธรรมทางสังคมของชุมชนนั้นๆ

(๓) การเยียวยาควบคู่กับการสร้างสิ่งใหม่ร่วมกัน (Link Healing with Wider Reconstruction Efforts) การหาความจริง การยอมรับผิดและความยุติธรรมไม่สามารถแยกออกจากกระบวนการเยียวยาผู้เสียหายได้ การนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อไม่ให้เหยื่อรู้สึกว่าเป็นธรรมยังคงมีอยู่

๒. การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) คำว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หรือ Restorative Justice เป็นคำที่สหประชาชาติให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง การอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่ต้องการทำให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบ

จากอาชญากรรมสามารถกลับคืนสู่สภาพดีเช่นเดิม เป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม อันเป็นเป้าหมายสุดท้าย

Luc Huyse (ค.ศ. ๒๐๐๓) กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็น กระบวนการยุติธรรมที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเยียวยาผู้เสียหายและการลงโทษผู้กระทำความผิด เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดได้เข้ามา มีส่วนร่วมโดยการพูดคุยกันเพื่อวิเคราะห์ว่าอะไรคือข้อเท็จจริง อะไรคือสาเหตุแห่งการกระทำความผิด และเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ให้ผู้กระทำความผิดเกิดความรู้สึก “รับผิดชอบ” ต่อสิ่งที่ตนกระทำและตกลงกันว่าจะเยียวยา ผู้เสียหายอย่างไร ตลอดจนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ทำให้ผู้กระทำความผิด กลับคืนสู่สังคมได้

ข้อดีของการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือเป็นการสร้างการเรียนรู้ ให้แก่คนในสังคม โดยต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน ส่วนข้อเสียของการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์คืออาจเกิดความไม่เป็นธรรมหรืออำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในกระบวนการพูดคุย ระหว่างคู่กรณีได้ ไม่ว่าจะเป็นตัวแปรด้านเพศ อายุ หรือสถานะทางสังคม

๓. การเล่าความจริง (Truth-telling)

Mark Freeman และ Priscilla B. Hayner จาก International Center for Transitional Justice (ค.ศ. ๒๐๐๓) กล่าวว่า กระบวนการสร้างความปรองดองที่พบได้มากในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาคือ การจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ค้นหาความจริง ข้อดีของการตั้งคณะกรรมการดังกล่าวก็คือ คณะกรรมการสามารถเปิดเผยข้อมูล อย่างเป็นทางการของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต การเปิดเผยความจริงจะทำให้สังคมหันมาสนใจ ผู้เสียหาย อันจะนำไปสู่การสร้างมาตรการเยียวยาผู้เสียหายได้ ที่สำคัญ คณะกรรมการสามารถ นำเสนอมาตรการในการเยียวยาผู้เสียหาย ตลอดจนการปฏิรูปกฎหมายและสถาบันได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม การตั้งคณะกรรมการเพื่อค้นหาความจริงไม่ใช่จะเหมาะสมกับทุกบริบทของ ความขัดแย้งเสมอไป เพราะในบางครั้ง การค้นหาความจริงก็อาจทำให้ความขัดแย้งที่มีอยู่ เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การตั้งคณะกรรมการก็มีข้อเสียบางประการ เช่น บางประเทศไม่มี โครงสร้างทางสถาบันที่น่าเชื่อถือพอที่จะสร้างกระบวนการค้นหาความจริงที่มีความชอบธรรม และไม่มีอะไรรับประกันได้ว่าคณะกรรมการค้นหาความจริงจะดำเนินการอย่างเป็นกลาง ยิ่งกว่านั้น ในบางครั้ง การเปิดเผยความจริงก็อาจจะยิ่งสร้างความเจ็บปวดให้แก่ผู้เสียหาย มากขึ้นก็ได้

๔. การชดเชย (Reparation)

Stef Vandeginste (ค.ศ. ๒๐๐๓) นักกฎหมายและนักวิจัย UNDP โปรแกรมในรวันดา เห็นว่าการชดเชยเป็นสิ่งที่สำคัญในกระบวนการสร้างความปรองดองอย่างแท้จริง โดยถือหลักว่า รัฐมีหน้าที่รับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนั้น ถ้าหากรัฐ (หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ) ทำการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน รัฐก็ต้องชดเชยให้ผู้เสียหาย ซึ่งการชดเชยนั้น อาจเป็นได้ทั้งการทำให้กลับคืนสู่สภาพเดิม (Restoration) เช่น การคืนทรัพย์สิน การคืนสิทธิตามกฎหมายแพ่งของบุคคล และการใช้ค่าสินไหมทดแทน (Compensation) การฟื้นฟู (Rehabilitation) ซึ่งเป็นการทำให้สุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตกลับคืนสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมมากที่สุด นอกจากนี้ การชดเชยยังอาจหมายถึงการสร้างความพึงพอใจ (Satisfaction) ให้แก่ผู้เสียหายโดยการเปิดเผยความจริง การขอโทษ การลงโทษผู้กระทำความผิด

ชลัท ประเทืองรัตน (๒๕๖๐) กล่าวถึงแนวคิดการสร้างความปรองดองที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในต่างประเทศว่าเป็นกระบวนการสร้างความปรองดองภายหลังจากที่เกิดความรุนแรงขึ้นแล้ว (Reconciliation after Violent Conflict) โดยเป็นได้ทั้งเป้าหมาย (Goal) และกระบวนการ (Process) ในส่วนของเป้าหมายจะเกี่ยวข้องกับอนาคตที่พึงประสงค์ เป็นสิ่งที่อยากให้เกิดขึ้นในสังคม สำหรับในส่วนของกระบวนการเป็นการใช้วิธีการหรือเครื่องมือในการจัดการกับปัญหาที่ผ่านมาด้วยการค้นหาความจริง สร้างความยุติธรรม การให้อภัยและการเยียวยา

Rigby (ค.ศ. ๒๐๐๑) เห็นว่าการสร้างความปรองดองเป็นกระบวนการ (Process) ที่จะจัดการกับคนที่เกลียดชังกันให้มาพูดคุยกันเพื่อสร้างอนาคตร่วมกัน ดังนั้น การเตรียมการเพื่อนำมาสู่กระบวนการพูดคุยจึงมีความสำคัญมาก เป็นการทำให้เกิดความเข้าใจในความเจ็บปวดของแต่ละฝ่าย โดยต้องการพื้นที่ปลอดภัยสำหรับคู่กรณีในการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น

Van Ness & Strong (ค.ศ. ๒๐๑๐) และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (๒๕๕๖) เห็นว่าการสร้างความปรองดองเน้นการเยียวยาเหยื่อและชุมชนร่วมกับผู้กระทำ เพื่อให้ผู้กระทำได้มีการรับรู้อารมณ์ความรู้สึกความสูญเสียของเหยื่อหรือผู้เสียหาย การที่เรื่องราวของผู้กระทำผิดถูกบอกเล่าด้วยความจริง เป็นการบอกเล่าที่ผ่านการคิดอย่างรอบคอบ โดยเมื่อเรื่องราวเหล่านี้ได้รับฟังอย่างเห็นใจและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ย่อมทำให้เกิดการรับรู้จากฝ่ายของเหยื่อ ผู้รอดชีวิตและผู้สังเกตการณ์ที่มีต่อผู้กระทำความผิด

นอกจากนี้ **พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (๒๕๕๖)** ยังได้เน้นว่า คนทั่ว ๆ ไปที่ตกเป็นเหยื่อต้องการพื้นที่ระบายความโศกเศร้าและปลดปล่อยความรู้สึกภายใน ซึ่งการเปิดพื้นที่เหล่านี้

จะเปิดโอกาสให้เกิดการระลึกถึงกับบาดแผลในอดีตอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ การพูดคุยกันควรเกิดขึ้นในทุกระดับ แม้การพูดคุยจะเป็นเรื่องเถียงกันหรือตกลงกันไม่ได้ การพูดคุยคงยังเป็นทางเลือกจากความรุนแรงและเป็นการพยายามแสวงหาทางออกอย่างสร้างสรรค์

Maslow ได้อธิบายไว้ว่า ในการจัดการกับความขัดแย้งต้องคำนึงถึงความต้องการของมนุษย์เป็นสำคัญ เพราะถ้าเราเข้าใจความต้องการของมนุษย์ก็ย่อมจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ซึ่งความต้องการของมนุษย์นั้นมีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน คือ ๑) ความต้องการทางด้านร่างกายและสรีรวิทยา ๒) ความต้องการได้รับความปลอดภัย ๓) ความต้องการได้รับการยอมรับจากกลุ่ม ๔) ความต้องการได้รับการยกย่อง มีเกียรติยศและมีชื่อเสียง และ ๕) ความต้องการได้กระทำตามความสามารถที่เป็นจริง

Lederach (ค.ศ. ๑๙๙๗) อธิบายว่า การสร้างความปรองดอง (Element of Reconciliation) ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ ประการ ได้แก่ ความจริง (Truth) ความยุติธรรม (Justice) ความเมตตา (Mercy) และ สันติภาพ (Peace)

มีคำกล่าวว่า ความปรองดองไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากความยุติธรรม (Justice) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันด้านเศรษฐกิจ ตามทฤษฎีความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Human Needs Theory) ของ **John Burton** ที่มีสมมติฐานว่าบุคคลจำเป็นต้องได้รับการดูแลจากรัฐอย่างน้อยในระดับพื้นฐาน เพื่อดำรงไว้ซึ่งสังคมแห่งความสงบสุขและความมั่นคงเป็นการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในด้านต่าง ๆ เช่น ความมั่นคง เอกสิทธิ์ การได้รับการยอมรับและการพัฒนา เป็นต้น กล่าวได้ว่าการไม่ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานจะนำไปสู่พฤติกรรมและการกระทำที่ก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งต่อมาจะพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด

ความยุติธรรมที่เหมาะสมในการสร้างความปรองดอง ได้แก่ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Reconciliation) ที่เน้นเยียวยาเหยื่อผู้เสียหาย และความยุติธรรมแบบเน้นการลงโทษ (Punitive) ที่มุ่งเน้นลงโทษต่อผู้กระทำผิด ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง เน้นการเยียวยาเหยื่อผู้เสียหาย โดยให้ผู้กระทำผิดชดใช้และชดเชยในรูปแบบของค่าขอโทษ เงินทอง และการเยียวยาจิตใจ แต่อย่างไรก็ตาม ในอีกมุมมองหนึ่งก็เห็นว่าการลงโทษผู้กระทำผิดเป็นสิ่งจำเป็นในการนำไปสู่การสร้างความปรองดองได้ ดังที่ **Huyse (ค.ศ. ๑๙๙๘)** ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าไม่มีการลงโทษ ความยุติธรรมก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่การลงโทษก็อาจนำไปสู่การละเลยความรู้สึกความต้องการของเหยื่อผู้ถูกกระทำ”

ส่วนความเมตตา (Mercy) มีความเกี่ยวข้องกับการยอมรับ การให้อภัย การสนับสนุน ความเห็นใจ และการเยียวยา สิ่งเหล่านี้นำไปสู่การปล่อยผ่านไปและเริ่มต้นใหม่

การที่คู่กรณีได้มาพบปะกัน มีพื้นที่ในการแสดงความรู้สึก บอกเล่าความเจ็บปวด การได้รับรู้ความจริงว่าเกิดอะไรขึ้น จะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันและจะนำไปสู่การกำหนดอนาคตร่วมกันได้

สถาบันพระปกเกล้า (๒๕๕๕) ได้อธิบายเกี่ยวกับการนิรโทษกรรม (Amnesty) ซึ่งเป็นเครื่องมือทางกฎหมายในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองของไทย ในอดีต Amnesty มาจากภาษากรีกว่า Amnestia หมายถึง การลืม ซึ่งเมื่อเป็นกระบวนการทางกฎหมายก็หมายถึงการที่กฎหมายไม่ถือว่าการกระทำบางอย่างเป็นความผิดและไม่นำเรื่องบทลงโทษสำหรับการกระทำที่เป็นความผิดนั้นมาบังคับใช้ หรือเป็นการยกโทษให้ทั้งหมด โดยถือเสมือนว่ามีได้เคยต้องโทษนั้นมาก่อน ผลของการนิรโทษกรรมจะมุ่งโดยตรงไปที่การกระทำ ความผิดนั้นเอง ซึ่งถือว่าไม่เป็นการผิดกฎหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความผิดซึ่งจะตกไปยังตัวบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นย่อมต้องถูกลบล้างตามไปด้วย (**สราวุธ เบญจกุล, ๒๕๕๐**) เนื่องจากโดยสภาพของการนิรโทษกรรมเป็นการยกเลิกความผิดของกฎหมายแห่งกฎหมายในระดับพระราชบัญญัติ ซึ่งต้องกระทำโดยฝ่ายนิติบัญญัติ คือ รัฐสภา ดังนั้น จึงต้องออกเป็นกฎหมายแห่งกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ไม่น้อยกว่าพระราชบัญญัติ

ลักษณะของความผิดที่สามารถนิรโทษกรรมได้นั้นอาจแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. นิรโทษกรรมทางแพ่ง คือ ไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำละเมิดในทางแพ่ง ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น

๒. นิรโทษกรรมทางอาญา ผลของการนิรโทษกรรมในกรณีนี้ต้องพิจารณาตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาเสียก่อน ซึ่งการกระทำจะเป็นความผิดอาญาได้นั้นจะต้องเป็นไปในกรณีดังต่อไปนี้

๒.๑ มีการกระทำครบองค์ประกอบความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติ และการกระทำนั้นกฎหมายบัญญัติให้เป็นความผิด

๒.๒ การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด

๒.๓ การกระทำนั้นไม่มีกฎหมายยกเว้นโทษ

ทั้งนี้ การนิรโทษกรรมจะมีผลในทางอาญาเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่กฎหมายนิรโทษกรรมแต่ละฉบับกำหนดไว้

๓. นิรโทษกรรมทางปกครอง เป็นการเพิกถอนคำสั่งทางปกครอง คือ การยกเลิกการใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ที่มีผลเป็นการสร้างผลผูกพันขึ้นระหว่างบุคคลอันกระทบต่อสถานภาพหรือสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลนั้นให้สิ้นไป

นอกจากนี้ การสร้างความปรองดองยังสามารถจำแนกได้เป็น ๒ แนวทาง คือ เน้นโครงสร้างและสถาบัน (Structures and Institution) และการสร้างความสัมพันธ์ (Relationships) (Bercovitch et al., 2009)

๑. การสร้างความปรองดองโดยเน้นโครงสร้างและสถาบัน เป็นการสร้างความปรองดองด้วยการจัดตั้งสถาบันขึ้นมาเพื่อลดมุมมองด้านลบต่อกัน ซึ่งกลไกดังกล่าวจะทำให้คู่กรณีได้มีช่องทางที่เป็นทางการในการสื่อสารระหว่างกัน

๒. การสร้างความปรองดองโดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์ แม้ว่าจะเป็นการสร้างกลไกขึ้นมาภายหลังจากความขัดแย้งก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องอาจยังไม่เกิดขึ้น หรือยังไม่เพียงพอสำหรับการจัดการความขัดแย้งที่เรื้อรังซึ่งต้องเกิดจากการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ อารมณ์ร่วมกันระหว่างผู้คนในสังคม อันจะนำไปสู่การให้อภัย (Forgiveness) ในอนาคต

ชลัท ประเทืองรัตน (๒๕๖๐) ได้สังเคราะห์และแสดงขั้นตอนของการสร้างความปรองดองไว้ ดังนี้

๑. การยอมรับผิด การสร้างความปรองดองจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ถ้าผู้กระทำผิดหรือรัฐยอมรับว่าได้ทำผิดและขอโทษกับเหตุการณ์ที่ได้กระทำไปแล้ว

๒. การขอโทษ เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการกระทำที่ได้ทำผิดไปแล้ว รวมถึงสัญญาว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก หัวใจของการขอโทษเป็นการแสดงความรู้สึกเสียใจมากกว่าการใช้เหตุผล (Reason) โดยผู้กระทำผิดคาดหวังว่าจะเยียวยาความรู้สึก ฟื้นฟูความสัมพันธ์ ความไว้วางใจให้กลับคืนมาได้

๓. การให้หลักประกันหรือการรับประกัน ด้วยการให้คู่กรณีบอกมาว่าต้องการอะไร เช่น ความปลอดภัย การจ่ายค่าชดเชย สวัสดิการสำหรับญาติของผู้เสียหาย การสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นเกียรติแก่ความทรงจำ

๔. การให้อภัย **Ronald Fisher** เห็นว่าการให้อภัยมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา และด้านจิตบำบัด (Psychotherapy) อย่างไรก็ตาม **ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (๒๕๔๒)** เห็นว่าการให้อภัยมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางการเมืองมากกว่ามิติทางศาสนา ดังนั้น การแก้ไขโดยเน้นมิติทางศาสนาอาจทำให้มิติทางการเมืองของการให้อภัยถูกละเลยไป ทั้ง ๆ ที่การให้อภัยเป็นความจำเป็นทางการเมืองที่จะทำให้คนที่ขัดแย้งกันสามารถอยู่ร่วมกันได้ในอนาคต

การให้อภัยทางการเมืองมีความเกี่ยวข้องกับ ๓ ประเด็น ดังนี้

๔.๑ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การให้อภัยเกิดขึ้นไม่ได้หากผู้ให้อภัยยังอยู่ในสถานะผู้เสียหายซึ่งมีอำนาจน้อยกว่า การให้อภัยจะมีความหมายก็ต่อเมื่อผู้ให้อภัยอยู่ในฐานะที่จะให้หรือไม่ให้อภัยผู้กระทำ ความรุนแรงต่อตนก็ได้

๔.๒ การให้อภัยกับเวลาและความทรงจำ ผู้ให้อภัยต้องปลดปล่อยตนเองจากความทรงจำที่มีบาดแผล ไม่จมอยู่กับอดีต แต่อยู่กับปัจจุบันแห่งการให้อภัยให้ได้

๔.๓ การให้อภัยกับความยุติธรรม เป็นการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกัน มองกันว่าไม่ใช่ศัตรู แต่ในฐานะผู้ให้อภัยและผู้ได้รับการให้อภัย อันอาจรวมถึงความยุติธรรมที่ทั้งสองฝ่ายพึงประสงค์และมองไปสู่อนาคตร่วมกัน เป็นความยุติธรรมที่มีผลในทางเปลี่ยนแปลง (Transformative Justice)

ฟารีดา ปันจอร์ (๒๕๕๘) ได้เรียบเรียงและรวบรวมปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างความปรองดองจากงานวิจัยแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติของสถาบัน **พระปกเกล้า (๒๕๕๕)** แนวคิดของ **Lederach (ค.ศ. ๑๙๙๗)** และแนวคิดของ **Ropers** ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างสันติภาพและความปรองดองในหลายประเทศ สามารถประมวลสรุปได้ ๖ ประการ ดังนี้

๑. เจตจำนงทางการเมืองของผู้มีอำนาจตัดสินใจที่จะสร้างความปรองดองในชาติและความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมในการผลักดันขับเคลื่อนแนวทางการสร้างความปรองดอง

๒. การสร้างบรรยากาศและพื้นที่ที่ทำให้ทุกฝ่ายเห็นถึงความเป็นไปได้ในการหาทางออกร่วมกัน โดยเน้นไปที่การ “ปิดพื้นที่ของการใช้ความรุนแรง” ด้วยการ “เปิดพื้นที่ทางการเมือง” ซึ่งพื้นที่ทางการเมืองในที่นี้ หมายถึง พื้นที่ทั้งทางกายภาพและความรู้สึกที่ทุกฝ่ายสามารถแสดงออก เรียกร้องและดำเนินการผลักดันเคลื่อนไหวให้เกิดการแก้ไขปัญหาหรือให้บรรลุเป้าหมายทางการเมืองของตนได้อย่างสันติ ปราศจากความรุนแรงโดยไม่ถูกปิดกั้นกีดทับด้วยความรุนแรงจากผู้มีอำนาจรัฐ

๓. การพูดคุยเจรจากับทุกฝ่ายด้วยกระบวนการซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคม เป็นการพูดคุยกับกลุ่มคนที่คิดต่างซึ่งเกิดความขัดแย้งรุนแรงกันถึงขนาดที่เรียกว่าเป็น “ศัตรู” นอกจากนี้ กระบวนการพูดคุยเจรจาจะต้องครอบคลุมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้วย (Inclusivity) เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของกระบวนการ (Sense of Ownership) ในการเจรจา โดยไม่มีใครหรือฝ่ายใดได้รับประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว

๔. เหตุแห่งความขัดแย้งได้รับการแก้ไขหรือจัดการภายใต้กลไกที่ชอบธรรม

๕. การมีคำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่กระทบความรู้สึกของสังคม การยอมรับการกระทำผิดอย่างจริงใจ และการให้อภัยต่อกัน

๖. กลุ่มที่เคลื่อนไหวหรือต่อสู้ในพื้นที่จะต้องมองเห็นอนาคตของตนเองว่าหลังจากพูดคุยไปแล้ว กลุ่มตนเองจะมีบทบาทอย่างไรและมากน้อยเพียงใดในสังคม ถ้าหาก

เขายังไม่เห็นว่าคุณสมบัติของตัวเองจะได้รับประโยชน์ หรือได้รับการยอมรับ การปรองดองจะเกิดขึ้นได้ยากมาก

โมไนย พจน์ ได้ให้หลักคิดที่ควรเป็นฐานในการนำไปสู่การปรองดองไว้ ๔ ประการ ประกอบด้วย

๑. หลักเกณฑ์ชาวพุทธ หมายถึง ศีล วินัย และข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อความงดงามของตนเอง

๒. หลักคุณธรรม หมายถึง ความสมดุล พอดี เท่าเทียม ที่ชาย หญิง เด็ก คนชรา และทุกคน สามารถ เรียนรู้ เข้าถึง ปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนาได้

๓. หลักประโยชน์ (อรรถะ) พุทธศาสนามองหลักแห่งประโยชน์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์ของมหาชนหมู่มา” ในทางกฎหมาย บ้านเมือง หรือการปรองดอง ให้มองประโยชน์ประเทศชาติและคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

๔. หลักภราดรภาพ ซึ่งสรุปได้ว่า พฤติกรรมใดจะก่อให้เกิดคำว่า “ปรองดอง” ได้ต้องเกิดจากความพร้อมใจต่อกันบนฐานความเสมอภาคและเอกราช เพราะทุกคนย่อมสามารถเข้าถึงธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น

อาจกล่าวโดยสรุปอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า แนวทางที่จะสร้างความปรองดองของคนในชาติควรอยู่ภายใต้หลัก ๓ ประการคือ

๑. หลักนิติธรรม หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมจะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม และหลักนิติธรรมนี้จะถูกล่วงละเมิดไม่ได้ ดังนั้น การออกกฎหมาย การใช้การบังคับใช้กฎหมาย การตีความกฎหมาย และดำเนินการในกระบวนการยุติธรรม ต้องอยู่ภายใต้หลักนี้

๒. หลักคุณธรรม หมายถึง กระบวนการยุติธรรมะต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียมและมีมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ คัมครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามหลักนิติธรรม รวมทั้งการสร้าง ความสมานฉันท์ในสังคม

๓. หลักเมตตาธรรม เป็นหลักการอีกประการหนึ่งที่จะช่วยสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติได้

จากหลัก ๓ ประการดังที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่ความปรองดองของคนในชาติจะเกิดขึ้นได้นั้น การบริหารหรือปกครองประเทศต้องยึดหลักนิติธรรม การตรากฎหมายจะต้องไม่ขัดกับหลักนิติธรรม ผู้บังคับใช้กฎหมายจะต้องบังคับใช้กฎหมายด้วยความยุติธรรม และในการบังคับใช้กฎหมายของศาลหรือหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม จะต้องคำนึงถึงสิทธิผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา โดยเฉพาะการใช้ดุลพินิจเพื่อปล่อยชั่วคราวนั้นควรใช้ดุลพินิจในกรอบของหลักเมตตาธรรมเป็นสำคัญ

โดยสรุป ความปรองดองเป็นหนึ่งในวิธีสำคัญของการเสริมสร้างความสามัคคี เป็นกระบวนการในการหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่ขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ การสร้างความปรองดองมีอยู่หลายแนวทางด้วยกัน เช่น การสานเสวนา การยอมรับผิด การขอโทษ การให้อภัย การนิรโทษกรรม การแสวงหาความจริง การดำเนินคดี การชดเชยเยียวยา การปฏิรูปหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ในการสร้างความปรองดองอาจใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือผสมผสานกันหลายวิธีการก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ทั้งนี้โดยจะต้องคำนึงถึงด้านจิตใจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาและการเมืองประกอบกัน อย่างไรก็ตาม ศาสนาถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการสร้างความปรองดองควรอยู่ภายใต้หลัก ๓ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักยุติธรรม และหลักเมตตาธรรม

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ ผู้ศึกษาได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุนยากร) (๒๕๔๗) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

๑. จากการศึกษาวិเคราะห์ความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา พบว่า ในระดับโลกียวิสัยนั้น พระพุทธศาสนามองว่าความขัดแย้งจัดได้ว่าเป็นทุกข์หรือเป็นธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของบุคคลและสังคมประการหนึ่ง แต่ในระดับโลกุตระนั้น พระพุทธศาสนามองว่าเป็นสภาวะที่ไร้ความขัดแย้ง สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ในทางพระพุทธศาสนายอมรับว่าเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูลและอกุศลมูล รวมถึง ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ และปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริงความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ค่านิยม และโครงสร้างที่บิดเบี้ยว ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงได้นำเสนอชุดของสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งประกอบไปด้วยการเจรจาตนเอง การไกล่เกลี่ยคนกลาง การตั้งคณะกรรมการไต่สวน

การพิจารณาตัดสินโดยสังฆสภา ซึ่งกลยุทธ์ประกอบด้วย การตัดสินโดยการเจียบ การใช้เสียงข้างมาก การโน้มน้าว การประนีประนอม เป็นต้น ดังที่ปรากฏในอธิกรณสมณะ

๒. จากการศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้งและรูปแบบในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี ในลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่ พบว่า ความขัดแย้งในลุ่มน้ำแม่ตาช้างนั้นเป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ การสร้างสิ่งก่อสร้างบุกรุกลำน้ำซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ การทิ้งขยะและของเน่าเสียลงในลำน้ำ สาเหตุเกิดจากการขยายตัวของพื้นที่ทำกิน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในลุ่มน้ำ และการขยายตัวของรีสอร์ท ผนวกกับความต้องการของมนุษย์โดยไร้ขีดจำกัด ซึ่งผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นได้จัดการความขัดแย้งด้วยการเจรจากันเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางและสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในลุ่มน้ำ จนทำให้การแย่งชิงน้ำดำเนินไปสู่การแบ่งปันและการยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์

๓. จากการศึกษาการรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบตามที่ปรากฏในประเทศตะวันตก ประเทศตะวันออก ประเทศไทย พระพุทธศาสนา และลุ่มน้ำแม่ตาช้าง ทำให้พบรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีเชิงบูรณาการที่มีชื่อว่า ัมมิภิกขุธรรมวิธี หมายถึง วิธีแบบกลาง ๆ หรือข้อปฏิบัติแบบกลาง (มัชฌิมวิธี) ที่ประสานสอดคล้อง พอเหมาะพอดี โดยการวิเคราะห์และการประเมินจากทางเลือกหลาย ๆ ทางที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันหาทางออกและมีฉันทามติร่วมกันว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด โดยมีความชอบธรรม (ัมมิภิกขุวิธี) เป็นแกนหลัก ได้แก่ ๑) ดำเนินการต่อหน้าผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ๒) ดำเนินการโดยความโปร่งใส ๓) ยุติธรรม ๔) สามารถตรวจสอบได้ ๕) รับผิดชอบต่อผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้น ๖) ถูกต้อง ๗) ทุกฝ่ายสามารถปฏิบัติได้จริง ๘) เหมาะสมกับสถานการณ์และเหตุปัจจัย ๙) ได้ประโยชน์ทุกฝ่าย และ ๑๐) เคารพในสิทธิของผู้อื่นหรือสิ่งอื่น

กษิรา เทียนส่องใจ (๒๕๕๐) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อภิชานเพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเกิดปัญหาความขัดแย้งในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ปัญหาทางการเมือง ปัญหานโยบายสาธารณะ ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาการหย่าร้าง ซึ่งสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งสามารถแบ่งตามปัจจัยภายนอกได้เป็น ๕ ประเภทด้วยกัน คือ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และ ๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict)

ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น สาเหตุของความขัดแย้งเกิดมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัญจธรรม คือ

ต้นหา มานะ ทิณฺฐิ และ อุกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ โดยทิณฺฐิ ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของปัจจัยภายในที่ทำงานร่วมกันกับอุกุศลมูลในการเกิดความขัดแย้ง

๒. อภัยทาน มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่าเป็นมहाทาน การพัฒนาอภัยทานเริ่มที่ สัมมาทิณฺฐิ และ สัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐาน เพื่อให้เกิดอภัยทานที่ประกอบไปด้วยเมตตาธรรม ชั้นดีธรรม และศีล ๕

สำหรับกรอบแนวทางการปฏิบัติของอภัยทาน คือ พรหมวิหารธรรม สาราณียธรรม และสังคหวัตถุ ๔ โดยวิธีการปฏิบัติที่แบ่งออกได้เป็น อภัยทานทางใจ อภัยทานทางวาจา และอภัยทานทางกาย อภัยทานเป็นพุทธสันติวิธีที่ใช้นำมาเป็นรูปแบบสำหรับการจัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยได้ ซึ่งนอกจากจะสามารถใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขหลังจากความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการป้องกันเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งก่อตัวอีกด้วย อภัยทานทางใจนับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาให้มีความอดทน มีความเมตตา ไม่อาฆาตพยาบาทโกรธแค้นอภัยทานทางวาจา คือ การพูดที่ยืดหลักสัมมาวาจา และการกล่าวคำว่า “ขอโทษ” สำหรับอภัยทานทางกาย คือ การแสดงพฤติกรรมเคารพ และให้เกียรติในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้วยวิธีการของอภัยทานดังกล่าวมาทั้งหมดสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ในที่สุด

นายอริพัฒน์ สินทรโก (๒๕๕๕) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุการก่อเกิดและกระบวนการของความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และเพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยด้วยแนวทางสันติวิธี

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มี ๔ ประการ ได้แก่

๑. ความขัดแย้งของอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทหารกับฝ่ายประชาธิปไตย ฝ่ายคนเมืองกับฝ่ายคนชนบท ฝ่ายกลุ่มอำนาจเก่ากับฝ่ายกลุ่มอำนาจใหม่

๒. ความขัดแย้งจากเรื่องของผลประโยชน์

๓. ความขัดแย้งจากเรื่องของโครงสร้างการเมืองไทย

๔. ความขัดแย้งจากการช่วงชิงอำนาจ โดยไม่มีกฎกติกาที่ชัดเจน

ซึ่งกระบวนการของความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยมี ๘ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ช่วงสันติภาพอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ ๒ ช่วงความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นอยู่

ขั้นตอนที่ ๓ ช่วงความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาให้เห็น

ขั้นตอนที่ ๔ ช่วงการเพิ่มขึ้นของความตึงเครียด

ขั้นตอนที่ ๕ ช่วงสงครามหรือการปะทะกันอย่างเต็มที่

ขั้นตอนที่ ๖ ช่วงการลดลงของความตึงเครียดและการเจรจา

ขั้นตอนที่ ๗ ช่วงการลดลงของความเครียดและการหาข้อตกลง

ขั้นตอนที่ ๘ ช่วงหลังความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ

สำหรับแนวทางในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยด้วยแนวทางสันติวิธีประกอบด้วย ๗ แนวทาง ได้แก่ ๑) การสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม ๒) การเร่งระงับปัญหาความขัดแย้ง ๓) การลดความขัดแย้งในระดับบุคคล ๔) การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ๕) การสร้างความปรองดอง ๖) การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางสันติวิธี และ ๗) การสร้างความยึดมั่นในแนวทางสันติวิธีให้แก่สังคม

พระอริการสุนทร อาภาโร (แสวงมิม) (๒๕๕๖) ได้ทำการการศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาความหมายของความขัดแย้งและการบริหารความขัดแย้ง ๒) เพื่อศึกษาวิธีการจัดการความขัดแย้งจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ ๓) เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า

๑. ความขัดแย้งเป็นความรู้สึกรุนแรงหรือการกระทำที่ขัดกันทั้งภายในตนเองระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแข่งขัน หรือการทำลายกัน ส่วนความขัดแย้งในมิติของพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเด็นหลักๆ คือ ความขัดแย้งในแง่ของธรรมและความขัดแย้งในแง่ของวินัย

๒. วิธีการจัดการความขัดแย้งจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา กรณีทั่ว ๆ ไปนั้นเราสามารถที่จะดำเนินการได้ดังต่อไปนี้ คือ (๑) กรณีความขัดแย้งในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารจะต้องแก้ด้วยการสร้างโอกาสและให้การศึกษาอย่างถูกวิธี ทราบข้อมูลรอบด้านของปัญหาที่เกิดขึ้น (๒) กรณีความขัดแย้งเนื่องจากการใช้อำนาจช่วงชิง การแก้ไขปัญหานั้นมักจะใช้กรณีการส่งทูตไปเพื่อเจรจาหรือจะต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้นำไปเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง (๓) ความขัดแย้งในด้านการตีความ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการตีความเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกัน เช่น กรณีการตีความเรื่องพระวินัยของพระธรรมชรรกับพระวินัยชรรแห่งเมืองโกสัมพี ซึ่งในเรื่องดังกล่าวเป็นเพียงเรื่องเล็ก ๆ คือ เรื่องการราดน้ำชำระห้องน้ำก็ได้กลายมาเป็นปัญหาเนื่องจากพระธรรมชรรและพระวินัยชรรตีความเรื่องนั้นแตกต่างกัน

๓. บทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความแอ้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ คือ บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองและบทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงมีบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในส่งเสริมลดความแอ้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยใช้บทบาทตามภาวะที่มีอยู่เข้าไปมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมกับพระสงฆ์และประชาชน ตามภารกิจของพระสงฆ์ ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยสื่อกลางระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร เพื่อกำหนดดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ใช้วิธีการส่งเสริมลดความแอ้งโดยทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักมหาสุกวิหารธรรม มีเมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม เมตตาโมธรรม เพื่อดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีเกียรติและความสุขตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ย่อมก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชนนานัปการ

พิศิษฐ สิริสวัสดิ์นิกุล (๒๕๕๗) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความแอ้งทางการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติในมุมมองของภาครัฐและเอกชนในส่วนภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการความแอ้ง ผลกระทบและสาเหตุความแอ้งทางการเมืองของไทย ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๙ จนถึงปัจจุบัน และเพื่อศึกษามุมมองของภาครัฐและเอกชนในส่วนภูมิภาคต่อการจัดการความแอ้งทางการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

ผลการศึกษาระบบการความแอ้งทางการเมืองพบว่า มีจุดเริ่มต้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีแนวคิดต่อต้านการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร มีการชุมนุมขับไล่ประท้วง ในขณะเดียวกันก็มีประชาชนจากต่างจังหวัดได้รวมตัวกันเพื่อสนับสนุน พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี จากวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ แต่ไม่ได้ทำให้เหตุการณ์ความแอ้งยุติลง ความแอ้งพัฒนาจนกลายเป็นการเผชิญหน้ากัน จนในที่สุดคณะรักษาความสงบแห่งชาติต้องเข้าควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ ในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ และจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป เพื่อแก้ไขปัญหาความแอ้งทางการเมือง และจากผลความแอ้งทางการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การลงทุนเกิดการชะลอตัว สังคมเกิดความแตกแยกในเรื่องแนวคิดทางการเมือง ภาคราชการเกิดระบบอุปถัมภ์ในการแต่งตั้งโยกย้าย โดยผลการศึกษาสเหตุของความแอ้งพบว่า ประกอบไปด้วยสาเหตุในเรื่อง นักการเมืองไม่มีคุณธรรม จริยธรรม ระบบการเมืองมุ่งชิงความได้เปรียบทางการเมือง มีการดึงมวลชนมาสนับสนุนแนวคิดของแต่ละฝ่าย

สำหรับผลการศึกษามุมมองของภาครัฐและเอกชนในส่วนภูมิภาคต่อการจัดการความขัดแย้งการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ พบว่า ไม่สามารถสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นได้จริงเนื่องจากความไม่พร้อมใจกันของคู่ขัดแย้งทั้ง ๒ ฝ่าย ในการนี้ ผู้วิจัยจึงได้มีข้อเสนอแนะว่า ต้องกำหนดให้การสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติเป็นวาระเร่งด่วน มีการระดมทุกภาคส่วนเข้ามา โดยเฉพาะแกนนำคู่ขัดแย้งทุกฝ่าย เพื่อหาข้อสรุปถึงแนวทาง วิธีการ ตลอดจนมาตรการในการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์

สืบวงศ์ สุขะมงคล (๒๕๕๗) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๕๕ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการก่อตัวของความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ๒) เพื่อศึกษารูปแบบความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ๓) เพื่อศึกษาผลกระทบต่อความมั่นคง ประชาชน และประชาธิปไตย ที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ และ ๔) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕

ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ประกอบด้วย ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประชาชน การขัดกันในด้านอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มการเมือง สื่อมวลชนและกลุ่มพันธมิตร การรัฐประหาร ระบบตรวจสอบถ่วงดุล รัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ การก่อตัวความขัดแย้งที่เป็นมูลเหตุสำคัญที่สุดคือการชุมนุมทางการเมืองโดยยึดสถานที่สาธารณะ

รูปแบบความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ประกอบด้วย สื่อมวลชนที่ไม่เป็นกลางและนำเสนอข้อมูลไม่ครบถ้วน นักวิชาการที่ไม่เป็นกลางวาทกรรม “อำมาตย์และไพร่” การชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อเหลือง การปราบปรามและการใช้กำลังโดยรัฐ และการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมและไม่เท่าเทียมกัน รูปแบบความขัดแย้งที่มีระดับปัญหาสูงสุดคือการชุมนุมปราศรัยที่แยกราชประสงค์

สำหรับผลกระทบต่อความมั่นคง ประชาชน และประชาธิปไตย ที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ประกอบด้วย ผลกระทบทางด้านความแตกแยกของคนในชาติ จริยธรรมและธรรมาภิบาล ผลกระทบด้านความมั่นคง ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การยอมรับของประเทศในระดับนานาชาติ ผลกระทบกับความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ประชาธิปไตย ซึ่งผลกระทบที่มากที่สุดคือผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ส่วนการบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ ประกอบด้วย การสร้างความสามัคคีของคนในชาติ การแก้ปัญหาโดยสันติวิธีและการใช้กระบวนการตามระบอบประชาธิปไตย การเยียวยา การปรองดอง การให้ความเป็นธรรมตามกฎหมาย การอภัยโทษในกรอบกฎหมาย โดยสังเคราะห์เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการความขัดแย้งประกอบด้วย ๑) กระบวนการปรองดองที่มีรัฐบาลเป็นผู้นำ (Reconciliation Process Led by Government) ๒) การสร้างอนาคตร่วม (Shared Future) ๓) การแบ่งปันอำนาจ (Shared Power) ๔) การจัดสรรผลประโยชน์ (Shared Benefits) ซึ่งผลวิจัยเชิงปริมาณพบว่า ปัจจัยที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้สูงที่สุดคือ การสร้างความสามัคคีของคนในชาติ

อรอนงค์ พุกกะคุปต์ และคณะ (๒๕๕๙) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งของสังคมและการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. ๒๕๕๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งของสังคมและการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. ๒๕๕๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ รวมทั้งการแสวงหาหนทางที่จะสามารถใช้กลไกของสภาพพัฒนาการเมืองเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุของความขัดแย้งคือความต้องการอำนาจและผลประโยชน์จากการศึกษาประเภทของความขัดแย้งทางการเมืองนั้นเกิดจากผลประโยชน์มากที่สุด วิธีการแก้ปัญหาในการจัดการความขัดแย้งที่ดีและเหมาะสมในปัจจุบันคือการบูรณาการหรือการรวมตัวกัน อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการจัดการความขัดแย้งที่ผ่านมามุ่งเฉพาะแต่การเอาชนะกันเท่านั้น นอกจากนี้ ปัญหาที่เกิดจากความไว้วางใจในตัวบุคคลได้กลายเป็นผลกระทบที่สำคัญ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคือการบังคับใช้กฎหมายหลักความยุติธรรม หลักคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยความร่วมมือของภาครัฐและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง คนไทยสามารถที่จะสนับสนุนทางการเมืองได้โดยอาศัยหลัก ๓ ประการ ได้แก่ หลักความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

ในส่วนข้อเสนอแนะของการศึกษานั้น ระบุว่า การส่งเสริมการดำเนินงานเพื่อจัดการความขัดแย้งที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ต้นแบบที่เป็นเป้าหมาย โดยการสนับสนุนการทำงานของประชาชนทั้งในระดับหมู่บ้านและตำบล สนับสนุนเครือข่ายภายในที่มีศักยภาพในการจัดการความขัดแย้ง นอกจากนี้ มุ่งสร้างแรงขับเคลื่อนตามมาตรฐานทางสังคมมากกว่า การแก้ปัญหาของผู้มีอำนาจทางการเมืองและการทหารที่เป็นอยู่ สร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้กับเด็ก เยาวชนและประชาชน มีการสร้างความเข้มแข็งภาคพลเมืองโดยการให้รางวัลแก่ชุมชน รวมทั้งชื่นชมหรือสรรเสริญการทำงานของนักการเมืองที่ดี สร้างบรรยากาศที่อยู่ร่วมกันโดยใช้หลักการของยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้ปัญหาเรื่องความสามัคคี

ของคนในชาติลดลงหรือหมดไปเท่านั้น แต่จะทำให้ทุกปัญหาทางการเมืองของไทยลดลงหรือหมดไปด้วย การหันกลับมารักประเทศชาติจะสร้างความมั่นคงน่าอยู่อาศัยและการยึดถือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และพร้อมใจกันเป็นหนึ่งเดียวของคนในชาติเป็นสิ่งที่จะทำให้ดินแดนนี้ มีความสุขตลอดไป

ประภาพร สีหา (๒๕๖๐) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความขัดแย้งทางการเมืองกับ รัฐประหาร ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (๑) วิฤตการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่เป็นเหตุในการทำรัฐประหาร (๒) การอ้างความชอบธรรมในการทำรัฐประหาร (๓) บทบาทของทหารในช่วงวิฤตการณ์ทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่า เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการที่รัฐบาลพยายามเสนอร่างพระราชบัญญัติ นิรโทษกรรมที่ทำให้หลายฝ่ายไม่เห็นด้วย จึงเป็นเหตุให้มีการชุมนุมประท้วงกดดันรัฐบาล จนนำไปสู่ความวุ่นวาย รุนแรงทางสังคม จนในที่สุดทหารก็ออกมาทำรัฐประหาร โดยทหารได้ ใช้เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองมาอ้างความชอบธรรมในการทำรัฐประหาร ประกอบกับ ทางรัฐบาลขาดความชอบธรรมทางการเมือง จึงส่งผลให้การทำรัฐประหารเกิดความชอบธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ บทบาทของทหารในช่วงวิฤตการณ์ทางการเมืองได้ปรับเปลี่ยนไปตาม เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น โดยที่ทหารอาศัยเหตุการณ์และบริบทที่เกิดขึ้นในสังคม ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจนสามารถก้าวเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองด้วยการทำ รัฐประหารได้

เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๗ ของไทยได้ทำให้ทหารสามารถก้าวเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง โดยวิฤตการณ์ทางการเมืองได้ส่งผลให้ทหารทำการรัฐประหาร ในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้าคณะ นับเป็นการทำรัฐประหารครั้งที่ ๑๓ ในประวัติศาสตร์ไทย สำหรับสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อ้างถึงความชอบธรรมที่ต้องทำการรัฐประหารก็คือความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น เกิดการประท้วงต่อต้านรัฐบาลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๖ ถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๗ โดยคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ซึ่งการประท้วงต่อต้านรัฐบาลในครั้งนั้นเริ่มจะปานปลาย ความขัดแย้งทางการเมืองได้ที่เกิดขึ้นได้นำไปสู่ความรุนแรง นอกจากนี้ การประท้วงที่ยืดเยื้อก็ได้สร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจและสังคมของไทย จนในที่สุดทหารจึงได้เข้ามาทำการรัฐประหารเพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นดังกล่าว

ทัศนีย์ ปิ่นสวัสดิ์ (๒๕๖๑) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในจังหวัดชัยนาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในจังหวัดชัยนาท ๒) ศึกษาสาเหตุความขัดแย้งทางการเมือง ๓) ศึกษาการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองด้วยความร่วมมือของภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม และ ๔) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในจังหวัดชัยนาท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในจังหวัดชัยนาท มีดังนี้

๑.๑ ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพศกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งแบบประนีประนอม พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๑.๒ ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอายุกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งแบบประนีประนอม พบว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๑.๓ ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสถานภาพและตัวแปรระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งแบบประนีประนอม พบว่า ตัวแปรทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒. สาเหตุความขัดแย้งทางการเมืองมีสาเหตุเกิดจากความขัดแย้งด้านข้อมูล ข่าวสาร ด้านโครงสร้าง ด้านผลประโยชน์ และด้านวัฒนธรรม

๓. การจัดการความขัดแย้งทางการเมืองด้วยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน มีดังนี้

๓.๑ การกระตุ้นความร่วมมือ โดยภาครัฐมีการสนับสนุนด้านบุคลากรงบประมาณ และข้อมูล

๓.๒ การสร้างกรอบความร่วมมือ โดยมีการระบุเป้าหมายทั้งระยะสั้นระยะกลางและระยะยาว

๓.๓ การระดมความร่วมมือ โดยมีการบูรณาการความร่วมมือในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกันโดยอาศัยงานประเพณีวัฒนธรรมมาเป็นสิ่งจูงใจ รัฐมีการส่งเสริม สนับสนุนงบประมาณ ภาคประชาสังคมเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมในการประชาสัมพันธ์

๓.๔ การสนธิความร่วมมือ โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน
ในรูปแบบของการจัดระบบเครือข่าย

๔. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองคือระบบการศึกษาที่มีได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านสันติวิธี การจัดการความขัดแย้ง และบทบาทหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน และวัฒนธรรมอุปถัมภ์ ส่วนปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง รับฟังความคิดเห็นต่างของทุกฝ่ายมีการจัดการสานเสวนาโดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

วรุตม์ อินทฤทธิ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษากับการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยเป็นความขัดแย้งที่มีพื้นฐานมาจากความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ ประสบการณ์และความคิดเห็นทางการเมืองซึ่งความขัดแย้งทางการเมืองได้มีพัฒนาการมาจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นปกครอง เป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชนและนำไปสู่การกระทำความรุนแรงต่อกัน

นอกจากนี้ จากการศึกษาแนวคิดและบทบาทของการศึกษาในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง พบว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญทั้งในด้านของการป้องกันปัญหา การประสานรอยร้าวของคนในสังคม การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการพัฒนาให้คนในสังคมมีความเข้าใจอันดีระหว่างกัน แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการศึกษาที่นักวิชาการ นักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งหน่วยงานสำคัญอย่าง UNICEF ให้ความสำคัญอย่างมากในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในสังคม คือ สันติศึกษา (Peace Education) ซึ่งเป็นวิธีการที่จัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความอดทนต่อความแตกต่างที่เกิดขึ้นในสังคมและจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้อย่างถูกวิธี ทั้งนี้ เพราะปรัชญาพื้นฐานของสันติศึกษาได้ให้ความสำคัญกับเรื่องต่างๆ ดังนี้ **(เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์, ๒๕๕๔)**

๑. ความมั่นคงของมนุษย์โดยรวมซึ่งอยู่เหนือความสำคัญของความเป็นชาติ
๒. การคุ้มครองสิทธิการเป็นประชากรโลกโดยไม่ถูกกลืนรอนกับสิทธิในฐานะของผู้อื่น
๓. การกระทำต่อกันในสถานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ดุจเดียวกัน
๔. ความชอบธรรมเป็นสิ่งที่แตกต่างหรืออยู่ในวัฒนธรรมที่ต่างไป
๕. สิทธิของมนุษย์แต่ละคนบนพื้นโลกในครอบครองทรัพย์สินและการแลกเปลี่ยนที่เท่ากัน
๖. สิทธิที่จะได้รับการต้อนรับอย่างเท่าเทียมไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม
๗. สิทธิที่ควรจะปกป้องมนุษย์จากความรุนแรง

๘. การยอมรับในสิทธิของผู้อื่น และพร้อมที่จะเข้าใจสังคมและวิถีการปกครองของผู้อื่นในสังคมที่แตกต่างจากตน ไม่มองว่าตนดีกว่าผู้อื่น

๙. สิทธิที่จะได้รับและเข้าถึงการพัฒนาและปกครองโดยประชาชนในรูปแบบของประชาธิปไตย

ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง : บริบทในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแนวคิดของความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง แล้วนำมาวิเคราะห์กับปัญหาความขัดแย้งในบริบทของสังคมไทย โดยนำเสนอใน ๓ ส่วน คือ (๑) การทบทวนแนวคิดว่าด้วยความขัดแย้ง (๒) แนวคิดทฤษฎีของการจัดการความขัดแย้ง และ (๓) การวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ในระบบสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และเป็นพัฒนาการขับเคลื่อนทางสังคม ซึ่งความขัดแย้งมีทั้งที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีกว่าเดิม และที่นำไปสู่ความเลวร้ายของสังคม สำหรับประเทศไทยความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะความขัดแย้งอันเกิดจากปัญหาทางการเมืองและการบริหารของชนชั้นนำตามโครงสร้างหลักของประเทศ และความแตกต่างในอุดมการณ์ของพลเมืองไทย แนวทางของการจัดการความขัดแย้งจึงอยู่ที่การผสมผสานผลประโยชน์ และจัดการความแตกต่างด้วยสันติวิธี

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง

สถาบันพระปกเกล้า (๒๕๕๕) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อมุ่งตอบคำถามของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎรว่า “อะไรคือรากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และมีปัจจัยหรือกระบวนการใดที่ทำให้คนในสังคมสามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ” โดยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่หนึ่งคือ รากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทย และส่วนที่สองคือ ข้อเสนอกระบวนการสร้างความปรองดองในชาติ

๑. รากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทย จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาใจกลางคือมุมมองที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยของประเทศที่เกี่ยวข้องกับระบบการจัดการอำนาจและทรัพยากรในสังคม ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่ทำหน้าที่ให้การเลือกตั้ง โดยเชื่อว่าความชอบธรรมของผู้บริหารประเทศอยู่ที่ “เสียงข้างมาก” ของประชาชน กับอีกฝ่ายหนึ่งที่ทำหน้าที่ต่อ “คุณธรรมจริยธรรม” ของผู้บริหารประเทศมากกว่าความเป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ ซึ่งมุมมองทั้ง ๒ แนวคิดนี้ ต่างก็มีทั้งกลุ่มที่เชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในมุมมองของตนและกลุ่มที่อิงอยู่กับความเชื่อนั้นเพื่อแสวงหาและรักษาอำนาจตลอดจน

ผลประโยชน์ส่วนตน เหล่านี้ได้ส่งผลให้ความขัดแย้งทางความคิดมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาใจกลางที่กล่าวไปแล้วนี้ได้เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของปัญหาพื้นฐานในสังคมไทย คือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นเงื่อนไขที่ตอกย้ำให้ความแตกต่างทางความคิดเห็นทางการเมืองกลับกลายเป็นความแตกแยกมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการสะสมความรู้สึกของทั้งสองฝ่ายว่า อีกฝ่ายหนึ่งได้ใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมในการดำเนินการตามความเชื่อข้างต้นหรือใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของตน อาทิ การแทรกแซงกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ หรือการรัฐประหาร ทำให้มูลเหตุแห่งความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายตัวไปสู่กว้างมากขึ้น และในที่สุดได้ขยายตัวเป็นความขัดแย้งรุนแรงในทุกระดับของสังคมไทยจากการระดมฐานมวลชนเพื่อสนับสนุนฝ่ายตน และจากการเสนอข่าวของสื่อบางส่วนที่มีได้เน้นการนำเสนอข้อคิดเห็นที่ครอบคลุมทุกแง่มุม

๒. ข้อเสนอกระบวนการสร้างความปรองดองในชาติ ท่ามกลางสภาวะความขัดแย้งในปัจจุบันที่แต่ละฝ่ายยังคงยึดมั่นอยู่ในจุดยืน (Position) ของตนเอง สิ่งที่ต้องริเริ่มดำเนินการโดยเร็วคือการสร้างบรรยากาศแห่งการปรองดองด้วยการเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสถกเถียงแลกเปลี่ยนข้อเสนอหรือทางเลือกและความเป็นไปได้ต่างๆ ในการสร้างความปรองดองในชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้แต่ละฝ่ายสามารถก้าวออกจากจุดยืนที่แตกต่างกันมาสู่จุดร่วมที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้บนพื้นฐานของความจริงใจและจริงใจด้วยกระบวนการพูดคุย (Dialogue) ใน ๒ ระดับ คือ ระดับตัวแทนทางการเมืองและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง และ ระดับประชาชนในพื้นที่ ในลักษณะของ “เวทีประเทศไทย” ซึ่งจะทำให้สังคมได้ร่วมกันแสวงหาทางออกต่อความขัดแย้งทางการเมืองปัจจุบัน และออกแบบภาพอนาคตของประชาธิปไตยไทย ตลอดจนกติกาทางการเมืองที่ยอมรับได้ร่วมกัน

สำหรับเนื้อหาสาระของการพูดคุยแลกเปลี่ยนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการปรองดองนั้นมีอยู่อย่างน้อย ๖ ประเด็น โดยแบ่งเป็นระยะสั้น ๔ ประเด็นเพื่อให้ความแตกต่างและบาดแผลที่เกิดขึ้นกับสังคมและปัจเจกบุคคลกลับคืนสู่สภาวะปกติโดยเร็ว และระยะยาว ๒ ประเด็นเพื่อป้องกันความรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างของมุมมองต่อประชาธิปไตย และการวางรากฐานของประเทศสู่อนาคต

๒.๑ ในระยะสั้น มีประเด็นที่สังคมควรต้องพิจารณาร่วมกัน ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ การจัดการกับความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาซึ่งความสูญเสียด้วยการสนับสนุนส่งเสริมบทบาทของคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) ให้ดำเนินการค้นหาความจริงให้แล้วเสร็จภายใน ๖ เดือน และควรเปิดเผยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์โดยไม่ระบุตัวบุคคลในระยะเวลาที่เหมาะสม

กับสถานการณ์และบริบททางสังคม ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเปิดเผยนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อให้สังคมได้เรียนรู้บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีตและป้องกันมิให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอีกในอนาคต

๒.๑.๒ การให้อภัยแก่การกระทำที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการนิรโทษกรรมคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทางการเมือง โดยรวมถึงกลุ่มผู้ชุมนุมทุกฝ่าย เจ้าหน้าที่รัฐและผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งมีความเป็นไปได้อย่างน้อย ๒ ทางเลือก ทางเลือกที่หนึ่ง คือการออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทางการเมืองทั้งหมดทุกประเภท ทางเลือกที่สอง คือการออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการชุมนุมทางการเมืองเฉพาะคดีการกระทำความผิดตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๔๘ เท่านั้น โดยคดีอาญาที่มีมูลเหตุจูงใจทางการเมือง เช่น การทำลายทรัพย์สินของรัฐหรือเอกชน หรือการทำให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายและชีวิต จะไม่ได้รับการนิรโทษกรรม อย่างไรก็ตาม ทั้งสองทางเลือกดังกล่าวจะไม่ได้รับการนิรโทษกรรมในกรณีที่เป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

๒.๑.๓ การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นที่ไปตามหลักนิติธรรมและเป็นการลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของ การดำเนินการกับผู้ถูกกล่าวหาโดยกระบวนการตรวจสอบของคณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.) โดยมีความเป็นไปได้อย่างน้อย ๓ ทางเลือก ได้แก่ ทางเลือกที่หนึ่ง คือการดำเนินคดีกับผู้ถูกกล่าวหาด้วยกระบวนการยุติธรรมตามปกติที่มีอยู่ โดยให้เฉพาะผลการพิจารณาของ คตส. สิ้นผลลง และโอนคดีทั้งหมดให้คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ดำเนินการใหม่ แต่ไม่กระทบถึงคดีที่ถึงที่สุดแล้ว ทางเลือกที่สอง คือการเพิกถอนผลทางกฎหมายที่ดำเนินการโดย คตส. ทั้งหมด และให้ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมปกติ โดยให้ถือว่าคดีดังกล่าวไม่ขาดอายุความ และทางเลือกที่สาม คือการเพิกถอนผลทางกฎหมายที่ดำเนินการโดย คตส. ทั้งหมด และไม่นำคดีที่อยู่ระหว่างกระบวนการและที่ตัดสินไปแล้วมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นทางเลือกใด จะต้องไม่มีการฟ้องร้อง คตส. เนื่องจากถือว่า การกระทำของ คตส. เป็นไปตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ในขณะนั้น

๒.๑.๔ การกำหนดกติกาทางการเมืองร่วมกัน ซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญ โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาหาข้อสรุปร่วมกันต่อประเด็นที่อาจจะถูกมองว่าขัดต่อหลักนิติธรรมและความเป็นประชาธิปไตย และต้องหลีกเลี่ยงการสร้าง “ความยุติธรรมของผู้ชนะ” ในแง่ที่ผู้มีอำนาจรัฐเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดโดยไม่ฟังเสียงที่เห็นต่าง อนึ่ง ประเด็นที่ต้องพิจารณาอาจรวมถึงการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่าย

นิติบัญญัติ และองค์กรอิสระการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การตรวจสอบองค์กรอิสระ การได้มาซึ่งบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ หรือการยุบพรรคการเมือง

๒.๒ ในระยะยาว มีประเด็นที่สังคมควรต้องพิจารณาร่วมกัน ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ การออกแบบภาพอนาคตของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งเป็นหลักการที่ทุกฝ่ายยอมรับและยึดถือร่วมกัน โดยการเปิดพื้นที่ให้มีการพูดคุยกันถึงลักษณะความเป็นประชาธิปไตยของไทยที่คนในสังคมยังมีความเห็นแตกต่างกันอยู่ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเห็นพ้องในหลักการและกติกาทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยไทย

๒.๒.๒ การวางรากฐานของประเทศเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม และการเสริมสร้างวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองและความทนกันได้ (Tolerance) ในการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่าง ทั้งนี้ โดยทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันสร้างบรรยากาศแห่งการปรองดอง ซึ่งในส่วนของรัฐบาลนั้นควรดำเนินการดังนี้ ๑) แสดงเจตจำนงทางการเมืองที่ชัดเจน รวมทั้งมีแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่จะสร้างความปรองดองในชาติโดยเร็ว ๒) สร้างความตระหนักแก่สังคมให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญของการสร้างความปรองดองในชาติ และ ๓) มีคำอธิบายต่อเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งในรูปของตัวเงินและความรู้สึก อาทิ การให้เกียรติผู้สูญเสียทุกฝ่าย หรือการสร้างสัญลักษณ์เพื่อเป็นที่รำลึกถึงบทเรียนต่อเหตุการณ์ทางการเมืองของสังคมไทย

ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องนั้น ทุกฝ่ายควรงดเว้นการกระทำใด ๆ ที่ทำให้ผู้คนรู้สึกว่าจะอยู่ในสังคมที่ไม่เคารพกฎหมายและหลักนิติรัฐ อาทิ การใช้มวลชนในการเรียกร้องหรือกดดันด้วยวิธีการอันผิดกฎหมาย และควรลดความหวาดระแวงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมโดยยุติการเคลื่อนไหวใด ๆ ที่อาจถูกตีความได้ว่าเป็นความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

๒.๒.๓ สื่อมวลชนควรสนับสนุนกระบวนการสร้างความปรองดอง และหลีกเลี่ยงการสร้างความขัดแย้งใหม่โดยนำเสนอความคิดเห็นทางการเมืองจากฝ่ายต่าง ๆ อย่างรอบด้าน

๒.๒.๔ สังคมไม่ควรรื้อฟื้นเอาผิดกับการทำรัฐประหารที่ผ่านมาในอดีตและต้องหามาตรการในการป้องกันมิให้เกิดการรัฐประหารอีกในอนาคต พร้อมทั้งกำหนดโทษของการกระทำดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายอาญา

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังที่กล่าวมาจะประสบผลสำเร็จได้ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ คือ ๑) เจตจำนงทางการเมืองของผู้มีอำนาจรัฐที่จะสร้างความปรองดองโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๒) กระบวนการสร้างความปรองดองจะต้องมีพื้นที่ให้กับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงและประชาชนจากทุกภาคส่วนในสังคมไทยได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นต่อทางออกและแนวทางป้องกันมิให้ความขัดแย้งกลับกลายเป็นความรุนแรงในอนาคต และ ๓) ปัญหาใจกลางซึ่งเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งจะต้องได้รับการแก้ไขและแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการพัฒนาประชาธิปไตยที่พึงปรารถนาของประเทศไทย

พระมหากษัตริย์ กิติติโสภโณ (แช่หลี่) ดร. (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาเรื่องการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ๒) เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างความปรองดองสมานฉันท์นั้นเริ่มจากการสร้างความปรองดองในจิตใจของแต่ละคนก่อน เพื่อสร้างสันติภาพสู่สังคมภายนอก โดยใช้หลักการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ส่วนกระบวนการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้หลักการบริหารโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การวางแผน (Planning) การจัดหน่วยงาน (Organizing) การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และ งบประมาณ (Budgeting) โดยผู้นำชุมชนจะต้องยึดหลักการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ๖ ประการ ได้แก่ หลักความถูกต้อง หลักความเหมาะสม หลักความบริสุทธิ์ หลักความยุติธรรมหลักพรหมวิหารธรรม และหลักความเสียสละ จะทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

สำหรับแนวทางการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ กลยุทธ์ ดังนี้

๑. กลยุทธ์ที่หนึ่ง จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลางและศูนย์อำนวยการความสะอาดระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีวัสดุอุปกรณ์ในการบันทึกและจัดเก็บข้อมูล เป็นศูนย์ประสานงานและขับเคลื่อนโครงการ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๒. กลยุทธ์ที่สอง จัดอบรมประชาชนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีล ๕ รวมถึงสถานศึกษา หน่วยงานราชการ โรงงาน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง จัดทำเอกสาร

แผ่นพับและสื่อการสอนเพื่อเผยแพร่โครงการให้ทั่วถึง และขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระดับ ๒ อย่างต่อเนื่อง ตามนโยบายของคณะสงฆ์

๓. กลยุทธ์ที่สาม พัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร)

๔. กลยุทธ์ที่สี่ สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ ขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาของจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย ในการช่วยสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ มีการรายงานผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

พลตรี ก้องพิทักษ์ วงศ์ศิรินรักษ์ และคณะ (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อประมวลและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย สาเหตุ การจัดการและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยในการเสริมสร้างความปรองดองในบริบทต่าง ๆ พร้อมทั้ง จัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความปรองดองแห่งชาติ

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาใจกลางของความขัดแย้งทางการเมืองไทยเกิดจากความแตกต่างในเชิงความคิด การจัดวางคุณค่าของอุดมการณ์ประชาธิปไตยและความชอบธรรมในการจัดการผลประโยชน์ความขัดแย้งทางการเมืองไทยในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นความขัดแย้งที่มีความซับซ้อน แม้ทุกฝ่ายจะเห็นตรงกันว่าระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นระบอบการปกครองที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันมากที่สุด แต่ผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายก็ยังคงมีความแตกต่างทางความคิดในแง่ของการให้น้ำหนักกับคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยของประเทศ ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการพูดคุย (Dialogue) ใน ๒ ระดับ คือ ระดับตัวแทนทางการเมืองกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง และระดับประชาชนในพื้นที่ โดยเปิดพื้นที่ในลักษณะของเวทีประเทศไทย เพื่อให้ทุกภาคส่วนในสังคมได้มีโอกาสถกเถียงแลกเปลี่ยนในวงกว้างต่อข้อเสนอ ทางเลือก และความเป็นไปได้ต่างๆ พร้อมทั้งร่วมกันออกแบบภาพอนาคตของประชาธิปไตยไทยและกติกาทางการเมืองที่สังคมเห็นพ้องต้องกัน

นายทวี รัชพลอริยคุณ (๒๕๕๘) ได้ทำการศึกษาเรื่อง มาตรการสร้างความปรองดองตามนโยบายของรัฐบาล -คสช. (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ) จากผลการศึกษาพบว่า สังคมไทยในอดีตมีความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้นหลายครั้ง อันเป็นความขัดแย้งทางความคิดเห็นที่แตกต่างทางการเมือง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นระยะแตกต่างกันไปตามบริบทสังคมและการเมืองไทยในช่วงเวลานั้น ความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าวยังคงมีปรากฏขึ้นอยู่โดยเฉพาะภายหลังการทำรัฐประหารในปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา และได้ทวีความรุนแรง

มากขึ้นเรื่อย ๆ มีการยกระดับของความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง กลายเป็นการบ่มเพาะความขัดแย้งทางความเห็นต่างทางการเมืองที่รุนแรงมากขึ้น สืบเนื่องมาจากการที่แกนนำการเมืองกลุ่มต่างๆ ได้ทำการปลุกระดมมวลชนของตน โดยใช้ข้อมูลที่บิดเบือนในการยุยงปลุกปั่น และให้ร้ายฝ่ายตรงข้าม เพียงเพื่อหวังประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มตน ไม่คำนึงถึงความเสียหายของชาติ จนสร้างความรำคาญ ทำให้คนในชาติแตกความสามัคคี แบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย แบ่งข้าง แบ่งสี มองคนที่เห็นต่างเป็นศัตรูไม่คำนึงถึงส่วนรวม และความขัดแย้งนั้นยังกระจายรากลึกจากระดับประเทศไปจนถึงครอบครัวของคนไทยในทุกภูมิภาค จนเกิดเหตุการณ์ความรุนแรง นำมาซึ่งความสูญเสีย โดยเฉพาะในเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๓ โดยที่สถานการณ์ดังกล่าวยังไม่มีความแนวโน้มที่จะยุติและกลับมาสู่สถานการณ์ปกติได้ดังเดิม

ในที่สุด คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จึงจำเป็นต้องเข้ามาควบคุมอำนาจการบริหารประเทศ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ที่ผ่านมา โดยมีเจตนารมณ์เพื่อยุติความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรง สร้างความสามัคคีปรองดอง เพื่อความสุขของประชาชนไทยทุกคน ซึ่ง คสช. ได้มีการจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์ขึ้นทั่วประเทศในทุกระดับตั้งแต่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เพื่อยุติความเห็นต่างและสร้างบรรยากาศแห่งความปรองดองสมานฉันท์ด้วยการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ และให้ทุกหน่วยงานดำเนินการขับเคลื่อนมาตรการสร้างความปรองดองให้สอดคล้องกับนโยบายหลัก มีการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้เสนอความต้องการในการปฏิรูปประเทศ

นอกจากนี้ จากผลการศึกษายังพบว่ารัฐบาล - คสช. มีนโยบายการดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยกำหนดเป็น Road Map เรื่องการสร้างความปรองดองเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ๓ ขั้นตอน โดยขั้นตอนที่ ๑ เป็น “ขั้นการยุติความขัดแย้งเพื่อเตรียมการสร้างความปรองดองสมานฉันท์” และมีการขับเคลื่อนมาตรการสร้างความปรองดองโดยจัดตั้งศูนย์การปรองดองสมานฉันท์ เพื่อการปฏิรูปทั้งในส่วนกลางและให้ครอบคลุมในระดับทุกพื้นที่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด อีกทั้งยังสั่งการให้ทุกหน่วยงานจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลและ คสช. อันเป็นมาตรการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยตามเจตนารมณ์ของ คสช. ซึ่งการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับการสร้างความปรองดองตามแนวทางยุติธรรมในระบบเปลี่ยนผ่าน (Transition Justice) อันเป็นแนวทางที่มีการใช้แก้ไขความขัดแย้งในต่างประเทศที่ได้ผลมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการสร้างความปรองดองยังคงต้องอาศัยระยะเวลาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องให้ครบองค์ประกอบ เช่น ด้านการนิรโทษกรรมที่เป็นไปตามหลักความยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับกันได้ทุกฝ่ายเพื่อให้ความปรองดองนั้นเกิดขึ้นอย่างไม่มีเงื่อนไขและยั่งยืน

ประกอบกับที่ผ่านมา รัฐบาลในขณะนั้นได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นหลายคณะ ซึ่งแต่ละคณะล้วนมีผลงานวิจัยที่เสนอผลสะท้อนความจริงของความขัดแย้งได้ดียิ่ง ดังนั้น จึงควรนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสังคมไทย และที่สำคัญ การดำเนินกระบวนการสร้างความปรองดองจะต้องสามารถตอบโจทย์ของปัญหาที่เป็นแก่นแท้ของความขัดแย้งได้อย่างตรงจุด ความปรองดองจึงจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง และยั่งยืน

ชลัท ประเทืองรัตนา (๒๕๖๐) ได้ทำการศึกษาเรื่อง หนึ่งทศวรรษการสร้าง ความปรองดองทางการเมืองไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวทางในการสร้างความปรองดองทางการเมืองไทยของรัฐบาลในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา และค้นหาปัจจัยที่ส่งผลให้การปรองดองทางการเมืองไทยประสบความสำเร็จ ตลอดจนจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การสร้าง ความปรองดองของสังคมไทย และได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ แนวทางในการสร้างความปรองดองทางการเมืองไทยของรัฐบาลในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา และ ปัจจัยที่ส่งผลให้การปรองดองทางการเมืองไทยประสบความสำเร็จ ส่วนที่สอง ได้แก่ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การสร้าง ความปรองดองในสังคมไทย

ผลการศึกษาในส่วนที่หนึ่ง (แนวทางในการสร้างความปรองดองทางการเมืองไทยของรัฐบาลในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา และปัจจัยที่ส่งผลให้การปรองดองทางการเมืองไทยประสบความสำเร็จ) พบว่า ความรุนแรงทางการเมืองมีการยุติลงชั่วคราว แต่รากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองไทยยังไม่ได้ได้รับการจัดการที่เพียงพอ ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาความขัดแย้งมีการเปลี่ยนรูปร่างและเปลี่ยนคู่กรณี แต่สาเหตุความขัดแย้งประเด็นสำคัญยังคงเป็นประเด็นเดิมคืออุดมการณ์ที่แตกต่างระหว่างฝ่ายที่เรียกร้องว่าประชาธิปไตยต้องมาจากการเลือกตั้งกับประชาธิปไตยที่ต้องเน้นคุณธรรมหรือความดีของผู้ปกครอง รวมถึงความขัดแย้งในประเด็นโครงสร้างอำนาจในการปกครองสำหรับการสร้างความปรองดองของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จด้วยสาเหตุดังต่อไปนี้

๑. กลไกด้านการสร้างความปรองดองไม่เป็นที่ยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
๒. การบริหารประเทศอย่างขาดหลักธรรมาภิบาลที่เพียงพอ เน้นการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจและเน้นระบบอุปถัมภ์
๓. ขาดความต่อเนื่องและเป็นการเมืองของแต่ละรัฐบาล
๔. ภาครัฐขาดกลไกขับเคลื่อนสู่สาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
๕. ขาดกลไกเชื่อมโยงประสานผู้นำทั้ง ๓ ระดับคือ ระดับบน ระดับกลาง และระดับล่าง
๖. การไม่ให้ความสำคัญอย่างเพียงพอกับการตั้งกลไกระดับชาติหรือเจ้าภาพหลักขึ้นมากำกับดูแลและส่งเสริมงานด้านการสร้างความปรองดอง

การสร้างความปลอดภัยทางการเมืองของรัฐบาลชุดต่าง ๆ มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน เช่น การเจรจาโดยตรงระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมือง การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางโดยผู้นำทหาร การเยียวยาผู้เสียหายทางการเมืองด้วยงบประมาณที่แตกต่างกัน การสนับสนุนเครือข่ายภาคประชาสังคม การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นทั่วประเทศเพื่อสร้างความปลอดภัย การออกกฎหมายนิรโทษกรรมทางการเมืองให้กับทุกฝ่าย การจัดตั้งศูนย์ปรองดองเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับประชาชน อีกทั้งการสร้างสันติวัฒนธรรมของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้เกิดขึ้นด้วยการอบรม อย่างไรก็ตาม การสร้างความปลอดภัยของรัฐบาลแต่ละยุคมีจุดร่วมที่คล้ายกันคือเน้นการสร้างกลไกด้วยการตั้งคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการหาข้อเท็จจริง เสนอมาตรการการเยียวยา การให้การเรียนรู้กับสังคมถึงสาเหตุของความขัดแย้ง และการเสนอมาตรการป้องกันการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

ส่วนปัจจัยที่จะส่งผลให้การปรองดองทางการเมืองไทยประสบความสำเร็จนั้นประกอบด้วยหลายปัจจัย ดังต่อไปนี้

๑. ระบบการเมืองที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ เป็นระบบการเมืองที่มุ่งหน้าสู่การเลือกตั้งและยอมรับกติกาจากการเลือกตั้ง การเลือกตั้งจะเป็นฐานของอำนาจที่มีความชอบธรรมในการทำให้ประเทศไทยมุ่งสู่ความปลอดภัยได้ดียิ่งขึ้น การสร้างบรรยากาศทางการเมืองที่จะนำไปสู่การเลือกตั้งอย่างเสรี โดยประชาชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมือง พูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ภายใต้กรอบของกฎหมาย อีกทั้งพรรคการเมืองสามารถดำเนินกิจกรรมได้ตามครรลองในระบอบประชาธิปไตย รวมถึงไม่ทอดทิ้งให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่นอกวงอำนาจในการบริหารประเทศ จะนำไปสู่การสร้างความปลอดภัยทางการเมืองได้ดียิ่งขึ้น

๒. ผู้นำทางการเมืองและผู้มีระดับต่าง ๆ มีเจตนาที่ชัดเจนในการสร้างความปรองดอง ลดผลประโยชน์ของกลุ่มตนลง และมีการพูดคุยกับฝ่ายอื่นเพื่อหาข้อตกลงทางการเมืองร่วมกัน นอกจากนี้ ผู้นำทางการเมืองควรบริหารประเทศด้วยความโปร่งใสในทุกระดับ ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนและมีคุณธรรม นอกจากผู้นำทางการเมืองในระดับสูงสุดแล้ว ผู้นำระดับที่ ๒ ได้แก่ นักวิชาการ กลุ่มธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน และผู้นำระดับที่ ๓ ได้แก่ ผู้นำระดับชุมชนควรมีเจตจำนงที่มุ่งมั่นเช่นเดียวกันในการอยากเห็นสังคมไทยก้าวไปข้างหน้าได้โดยเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง และผู้นำทั้ง ๓ ระดับควรหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๓. มีระบบการศึกษาที่สร้างพลเมืองให้มีความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและคำนึงถึงเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ด้วยวิธีการให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองแก่ประชาชน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และมีกระบวนการยุติธรรมในทุกระดับที่ให้ความยุติธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน

๔. มีระบบเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ถ้าประชาชนอยู่ดีกินดี การเรียกร้องหรือการชุมนุมประท้วงก็จะไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นน้อยลง และสามารถนำไปสู่ความปรองดองได้ ทั้งนี้ การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจควรเน้นไปในทิศทาง การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม นำไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียมกัน

๕. โลกาภิวัตน์จะนำไปสู่การกดดันให้สังคมไทยเน้นการสร้างความปลอดภัย เนื่องจากประเทศไทยไม่สามารถดำรงอยู่ได้เพียงลำพังโดยไม่ร่วมมือกันกับประเทศต่าง ๆ ในโลก โลกาภิวัตน์ส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตย ธรรมภิบาลและสันติภาพ ประเทศใดที่ไม่ดำเนินไปตามทิศทางดังกล่าวจะถูกต่างชาติกดดันในด้านต่าง ๆ รวมถึงการไม่ให้ความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ผลการศึกษาใน ส่วนที่สอง (ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การสร้างความปลอดภัยในสังคมไทย) พบว่า แนวทางการสร้างความปลอดภัยควรเน้นแก้ปัญหาความรุนแรงทางกายภาพที่เห็นได้ชัดเจน ความรุนแรงด้านวัฒนธรรม (Culture Violence) และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structure Violence) จุดเริ่มต้นที่สำคัญในการสร้างกลไกด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความปรองดอง ได้แก่ การสร้างการยอมรับและความไว้วางใจให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ โดยควรมีกระบวนการเริ่มต้นให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อทำให้เกิดการยอมรับในกลไกนั้น ๆ นอกจากนี้ การสร้างความปลอดภัยต้องใช้แนวทางที่หลากหลาย อันประกอบไปด้วย

๑. การสร้างความปลอดภัยเน้นไปที่ระดับผู้นำที่มีอำนาจตัดสินใจทั้ง ๓ ระดับในการทำงานร่วมกัน ผู้นำระดับบนคือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจทางการเมือง มีความมุ่งมั่นและเจตจำนงที่ชัดเจนในการสร้างความปลอดภัยให้เกิดขึ้น ผู้นำระดับกลางเป็นเหมือนข้อต่อที่จะส่งความต้องการจากผู้นำระดับบนไปยังประชาชนและจากประชาชนไปยังผู้นำระดับบน ในส่วนของผู้นำระดับล่างซึ่งเป็นผู้นำชุมชนย่อมมีอิทธิพลต่อความคิดของคนในชุมชน

๒. การเปิดพื้นที่ปลอดภัย การสร้างพื้นที่กลางมีเวทีการพูดคุยและการเรียนรู้ร่วมกันของคนที่แตกต่างกัน การเปิดพื้นที่ปลอดภัยให้กลุ่มที่แตกต่างกันสามารถแสดงออกได้อย่างเต็มที่ มีเวทีการพูดคุยกันในระดับต่าง ๆ ทั้งระดับบน ระดับกลางและระดับล่าง เพื่อหาจุดร่วมของอนาคตการเมืองไทยโดยมีคนกลางที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น มีกติกาในการพูดคุย มีการเรียนรู้ของคนที่แตกต่างกันผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๓. การแสดงความรับผิดชอบในกระบวนการยุติธรรมกับการนิรโทษกรรม เมื่อเกิดเหตุการณ์ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินจำเป็นต้องให้ผู้กระทำผิดได้รับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองได้กระทำ การแสดงความรับผิดชอบทำได้ในหลายรูปแบบ ผ่านทางวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะ

จะเป็นกระบวนการยุติธรรมในระบบปกติที่มีอยู่ ผสมผสานกับแนวคิดของความยุติธรรม ในระยะเปลี่ยนผ่าน (คู่กรณีรัฐกับเอกชน) กับกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (คู่กรณีเอกชนกับเอกชน) ซึ่งให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายได้มาพูดคุยกัน มาเยียวยาความรู้สึก มารับรู้อารมณ์ที่ศนคตซึ่งกันและกัน

สำหรับการนิรโทษกรรม ควรทำอย่างเป็นขั้นตอน โดยมีเงื่อนไขไม่เหมารวมให้กับทุกฝ่าย แต่มีจุดตั้งต้นนิรโทษกรรมให้กับประชาชนผู้มาชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองซึ่งเป็นข้อเสนอแนะที่ในอดีตเกือบทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันอยู่แล้ว

๔. การเยียวยาผู้สูญเสียเป็นหน้าที่ของรัฐ และควรมีมาตรฐานที่ใกล้เคียงกัน มีกรอบระยะเวลาที่เหมาะสมครอบคลุมการเยียวยาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๗ และเยียวยาทั้งในรูปของเงินและจิตใจ เช่น การให้การรักษาทางการแพทย์ การให้การศึกษา สำหรับบุตร การฝึกอบรมอาชีพ การเยียวยาจะต้องรวมถึงพยายามที่จะไม่ทำให้ความรุนแรงเกิดขึ้นอีก

๕. การค้นหาความจริงควรใช้แนวทางของคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่เคยศึกษามาแล้ว ส่วนการเปิดเผยความจริงควรเปิดเผยทุกแง่มุมและเรียนรู้มูลเหตุจูงใจต่าง ๆ รวมถึงการคุ้มครองความปลอดภัยของพยานโดยมีจุดร่วมกัน ได้แก่

๕.๑ การเปิดเผยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อสาธารณะภายในเงื่อนไขของเวลาที่เหมาะสม

๕.๒ วัตถุประสงค์ของการเปิดเผยความจริงต้องเป็นไปเพื่อให้ศึกษาปรากฏการณ์เพื่อให้สังคมได้เรียนรู้บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีต และเป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน หามาตรการเพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นอีกในอนาคต

๖. เปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เห็นถึงประโยชน์สาธารณะ มิใช่เน้นแต่ความเป็นพวกพ้อง สร้างความเป็นชุมชนความห่วงใย (Moral Community) โดยใช้หลักธรรมทางศาสนาของทุกศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเชื่อมประสานให้เกิดความปรองดอง และเน้นการตัดวงจรการเผยแพร่แนวคิด อุดมการณ์ที่สุ่มเสี่ยงต่อการกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรง เช่น การร่วมกันตรวจสอบสื่อมวลชนดังกล่าวอย่างใกล้ชิด สำหรับการสร้างสันติวัฒนธรรมควรได้รับการเผยแพร่และผลักดันผ่านทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง

๗. การปฏิรูปด้านต่าง ๆ รวมถึงด้านการปรองดอง เพื่อขจัดรากเหง้าของความไม่เป็นธรรม หลักสำคัญคือคนไทยทุกคนควรมีที่อยู่อาศัย ที่ทำกินหรือที่ในการประกอบอาชีพที่เพียงพอ ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานถ้วนหน้า เมื่อเจ็บป่วยไข้ก็ได้รับการรักษาถ้วนหน้า และดำรงตนได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี ไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุต่าง ๆ รากเหง้าของความไม่เป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองจำเป็นต้องได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม

ในการปฏิรูปด้านต่าง ๆ ควรมีการปฏิรูปการเมือง ปฏิรูปสังคม เศรษฐกิจวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของในการปฏิรูป รวมถึงการเน้นการกระจายอำนาจ เพื่อให้อำนาจในการบริหารจัดการและการตัดสินใจลงไปสู่ฐานรากคือระดับชุมชน อีกทั้งการปฏิรูปด้านการสร้างความปรองดองควรเป็นประเด็นที่แยกออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน และผลักดันด้านนี้จากระดับชาติลงสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และมีข้อเสนอแนะจากระดับท้องถิ่นมาสู่ส่วนกลาง

จิรศักดิ์ โยมะบุตร และ วินัย ผลเจริญ (๒๕๖๑) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสร้างความปรองดองสมานฉันท์หลังรัฐประหาร ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และกระบวนการให้ความหมายและปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านกระบวนการสร้างความปรองดองนั้น ศูนย์ปรองดองสมานฉันท์จังหวัดขอนแก่น ซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารงานของกองทัพภาคที่ ๒ และคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้แบ่งการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์ปรองดองสมานฉันท์ขึ้นทุกอำเภอ โดยมีภารกิจในการทำให้ประชาชนมีความเข้าใจในเหตุผลของการเข้ามาบริหารงานของรัฐบาล คสช. และดำเนินการคลายความขัดแย้งระหว่างแกนนำทางการเมืองในพื้นที่ จัดเวทีเสวนาเพื่อนำไปสู่การสร้างความปรองดอง รวมทั้งจัดกิจกรรมการคืนความสุขให้กับประชาชนในพื้นที่

สำหรับผลการศึกษาด้านการให้ความหมายความขัดแย้งของ คสช. พบว่า รัฐบาล คสช. มองว่าประชาชนและนักการเมืองมีความต้องการทางการเมืองที่แตกต่างกัน ในด้านความคิดอย่างสิ้นเชิง จนไม่สามารถพูดคุยหรือตกลงกันได้ และในส่วนของประชาชนมีความคิดว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีหลายสาเหตุ ทหารไม่ควรใช้การทหารนำการเมือง แต่ควรให้การเมืองนำการเมือง ทั้งนี้ โดยทหารควรรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐธรรมาภิบาลและกฎหมายอื่น ๆ

ส่วนผลการศึกษาในด้านปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ พบว่า ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ถึงแม้จะมีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองแต่สามารถพูดคุยกันได้ ประชาชนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองไม่กล้าแสดงตนอย่างชัดเจน เนื่องจากเกรงกลัวต่อการถูกดำเนินคดีหรือการเรียกให้รายงานตัว ซึ่งประชาชนเห็นว่าในการดำเนินการสร้างความปรองดอง รัฐไม่ควรใช้กฎหมายบีบบังคับให้คู่ขัดแย้งทางการเมืองกลัว เพราะจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือในการสร้างความปรองดองอย่างแท้จริง และประชาชนเห็นว่าในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นยังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างความปลอดภัย แต่รัฐบาลควรแก้ไขปัญหาเรื่องเศรษฐกิจให้กับประชาชนมากกว่า

ทิพวรรณ พุฒาภรณ์ (๒๕๖๒) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติที่สำคัญประการหนึ่งก็คือความขัดแย้งของคนในสังคม ความขัดแย้งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ขัดแย้งกันในเรื่องของผลประโยชน์ ความแตกต่างทางความคิด ปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งหากความขัดแย้งดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขก็อาจนำไปสู่ความแตกแยกของคนในสังคมจนยากเกินจะแก้ไข ดังนั้น จึงควรเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อธำรงไว้ซึ่งความสุขสงบร่มเย็น ทำให้สังคมน่าอยู่ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน และนำไปสู่ความร่วมมือกันพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยะประเทศ

ความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง รอดพ้นจากเภทภัยทั้งปวง จึงกล่าวได้ว่า ความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและการดำรงอยู่ของประเทศชาติ

การเสริมสร้างความสามัคคีเป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การเสริมสร้างความสามัคคีมีหลายวิธี เช่น การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานที่หล่อหลอมให้บุคคลอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยการปลูกฝังระเบียบวินัย การสอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือโดยการสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคม เป็นการประนีประนอมตกลงกันด้วยความไกล่เกลี่ย ไม่ตรีจิต เป็นการประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังสามารถนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาเชื่อมโยงกับการสร้างความสามัคคีได้ เพราะหลักการนี้กล่าวถึงการรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น เคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพความเสมอภาค และเคารพกติกา รวมถึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะทำให้บุคคลอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี และอีกหนึ่งวิธีที่ใช้เสริมสร้างความสามัคคีได้ คือ การนำหลักคำสอนทางศาสนามาประยุกต์และปฏิบัติ ได้แก่ หลักธรรมที่สำคัญ ๔ หลักธรรม คือ สาราณียธรรม ๖ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ และ สัมปยุตธรรม ๗ ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตนในการเข้าสู่สังคม การคิด การพูด ความเมตตา ความแบ่งปัน การเสียสละ การตอบแทน และการดูแลส่วนรวม เมื่อบุคคลสามารถปฏิบัติตามได้จะทำให้ทุกคนในสังคมมีความสุข มีความรักความสามัคคีกลมเกลียว เมื่อสังคมปราศจากความขัดแย้งจะเกิดความสงบสุข อันจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและความผาสุกในสังคมไทย

นาวาอากาศเอกหญิง ดร.ชญาดา เข้มเพชร (๒๕๖๔) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสร้างความปรองดองสมานฉันท์สำหรับเยาวชนไทยโดยใช้หลักบวร : บ้าน วัด โรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างความปรองดองสมานฉันท์สำหรับเยาวชนไทย การพัฒนารูปแบบการสร้างความปรองดองสมานฉันท์สำหรับเยาวชนไทย และ นำเสนอรูปแบบการสร้างความปรองดองสมานฉันท์สำหรับเยาวชนไทย โดยใช้หลักบวร: บ้าน วัด โรงเรียน

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างความปรองดองสมานฉันท์สำหรับเยาวชนไทยที่เหมาะสม คือ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อใหม่ และกิจกรรมการจดจำ สำหรับรูปแบบกิจกรรมนั้น ได้แก่ การอบรมเรื่อง “บวร” กับการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยด้วยหลักศีล ๕ การจัดกิจกรรมธรรมะแรลลี่ กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมสร้างเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมจุดเทียนแห่งปัญญา พิธีต้อนรับชาวค่ายและพิธีอลาชาชาวค่าย

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สนิเตชารักษ์ และคณะ (๒๕๖๕) ได้จัดทำรายงานโครงการขับเคลื่อนการสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ รายการค่าใช้จ่ายในการสร้างการรับรู้เพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ เพื่อเสนอต่อสำนักงานขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (สำนักงาน ป.ย.ป.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาคำแนะนำและข้อมูลเรื่องปัญหาความขัดแย้งในการเมืองไทยและวิธีการสร้างความปรองดอง เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการหาแนวทางสร้างความปรองดองด้วยการลงพื้นที่รับฟังความคิดเห็นและสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถาม นำองค์ความรู้และข้อมูลดังกล่าวมาสังเคราะห์วิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดแนวทางและสร้างกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง และจัดทำข้อเสนอที่ระบุแนวทาง กลไกและมาตรการในการสร้างความปรองดอง

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) ผลการศึกษาจากภาควิชาการ ประกอบด้วยการทบทวนงานวิจัยและแนวคิดทฤษฎีเรื่องการปรองดอง และการสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้อง ๒) ผลการศึกษาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ และ ๓) ผลการศึกษาจากการลงพื้นที่และสำรวจความคิดเห็น

๑. ผลการศึกษาจากภาควิชาการ บ่งชี้ว่าความขัดแย้งในสังคมไทยเป็นความขัดแย้งทางการเมืองทั้งในเรื่องความคิดความเชื่อทางการเมืองและความเหลื่อมล้ำในการจัดสรรทรัพยากร โดยมีปัจจัยกระตุ้นปัญหาให้รุนแรงยิ่งขึ้นจากการใช้อำนาจรัฐอย่างไม่เป็นธรรมและความเจริญก้าวหน้าด้านนวัตกรรมและการสื่อสาร เป็นความขัดแย้งที่ร้ายลึกลงไปทั้งในระดับสังคมและครอบครัว ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งดังกล่าวมีทั้งตัวบุคคล ทัศนคติเชิงสถาบันและเชิงโครงสร้าง

ข้อเสนอเรื่องการปรองดองที่สำคัญของภาควิชาการคือแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านอันเป็นเครื่องมือที่ช่วยลดอคติ ความเกลียดชัง และสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ที่มีความขัดแย้งรุนแรง ความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การค้นหาตรวจสอบข้อเท็จจริง การยอมรับ ขอภัยและแสดงความรับผิดชอบ การนิรโทษกรรม การเยียวยาและชดเชยให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบ และการปฏิรูปหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

๒. ผลการศึกษาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ๕ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ชลบุรี นครศรีธรรมราช นครราชสีมา และเชียงใหม่ พบว่า นอกจากกระบวนการในการสร้างความปรองดองตั้งข้างต้นแล้ว ในเชิงพื้นที่ดำเนินการ การสร้างความปรองดองสามารถดำเนินการได้ทั้งในระดับตัวบุคคล ทัศนคติ เชิงสถาบันและเชิงโครงสร้าง ซึ่งผลการศึกษาจากการประชุมเชิงปฏิบัติการพบภาพปมความขัดแย้งมาจากความแตกต่างทางความคิดและอุดมการณ์อันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น ช่องว่างระหว่างช่วงวัย การศึกษา อบรม การได้รับข้อมูลแตกต่างกันหรือตีความข้อมูลแตกต่างกัน และความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงโอกาสและทรัพยากร ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ถูกตอกย้ำให้เห็นชัดโดยการใช้อำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรมและความบกพร่องหรือความด้อยประสิทธิภาพของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ และนักการเมืองทำให้ไม่สามารถเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ ส่งผลให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนอกจากจะไม่สามารถบรรเทาเบาบางลงไปได้แล้วยังขยายตัวลงลึกไปสู่ชุมชน ครอบครัวและระหว่างปัจเจกชนต่าง ๆ

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างทั้ง ๕ จังหวัด ยังได้มีข้อเสนอร่วมกันในหลายประเด็นสำหรับทางออกของการอยู่ร่วมกันหรือการปรองดอง คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย การสร้างและบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม การลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ การจัดหาสวัสดิการให้แก่ประชาชน และการกระจายอำนาจ ส่วนข้อเสนออย่างเป็นรูปธรรมที่ทุกพื้นที่เห็นตรงกันคือการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ การพิทักษ์สิทธิเสรีภาพประชาชนและการจำกัดบทบาทของกองทัพในทางการเมือง นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่กรุงเทพมหานครยังได้เสนอเพิ่มเติมในเรื่องของการนิรโทษกรรมนักโทษการเมือง อย่างไรก็ตาม ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด พบว่า ตัวแทนจากกองทัพและหน่วยงานความมั่นคงมีความเห็นแตกต่างจากภาคส่วนอื่น ๆ ในบางประเด็น โดยให้น้ำหนักต่อการสร้างความปรองดองไปที่การรณรงค์สร้างความรักความสามัคคีให้แก่ประชาชนทุกคนในประเทศเป็นประเด็นสำคัญ ทั้งนี้ ประชาชนส่วนใหญ่มีความคาดหวังที่จะเห็นการประนีประนอม เลิกทะเลาะเบาะแว้งกันทั้งในระดับระหว่างชนชั้นนำและในระหว่างประชาชนด้วยกันเอง โดยประชาชนทั้งหมดเห็นว่าการเห็นต่างเป็นเรื่องปกติ และสังคมที่ปรารถนาคือสังคมที่เห็นต่าง

แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติภายใต้กติกาที่ชอบธรรม เป็นธรรมและเสมอภาค และด้วยความคาดหวังทำนองนี้ทำให้กลุ่มตัวอย่างบางพื้นที่ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนค่านิยมและทัศนคติด้วย

๓. ผลการศึกษาจากการลงพื้นที่สำรวจความคิดเห็น พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมดเห็นว่าความขัดแย้งในปัจจุบันของประเทศไทยเป็นความขัดแย้งทางการเมืองหรือนโยบายและเป็นความขัดแย้งทางความคิด สาเหตุของความขัดแย้งเป็นเรื่องของความต้องการอำนาจการเมือง การสูญเสียผลประโยชน์และอำนาจการเมือง ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียม การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม การไม่ยอมรับความเห็นต่างทางการเมือง การเข้าใจข้อมูลที่ได้รับต่างกัน โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมีทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการทหารในอัตราส่วนที่สูงกว่าข้าราชการพลเรือน นักวิชาการ นักศึกษา ประชาชน NGOs สื่อ และต่างประเทศเล็กน้อย

ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับแนวทางในการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเจรจาสันติวิธี การไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สาม การต่อรองเพื่อให้เกิดความสมดุล การไต่สวนเพื่อระงับข้อพิพาท การประนีประนอม การสร้างกติกาที่คู่แข่งขันยอมรับ การกระจายอำนาจและการปฏิรูปโครงสร้าง ทั้งนี้ ข้อมูลเบื้องต้นจากแบบสอบถามบ่งชี้ว่าประชาชนรับรู้เรื่องความขัดแย้งของประเทศในระดับสูงและเห็นด้วยกับการใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยสันติ

จากข้อมูลเปรียบเทียบความคิดของผู้ตอบแบบสอบถามตามปัจจัยส่วนบุคคลเรื่องเพศ การศึกษาและอาชีพ พบว่า มีลักษณะแตกต่างกัน โดยมีภาพรวมว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่า ประกอบอาชีพในภาคเอกชนและมีเพศสภาพ LGBTQ จะมีความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ ในเรื่องความขัดแย้งในระดับที่มากกว่าผู้ที่การศึกษาน้อยกว่า ประกอบอาชีพข้าราชการ และมีเพศสภาพชายหรือหญิง

โดยสรุป จากการศึกษาในเชิงทฤษฎี การทบทวนงานวิจัย แบบสอบถาม การประชุมเชิงปฏิบัติการและความเห็นของนักวิชาการและผู้เกี่ยวข้องต่อประเด็นทางออกของความขัดแย้งหรือความปรองดองเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ทุกฝ่ายเห็นความขัดแย้งและความเห็นต่างเป็นสิ่งปกติที่ต้องเกิดขึ้นในสังคม จึงเห็นว่าการปรองดองคือการทำให้คนในสังคมสามารถเห็นต่างกันได้แต่อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ ซึ่งในการนี้ ทุกกลุ่มเห็นว่าจะต้องดำเนินการอย่างน้อย ๒ เรื่องคือ ๑) การปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจให้ใกล้เคียงกันมากขึ้นโดยการส่งเสริมรักษาระบอบประชาธิปไตย ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การสร้างกติกาที่ชอบธรรม เป็นธรรมและเสมอภาคเพื่อพิทักษ์สิทธิเสรีภาพการแสดงออกของประชาชนทุกคน และ ๒) ปรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจให้ใกล้เคียงกันมากขึ้น

โดยการลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ การสร้างระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม การสร้างรัฐสวัสดิการ หรืออีกนัยหนึ่งเครื่องมือสำคัญในการสร้างความปรองดองคือ “กติกากา” และ “ความอยู่ดีกินดี” ของประชาชน

อนึ่ง การที่จะดำเนินการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในสังคมไทยให้ใกล้เคียงกันมากขึ้นหรือการสร้างกติกากาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อให้เกิดความปรองดองตามความคิดเห็นและข้อเสนอของภาคส่วนต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น และภายใต้โอกาสและข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งโอกาสที่สำคัญคือการที่ประชาชนมีฉันทามติในเรื่องความต้องการอยู่ร่วมกันแม้มีความเห็นต่าง และข้อจำกัดที่สำคัญคือการขับเคลื่อนข้อเสนอเพื่อสร้างความปรองดองจำเป็นต้องใช้อำนาจ โครงการนี้จึงเสนอแนวทางในการขับเคลื่อนที่สามารถดำเนินการได้โดยสอดคล้องกับโอกาสและข้อจำกัดดังกล่าว คือ การขับเคลื่อนการปรองดองที่ทุกภาคส่วนสามารถมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนได้ และเป็นการขับเคลื่อนภายใต้เงื่อนไขปัจจัยที่ดำรงอยู่ของแต่ละภาคส่วนโดยใช้แนวทาง “เปิด-ปรับ-ผลึก” อันหมายถึงการดำเนินการเปิดพลังบวก ลดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความปรองดอง **ปรับเปลี่ยนความรู้คิด** เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน และ**ผลักดันการเปลี่ยนแปลง** ให้มีการแก้ไขปรับปรุงเชิงสถาบันและโครงสร้างต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของประชาชน ผ่านกลไกความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนภาคเอกชนและภาครัฐ (Public-Private-People Partnerships) หรือ “กลไกประชารัฐ” ซึ่งมียุทธศาสตร์ ๔ ด้าน ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อความปรองดองในทันที โดยมีเป้าประสงค์เพื่อสร้างความเป็นธรรม ลดผลกระทบด้านลบทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมต่อประชาชน ลดปัจจัยความขัดแย้ง เสริมความรู้สึกด้านบวกต่อความปรองดอง โดยคาดหวังว่าประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการปรองดอง ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมืองได้รับการเยียวยา ประชาชนเกิดความรู้สึกในทางบวกกับหน่วยงานที่เข้าร่วมหรือสนับสนุนโครงการ ประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการในรูปแบบต่าง ๆ มีโอกาสเปิดใจรับฟังปัญหา ความคิด ความรู้สึกของเพื่อนร่วมสังคม และสังคมไทยเรียนรู้กระบวนการประชาธิปไตย ตัวอย่างมาตรการสำหรับยุทธศาสตร์นี้ได้แก่ โครงการที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยา การชดเชย การสร้างความเข้าใจระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การส่งเสริมทัศนคติที่จำเป็นต่อความปรองดอง มีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้นำและชนชั้นประชาชน สื่อมวลชน ข้าราชการ นักการเมือง มีทัศนคติและวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับคุณค่าในระบอบประชาธิปไตย โดยคาดหวังว่าประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพของตนเองตามกฎหมาย ประชาชนรับทราบช่องทางในการเข้าถึงกระบวนการทางกฎหมาย ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของตนเองใน

กระบวนการปรองดอง หน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการมีภาพลักษณ์ที่ดีในเรื่องของการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชน ผู้นำ ชนชั้นนำ สื่อมวลชน ข้าราชการและนักการเมืองตระหนักถึงหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย ตัวอย่างมาตรการสำหรับยุทธศาสตร์นี้ได้แก่ โครงการที่ผลิต เผยแพร่และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การปฏิรูปเชิงสถาบันเพื่อสร้างความปรองดอง มีเป้าประสงค์เพื่อปฏิรูประเบียบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติในระบอบประชาธิปไตย ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมที่ประชาชนยอมรับ โดยคาดหวังว่าสังคมไทยมีพลังสนับสนุนกลไกเชิงสถาบันในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติ ระเบียบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติในระบอบประชาธิปไตยได้รับการพิจารณาและเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรมได้รับความสนใจจากสังคม ตัวอย่างมาตรการสำหรับยุทธศาสตร์นี้ได้แก่ โครงการที่เกี่ยวกับการสร้างสถาบันในระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนทั้งสถาบันในเชิงองค์กรรัฐประธรรมและสถาบันในเชิงระเบียบปฏิบัติ

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การปฏิรูปโครงสร้างเพื่อสร้างความปรองดอง มีเป้าประสงค์เพื่อส่งเสริมการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในระบอบประชาธิปไตยได้ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน โครงสร้างทางสังคมที่ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพและศักยภาพของประชาชน โดยคาดหวังว่าประชาชนสามารถสะท้อนความต้องการการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างด้านต่าง ๆ สังคมตระหนักถึงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมมากขึ้น ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพและศักยภาพของประชาชนลดลง ตัวอย่างมาตรการสำหรับยุทธศาสตร์นี้ได้แก่ โครงการที่ลดอุปสรรคหรือส่งเสริมศักยภาพเชิงโครงสร้างที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน

๒.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

เอกรินทร์ ต่วนศิริ (๒๕๖๒) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนในพื้นที่ความรุนแรง: ว่าด้วยการยึดเหนี่ยวทางสังคมของชุมชน ในอำเภอมาโย จังหวัดปัตตานี (Community in Ongoing Violence: On Social Cohesion in Mayo District, Pattani Province) ออกแบบและดำเนินการโดยสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการที่โครงการใช้ในการฟื้นฟูและสร้างความกลมเกลียวทางสังคม และเพื่อประเมิน ประสิทธิภาพของกระบวนการที่มีต่อการยึดเหนี่ยวทางสังคม โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ บทความชิ้นนี้

เสนอว่า การทำโครงการในลักษณะดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการสร้างการยึดเหนี่ยวทางสังคมซึ่งเป็นดังตาข่าย ที่รองรับความรุนแรง เป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขความขัดแย้ง และส่งผลต่อความยั่งยืนของสันติภาพที่เกิดขึ้น ได้ในที่สุด ซึ่งหลังการดำเนินโครงการ พลวัตของการสร้างการยึดเหนี่ยวทางสังคมพัฒนาไปในทิศทางบวกในหลายมิติทั้งในระดับกลุ่ม กล่าวคือ โครงการเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างคนภายนอก (คณะผู้จัดโครงการ) กับคนภายในชุมชน และ เป็นจุดเริ่มต้นของการสานสายสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการ และในระดับปัจเจก กล่าวคือ โครงการสามารถเปลี่ยนแปลง ทศนคติของผู้เข้าร่วมโครงการและเยาวชนผู้ช่วยโครงการซึ่งเป็นเยาวชนจากนอกพื้นที่ให้มีทัศนคติที่ดีต่อกันและมีความไว้วางใจ ต่อกันมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ดี การดำเนินโครงการดังกล่าวยังมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งปัญหาผู้เข้าร่วมโครงการที่ไม่มีความหลากหลายเพียงพอ การขาดการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมย่อยภายใต้โครงการ และที่สำคัญทุนทางสังคมดั้งเดิมซึ่งมีสมรรถภาพของการยึดเหนี่ยวทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสังคมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังไม่ถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่ ซึ่งส่งผลให้การสร้าง ให้เกิดทุนทางสังคมใหม่อันหมายถึงความสัมพันธ์ข้ามกลุ่มระหว่างรัฐกับชุมชน ระหว่างประชาชนต่างศาสนา และระหว่างภายในกับภายนอกพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นแต่เพียงเบาบางเท่านั้น จึงไม่เพียงพอสำหรับการสร้างการยึดเหนี่ยวทางสังคมได้ในระยะยาว อย่างไรก็ตาม แนวคิดและวิธีการที่ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้โครงการนี้ยังมีศักยภาพในการพัฒนา ปรับปรุงเพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ในอนาคต

สมฤดี สงวนแก้วและคณะ (๒๐๒๐) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นทางสังคม Important Roles Factors Affecting Social Cohesion แนวคิดความเชื่อมั่นทางสังคมมีคุณูปการต่อสังคมในแง่ที่ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทาง สังคมซึ่งเป็นการต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนและเป็นความจำเป็นที่รัฐจะต้องสร้างขึ้น เพื่อความมั่นคงของชาติ พัฒนาการที่ยาวนานและความสนใจที่เพิ่มขึ้นทำให้แนวคิดนี้ถูกห่อหุ้ม ด้วยคตินิยมและจุดเน้นของผู้ศึกษาในศาสตร์สาขาต่าง ๆ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ นิยาม ความหมาย ตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการสร้างความเชื่อมั่นทางสังคม และเพื่อถกเถียงถึง ข้อจำกัด ความท้าทายของความเป็นพหุวัฒนธรรมในสังคม และเพื่อเสนอแนวคิดความเชื่อมั่น ในชุมชนซึ่งเป็นการแก้ปัญหาความซับซ้อนของแนวคิด โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจในการเป็นสมาชิก การรับรู้ความเชื่อมั่น การมีส่วนร่วม ค่านิยมของชุมชนที่ยึดถือร่วมกัน ทุนทางสังคม และบทบาทของสถาบัน ล้วนส่งผลต่อการสร้างความเชื่อมั่นทางสังคมของคนในสังคมทั้งสิ้น

คณะอนุกรรมการพิจารณาบูรณาการข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง (๒๕๖๐) ศึกษาเรื่อง เอกสารความเห็นร่วมเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง โดยสรุปประเด็นปัญหาความขัดแย้งไว้ ๑๐ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก การบังคับใช้กฎหมาย ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเหมาะสม เสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ, กระบวนการยุติธรรมควรมีหลักนิติธรรม/ความเสมอภาค/ ความรวดเร็ว/ ความเป็นธรรม และการทบทวนกฎหมายให้ทันสมัย สอดคล้องกับความเป็นของสังคมและกฎหมายกติกาสากลระหว่างประเทศ ๒) ด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสาธารณสุข สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก ด้านเศรษฐกิจ การกระจายรายได้สู่ชนบท, การแก้ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ และการกระจายความเท่าเทียมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม การสร้างความเท่าเทียมทางสังคม, การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และการให้ความสำคัญกับสังคมพหุวัฒนธรรม การศึกษา การปฏิรูประบบการศึกษาทั้งระบบ, การสร้างความเท่าเทียมทางการศึกษา และการแก้ปัญหาครู ด้านสาธารณสุข ความเท่าเทียมและการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข, การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการรักษา/ระบบการให้บริการ และการเพิ่มบุคลากรด้านสาธารณสุขให้มีคุณภาพและทั่วถึงทุกพื้นที่ ๓) ด้านการเมือง สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก การส่งเสริมการเมืองภาคประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง, การวางระบบการเลือกตั้งที่มีกฎกติกาเป็นที่ยอมรับ และดำเนินการตาม Roadmap และการยอมรับผลการเลือกตั้ง การทำงานร่วมกัน รวมถึงการสร้างความเข้าใจและใช้กลไกรัฐสภาแก้ปัญหา ๔) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาเหตุความขัดแย้งเกิดจากการสร้างความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ ก่อนที่หน่วยงานภาครัฐจะมีการดำเนินโครงการฯ ต่าง ๆ, การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน และการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความทันสมัย ๕) ด้านยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก เนื้อหาสาระของยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี ได้แก่ ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาระบบการศึกษาไทย, การนำไปใช้/ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยการเสริมสร้างความรับรู้ ทำความเข้าใจ และสร้างการยอมรับให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และกระบวนการได้มาของยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนจากการรับฟังความคิดเห็นในการดำเนินการปฏิบัติกับยุทธศาสตร์ชาติทุกขั้นตอน ๖) ด้านการต่างประเทศ สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก สนับสนุนการแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชน, เสริมสร้างแลการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และดำเนินการตามกฎหมายและกติกากติการะหว่างประเทศ ๗) ด้านความเหลื่อมล้ำ (การครอบครองที่ดิน/การบริหารจัดการน้ำ) สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก การปฏิรูปการบริหารจัดการน้ำ, การจัดสรรที่ดินให้ประชาชน และการจำกัดสิทธิ์ในการถือครองที่ดินของกลุ่มนายทุนทั้งในประเทศและ

ต่างประเทศ ๘) ด้านการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก การปลุกฝัง ค่านิยมด้านการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน การปลุกฝังเยาวชนผ่านสถานศึกษาและการ ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับข้าราชการและนักการเมือง, การส่งเสริมกลไกของรัฐให้มี ประสิทธิภาพ และการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพและปราศจากการ แทรกแซง ๙) ด้านการสื่อสารมวลชน สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก จรรยาบรรณของสื่อมวลชน, การปฏิรูปและกำกับดูแลสื่อ และหลักประกันความเป็นอิสระของสื่อ ๑๐) ด้านการปฏิรูป สาเหตุความขัดแย้งเกิดจาก การปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดิน, การปฏิรูปด้านสังคม และกระบวนการดำเนินการปฏิรูป

บทที่ ๓

ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

ดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า “ความสามัคคี” เป็นสิ่งสำคัญและถือเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานในการดำรงอยู่ของชาติบ้านเมือง ส่วน “ความปรองดอง” นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเชื่อมั่นว่าคนไทยจะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข สอดคล้องกับวิถีชีวิตและจารีตประเพณีอันงดงามที่สั่งสมมาอย่างยาวนานตามประวัติศาสตร์ของชาติไทย ด้วยเหตุนี้ คณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐจึงได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ด้วยคาดหวังว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชาติในทุก ๆ ด้าน เป็นแรงผลักดันที่จะนำพาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า สร้างโอกาสในการแข่งขันกับนานาประเทศบนเวทีโลก เอื้ออำนวยให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความเข้มแข็ง อบอุ่นและปลอดภัย อันจะเป็นการขับเคลื่อนประเทศไปสู่อนาคตตามแนวทางของยุทธศาสตร์ชาติอย่าง “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

๓.๑ วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งและกระบวนการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

(๑) ส่วนที่หนึ่ง การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้ง ประเภทของความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง การบริหารจัดการความขัดแย้ง ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และแนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง

(๒) ส่วนที่สอง การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

(๓) ส่วนที่สาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มประชาชนเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งในปัจจุบัน สาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าว ระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคมปัจจุบัน (Social Cohesion) และ การสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

(๑) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้งของ Karl Marx, Max Weber, George Simmel, Gaetano Mosca, Lewis A. Coser และ Theodore Caplow รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา

(๒) แนวคิดเกี่ยวกับประเภทของความขัดแย้งของนักวิชาการต่างประเทศ และนักวิชาการในประเทศไทย ได้แก่ แนวคิดของ Moore, March and Simon, Ramsbotham, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร) และศาสตราจารย์ ดร.ลิขิต ธีรเวคิน

(๓) แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้งของนักวิชาการต่างประเทศ และนักวิชาการในประเทศไทย ซึ่งแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศที่ทำการศึกษา เช่น แนวคิดของ Mack and Snyder, Filley, Bar-Tal, Karl Marx, Max Weber, George Simmel, Dahrendorf, Lewicki et al., Follett, Galtung, และ Schmidt, Thomas, Millgate, and Oison

ส่วนแนวคิดของนักวิชาการในประเทศไทยที่ทำการศึกษา เช่น แนวคิดของ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชลัท ประเทืองรัตนา, ทิพวรรณ พงศ์มากรณ์, ดร.เฉลิมศักดิ์ บุญนา และ อาจารย์สุนิสา เขาวนเมธากิจ, กรุณา มธุลาภรังสรรค์, ดร.สุภัศตรา เก้าประดิษฐ์ ทรัพย์ชูกุล และคณะ, ดร.ศิริลักษณ์ ประสันแพงศรี และ ผศ.ปรีชาวัชร เศรษฐภัทรไพศาล, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร)

(๔) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้งของนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการในประเทศไทย ซึ่งแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศที่ทำการศึกษา เช่น แนวคิดของ Coffey, Cook, & Hunsaker, Kennrth W. Thomas Raph H. Killmann Filley, Johnson David, & Johnson Roger, Galtung, Lederach, Daniel Dana และ Mayer

ส่วนแนวคิดของนักวิชาการในประเทศไทยที่ทำการศึกษา เช่น แนวคิดของรองศาสตราจารย์ ดร.ธีระ สინเดชารักษ์ และคณะ, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, วันชัย วัฒนศัพท์,

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล, จุฑา เทียนไทย, สุพัตรา จิตตเสถียร, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และพระไพศาล วิสาโล

(๕) แนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

ของ Emile Durkheim, Noah Friedkin และ Jane Jenson

(๖) แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดองของนักวิชาการต่างประเทศ

และนักวิชาการในประเทศไทย ซึ่งแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศที่ทำการศึกษา เช่น แนวคิดของ Abu-Nimer, Bercovitch et al, Luc Huyse, Van Ness & Strong, Brandon Hamber, Stef Vandeginste, Mark Freeman and Priscilla B. Hayner, Maslow, Ronald Fisher

ส่วนแนวคิดของนักวิชาการในประเทศไทยที่ทำการศึกษา เช่น แนวคิดของปริญญา เทวานฤมิตรกุล, ชลัท ประเทืองรัตนา, ทิพวรรณ พงศารมณ์, วีระ อัมพันธ์สุข, จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, ศิริรัตน์ แอดสกุล, จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, ยศวันต์ บริบูรณ์ธนา, พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

(๗) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง แนวทางการสร้าง

ความสามัคคีปรองดอง และความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

๓.๒.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google form ในหัวข้อ “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ จำนวน ๖๗๕ คน ได้แก่ ข้าราชการพนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว เจ้าของกิจการ พนักงานเอกชน ผู้รับจ้างทั่วไป อาจารย์ นักวิชาการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักการเมือง และเกษตรกร

๓.๒.๓ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) กำหนด กลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง ตามแนวทางของ American Statistical Association (1997) ได้แก่ นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๕ นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ ๖๔ และนักศึกษาหลักสูตรจิตวิทยาความมั่นคง (สจว.) รุ่นที่ ๑๒๓

๓.๒.๔ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบ เฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ตามแนวทางของ Bernard (2011) โดยพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการความขัดแย้งและสันติวิธี จำนวน ๑๑ คน ประกอบด้วย สมาชิกวุฒิสภา อาจารย์มหาวิทยาลัย และผู้เชี่ยวชาญด้านสันติวิธี ดังรายนามต่อไปนี้

(๑) พล.อ.บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์ ประธานคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

(๒) นายจเด็จ อินสว่าง รองประธานคณะกรรมการการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน คนที่หนึ่ง

(๓) พล.อ.พหล สง่าเนตร สมาชิกวุฒิสภา

(๔) นายแพทย์ อ่ำพล จินดาวัฒนะ สมาชิกวุฒิสภา

(๕) นายแพทย์ พลเดช ปิ่นประทีป สมาชิกวุฒิสภา

(๖) ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุริชัย หวันแก้ว ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(๗) ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(๘) ดร.สันติ กนกธนาพร อดีตผู้อำนวยการสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (Asian Productivity Organization : APO) และอดีตเลขาธิการองค์การเพิ่มผลผลิตแห่งเอเชีย ณ ประเทศญี่ปุ่น

(๙) รองศาสตราจารย์ ดร.ธนพร ศรียากุลนายกสมาคมรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(๑๐) รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิ มูลศิลป์ คณะบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(๑๑) นายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสาน กล่าวคือ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ การใช้แบบสอบถามผ่าน Google Form การทำแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูล องค์ความรู้ ตัวแบบเกี่ยวกับความขัดแย้งและการสร้างความปรองดองที่ชัดเจน ดังนี้

๓.๓.๑ แบบสอบถาม เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ”

(๑) ขั้นตอนการทำและการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๑.๑) ศึกษาเอกสาร ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา

๑.๒) พิจารณากำหนดหัวข้อคำถาม และสร้างชุดคำถามในการกำหนดแบบข้อความให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑.๓) ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสอบถามเสนอ ต่อผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาของการศึกษา

(๒) แบบสอบถามดังกล่าวประกอบด้วยข้อมูล ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย ภูมิลำเนา ศาสนา อายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง กลุ่มที่มีความเห็นต่าง และสาเหตุหลักของความขัดแย้ง ประกอบด้วย

๒.๑) ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง รวม ๖ ประเด็น คือ ประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง ประเด็นความขัดแย้งด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประเด็นความขัดแย้งเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ ประเด็นความขัดแย้งด้านการทุจริตคอร์รัปชั่น ประเด็นความขัดแย้งด้านการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และ ประเด็นความขัดแย้งด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน

๒.๒) กลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่าง ประกอบด้วย ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ พนักงานเอกชน ผู้รับจ้างทั่วไป อาจารย์ นักวิชาการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักการเมือง เกษตรกร ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่

๒.๓) สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดประเด็นความขัดแย้ง ได้แก่ คน หรือ โครงสร้างองค์กร หรือระบบบริหารจัดการ/ระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

ส่วนที่ ๓ ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) ประกอบด้วย

๓.๑) ประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) รวม ๕ ด้านได้แก่ ความเชื่อมั่นในสถาบันสำคัญๆ ของรัฐ ความรู้สึกถึงความต้องการ/เสียงเรียกร้อง ได้รับความสนใจ/ตอบสนองจากสถาบันต่าง ๆ ความมั่นคงปลอดภัย

ในชีวิตและทรัพย์สิน ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวและในฐานะประชาชน และ ความรู้สึก
ว่าสังคมปลอดจากการทุจริตและคอร์รัปชัน

๓.๒) การวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ได้แก่ ความรู้สึกต่อกลุ่ม
ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มของตน ความรู้สึกเมื่อต้องเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่มี
ความเห็นต่าง การรักษาระยะห่างระหว่างท่านกับกลุ่มที่เห็นต่าง ความรู้สึกที่ว่าวิถีชีวิตถูก
ด้อยค่า/กลั่นแกล้งจากกลุ่มที่เห็นต่าง การเลือกปฏิบัติกับกลุ่มที่เห็นต่าง ความรู้สึก/การปฏิบัติ
ในประเด็นด้านวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง และ การสร้างความสามัคคีปรองดอง

ทั้งนี้ โดยแบบสอบถามแบบในส่วนที่ ๒ และ ส่วนที่ ๓ เป็นแบบประเมิน
ค่า Likert Scale วัดระดับความคิดเห็น ๕ ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยมากที่สุด (๕ คะแนน)
เห็นด้วย (๔ คะแนน) ไม่แน่ใจ (๓ คะแนน) ไม่เห็นด้วย (๒ คะแนน) และ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
(๑ คะแนน)

(๓) ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามที่ได้รับการพิจารณาและได้รับความเห็นชอบ
จากผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว มาจัดทำผ่าน Google Form เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างตอบ
แบบสอบถามผ่านทางระบบออนไลน์ (Application Line)

(๔) รวบรวมข้อมูลจากคำตอบของผู้ตอบแบบสอบถามผ่านระบบออนไลน์
(Application Line) โดยเก็บข้อมูลผ่าน Google Form แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ต่อไป

**๓.๓.๒ ข้อคำถามที่ใช้เป็นแนวทางการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก เรื่อง
“แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” มีดังนี้**

(๑) ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนักศึกษา
วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๕ นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ ๖๔
และนักศึกษาหลักสูตรจิตวิทยาความมั่นคง (สจว.) รุ่นที่ ๑๒๓ ได้มีการกำหนดหัวข้อสนทนา
กลุ่มเฉพาะ จำนวน ๖ ประเด็น ได้แก่ ๑) ประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง ๒) ประเด็นความ
ขัดแย้งด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ๓) ประเด็นความเหลื่อมล้ำ(ทางเศรษฐกิจและ
สังคม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการศึกษา) ๔) ประเด็นเกี่ยวกับการ
ทุจริตคอร์รัปชัน ๕) ประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และ ๖) ประเด็นความขัดแย้ง
เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน

(๒) ข้อคำถามที่ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยคำถาม
จำนวน ๕ คำถาม ดังนี้

คำถามที่ ๑ : ท่านคิดว่าปัจจุบันประเทศไทยมีความขัดแย้งหรือไม่

คำถามที่ ๒ : ท่านคิดว่าความขัดแย้งที่มีอยู่ในขณะนี้ เป็นความขัดแย้งในประเด็นใด (การเมือง กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำ การทุจริตคอร์รัปชัน การละเมิดสิทธิมนุษยธรรม หรือการนำเสนอข่าวที่ไม่เป็นกลาง หรือในประเด็นอื่นใด)

คำถามที่ ๓ : ท่านคิดว่าประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้น มีความเชื่อมโยงกันหรือไม่ และอะไรเป็นประเด็นความขัดแย้งหลักของประเทศไทยในขณะนี้

คำถามที่ ๔ : จากประเด็นความขัดแย้งที่ท่านได้กล่าวถึงนั้น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง ท่านพอสรุปให้เราได้ไหม

คำถามที่ ๕ : จากประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าว หากจะสร้างความรักความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้น ท่านมีแนวความคิดที่จะดำเนินการอย่างไร โดยให้แยกตอบให้ชัดเจนอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ ๑) ส่วนของประชาชน ๒) ส่วนของโครงสร้าง/กลไกในการบริหารจัดการ รวมทั้งกฎหมาย และ ๓) ส่วนของขั้นตอนวิธีการ ระบบแนวทางในการสร้างความสามัคคีปรองดอง

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) ดังนี้

๓.๔.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ โดยกระบวนการจัดการประชุมและการสัมมนาที่เกิดขึ้น จัดให้อยู่ในรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อช่วยกันระดมความคิดร่วมกัน การวิพากษ์ การถกเถียง อันทำให้บรรลุวัตถุประสงค์การศึกษาของเอกสารฉบับนี้

(๑) ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ดำเนินการโดย

๑.๑) นักศึกษาวิทยาลัยวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๕ จัดให้มีการสัมมนาถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ประเด็นทางการเมือง ประเด็นทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการศึกษา) โดยจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

๑.๒) นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ ๖๔ จัดให้มีการสัมมนาถกเถียงในประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน โดยจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๖๖

๑.๓) นักศึกษาหลักสูตรจิตวิทยาความมั่นคง (สจว.) รุ่นที่ ๑๒๓ จัดให้มีการสัมมนาถกแถลงในประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน โดยจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๖

จากนั้น ได้มีการรวบรวมข้อมูลผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และนำเสนอต่อที่ประชุม โดยมี พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร รองประธานคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ คนที่หนึ่ง เป็นประธาน เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ณ อาคารเอนกประสงค์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

(๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาได้ทำการนัดหมายผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๑ ท่าน เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ ณ สถานที่ตั้งหรือสัมภาษณ์ผ่าน Application Zoom

๓.๔.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย บทความ สรุปลงการประชุมสัมมนา และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๓.๕ ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา

สำหรับขั้นตอนการดำเนินการศึกษา ปรากฏรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ ขั้นตอนที่ ๑ เป็นการศึกษาทบทวนเอกสาร

๓.๕.๒ ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้ง ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) โดยมีกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามจำนวน ๖๗๕ คน ทั้งนี้ โดยผู้ศึกษาได้แปลความหมายของค่าเฉลี่ยความคิดเห็นให้เป็นช่วงแต่ละช่วงเท่ากันได้ เพื่อให้สามารถสรุปความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ดังนี้

(๑)	ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐	การแปลความหมายระดับ	มากที่สุด
(๒)	ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙	การแปลความหมายระดับ	มาก
(๓)	ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔	การแปลความหมายระดับ	ปานกลาง
(๔)	ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙	การแปลความหมายระดับ	น้อย
(๕)	ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙	การแปลความหมายระดับ	น้อยที่สุด

๓.๕.๓ ขั้นตอนที่ ๓ เป็นการดำเนินการในรูปแบบของการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) โดยนักศึกษาวิทยาลัยวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๕ นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ ๖๔ และนักศึกษาหลักสูตรจิตวิทยาความมั่นคง (สจว.) รุ่นที่ ๑๒๓ โดยมีหัวข้อหรือประเด็นความขัดแย้งที่นำมาใช้ในการสนทนาเฉพาะกลุ่ม จำนวน ๖ ประเด็น ได้แก่ (๑) ประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง (๒) ประเด็นความขัดแย้งด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม (๓) ประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา) (๔) ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน (๕) ประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และ (๖) ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน

๓.๕.๔ ขั้นตอนที่ ๔ เป็นการดำเนินการในรูปแบบของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย สมาชิกวุฒิสภา อาจารย์มหาวิทยาลัย และผู้เชี่ยวชาญด้านสันติวิธี จำนวน ๑๑ ท่าน

๓.๕.๕ ขั้นตอนที่ ๕ ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทบทวนเอกสาร การตอบแบบสอบถามผ่าน Google form การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๓.๖ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในลักษณะของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน โดยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

๓.๖.๑ รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การตอบแบบสอบถามผ่าน Google form การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อสะดวกต่อการนำไปวิเคราะห์

๓.๖.๒ จัดทำบทสรุปโดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) และรวบรวมข้อมูลในเชิงประจักษ์ จากแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลในเชิงประจักษ์มากยิ่งขึ้น

๓.๖.๓ นำข้อสรุปที่ได้มาเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

๓.๗ **วิธีการเสนอผลการศึกษา**

สรุปผล อภิปรายผล นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่

๑. เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย
๓. เพื่อศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ

อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย

ในการนี้ ผู้ศึกษาได้นำเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ ๒ ผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google Form

ส่วนที่ ๓ ผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ส่วนที่ ๔ ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๔.๑ ผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาคำนิยามและความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” สามารถสรุปได้ว่า คำว่า “ความขัดแย้ง” ในรายงานนี้ หมายถึง ความแตกต่าง ความไม่ลงรอยกัน หรือความตรงข้ามกันระหว่างกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างในด้านใดและไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ของนักวิชาการและนักทฤษฎีต่าง ๆ เช่น คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ยอร์จ ซิมเมล (George Simmel) รวมทั้งแนวคิดของศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา สรุปได้ว่า ความขัดแย้งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลกับกลุ่มบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล รวมถึงระหว่างองค์กรกับองค์กร ล้วนเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคมและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ตราบใดที่มนุษย์ยังมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งความขัดแย้งนี้อาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุหลายประการ เช่น ภาวะทางเศรษฐกิจ

การช่วงชิงอำนาจ หรือการแย่งผลประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีการปรับตัว ส่วนผลของความขัดแย้งจะนำไปสู่การสูญเสียหรือทำให้เกิดการพัฒนานั้นย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งของคนในสังคม

ความขัดแย้งมีอยู่หลายประเภทด้วยกันขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทของความขัดแย้ง เช่น หากแบ่งโดยใช้สาเหตุของความขัดแย้งเป็นเกณฑ์ จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๘ ประเภท (เช่น ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ ความขัดแย้งในเรื่องของอำนาจ) หรือหากแบ่งโดยใช้ลักษณะของคู่ขัดแย้งเป็นเกณฑ์ จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๕ ประเภท (เช่น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับหน่วยงานของรัฐ) หรือหากแบ่งโดยใช้วัตถุประสงค์ของความขัดแย้งเป็นเกณฑ์จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท (ได้แก่ ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองหรือโครงสร้างอำนาจรัฐ ความขัดแย้งที่มุ่งเปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง และความขัดแย้งที่มุ่งแยกตัวเป็นอิสระ) และสุดท้ายหากแบ่งโดยใช้ผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งเป็นเกณฑ์ จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท (ได้แก่ ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลดี ทำให้เกิดการสร้างสรรค์และพัฒนา และ ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อตนเอง องค์กร และสังคม)

๔.๑.๑ ผลการศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

(๑) ความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน ความคิดหรือความรู้สึก เช่น ความเกลียด ความริษยา ความโลภ ความอคติ ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา ความหวาดระแวง ความหวาดกลัว ความไม่ไว้วางใจกัน วัฒนธรรม ประเพณี ความยึดมั่นถือมั่น

(๒) ความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก พฤติกรรมหรือการกระทำ เช่น การจัดระเบียบหรือโครงสร้างทางสังคม การช่วงชิงอำนาจ การมีพฤติกรรมที่มุ่งทำลายล้างทำร้าย การปิดกั้นหรือความบกพร่องในการสื่อสาร ความเหลื่อมล้ำในรูปแบบต่าง ๆ (เช่น การเข้าถึงทรัพยากรที่มีจำกัด การเข้าถึงแหล่งทุน การศึกษา) การจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแย่งชิงผลประโยชน์ การปฏิบัติที่ไม่ให้เกียรติกัน การมีเป้าหมายหรือความคิดที่แตกต่างกัน การมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (เช่น การหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก การเปลี่ยนจากสังคม

เกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม) ความไม่ยุติธรรม การใช้อำนาจในทางที่มีชอบ ความไม่โปร่งใส การแข่งขัน การถูกแทรกแซง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอก ล้วนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งสิ้น

๔.๑.๒ ผลการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง

การบริหารจัดการความขัดแย้งไม่ใช่การยุติความขัดแย้ง แต่เป็นกระบวนการหรือวิธีการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่ขัดแย้งและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายปรับแนวคิดและกระบวนการทัศน์ด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ทำให้มองเห็นสถานการณ์ในภาพเดียวกัน เข้าใจและยอมรับร่วมกัน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างแท้จริง

การบริหารจัดการความขัดแย้งสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง ทั้งแนวทางสันติวิธีและแนวทางการใช้ความรุนแรง ดังนี้

- (๑) การเจรจาต่อรองระหว่างคู่ขัดแย้ง
- (๒) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยบุคคลที่สาม
- (๓) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือ
- (๔) การประนีประนอม
- (๕) การसानเสวนา
- (๖) การประชาเสวนาหาทางออกซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ
- (๗) การปรองดองด้วยผลประโยชน์
- (๘) การเพิ่มทรัพยากรที่ขาดแคลนเพื่อลดความขัดแย้ง
- (๙) การใช้อนุญาโตตุลาการ
- (๑๐) การฟ้องร้องดำเนินคดี
- (๑๑) การใช้กระบวนการนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย
- (๑๒) การยอมรับผิด ขออภัยและแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน
- (๑๓) การนิรโทษกรรมและการให้อภัย
- (๑๔) การเยียวยาและชดเชยให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบ
- (๑๕) การชุมนุมประท้วง
- (๑๖) การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การต่อสู้ด้วยการใช้อำนาจ การต่อสู้ด้วยการใช้สิทธิ การใช้กำลังบีบบังคับ
- (๑๗) การหลีกเลี่ยงหรือหนีปัญหา

(๑๘) การยอมให้

ทั้งนี้ การจะเลือกบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สาเหตุของความขัดแย้ง สถานการณ์ ระดับความรุนแรง และบุคลิกของคู่ขัดแย้ง ซึ่งการบริหารจัดการความขัดแย้งในแต่ละกรณีอาจทำให้เกิดผลที่แตกต่างกันไป ใน ๓ ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ ๑ คู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้และอีกฝ่ายหนึ่งชนะ

ลักษณะที่ ๒ คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างเป็นฝ่ายชนะ

ลักษณะที่ ๓ คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างเป็นฝ่ายแพ้ โดยไม่มีฝ่ายใดชนะ

๔.๑.๓ ผลการศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ

(๑) แนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม หรือ Social Cohesion เป็นกระบวนการทางสังคมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกของสังคมต่างยึดถือค่านิยมและอัตลักษณ์พื้นฐานร่วมกัน (Shared Values and Common Identity) การมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน (Sense of Belonging) อันจะก่อให้เกิดความเห็นพ้องร่วมกัน (Consensus) หรือมีสำนึกร่วมกัน (Conscience Collective) ซึ่งเป็นไปด้วยความสมัครใจ ประกอบกับต้องมีความตระหนัก (Recognition) และความอดทน (Tolerance) ต่อผู้ที่มีความแตกต่าง

ทั้งนี้ กระบวนการในการฟื้นฟูหรือรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความไม่ลงรอยหรือความไม่เห็นพ้องร่วมกันในสถานการณ์หรือจุดยืนเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น จะต้องมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามัคคีหรือการเชื่อมความแตกต่างให้กลับมาสู่สภาพที่เหมาะสมได้ พร้อมทั้งสนับสนุนสิทธิและโอกาสในสังคมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมให้มากที่สุด

ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาวัดความสามัคคีทางสังคมได้จากความมั่นคงของมนุษย์ ความพึงพอใจต่อชีวิตของพลเมือง การปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันของสังคม ความพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวของประชาชนในสังคม การแสดงออกของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การมีส่วนร่วมของพลเมืองและอื่น ๆ

ส่วนความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) ซึ่งจะต้องมี คู่ขัดแย้งระหว่างกันนั้น สามารถวัดได้จากแบบแผนเชิงลบ ความวิตกกังวลระหว่างกลุ่ม ระยะห่างทางสังคม การรับรู้ถึงภัยคุกคามทางสังคม การเลือกปฏิบัติ ความรู้สึกเชิงลบ ระยะห่างทางวัฒนธรรม นิสัยชอบให้อภัย แนวโน้มที่จะถูกลงโทษ และการติดต่อระหว่างกลุ่ม ทั้งนี้ ตัวชี้วัดดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นใน สังคมได้

(๒) ผลการศึกษาแนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดอง

ความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมเพรียงกันทั้งกายและใจ มีจุดมุ่งหมายเดียวกันที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จ ความสามัคคีทำให้เกิดพลัง เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ อันจะทำให้เกิดความสงบสุขในหมู่คณะ

สำหรับแนวทางสำคัญในการสร้างความสามัคคีมีดังนี้

(๒.๑) การขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ การปลูกฝังระเบียบวินัย การสอน ให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ และการสอนให้เกิดทักษะต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยกระบวนการ ขัดเกลาทางสังคมนั้นจะต้องเริ่มจากครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน องค์กรที่บุคคลนั้นสังกัด อยู่ สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน

(๒.๒) การสร้างความปรองดอง ซึ่งมีอยู่หลากหลายแนวทางด้วยกัน ทั้งนี้ การจะเลือกใช้แนวทางใดในการสร้างความปรองดองนั้นย่อมขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและ วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

(๒.๓) การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ อันได้แก่ การรับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ การเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพความ แตกต่าง การเคารพหลักความเสมอภาค การเคารพกติกา และการรับผิดชอบต่อสังคมและ ส่วนรวม

(๒.๔) การประยุกต์ ๔ หลักธรรมที่สำคัญมาปฏิบัติ ได้แก่

๑) สาราณียธรรม ๖ (ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม สาธารณโภคี สีลสามัญญตา ทิฐีสัมมัญญตา) เป็นหลักธรรมคำสอนที่กล่าวถึงการทำความดี การมีวาจาที่ดีและการคิดดี รวมถึงการให้ การแบ่งปัน ความสามัคคีกลมเกลียว การไม่เอา เปรียบกัน การมีความคิดความเห็นร่วมกัน ซึ่งหากมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนนี้ จะทำให้เกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน มีความกลมเกลียว และเกื้อกูลต่อกัน อันจะนำไปสู่ ความรักความสามัคคีตลอดไป

๒) **สังคหวัตถุ ๔** (ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา) เป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เป็นคำสอนให้รู้จักการให้ การแบ่งปัน การพูดจาแต่สิ่งดี ๆ การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และการวางตนให้เหมาะสม

๓) **พรหมวิหาร ๔** (ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่กล่าวถึงความรัก ความปรารถนาดี ความยินดี ความไม่อิจฉา ริษยา รวมถึงความมีใจเป็นกลาง วางเฉย คือ การไม่อิจฉาริษยาความสุขของผู้อื่น และไม่เข้าเติม ถากถางกับความทุกข์ของผู้อื่น

๔) **สัปปริสธรรม ๗** เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้สังคม รู้บุคคล เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ธัมมัญญู (เป็นผู้รู้จักเหตุ) อตถัญญู (เป็นผู้รู้จักผล) อัญญัตถัญญู (เป็นผู้รู้จักตน) มัตตัญญู (เป็นผู้รู้จักประมาณ) กาลัญญูตา (เป็นผู้รู้จักเวลา) ปริสัญญูตา (เป็นผู้รู้จักชุมชน) และ ปคคโลปรปริญญูตา (เป็นผู้รู้จักบุคคล)

ความปรองดองเป็นวิธีสำคัญประการหนึ่งของการเสริมสร้างความสามัคคี เป็นกระบวนการในการหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่ขัดแย้งไม่ว่าจะเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับรัฐ ซึ่งการสร้างความปรองดองมีอยู่หลายแนวทางด้วยกัน เช่น การสานเสวนา การยอมรับผิด การขอโทษ การให้อภัย การนิรโทษกรรม การแสวงหาความจริง การดำเนินคดี การชดเชยเยียวยา การปฏิรูปหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน

การสร้างความปรองดองนั้นอาจเลือกใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือผสมผสานกันหลายวิธีการก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม โดยจะต้องคำนึงถึงด้านจิตใจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาและการเมืองประกอบกัน อย่างไรก็ตาม ศาสนาถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง แต่อย่างไรก็ตาม **แนวทางการสร้างความปรองดองควรอยู่ภายใต้หลัก ๓ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักยุติธรรม และหลักเมตตาธรรม**

๔.๒ ผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google Form

ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google form ช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) โดยมีกลุ่ม

ตัวอย่างตอบแบบสอบถามจำนวน ๖๗๕ คน ประกอบไปด้วยข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว เจ้าของกิจการ พนักงานเอกชน ผู้รับจ้างทั่วไป อาจารย์ นักวิชาการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักการเมือง และเกษตรกร ซึ่งแบบสอบถามดังกล่าวประกอบด้วย ข้อมูล ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ ภูมิลำเนา ศาสนา อายุ เพศ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้

ส่วนที่ ๒ เป็นข้อความคำถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง กลุ่มที่มีความเห็นต่าง และสาเหตุหลักของความขัดแย้ง ได้แก่

(๑) ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง รวม ๖ ประเด็น คือ ประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง ประเด็นความขัดแย้งด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประเด็นความขัดแย้งเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำ ประเด็นความขัดแย้งด้านการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นความขัดแย้งด้านการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และประเด็นความขัดแย้งด้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน

(๒) กลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่าง ประกอบด้วย ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ พนักงานเอกชน ผู้รับจ้างทั่วไป อาจารย์ นักวิชาการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา นักการเมือง เกษตรกร ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่

(๓) สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดประเด็นความขัดแย้ง ได้แก่ คน หรือโครงสร้างองค์กร หรือระบบบริหารจัดการ/ระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

ส่วนที่ ๓ เป็นข้อความคำถามเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) ได้แก่

(๑) ประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) รวม ๕ ด้าน ได้แก่ ความเชื่อมั่นในสถาบันสำคัญๆ ของรัฐ ความรู้สึกว่าความต้องการ/เสียงเรียกร้อง ได้รับความสนใจ/ตอบสนองจากสถาบันต่าง ๆ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวและในฐานะประชาชน และความรู้สึกว่าสังคมปลอดภัยจากการทุจริตและคอร์รัปชัน

(๒) การวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ได้แก่ ความรู้สึกต่อกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มของตน ความรู้สึกเมื่อต้องเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่มีความเห็นต่าง การรักษาระยะห่างระหว่างท่านกับกลุ่มที่เห็นต่าง ความรู้สึกที่ว่าวิถีชีวิตถูกด้อยค่า/กลั่นแกล้ง

จากกลุ่มที่เห็นต่าง การเลือกปฏิบัติกับกลุ่มที่เห็นต่าง ความรู้สึก/การปฏิบัติ ในประเด็นด้าน วัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง และการสร้างความสามัคคีปรองดอง

ซึ่งการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form ดังกล่าว ปรากฏผลดังนี้

๔.๒.๑ ส่วนที่หนึ่ง ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากคำถามที่ว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดใด พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยมีจำนวนทั้งสิ้น ๒๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๘ สำหรับภูมิลำเนาที่มีผู้ตอบแบบสอบถามอยู่เป็นจำนวนน้อยที่สุด ได้แก่ ภาคตะวันตก โดยมีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๙

สำหรับคำถามที่ว่าผู้ตอบแบบสอบถามอาศัยอยู่ที่จังหวัดใด พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยมีจำนวนทั้งสิ้น ๓๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๖ สำหรับที่อยู่อาศัยที่มีผู้ตอบแบบสอบถามอยู่เป็นจำนวนน้อยที่สุด ได้แก่ ภาคตะวันตก โดยมีผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๙

ส่วนคำถามเกี่ยวกับศาสนาที่ผู้ตอบแบบสอบถามนับถือนั้น พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยมีจำนวนทั้งสิ้น ๕๙๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๖ และศาสนาที่มีผู้ตอบแบบสอบถามเป็นจำนวนน้อยที่สุด คือ ศาสนาอื่น ๆ โดยมีอยู่เป็นจำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑.๒

นอกจากนี้ จากแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ ๒๖-๔๘ ปี จำนวน ๓๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๒ และอายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนน้อยที่สุด คือ อายุ ๗๖ ปี ขึ้นไปมีจำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๗ ทั้งนี้ โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย โดยมีอยู่เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๔๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๗ ส่วนเพศของผู้ตอบแบบสอบถามรองลงมาคือ เพศหญิง มีอยู่เป็นจำนวน ๒๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐ และเพศของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีจำนวนน้อยที่สุด คือ ไม่ระบุเพศ จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๔

อนึ่ง จากคำถามเกี่ยวกับระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงสุดในระดับปริญญาโท มีอยู่เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๒๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕ และมีผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษ จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๔ ซึ่งเป็นจำนวนน้อยที่สุด ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๘๐ คน คิดเป็น

ร้อยละ ๖๘.๐ และอาชีพที่มีผู้ตอบแบบสอบถามเป็นจำนวนน้อยที่สุด ได้แก่ สื่อสารมวลชน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวน ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๓ ส่วนรายได้ต่อเดือน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนประมาณ ๑๐,๐๐๐-๓๐,๐๐๐ บาท โดยมีอยู่เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๒๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕ และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวน ๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๑ เป็นผู้ตอบแบบสอบถามที่มีจำนวนน้อยที่สุด

๔.๒.๒ ส่วนที่สอง ข้อมูลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง กลุ่มที่มีความเห็นต่าง และสาเหตุหลักของความขัดแย้ง

จากข้อมูลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่าประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากที่สุด ได้แก่ ประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๘๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๑ ลำดับที่ ๒ เป็นประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา) มีจำนวน ๒๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒ ลำดับที่ ๓ เป็นประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน จำนวน ๒๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๙ ลำดับที่ ๔ เป็นประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม จำนวน ๒๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๙ ลำดับที่ ๕ เป็นประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน จำนวน ๒๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๔ และลำดับสุดท้ายเป็นประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕ โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นดังนี้

(๑) สาเหตุความขัดแย้งในประเด็นทางการเมืองที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ การที่ระบบการเลือกตั้งยังไม่สามารถคัดเลือกนักการเมืองที่ดีเข้าสภาได้อย่างแท้จริง รวมทั้งยังมีการซื้อสิทธิขายเสียง คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๑ ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ ส่วนสาเหตุความขัดแย้งที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตย ที่ถูกต้อง คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒ ค่าเฉลี่ย ๓.๙๔ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

(๒) สาเหตุความขัดแย้งในประเด็นความเหลื่อมล้ำที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ การที่ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรได้ยาก คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓ ค่าเฉลี่ย ๔.๓๕ ส่วนสาเหตุความขัดแย้งที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ การที่โครงการต่าง ๆ ตามแนวนโยบายของรัฐไม่ทั่วถึง คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ค่าเฉลี่ย ๔.๑๐ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

(๓) สาเหตุความขัดแย้งในประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ การเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๗ ค่าเฉลี่ย ๔.๖๔ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มากที่สุด ส่วนสาเหตุความขัดแย้งที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ การไม่มีมาตรการในการป้องกันที่ชัดเจน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒ ค่าเฉลี่ย ๔.๓๒ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

(๔) สาเหตุของความขัดแย้งประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ มีการเลือกปฏิบัติกับบางคนบางกลุ่ม โดยได้ผลตอบแทน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ ค่าเฉลี่ย ๔.๔๒ ส่วนสาเหตุความขัดแย้งที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ ประชาชนไม่รู้/ไม่เข้าใจกฎหมาย คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๒ ค่าเฉลี่ย ๔.๐๙ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

(๕) สาเหตุความขัดแย้งในประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ การนำเสนอข่าวเพื่อให้คู่กรณีเกิดความขัดแย้ง คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๗ ค่าเฉลี่ย ๔.๒๙ ส่วนสาเหตุความขัดแย้งที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ การทุจริตคอร์รัปชันในวงการสื่อสารมวลชน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๖ ค่าเฉลี่ย ๔.๐๕ โดยทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

(๖) สาเหตุความขัดแย้งในประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐานที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ การถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง (สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเองทั้งการเมืองเศรษฐกิจ ฯลฯ เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ การแสดงความคิดเห็นสิทธิในการเลือกตั้ง ฯลฯ) คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๑ ค่าเฉลี่ย ๓.๗๗ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก ส่วนสาเหตุความขัดแย้งที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ การถูกละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรม (เสรีภาพในการใช้ภาษา การแต่งกาย การปฏิบัติตามวัฒนธรรม ฯลฯ) คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐ ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

ทั้งนี้ โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า สาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ที่อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ “คน” คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓ ค่าเฉลี่ย ๔.๔๖ อันดับรองลงมา ได้แก่ ระบบบริหารจัดการหรือระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ไม่เหมาะสม ไม่มีประสิทธิภาพ คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๓ ค่าเฉลี่ย ๔.๒๓ ส่วนสาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ โครงสร้างองค์กรในการบริหารประเทศไม่สมบูรณ์หรือไม่เหมาะสม” คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑ ค่าเฉลี่ย ๔.๐๖ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

**๔.๒.๓ ส่วนที่สาม ข้อมูลการตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่น
สมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ
(Reconciliation)**

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้
แปลความหมายของค่าเฉลี่ยความคิดเห็นให้เป็นช่วง ๆ แต่ละช่วงเท่ากัน ดังนี้

(๑) ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ - ๕.๐๐ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในประเด็นดังกล่าว
กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ระดับ มากที่สุด

(๒) ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ - ๔.๔๙ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในประเด็นดังกล่าว
กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

(๓) ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในประเด็นดังกล่าว
กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๔) ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ - ๒.๔๙ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในประเด็นดังกล่าว
กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ระดับ น้อย

(๕) ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๔๙ ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยในประเด็นดังกล่าว
กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ระดับ น้อยที่สุด

จากผลการวัดระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social
Cohesion) ปรากฏผลดังนี้

(๑) ประเด็นความเชื่อมั่นในสถาบันสำคัญ ๆ ของรัฐ พบว่า ผู้ตอบ
แบบสอบถามมีความเชื่อมั่นในศาลและกระบวนการยุติธรรม อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็น
ค่าเฉลี่ย ๓.๖๐ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก และมีความเชื่อมั่นในรัฐสภาและนักการเมือง อยู่ใน
อันดับน้อยที่สุด คิดเป็น ค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๒) ประเด็นความรู้สึกว่าความต้องการหรือเสียงเรียกร้องของผู้ตอบ
แบบสอบถามได้รับความสนใจหรือตอบสนองจากสถาบันต่าง ๆ เพียงใด พบว่า ผู้ตอบ
แบบสอบถามมีความเห็นว่า ความรู้สึกว่าความต้องการหรือเสียงเรียกร้องของผู้ตอบ
แบบสอบถามได้รับความสนใจหรือได้รับการตอบสนองจากสถาบันศาลและกระบวนการ
ยุติธรรม อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก ส่วนความรู้สึก
ว่าความต้องการ/เสียงเรียกร้องของผู้ตอบแบบสอบถามได้รับความสนใจ/ตอบสนองจากตำรวจ
อยู่ในอันดับน้อยที่สุด คิดเป็น ค่าเฉลี่ย ๓.๑๕ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๓) ประเด็นความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าตนมีสุขภาพแข็งแรง อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๘๘ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก ส่วนการเมืองมีเสถียรภาพ เสรีภาพและความมั่นคง อยู่ในอันดับน้อยที่สุด คิดเป็น ค่าเฉลี่ย ๒.๘๔ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๔) ประเด็นความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวและในฐานะประชาชน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกพึงพอใจต่อสุขภาพร่างกายที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๗๘ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก และผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อระบบการเมืองอยู่ในอันดับน้อยที่สุด คิดเป็น ค่าเฉลี่ย ๒.๗๐ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๕) ประเด็นความรู้สึกว่าสังคมปลอดภัยจากการทุจริตและคอร์รัปชัน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกว่าการบริหารราชการปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๙๓ และมีความรู้สึกว่าการบริหารราชการปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน อยู่ในอันดับน้อยที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๕๘ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

ทั้งนี้ เมื่อผู้ศึกษานำผลการวัดระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) มาพิจารณาในภาพรวม พบว่า ระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๒๐ และอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง

จากการศึกษาผลการวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation) โดยรวม ปรากฏผลดังนี้

(๑) ประเด็นความรู้สึกต่อกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกว่าการกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่างมีความฉลาดแกมโกงหรือเจ้าเล่ห์ อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๖๒ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก ส่วนประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกต่อกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่าง อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ ไม่รู้สึกอะไร คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๐๘ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๒) ประเด็นความรู้สึกเมื่อเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่เห็นต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกเป็นทุกข์และอึดอันเมื่อเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่เห็นต่าง อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๓๘ ส่วนประเด็นที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกอยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ ไม่รู้สึกอะไร คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๐๒ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๓) ประเด็นการรักษาระยะห่างระหว่างท่านกับกลุ่มที่เห็นต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามยอมรับที่จะทำงานร่วมกับกลุ่มที่เห็นต่างในสถานประกอบการเดียวกันได้อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก ส่วนการรักษาระยะห่างระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามกับกลุ่มที่เห็นต่างที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ ผู้ตอบแบบสอบถามยอมรับได้ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่เห็นต่างเป็นเจ้านาย (ในการทำงาน) คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๔๙ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๔) ประเด็นความรู้สึกว่าวิถีชีวิตของผู้ตอบแบบสอบถามถูกด้อยค่าหรือถูกกลั่นแกล้งจากกลุ่มที่เห็นต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามรู้สึกว่าวิถีชีวิตของผู้ตอบแบบสอบถามที่ถูกด้อยค่าหรือถูกกลั่นแกล้งจากกลุ่มที่เห็นต่างในเรื่องของค่านิยม ความคิด ความเชื่อ หรือการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องอื่น ๆ เช่น รสนิยมการแต่งกาย การพูดจาสื่อสาร การใช้ภาษา อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๙๘ ส่วนวิถีชีวิตของผู้ตอบแบบสอบถามที่ถูกด้อยค่าหรือถูกกลั่นแกล้งจากกลุ่มที่เห็นต่างที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ การคุกคามหรือทำร้ายร่างกายผู้ตอบแบบสอบถาม คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๖๙ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๕) ประเด็นการปฏิบัติกับกลุ่มที่เห็นต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีการปฏิบัติต่อกลุ่มที่เห็นต่างโดยไม่สนใจหรือไม่ปฏิสัมพันธ์ อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๙๐ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง ส่วนการปฏิบัติต่อกลุ่มที่เห็นต่างที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ ทำร้ายหรือทำอันตราย คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๒๕ อยู่ในเกณฑ์ระดับ น้อย

(๖) ประเด็นความรู้สึกหรือการปฏิบัติต่อกลุ่มที่เห็นต่างในประเด็นด้านวัฒนธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความรู้สึกว่าวัฒนธรรมของกลุ่มตนมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของกลุ่มที่เห็นต่างอย่างสิ้นเชิง และผู้ตอบแบบสอบถามจะท่านไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง โดยทั้ง ๒ ประเด็นดังกล่าวมีค่าเฉลี่ยที่เท่ากันคือ ๒.๙๑ และอยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง ด้วยเหตุนี้ ภาพรวมของความรู้สึกหรือการปฏิบัติต่อกลุ่มที่เห็นต่างในประเด็นด้านวัฒนธรรม จึงมีค่าเฉลี่ยที่ ๒.๙๑ และอยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

(๗) ประเด็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ปรองดอง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นว่า การเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งได้พูดคุยทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน และการยอมรับผิดและขอโทษ สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ปรองดองได้ อยู่ในอันดับมากที่สุด ได้แก่ คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๔.๐๖ ส่วนการสร้างความสัมพันธ์ที่ปรองดองที่อยู่ในอันดับน้อยที่สุด ได้แก่ การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สาม คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๓.๘๕ ซึ่งทุกอันดับอยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก

อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation) ในภาพรวม พบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๓.๑๙ และอยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง โดยพบว่า ในประเด็นการสร้างสามัคคีปรองดอง อยู่ในอันดับมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๔.๐๐ อยู่ในเกณฑ์ระดับ มาก และการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มที่เห็นต่าง อยู่ในอันดับน้อยที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย ๒.๕๓ อยู่ในเกณฑ์ระดับ ปานกลาง

โดยสรุป จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form ในช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวกับสาเหตุของประเด็นความขัดแย้ง ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) โดยมีกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามจำนวน ๖๗๕ คน สามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มากที่สุด เป็นเพศชาย ช่วงอายุ ๒๖ - ๔๘ ปี นับถือศาสนาพุทธ มีภูมิลำเนาและที่อยู่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จบการศึกษาระดับปริญญาโท มีอาชีพรับข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ และมีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐ - ๓๐,๐๐๐ บาท

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง กลุ่มที่มีความเห็นต่าง และสาเหตุหลักของความขัดแย้ง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากประเด็นทางการเมืองมากที่สุด ส่วนสาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นทางการเมืองที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ ระบบการเลือกตั้งยังไม่สามารถคัดเลือกนักการเมืองที่ดีเข้าสภาได้อย่างแท้จริงและยังคงมีการซื้อสิทธิขายเสียง

สำหรับความขัดแย้งในประเด็นอื่น ๆ และสาเหตุของความขัดแย้งในแต่ละประเด็นดังกล่าว ปรากฏผลตามลำดับ ดังนี้

(๑) สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจ และสังคม, การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, การศึกษา ฯลฯ) ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรได้ยาก

(๒) สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน

(๓) สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การเลือกปฏิบัติกับคนบางกลุ่มโดยได้รับผลตอบแทน

(๔) สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การนำเสนอข่าวเพื่อให้คู่กรณีเกิดความขัดแย้ง

(๕) สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง (เช่น สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ การแสดงความคิดเห็น สิทธิในการเลือกตั้ง)

ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สาเหตุหลักของความขัดแย้งในแต่ละประเด็นดังกล่าวก็คือ “คน” สาเหตุหลักในลำดับถัดมา คือ ระบบบริหารจัดการหรือระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ไม่เหมาะสม ไม่มีประสิทธิภาพ และลำดับสุดท้าย คือ โครงสร้างองค์กรในการบริหารประเทศที่ไม่สมบูรณ์ไม่เหมาะสม

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) พบว่า ภาพรวมของความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคมไทยอยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้สึก ว่า ความต้องการหรือเสียงเรียกร้องของผู้ตอบแบบสอบถามได้รับความสนใจหรือได้รับตอบสนองจากสถาบันศาลและกระบวนการยุติธรรมมากที่สุด นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในศาลและกระบวนการยุติธรรม และมีความรู้สึก ว่า กระบวนการยุติธรรมปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันมากที่สุด

สำหรับการวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation) พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสร้างความสามัคคีปรองดองด้วยการเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งสามารถพูดคุยทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ส่วนการวัดระดับความรู้สึกของผู้ตอบแบบสอบถามเมื่อต้องเข้าไปอยู่ท่ามกลางกลุ่มผู้เห็นต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้สึก ว่า กลุ่มผู้เห็นต่างเป็นคนที่ฉลาดแกมโกงหรือเจ้าเล่ห์ และผู้ตอบแบบสอบถามมักถูกด้อยค่าในเรื่องของค่านิยม ความคิด ความเชื่อ หรือการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องอื่น ๆ เช่น รสนิยมการแต่งกาย การพูดจาสื่อสารการใช้ภาษา อย่างไรก็ตาม หากผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่เห็นต่างดังกล่าว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกเป็นทุกข์และอึดอัด แต่ก็ยอมรับที่จะทำงานร่วมกับกลุ่มที่

เห็นต่างในสถานประกอบการเดียวกันได้ โดยเลือกที่จะไม่สนใจและไม่ปฏิสัมพันธ์ด้วย รวมทั้งไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง

๔.๓ ผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้ศึกษาได้นำประเด็นความขัดแย้งทั้ง ๖ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นทางการเมือง ประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม, การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา ฯลฯ) ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน มาดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๕ ได้มีการสัมมนาถกแถลงในประเด็นทางการเมือง ประเด็นทางกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการศึกษา ฯลฯ) นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ ๖๔ ได้มีการสัมมนาถกแถลงในประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน และนักศึกษาหลักสูตรจิตวิทยาความมั่นคง (สจว.) รุ่นที่ ๑๒๓ ได้มีการสัมมนาถกแถลงในประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ดังกล่าวเป็นไปเพื่อยืนยันผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ ๔.๒

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ทั้ง ๖ ประเด็น สามารถสรุปผลได้ดังนี้

๔.๓.๑ ประเด็นทางการเมือง พบว่า สาเหตุของความขัดแย้งทางการเมือง มี ๔ ประการ ได้แก่

(๑) **ความแตกต่างของช่วงวัย (Generation Gap)** เนื่องจากในปัจจุบันสังคมไทยประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีช่วงอายุที่แตกต่างหลากหลาย ตั้งแต่ช่วง Baby Boomer (คนที่เกิดในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๗) Generation X (คนที่เกิดในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๒) Generation Y (คนที่เกิดในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๐) และ Generation X (คนที่เกิดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๐ ขึ้นไป) ซึ่งแต่ละกลุ่มมีพื้นฐานการเติบโตในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน จึงย่อมส่งผลต่อทัศนคติและแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ พฤติกรรมของเยาวชนคนรุ่นใหม่มักตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยอารมณ์และความรู้สึกมากกว่าเหตุผล

(๒) **โซเชี่ยลมีเดีย (Social Media)** การสื่อสารข้อมูลและแสดงความคิดเห็นผ่านโซเชี่ยลมีเดียมีความสะดวก รวดเร็ว สามารถรับ-ส่งสารได้ตลอด ๒๔ ชั่วโมง และสามารถเลือกรับสารเฉพาะเรื่องที่ตัวเองสนใจได้ ทำให้มักจะพบกลุ่มคนที่รับฟังเสียงสะท้อนของกลุ่มตนเองและปิดกั้นความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมถึงสภาพการสื่อสารในปัจจุบัน โดยเฉพาะการสื่อสารทางการเมืองบนพื้นที่ออนไลน์ กำลังนำไปสู่สถานะที่เรียกว่า “Echo Chamber” หมายถึง ปรากฏการณ์ที่ระบบทางเทคโนโลยีประกอบกับผู้ใช้ทำการกลั่นกรองเนื้อหาที่เปิดรับ ตลอดจนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องให้อยู่ในวงล้อมของคนที่มีคิดเหมือนกัน นำไปสู่การตอกย้ำของความคิด อคติใด ๆ ที่มีร่วมกับคนในกลุ่ม การสร้างกลุ่มแบ่งขั้วสามารถพัฒนาไปสู่พฤติกรรมสุดโต่ง จนถึงการแตกแยกของคนในสังคม นอกจากนี้ ยังมีชาวปลอม/ชาวบิดเบือนที่ทำให้เหมือนชาวจริงในหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น Misinformation (ข้อมูลที่ไม่จริงหรือข้อมูลที่คลาดเคลื่อน โดยผู้เผยแพร่อาจมีหรือไม่มีเจตนาทำให้เข้าใจผิดก็ได้ และผู้เผยแพร่อาจเชื่อโดยบริสุทธิ์ใจว่าเป็นข้อมูลที่เป็นความจริงก็ได้) Disinformation (ข้อมูลที่ไม่จริงและผู้เผยแพร่ก็ทราบดีอยู่แล้วเป็นข้อมูลเท็จ แต่ตั้งใจเผยแพร่เพื่อสร้างความเข้าใจผิดหรือมุ่งที่จะให้เกิดความเสียหาย) และ Mal-information (ข้อมูลที่ตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง แต่ถูกใช้ในลักษณะที่ตั้งใจจะให้เกิดความเสียหายหรือความเกลียดชังต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล)

(๓) **คอร์รัปชัน** เกิดจากการเมืองที่ขาดประสิทธิภาพ จนนำไปสู่การฝังรากลึกของปัญหาความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเห็นได้จากเสรีภาพของสื่อของประเทศไทย (สะท้อนสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล) ด้านความปลอดภัยของประชาชนและการต่อต้านการคอร์รัปชันที่ได้คะแนนค่อนข้างต่ำ การปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่ได้มาตรฐาน และกฎหมายที่เกี่ยวกับการแข่งขันยังไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างเต็มที่

(๔) **รัฐธรรมนูญ** การออกแบบรัฐธรรมนูญควรที่จะต้องสะท้อนความต้องการของคนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวางหลักประชาธิปไตยทางการเมืองการปกครองของประเทศ แต่ในทางปฏิบัติ รัฐธรรมนูญของประเทศไทยมีการแก้ไขไปตามบริบททางการเมืองของประเทศ ทำให้คนบางกลุ่มเห็นว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญในแต่ละครั้งเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่มีอำนาจทางการเมืองในยุคนั้นมากกว่าเพื่อความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สำหรับแนวทางในการบริหารจัดการความขัดแย้งด้านการเมือง ควรเริ่มจากการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก โดยเน้นการส่งเสริมและเสริมสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง เนื่องจากสถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันหลักและสถาบันแรกในการกลมเกลียวประชาชน และพัฒนาระบบการศึกษาให้ประชาชนทุกคนเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในทุกมิติ

พร้อมทั้งพัฒนาขีดความสามารถผ่านการเสริมสร้างให้ประชาชนมีศักยภาพและรู้เท่าทันเทคโนโลยีที่ทันสมัย อย่างไรก็ตาม รากฐานของปัญหาที่สำคัญ คือ ความแตกต่างระหว่างวัย (Generation Gap) ดังนั้น จึงควรต้องแสวงหาแนวทางให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างช่วงวัย เพื่อลดปัญหาความแตกต่างระหว่างวัย นอกจากนี้ รัฐบาลควรเปิดเวทีให้ประชาชนในทุกช่วงวัย ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศมากที่สุด

ในขณะเดียวกัน เนื่องจากสื่อมวลชนทุกแขนงเริ่มมีบทบาทในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ควรมีระบบการควบคุมและกำกับดูแลสื่ออย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดการนำเสนอและสื่อสังคมออนไลน์ไปใช้ในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นประโยชน์ อันจะนำไปสู่การพัฒนาและปฏิรูปประเทศให้เกิดการกระจายอำนาจในทุกภาคส่วน ลดปัญหาคอร์รัปชันและระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกของสังคมไทย

สำหรับกระบวนการแก้ไขปัญหาทางด้านการเมืองนั้น สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ๆ คือ การสร้างความตระหนักรู้ของประชาชนให้เท่าทันเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างก้าวกระโดดและเสริมสร้างสมรรถนะทางดิจิทัลให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม โดยประชาชนทุกคนควรรักษาสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ รวมถึงสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูประบบการศึกษา เพื่อสร้างพลเมืองที่รอบรู้ (Informed Citizen) อย่างรอบด้านมากที่สุด ผ่านการจัดกิจกรรมเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างทุกช่วงวัย เพื่อขจัดช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) และสนับสนุนให้มีการเปิดพื้นที่และเวทีสำหรับการสานเสวนา การแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย เพื่อเป็นจุดร่วมในการพัฒนาประเทศต่อไป พร้อมทั้งควรสนับสนุนและเสริมสร้างรากฐานของสถาบันครอบครัว ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันหลักของสังคมให้มีความเข้มแข็ง นอกจากนี้ ควรมีการดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงระบบการกำกับดูแลจริยธรรมในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในทุกรูปแบบ สนับสนุนการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันที่ต้นเหตุ และการกำจัดเงื่อนไขหรือปัจจัยที่เอื้ออำนวย ยิ่งไปกว่านั้น ภาครัฐควรสนับสนุนให้มีการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อลดปัญหาของระบบอุปถัมภ์และปัญหาคอร์รัปชัน ตลอดจนสนับสนุนให้กลไกทางการเมืองขับเคลื่อนไปต่อ สนับสนุนให้เกิดการยอมรับผลการเลือกตั้งและการเคารพกฎกติกาต่าง ๆ

๔.๓.๒ ประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม พบว่า สาเหตุของปัญหากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ การขาดความน่าเชื่อถือและความโปร่งใส การปฏิบัติกฎหมายที่ย่อหย่อน ความคาดหวังของประชาชนกับระบบและกระบวนการยุติธรรมในระดับสูง

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมอันเป็นผลมาจากปัจจัยแห่งระบบอุปถัมภ์ ความไม่เท่าเทียม ความไม่เสมอภาค และกระบวนการยุติธรรมบางส่วนไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้

สำหรับแนวทางการการบริหารจัดการความขัดแย้งของประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ควรเริ่มต้นจากการพัฒนาคนในสังคมให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยและเคารพกฎหมาย ประชาชนทุกคนควรมีความรู้ทางกฎหมายขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นเกราะปกป้องและคุ้มครองตนเองและส่วนร่วมให้เป็นสังคมที่น่าอยู่ อีกทั้งควรมีการพัฒนาและสนับสนุนระบบเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการตรวจสอบการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน เพื่อสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของกระบวนการต่าง ๆ ของรัฐ รวมทั้งการพัฒนาและเสริมสร้างระบบนิติรัฐ ให้องค์กรต่าง ๆ มีความโปร่งใส อิสระ และสามารถตรวจสอบได้

ดังนั้น กระบวนการสนับสนุนให้เกิดการแก้ไขปัญหาด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เริ่มต้นจากการส่งเสริมให้คนในสังคมมีวินัย เคารพกฎหมาย และสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจพื้นฐานทางด้านกฎหมายให้กับประชาชนโดยทั่วไป สำหรับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนต่าง ๆ ควรนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการตรวจสอบการป้องกันและป้องปรามการทุจริตในทุกรูปแบบ นอกจากนี้ หน่วยงานหรือองค์กรเกี่ยวข้องด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมควรมีการปฏิบัติงานที่ดีเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ปราศจากการแทรกแซงจากหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ ทั้งนี้ สิ่งที่สำคัญ คือ จะต้องสร้างระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้มีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส มีความอิสระ และสามารถตรวจสอบได้

๒.๓.๓ ประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม, การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา ฯลฯ) พบว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำมีมากมายหลากหลายมิติ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษา และอื่น ๆ ซึ่งพื้นฐานของความเหลื่อมล้ำเกิดจากการไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ คนรวย-คนจน และโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ประกอบกับโครงสร้างของสังคมและการพัฒนาประเทศ ยิ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดช่องว่างทางสังคมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำและโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษาของสังคมไทยยังคงมีความแตกต่าง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนคือ สังคมเมืองกับสังคมชนบท/ท้องถิ่น ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน รวมถึงการที่ประชาชนในสังคมเมืองหรือในหัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรได้ง่ายและสะดวกกว่าประชาชนในชนบท/ท้องถิ่น

สำหรับแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของประเด็นความเหลื่อมล้ำนั้น ควรเริ่มต้นจากการที่สังคมต้องสร้างแรงผลักดันและกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความพยายาม เพื่อให้ได้มาซึ่งอะไรบางอย่างที่ยากได้ แต่จะต้องไม่ใช่การแข่งขันจนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกัน เพื่อให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสด้านต่าง ๆ ได้อย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ควรสนับสนุนให้เกิดการจ้างงานและอาชีพใหม่ๆ รวมถึงการสร้างกระบวนการให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) และกระตุ้นให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพที่หลากหลาย พร้อมทั้งสนับสนุนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ

ในระดับโครงสร้าง ควรมีการสนับสนุนและพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้ออำนวยต่อประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ประกอบกับรัฐควรมีระบบการบริหารจัดการและจัดสรรงบประมาณเพื่อสามารถให้การสนับสนุนกับประชาชนทุกกลุ่มที่มีความต้องการได้อย่างเท่าเทียม

ส่วนการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองนั้น ในด้านคน ควรเริ่มต้นจากการสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสด้านต่าง ๆ ได้อย่างเท่าเทียมมากที่สุด พร้อมทั้งพัฒนาและสนับสนุนขีดความสามารถของประชาชนในทุกมิติให้ครอบคลุมความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มมากที่สุด โดยมีวิธีการและกระบวนการที่สำคัญ คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ซึ่งเป็นธุรกิจที่มุ่งเน้นเพื่อสร้างผลลัพธ์ทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อม โดยมีรูปแบบแตกต่างจากธุรกิจทั่วไปที่เน้นเรื่องของผลกำไรเป็นหลัก แต่จะเป็นองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไร (Non-profit organization) และเป็นองค์กรที่แสวงผลกำไรเพื่อแบ่งปันในสังคม (For-profit organization) สำหรับด้านโครงสร้างและระบบรัฐควรจะต้องดำเนินการเรื่องคุณภาพของการบริการขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะการกระจายรายได้ การบริหารจัดการที่ดิน/ทรัพย์สิน การเพิ่มโอกาสทางสังคม รวมถึงรัฐต้องบริหารจัดการงบประมาณให้ทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึงเพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของประเทศอย่างเท่าเทียม ซึ่งการพัฒนากระบวนการเก็บภาษี (ที่ดิน มรดก) และการจัดเก็บรายได้อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความเท่าเทียมได้เช่นกัน

๔.๓.๔ ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน พบว่า สาเหตุของปัญหาทุจริตคอร์รัปชันมีหลากหลาย ได้แก่ กระบวนการตรวจสอบที่มีความล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีความเข้มแข็ง ทำให้ผู้กระทำความผิดสามารถหลบเลี่ยงความผิดได้ ตลอดจนบทลงโทษตามกฎหมายที่ไม่มีความหนักแน่นเพียงพอ ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดสามารถพ้นโทษโดยเร็ว นอกจากนี้ ระบบอุปถัมภ์ของสังคมไทยเอื้อต่อการปกป้องผู้กระทำความผิดด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกัน ผู้แจ้งเบาะแสก็ขาดความเชื่อมั่นและความ

ปลอดภัยในการให้ข่าว ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไปยังขาดความตระหนักรู้ในโทษภัยของผลกระทบจากการทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงองค์กรอิสระยังไม่มีความเข้มแข็ง ขาดเกราะป้องกัน และคุ้มครองทั้งคนและกลไกให้ปลอดภัยจากการทุจริตคอร์รัปชัน อีกทั้งที่ผ่านมา ผู้นำประเทศมักไม่ค่อยจริงจังกับการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันเท่าที่ควร

สำหรับแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน ได้แก่ การส่งเสริมพัฒนาคนด้วยการสร้างความตระหนักรู้ถึงโทษภัยของการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน เพื่อเป็นเกราะป้องกันภัยไม่ให้ถูกผู้อื่นเอาเปรียบ และเพื่อป้องกันไม่ให้ตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทุจริตคอร์รัปชันดังกล่าวด้วย พร้อมทั้งควรส่งเสริมกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในการตรวจสอบผู้กระทำความผิด และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ให้เบาะแสของผู้กระทำความผิดต่างๆ สำหรับด้านกลไก ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการต่อต้านการทุจริตด้านต่าง ๆ โดยการเป็นหูเป็นตาให้กับองค์กร พร้อมทั้งสนับสนุนองค์กรกลางที่สามารถดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน จัดทำระบบการตรวจสอบและการเพิ่มโทษผู้กระทำความผิด การป้องกันและแก้ไขระบบที่เอื้ออำนวยต่อการเกิดทุจริตและลดปัญหาระบบอุปถัมภ์ เช่น ตำแหน่งที่สามารถให้คุณ/โทษได้ และการใช้ดุลพินิจส่วนบุคคลต่อการดำเนินการต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับการแก้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน การเสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีร่วมกันได้นั้น ควรเร่งดำเนินการเสริมสร้างจิตสำนึกที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ สุจริต ให้กับประชาชนทุกคน โดยควรมีการจัดตั้งเครือข่ายในการตรวจสอบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการป้องปรามและป้องกันการทุจริตที่เกิดขึ้น รวมถึงพัฒนากระบวนการให้เบาะแสดูผู้กระทำความผิด และกระบวนการในการคุ้มครองความปลอดภัยของผู้ให้เบาะแสดูด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ฝ่ายรัฐสภา (อำนาจนิติบัญญัติ) ควรออกกฎหมายเพิ่มเติมให้ครอบคลุม และกำกับควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด อีกทั้งควรเพิ่มบทลงโทษให้กับผู้กระทำความผิดด้วย จัดตั้งหน่วยงานอิสระในการติดตามกรณีการ และองค์กรคุ้มครองพยาน ขณะที่รัฐบาล (อำนาจบริหาร) จัดทำประเด็นทุจริตให้เป็นวาระแห่งชาติ และขับเคลื่อนให้รัฐมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

๔.๓.๕ ประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน พบว่า การนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนในปัจจุบันเป็นสิ่งสร้างผลกระทบต่อสังคมการเมืองและประเทศ อันเป็นผลมาจากการสื่อสารข่าวของสื่อมวลชน/สื่อสังคมที่ไม่เป็นกลาง บิดเบือน มุ่งให้เกิดความแตกแยก ทำให้ประเทศมีปัญหาความไม่มั่นคง นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่ความรุนแรงที่สุดโต่งและกระทบต่อความมั่นคงของรัฐได้ โดยศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake News Center) และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พบว่ามีผู้โพสต์ข่าวปลอม/แชร์ข่าวปลอม

มีมากกว่า ๙๐% (อายุ ๑๘-๓๔ ปี) และพฤติกรรมการใช้สื่อสังคม นิยมใช้ระบบออนไลน์ และตัดสินใจใช้ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล

ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบันส่งผลให้ประชาชนทุกคนสามารถเป็นผู้ผลิตและผู้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารได้ด้วยตนเองในทุกช่วงเวลา ประกอบกับช่องทางในการสื่อสารของสื่อในปัจจุบันมีความหลากหลายและทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่สามารถกำกับดูแลสื่อได้อย่างไม่ทั่วถึง จนนำไปสู่ปัญหาของสื่อสังคมออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ ได้ ดังนั้นจึงควรเร่งดำเนินการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับของผู้ผลิตสื่อ โดยการจัดทำหลักสูตรที่ผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพ เน้นหลักคิดวิเคราะห์และแยกแยะข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและไม่เกิดการแทรกแซงข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานหรือองค์กร และผู้มีอิทธิพลต่าง ๆ ประกอบกับการพัฒนาทักษะทางด้านเทคโนโลยีให้กับประชาชนทุกช่วงวัยให้สามารถรู้เท่าทันสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ได้ โดยมีวิธีการที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาดังกล่าวได้ เช่น การส่งเสริมการสร้างสื่อสร้างสรรค์ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นใหม่ การประสานความร่วมมือและส่วนร่วมทุกระดับ และการใช้สื่อเพื่อปลูกฝังความรักและความสามัคคี สำหรับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการดำเนินการทั้งการปฏิรูปกลไกและกระบวนการผลิตสื่อมวลชน ตั้งแต่โครงสร้าง/เนื้อหา/ระบบการตรวจสอบให้มีความรัดกุมและครอบคลุม พัฒนาระบบกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่อย่างเข้มงวดและเคร่งครัด พร้อมทั้งพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารกลางในระดับประเทศ เพื่อคุ้มครองและบริหารประชาชนได้อย่างเป็นระบบ

๔.๓.๖ ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน พบว่า มูลเหตุส่วนใหญ่ของการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานเกิดจากการที่ประชาชนถูกละเมิดสิทธิการเป็นพลเมืองและสิทธิขั้นพื้นฐานในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะการละเมิดสิทธิทางการเมือง ที่มักถูกแทรกแซงจากผู้มีอิทธิพล และการละเมิดหรือการละเว้นการปฏิบัติตามที่กฎหมาย นอกจากนี้ประชาชนทุกคนควรมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นหรือการแสดงออกทางการเมือง เช่น การชุมนุมประท้วงในพื้นที่สาธารณะ

สำหรับแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน ควรเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาจากการสร้างคน โดยการให้ประชาชนควรเกิดความตระหนักรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมอย่างทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในส่วนต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ควรสร้างระบบเพื่อใช้กำกับและความคุมใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ประกอบกับควรดำเนินการจัดทำระบบตรวจสอบและเพิ่มโทษให้กับผู้กระทำความผิด เพื่อไม่ให้เกิดผู้กระทำความผิดเพิ่มมากขึ้น

ตลอดจนพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของประเทศให้เอื้ออำนวยและครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ประกอบกับต้องไม่ขัดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์

ดังนั้น การป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสิทธิขั้นพื้นฐานของสังคม ควรมีขั้นตอนการดำเนินการอย่างตรงไปตรงมา โดยสร้างการตระหนักรู้ให้ประชาชนเข้าใจในเรื่องสิทธิของตน ปลุกฝังจิตสำนึกดังกล่าวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ประกอบกับต้องปลุกฝังวัฒนธรรมและคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทย ทั้งนี้ กระบวนการการดำเนินการของของภาครัฐ ควรมีกระบวนการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งทุกตำแหน่ง โดยเฉพาะตำแหน่งระดับหัวหน้าหรือผู้นำจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือและส่วนร่วมในทุกๆระดับ นอกจากนี้ ควรมีการควบคุมและบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ยุติธรรมและมีมาตรฐาน เพื่อให้กระบวนการทำงานดำเนินไปอย่างเหมาะสมและถูกต้อง ตลอดจนควรมีการปรับปรุง ปฏิรูปกฎหมายให้สอดคล้องต่อสถานการณ์และบริบทภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศได้

สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑. สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย ในการสนทนากลุ่มเฉพาะได้มีการกำหนดประเด็นความขัดแย้งหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย รวม ๖ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นทางการเมือง ประเด็นความเหลื่อมล้ำ ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพื่อให้สอดคล้องกับประเด็นที่กำหนดไว้ในแบบสอบถามผ่าน Google Form ซึ่งผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะพบว่า ประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้

๑.๑ ประเด็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “คน” ได้แก่ ๑) ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ๒) ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ต่างกัน ๓) ความไม่ไว้วางใจในกระบวนการยุติธรรม ๔) การถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง ๕) ขาดการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและต่อชาติ ๖) สื่อสารมวลชนขาดคุณภาพและมีอิทธิพลสูงในสังคม และ ๗) พฤติกรรมการใช้สื่อ

๑.๒ ประเด็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “โครงสร้างและระบบ” ได้แก่ ๑) กฎหมายไม่สอดคล้องกับสถานการณ์และการบังคับใช้ ๒) ความไม่เท่าเทียมในทางเศรษฐกิจและสังคม ๓) การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ๔) การกำกับดูแลสื่อที่ไม่ทั่วถึง และ ๕) การทุจริตคอร์รัปชัน

ทั้งนี้ สิ่งที่เป็นแรงกระตุ้นให้ประเด็นความขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขยายความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ก็คือ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)

๒. สำหรับแนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ดังนี้

๒.๑ แนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งในด้านของ “คน” มีหลากหลายแนวทาง เช่น ๑) การสร้างความตระหนักและความเข้าใจแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ ๒) การปฏิรูปการศึกษาและการจัดทำหลักสูตร เพื่อให้ประชาชนมีความรอบรู้ (Informed Citizen) ๓) การพัฒนาและการเสริมสร้างให้ประชาชนให้เข้าใจถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ไขเบื้องต้น และ ๔) ปลุกฝังวัฒนธรรมและคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทย จิตสำนึกที่ดี พร้อมกับความซื่อสัตย์ สุจริต

๒.๒ แนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งในด้านของ “เครื่องมือและวิธีการ” มีหลากหลายแนวทางเช่นกัน เช่น ๑) จัดกิจกรรมและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ๒) สนับสนุนและเสริมสร้างรากฐานให้กับสถาบันครอบครัว ๓) ส่งเสริมกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ Social Enterprise และการสร้างสื่อที่สร้างสรรค์ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นใหม่ ประกอบกับการใช้สื่อเพื่อปลุกฝังความรักและความสามัคคี

๒.๓ แนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งในด้านของ “โครงสร้างหรือระบบหรือกลไก” มีหลายแนวทาง เช่น ๑) รัฐต้องบริหารจัดการสรรงบประมาณให้กับทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียม ๒) รัฐต้องดำเนินการเรื่องคุณภาพของการบริการขั้นพื้นฐาน ๓) รัฐควรมีการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นและชุมชนอย่างเท่าเทียม ๔) ควรมีการกำหนดประเด็นทุจริตให้เป็นวาระแห่งชาติ และนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน ๕) พัฒนาระบบการบริหารทรัพยากรบุคคลด้วยระบบคุณธรรม (Merit System) และ ๖) ปฏิรูปกลไกและกระบวนการผลิตสื่อมวลชน ตั้งแต่โครงสร้าง เนื้อหา ไปจนถึงระบบการตรวจสอบให้ครอบคลุม

๔.๔ ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลการศึกษาที่ได้จากแบบสอบถามผ่าน Google Form และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๑ ท่าน เพื่อเป็นการยืนยันผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย ๒) เพื่อ

ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย และ ๓) เพื่อศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สามารถสรุปผลได้ดังนี้

๓.๑ ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๑

๓.๑.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ปัจจุบัน ประเทศไทยยังคงมีความขัดแย้งที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ซึ่งความขัดแย้งต่าง ๆ มักเกิดจากปัญหาของช่องว่าง อาทิ ช่องว่างทางความคิด ช่องว่างระหว่างวัย เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ ที่ผ่านมา พบว่าเมื่อความขัดแย้งหนึ่งยุติลง ความขัดแย้งอื่นก็เกิดขึ้นใหม่ เช่น ในช่วงสงครามเย็นมีความขัดแย้งทางการเมือง และเมื่อสงครามยุติลงก็มีความขัดแย้งอื่น ๆ ตามมา สำหรับสาเหตุสำคัญจากปัญหาของช่องว่าง คือ เทคโนโลยี และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่มาจากหลากหลายเครื่องมือ ซึ่งเครื่องมือเหล่านั้นล้วนมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว หรือ Disruption นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งอีกหลาย ๆ ประเด็น ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงที่ผ่านมายังขาดการฝึกสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชาติและสังคม รวมถึงตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันเป็นพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งพลเมืองไม่ค่อยได้รับทราบและทำความเข้าใจ รวมถึงไม่ได้รับการฝึกอบรมในเรื่องของการเป็นผู้นำ

สำหรับประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้น มีความแตกต่างกับต่างประเทศ เพราะในต่างประเทศ เมื่อใครก้าวขึ้นสู่อำนาจภายหลัง ทั้งสองฝ่ายจะระดมกำลังพัฒนาประเทศไปพร้อม ๆ กัน แต่สำหรับในประเทศไทย หากฝ่ายหนึ่งก้าวขึ้นสู่อำนาจ อีกฝ่ายหนึ่งจะพยายามจับผิดและหาทางให้อีกฝ่ายลงจากอำนาจ แทนที่จะช่วยกันบริหารพัฒนาประเทศ ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้เป็นเรื่องที่ต้องบ่งชี้ได้ยากกว่าเพราะเหตุใด อาจเกิดจากพันธุกรรม การอบรมสั่งสอน หรือความเคยชิน

๓.๑.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

จากประเด็นและสาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าวนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาก็จะต้องมีการวางแผนอย่างเป็นระบบทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว รวมทั้งจะต้องหาแนวทางในการป้องกันปัญหาด้วย

สำหรับแนวทางการป้องกันปัญหาที่ดี คือ การให้การศึกษา การอบรมจิตใจด้วยการสร้างคนที่มีจิตใจดีเพื่อไม่ให้เป็นจุดเริ่มต้นหรือของความขัดแย้งต่าง ๆ เป็นคน

ในอุดมคติ การสร้างคนให้มีคุณธรรม หรือสร้างคนให้มี Mind Set ที่ดีและถูกต้องเหมาะสมในเรื่องของการทำให้สังคมน่าอยู่และสร้างสรรค์ ซึ่งแนวทางดังกล่าวมิได้สามารถดำเนินการได้เฉพาะแต่ในระบบหรือในโรงเรียน (Formal Education) เท่านั้น แต่สามารถดำเนินการได้ในทุก ๆ สถาบันและทุกองค์กร เช่น การสร้างผู้นำที่ดี สามารถดำเนินการได้โดยระบบโรงเรียน ผู้นำทางทหาร หรือโรงเรียนผู้นำอื่น ๆ เป็นต้น

ส่วนแนวทางการแก้ไข คือ Traditional Period โดยการสร้างอนาคตจากเด็ก สร้างคนให้เป็นคนดี และผลักดันให้คนดีมีอำนาจ อย่าปล่อยให้คนไม่ดีมีอำนาจ และป้องกันการถูกโจมตีหรือเป็นเหยื่อจาก Fake News

๓.๑.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

แนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง เช่น การประชาสัมพันธ์เพื่อหาทางเข้าใกล้ประชาชนให้ได้มากที่สุด การสร้างคนที่มีคุณภาพให้เกิดขึ้นในสังคม การสร้างคนที่มีคุณธรรมโดยเน้นการทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และในกรณีที่มีกลุ่มคนยุยงปลุกปั่น หรือกลั่นแกล้ง จะต้องมีกฎหมายออกมาควบคุมดูแลเพื่อลดความแตกแยก

นอกจากนี้ ควรนำแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองบรรจุเข้าในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ โดยให้มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การจัดให้มีกิจกรรมสร้างความสามัคคี เช่น ร่วมกันการปลูกต้นไม้ การร่วมมือกันทำงาน การแข่งขันกีฬา เพื่อสร้างความสามัคคี การให้เด็กและเยาวชนเขียนเรียงความเรื่องความสามัคคี ทั้งนี้ โรงเรียนและสถาบันการศึกษาควรจัดให้มีกิจกรรมสร้างความสามัคคีให้มากๆ และควรต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย ยิ่งไปกว่านั้น สื่อมวลชนควรส่งเสริมและสร้างความสามัคคีของคนในชาติ โดยเฉพาะคนต่างวัย

จึงกล่าวได้ว่า สิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างความสามัคคีปรองดอง คือ “คน” เราจะต้องทำให้คนเป็นคนดีให้ได้จำนวนหนึ่ง ซึ่งต้องมากพอที่จะทำให้คนดีได้ก้าวขึ้นมา มีอำนาจ เพื่อให้คนในชาติเป็นคนที่มีคุณภาพ และสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศ

๓.๒ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๒

๓.๒.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ประเทศไทยมีความขัดแย้งกันอยู่ตลอดและมีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากยิ่งขึ้นหากไม่ดำเนินการหรือควบคุม ซึ่งประเด็นความขัดแย้งเดิม คือ (๑) ความเหลื่อมล้ำทางการเงินหรือสิทธิ (๒) ความไม่เป็นธรรม และ (๓) ปัญหาทางการเมือง แต่ปัจจุบันประเทศไทยมีประเด็นความขัดแย้งใหม่ คือ (๑) ความเชื่อของคนต่างรุ่น ต่างวิถีชีวิต โดยสังคมใน

ปัจจุบันมีทั้งโลกจริงและโลกเสมือน และ (๒) ระบอบการปกครองที่ไม่ได้ถูกปลุกฝังมาแบบสมัยก่อน อย่างไรก็ตาม ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้มีตัวเร่งและตัวขยายให้มีความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ (๑) นักการเมือง/กลุ่มการเมือง (๒) สื่อ/ข่าวปลอม (เป็นเครื่องมือสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำมาใช้ในการเมือง) และ (๓) การแทรกแซงของมหาอำนาจ

ทั้งนี้ ประเด็นความขัดแย้งเดิมและความขัดแย้งใหม่นั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งประเด็นความขัดแย้งเดิมคือ ความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรม เปรียบเสมือนตัวเชื้อ และถูกขยายด้วยปัญหาของรุ่นใหม่ ภัยแบบใหม่ และข่าวปลอม (IOX) โดยมีตัวเร่งเป็น การเมืองและชาติมหาอำนาจ ซึ่งประเด็นที่ร้อนแรงที่สุด (Hot Plasma) คือการศรัทธาใหม่ในระบบการเมืองใหม่ ซึ่งคนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดเพราะคนยังมีจุดอ่อน ต่อมา สังคมยังไม่สอดคล้องกับยุคปัจเจก เทคโนโลยี และโลกเสมือน ส่วนการบริหารจัดการยังไม่ทันยุคและขาดกระบวนการคิดรอบคอบรอบด้าน

สรุปได้ว่าสาเหตุของความขัดแย้ง ได้แก่

(๑) **คน** : มีความไม่เท่าทันทั้งในเรื่องของปัญญาและความคิด เนื่องจากการอบรม การศึกษา และการขัดเกลาทางสังคม ขาดกระบวนการคิดอย่างรอบด้าน และครมมิติ ขาดเครื่องมือจัดการข้อมูล รับรู้เฉพาะหน้า ไม่รู้รากเหง้า และไม่เห็นความเชื่อมโยง นอกจากนี้ คนยังมีความอ่อนจิตวิญญาณเนื่องจากขาดคุณธรรม (การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม) ขาดจริยธรรม (มารยาทสังคม) และขาดอุดมการณ์ (หลงความเป็นอุดมการณ์ตาม Virtual World)

(๒) **สังคมไทย** : ยึดเอกลักษณ์วัฒนธรรม ซึ่งถูกบ่อนเปี่ยนจากโลกเสมือน ส่งผลให้เกิดความรุนแรงและการละเลยหน้าที่ สิทธิ ไม่ส่งเสริมคนดีและไม่มีการลงโทษทางสังคม

(๓) **การเมือง** : มุ่งประโยชน์ส่วนตน การทุจริต การขาดความจริง ขาดคุณธรรม ใช้ทุกวิถีทางเพื่ออำนาจแม้การข่มขู่คุกคาม และอิทธิพลต่างชาติ ที่สำคัญคือ การไม่ดูแลสร้างสรรค์สังคมและไม่กระทำตนให้เป็นต้นแบบ

(๔) **สังคมโลก** : ความเป็นพลวัตสูง แข่งแย้งทางเศรษฐกิจรุนแรง ทำลายกัน ทำลายระบบเดิม ทำลายโลก สร้างวัฒนธรรมอำนาจ

๓.๒.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

(๑) การสร้างภูมิคุ้มกันภายใน (คน,สังคม) คือ ให้มีมิติทางปัญญา ความคิดและจิตวิญญาณ เข้มแข็ง คิดกว้าง รู้ลึก มองไกล คิดรอบคอบรอบด้าน ยึดหยุ่น

พลิกแพลง ภูมิใจในวัฒนธรรมคุณค่าไทย มีคุณธรรม (วินัย ซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญู กตเวทิตา) รู้หน้าที่-สิทธิ สร้างสังคมที่มีคุณธรรม พอเพียง เชิดชูคนดี แก้ปัญหาด้วยปัญญา และเคารพต่อกฎหมาย

(๒) **สร้างสมดุลงานนอก** คือ สร้างความสมดุลและยืดหยุ่นกับทั้งมหาอำนาจ ประเทศเพื่อนบ้าน และกับกระแสโลกเสมือน ขยายเครือข่าย โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกไปสู่นานาประเทศทั่วโลก

๓.๒.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ด้วยการสร้างสนามของความรู้ ความรัก ความสามัคคี กล่าวคือ เป็นการสร้างความคิดรอบด้าน คิดร่วมกัน บนพื้นฐานของการรักษาคุณธรรมและคุณค่าของไทย โดยใช้เครื่องมือ “Star Stems” และ การใช้กลุ่มคนรุ่นเดียวกัน ภูมิภานาหรือบ้านเดียวกัน สื่อสารและสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ควรสร้างวิทยากร “Star Stems” เพื่อนำไปขยายผลในท้องถิ่น ให้คนไทยได้รู้จัก เพื่อร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างความรักความสามัคคี ร่วมพัฒนาท้องถิ่น และสังคมโดยรวม

๓.๓ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๓

๓.๓.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีความขัดแย้ง โดยประเด็นความขัดแย้งของประเทศที่เป็นเรื่องหลักและเป็นรากเหง้าของทุกประเด็น ก็คือ “**ความเหลื่อมล้ำและผลประโยชน์**” โดยหลักการแล้ว ในสังคมและชุมชนจะต้องมีการจัดสรรเรื่องผลประโยชน์ให้ได้ อย่างลงตัวเพื่อลดความขัดแย้ง แต่เมื่อผลประโยชน์ไม่ลงตัวจึงสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำเปรียบเสมือนสาเหตุของโรค ทั้งนี้ ในสังคมไทยมีภาวะของรอยกระจุกจนกระจาย ซึ่งคำว่า “จน” ในที่นี้หมายถึง จนโอกาส จนการศึกษาหาความรู้ จนทรัพยากร และอีกหลาย ๆ ด้านที่ไม่ได้มีความหมายแค่เรื่องเงิน ความจนในเรื่องของโอกาสเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะถ้าหากไม่มีโอกาสนี้จะนำไปสู่ความจนในเรื่องอื่น ๆ ตามมา

ขณะนี้ ประเทศไทยกำลังพัฒนาโดยใช้กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างเช่น เรื่องระบบน้ำประปา ประชากรในกรุงเทพมหานครมีน้ำประปาสะอาดใช้และราคาถูก เมื่อเทียบกับต่างจังหวัดที่น้ำประปามีราคาสูงกว่าแต่คุณภาพต่ำกว่า อีกทั้งในบางแห่งยังมีความขาดแคลนน้ำประปาอีกด้วย รวมถึงเรื่องระบบไฟฟ้าด้วยเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการบริหารจัดการกระจายการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม กล่าวคือ เป็นการพัฒนาบนสังคมในยุคโลกาภิวัตน์บนระบบทุนนิยมและระบบเสรีนิยม โดยทั้งหมดที่กล่าวมาคือภาพกว้างของคำว่า

ผลประโยชน์ ที่มีคนบางกลุ่มสามารถเข้าถึงระบบต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ความจนที่สำคัญอีกประการ คือ ความจนอำนาจ การไม่มีอำนาจจะไม่มีโอกาสในการต่อรองเรื่องใด ๆ ระบบของประเทศไทยเป็นระบบอำนาจนิยมรวมศูนย์ เสียงของผู้ที่ปกครองจะมีความเป็นใหญ่ และเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยม ซึ่งจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีระบบทุนนิยมผูกขาดและกลายเป็นผลประโยชน์ ซึ่งไม่ได้กระจายถึงคนหมู่มาก คนที่ได้รับเป็นเพียงแค่คนที่ได้รับโอกาสในการเข้าถึง

โอกาส อำนาจ ทรัพยากร ความรู้ เป็นรากเหง้าของสิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งมีที่มาจากประเด็นต่าง ๆ อาทิ ทางการเมือง กระบวนการยุติธรรม เปรียบเสมือนอาการของโรค และการทุจริตคอร์รัปชั่นเป็นฐานใหญ่ของความไม่เป็นธรรมทางสังคม นำไปสู่ความแตกแยก สำนึกในสังคมไทยจึงไม่มี เพราะคนเห็นว่าเมื่อมีโอกาสก็จะต้องหยิบฉวยสิ่งนั้น นอกจากนี้ ยังมีระบบอุปถัมภ์ เพราะพวกพ้องในสังคมไทยมีจำนวนที่เยอะมาก ดังนั้น ใครได้รับโอกาสก็จะต้องมีพวกพ้อง อาทิ การเข้าไปพึ่งพาอิทธิพลของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่เพื่อขอความช่วยเหลือ การฝากลูกหลานเข้าโรงเรียน การมีหลักสูตรเพิ่มพูนความรู้แต่กลายเป็นการเติมเครือข่ายและการสร้างระบบอุปถัมภ์ เป็นสาเหตุรากเหง้าของความขัดแย้งที่ไม่สามารถทำให้เกิดความสงบสุขได้เลย ท้ายที่สุด ความเหลื่อมล้ำมีสาเหตุมาจากโครงสร้างความคิดและวัฒนธรรมความเชื่อ จนทำให้ไม่มีอุดมการณ์ร่วม

๓.๓.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

เนื่องจากปัจจุบันยังไม่มีกลไกและโครงสร้างการจัดการ ดังนั้น จึงต้องจัดให้มีกลไกและโครงสร้างดังกล่าวเพื่อเปิดโอกาสให้คนทุกหมู่เหล่าได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกัน โดยใช้หลักอภิปรายนิยธรรม (ธรรมะแห่งความไม่เสื่อม) เป็นการสร้างโอกาสให้คนได้มาคุยกัน โดยที่ไม่มีใครเหนือกว่าใคร แต่กระบวนการนี้ต้องไม่ใช่ที่รัฐเป็นคนมาจัด หรือเป็นกลุ่มหัวอำนาจเป็นคนมาจัด แต่จะต้องให้คนที่มีความรู้และความน่าเชื่อถือโดยไม่ใช่คนของฝ่ายใดเป็นคนมาจัด และให้รัฐบาลมีหน้าที่ในการสนับสนุนงบประมาณ เป็นเจ้าภาพในด้านการสนับสนุนทรัพยากร แล้วกลไกที่ดำเนินการจะต้องเป็นกลไกที่ทุกฝ่ายยอมรับ โดยอาจใช้ระยะเวลาเป็นปีจึงจะเกิดความปรองดอง กลไกดังกล่าวนี้จะต้องจัดหน่วยขึ้นมาบริหารอย่างเป็นทางการเพื่อให้รัฐบาลสนับสนุน เป็นเสมือน Commission ขึ้นมาอย่างอิสระไม่ได้อยู่ภายใต้รัฐบาลหรือรัฐสภา แต่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำงานด้านนี้โดยเฉพาะ หรือเป็นมูลนิธิต่าง ๆ ที่มีความเป็นกลาง

อย่างไรก็ตาม กลไกดังกล่าวนี้ไม่ได้หมายถึงกลุ่มคนสองฝ่ายเท่านั้น แต่เป็นการเปิดกว้างที่จะรับฟังความคิดเห็นจากผู้คนทุกหมู่เหล่า ให้ได้มีโอกาสพูดคุยกัน หาทางออกและอนาคตของประเทศร่วมกัน ให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมือง เพื่อนำพา

ประเทศไปสู่เป้าหมายเดียวกัน เป็นการสร้างและให้โอกาสคนอย่างเท่าเทียม เป็นการสร้างระบบกล่อมเกลாதองสังคม โดยคนรุ่นเก่าจะต้องยอมรับความเห็นของคนรุ่นใหม่ การ “ฟัง” เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด และจะต้องมี Empathy ต่อกันให้มากที่สุด

๓.๔ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๔

๓.๔.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ จะจัดการความขัดแย้งอย่างไรให้เกิดความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า เช่นเดียวกับร่างกาย แต่ร่างกายมีระบบและวิธีการจัดการกับความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ ทั้งในระดับเซลล์ การทำงานของระบบประสาท ฮอโมน เพราะมีเป้าหมายเดียวกันคือการมีชีวิตอยู่รอด ลำดับถัดมาคือ ครอบครัว ความขัดแย้งภายในเป็นเรื่องธรรมดา ผู้นำครอบครัวมีบทบาทสำคัญเพื่อให้ทั้งครอบครัวอยู่รอดปลอดภัยและอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนในระดับชุมชน ท้องถิ่น และประเทศ มีความขัดแย้งแน่นอน แต่จะเป็นความขัดแย้งด้านใดบ้างนั้น ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ เริ่มมีไฟใต้ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ ถึงปัจจุบัน รวม ๑๙ ปีแล้ว

ในการให้คำจำกัดความของความมั่นคง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างและครอบคลุมมากขึ้น พัฒนามาถึงการทำยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แนวคิด วิถีคิด ครอบคลุม วิถีคิด ถูกแล้ว วิถีปฏิบัติจะอย่างไร จากวิถีคิดนำมาสู่แนวนโยบาย (แผน กฎหมาย วิสัยทัศน์ของชาติ) ทิศทางใหญ่ของประเทศจะไปสู่จุดไหน ซึ่งมียุทธศาสตร์ชาติมาเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายในทุก ๆ เรื่อง เพราะสาเหตุมาจากการปลูกฝังในครอบครัว (Social Socialization) การกล่อมเกลาทองสังคมไม่เหมือนกัน จึงมีปัญหาในการปฏิบัติ ซึ่งผู้ปฏิบัติตามกฎหมายก็คือประชาชน

๓.๔.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์ เห็นว่าในการบริหารจัดการความขัดแย้งนั้น จะต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจผู้ขัดแย้ง เช่น กรณีสุราก้าวหน้าหรือสุราพื้นบ้านที่ต้องดิ้นรน เพราะปัจจุบันกฎหมายเอื้อทุนใหญ่จนทำให้สุราพื้นบ้านถูกกดจนเกินไป ทำให้ทุนใหญ่สามารถยึดครองตลาดได้ ในขณะที่สุราพื้นบ้านไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน จึงนำมาสู่ความต้องการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ทำอย่างไรจึงจะอยู่ร่วมกันได้ ต้องแบ่งปัน ต้องมีแนวคิดเรื่องอยู่รอดร่วมกันแบ่งปัน (Common possibility) ประเทศต้องอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน หากจุดลงตัวด้วยแนวทางสายกลาง โดยมีหลักสำคัญดังนี้

(๑) **กระบวนการมีส่วนร่วม (Participation)** ตั้งแต่กระบวนการแรก ๆ พยายามให้ทุกคนที่มีถิ่นในสังคม ภายใต้กรอบ กติกาของกฎหมาย และฟื้นฟูเยียวยาหลังเกิดความขัดแย้ง

(๒) **ความเข้าใจและรับรู้**ว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องความธรรมชาติ ควรวิเคราะห์คู่ขัดแย้งเป็นพื้นฐาน และจัดการกับความการขัดแย้งด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม และทางสายกลาง เป็นทางออกในการจัดการความขัดแย้ง

๓.๔.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

(๑) **ปัจจัยคน** สำคัญที่สุด ควรพัฒนาคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบ

(๒) **โครงสร้าง/ระบบ/กลไก** หมายถึง กฎหมาย หน่วยงาน องค์กร ทรัพยากร เข้ามาสนับสนุน ทำให้คนดีสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น มีความยั่งยืนและต่อเนื่อง ระบบจึงมารองรับบทบาทของบุคคล

(๓) **วิธีการ** เกิดขึ้นจากบทเรียน ความรู้ และประสบการณ์ทั้งของผู้นำและผู้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมและฝึกฝน

โดยเน้นว่า ทั้ง **คน ระบบ และวิธีการ** มีความสำคัญเท่า ๆ กัน ถ้า นักวิชาการเป็นผู้นำการแก้ปัญหาจะเน้นที่ความรู้ วิธีการ และทฤษฎี แต่ถ้านักปฏิบัตินิยมเป็นผู้นำการแก้ปัญหาย่อมขึ้นอยู่กับการฝึกฝนและประสบการณ์สั่งสม ด้วยเหตุนี้ หากนักวิชาการ ปฏิบัติตามทฤษฎีมากอาจจะล้มเหลวได้ เพราะ **คน** เป็นปัจจัยสำคัญ จึงต้องมีสำนึกส่วนรวม สำนึกสาธารณะ มีความรักบ้านเมือง เป็นสิ่งนำก่อน แล้วจึงหาความรู้เพิ่มเติม สร้างกฎหมาย สร้างกฎ กติกา ซึ่งการบริหารภายใต้กฎ กติกา ที่มีอยู่จะพาประเทศพัฒนาไปได้

๓.๕ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๕

๓.๕.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

เพราะปัจจุบันเป็นยุคดิจิทัล ดังนั้น สื่อโซเชียลต่าง ๆ จึงเข้ามามีบทบาทและมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทางอารมณ์ด้วยความเร่งและความเร็ว ทำให้ความขัดแย้งทางด้านอารมณ์ ความโกรธ ความไม่ชอบ ความเกลียด ขยายออกไปโดยเร็ว และเมื่อประกอบกับบางปัจจัยทำให้ความขัดแย้งอยู่เหนือการควบคุม ส่วนผลให้บริบทมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตผ่านการใช้มือถือ ประเทศไทยไม่ได้จำกัดวัยหรืออายุ

ในการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะในยุค COVID 19 เทคโนโลยีเติบโตมาก เราจึงต้องรอบรู้เท่าทัน (Literacy) สถานการณ์หรือการสื่อสารในยุคปัจจุบัน

ประเด็นการเมืองเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความแตกแยกได้ ทั้งนี้ การบริหารกับการเมืองเป็นซึ่งกันและกัน เพราะสังคมไม่อาจปลอดจากการเมืองได้ แต่ทั้งนี้ การเมืองจะต้องมีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัด มีความโปร่งใสและเป็นที่ยอมรับร่วมกันได้ นอกจากนี้ การพัฒนาการเมืองและการพัฒนาการบริหารจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นในสังคมและต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน การเมืองและการบริหารไม่สามารถที่จะหยุดการเรียนรู้หรือหยุดพัฒนาได้

ความคิดเห็นที่แตกต่างจนกลายเป็นความคิดเห็นที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย ไม่ใช่ปัญหาร้ายแรง แต่การจัดการกับอีกฝ่ายด้วยการใช้วิธีที่รุนแรงต่อคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ยากและยอมรับไม่ได้ ทั้งนี้ ความคิดเห็นที่แตกต่างควรมาแลกเปลี่ยนกันด้วยข้อมูล ทำให้ชัดเจนในสังคมด้วยข้อมูลและหลักฐาน ซึ่งในปัจจุบันยังไม่ได้มีเวทีให้ผู้เห็นต่างได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งในช่วงปี ๒๕๖๓ มีการประท้วงรูปแบบใหม่ (แฟลชม็อบ) การใช้สื่อโดยเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ช่วงนั้นไม่ยากกับการแก้ไข เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ยิ่งไปกว่านั้น มีการประท้วงในช่วง COVID 19 ใช้สถานการณ์ฉุกเฉิน รวมทั้งการชุมนุม การดูแลสถานการณ์ COVID 19 มาเป็นประเด็นโจมตี

๓.๕.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

การรับมือกับปัญหาความขัดแย้งภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น การจะช่วยให้มีพื้นที่พูดคุยและแลกเปลี่ยน ใช้สติและปัญญาร่วมกันจากหลายภาคส่วนได้อย่างไร การสร้างความเชื่อมั่นต่อกัน อนาคตของประเทศชาติภายในคือเรื่องที่สำคัญ ไม่ควรมองคนคิดต่างเป็นอาชญากร ไม่ใช่อำนาจมาทำลาย ทำให้ลดทอนความรู้สึกไม่เป็นธรรมและประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจ ประเทศไทยยังมีโอกาสจัดความสัมพันธ์ด้วยระบบเปิด โดยไม่ใช้อำนาจ แต่จัดให้มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความไว้นื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน เคารพน้ำใจซึ่งกันและกัน โดยการจัดสภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดความสบายใจ คือ การพูดถึงอนาคตของประเทศ เรื่องงาน การดำรงชีวิต เศรษฐกิจ สังคม เพื่อนบ้าน ประเทศมหาอำนาจ เป็นต้น สำหรับประเทศไทย ทุกเรื่องสามารถที่จะพูดคุยและปรับทุกข์ได้ เราต้องเข้าใจและเรียนรู้

สำหรับแนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง ๕ ประการ ได้แก่ ๑) การสร้างความไว้นื้อเชื่อใจ (Trust) ที่ไม่เกินขอบเขต ๒) การสร้างบรรยากาศที่เหมาะสม (มั่นคง มั่นใจ) พร้อมที่จะนำไปสู่การพูดคุย ๓) ภาครัฐต้องทำตัวเป็นกลางที่เหมาะสม ไม่เป็นคู่ต่อสู้ รักษา

กฎระเบียบ ๔) การพูดคุยในทุกเรื่อง (ไม่เลือกที่จะพูดคุยแต่เพียงบางเรื่อง) และ ๕) มองผลประโยชน์ที่ใกล้เคียง

๓.๕.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ในสังคมควรสร้างบรรยากาศให้สามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ภายใต้เงื่อนไขที่ช่วยกันสร้างอนาคตของประเทศร่วมกัน มองเห็นผลประโยชน์ของชาติร่วมกัน การใช้ภาษาในการสื่อสารเป็นภาษาเดียวกัน พฤติกรรมที่พร้อมจะเคารพกัน สำหรับประเทศไทยควรมีกฎเกณฑ์ที่จะทำให้เกิดการพูดคุยกัน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งการพูดคุยกับเยาวชนอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม เช่นในปัจจุบันคือกลุ่มคนที่เป็น Influencer ทั้งนี้ ในการพูดคุย ไม่จำเป็นต้องเป็นภาครัฐเท่านั้น

๓.๖ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๖

๓.๖.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

กระบวนการของการปรองดองของประเทศขึ้นอยู่กับความสามารถในการปกป้องความขัดแย้งให้เหมือนทรัพยากรที่มีค่าในสังคม ซึ่งหากสามารถปฏิบัติได้ก็จะนำไปสู่หนทางของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เนื่องจากแนวทางการขจัดความขัดแย้งเป็นหนึ่งในแนวทางการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งทางวิชาการที่ไม่นิยมนำมาปรับใช้เพราะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือยากที่จะประสบความสำเร็จ และไม่มีประเทศใดไม่มีความขัดแย้งและความขัดแย้งก็เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นข้อเท็จจริงของชีวิตทุกคนในสังคม

ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง หากมองปัญหาจากประเด็นต่าง ๆ ให้เป็นชั้น (Layers) หรือชั้นของความขัดแย้ง จะพบว่ามีทั้งหมด ๓ ชั้นด้วยกัน คือ ๑) ชั้นตัวบุคคล (Agency) หรือผู้กระทำ หรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ ๒) ชั้นโครงสร้างหรือระบบการจัดการ วิธีการหรือแนวทางในการปฏิบัติ และ ๓) ชั้นวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่แสดงให้เห็นถึงความชอบธรรมกับสิ่งที่เป็นอยู่ ซึ่งทุกสิ่งที่ดีดำรงอยู่ในสังคมนั้น อยู่ได้ด้วย ความชอบธรรม อาทิ หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีการแสดงออกมาให้เห็นว่ากำลังปฏิบัติหน้าที่บางอย่างซึ่งเป็นหน้าที่ที่หน่วยงานอื่น ๆ ไม่สามารถดำเนินการแทนได้ เช่น หน่วยงานทหารที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศ ซึ่งไม่มีหน่วยงานใดที่จะสามารถปฏิบัติหน้าที่ที่แทนได้ โดยชั้นของความขัดแย้งทั้ง ๓ ชั้นทำหน้าที่ไม่เหมือนกันและมีความไวต่อความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน

๓.๖.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

เมื่อมองว่าความขัดแย้งไม่ใช่ปัญหาแต่เป็นประโยชน์และทรัพยากรอันมีค่า ฉะนั้น กระบวนการสันติวิธีจะต้องมีการคุ้มครองความขัดแย้งเพื่อทำให้ปัญหาต่าง ๆ

ลดลงไปได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ควรปฏิบัติคือ การลดความรุนแรง โดยมองว่าอะไรคือตัวเปลี่ยนผ่านจากความขัดแย้งให้กลายเป็นความรุนแรง

๓.๖.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ความขัดแย้งเป็นทรัพยากรอันมีค่าและต้องประคับประคองเอาไว้ถ้าหากต้องการจะสร้างความปรองดองในประเทศ กล่าวคือ บุคคลที่มีความแตกต่างจากเราทั้งความคิดหรือการกระทำ เราจะต้องประคับประคองไว้ โดยมองว่าบุคคลกลุ่มนั้นก็ประเทศประชาชนในชาติเหมือนกัน ดังนั้น ในเรื่องของการสร้างความรักความสามัคคีปรองดอง จะต้องให้ความชอบธรรมกับบุคคลที่มีความแตกต่าง โดยไม่มองว่าเป็นศัตรูต่อกัน เพราะว่าในสังคมมีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน อาทิ การศึกษา อายุ สิ่งแวดล้อม ฉะนั้น ความแตกต่างจึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด นอกจากนี้ แนวทางการเสวนา Dialog ต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มคนที่เห็นต่างหรือมีความขัดแย้งกันอาจเป็นแนวทางที่จะช่วยในเรื่องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง แต่จะต้องปรับเปลี่ยนมุมมองของการมองฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรูให้กลายเป็นคู่แข่ง

๓.๗ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๗

๓.๗.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ปัญหาในสังคมมีความซับซ้อนและไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีปกติดังที่เคยทำกันมา โดยปัญหาสังคมที่ซับซ้อนนั้นประกอบด้วยความซับซ้อน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ความซับซ้อนที่มีความเป็นพลวัตสูง (High Dynamic Complexity) คือ ความซับซ้อนที่สาเหตุและผลกระทบมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน แต่อาจจะมีระยะห่างของช่วงเวลาโดยไม่ได้เกิดขึ้นตามกันมาทันที จึงทำให้ต้องคำนึงและตระหนักถึงเหตุการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้นระหว่างช่วงเวลานั้น ซึ่งไม่สามารถทราบเหตุการณ์ข้างหน้าได้และไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีปกติ ๒) ความซับซ้อนของสังคมสูง (High Social Complexity) คือ สังคมที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่หลากหลาย และมีผู้เล่นที่ต่างกันอย่าง มีทัศนคติและความคิดที่ต่างกันอย่าง ซึ่งไม่สามารถหาคำตอบหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาจากผู้เชี่ยวชาญหรือวิธีที่เป็นที่ยอมรับกันได้ ดังนั้น จึงจะต้องใช้วิธีการให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน และ ๓) ความซับซ้อนทั่วไป (General Complexity) คือ การที่เราไม่สามารถค้นเคยหรือกำหนดได้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต จึงไม่สามารถใช้วิธีที่การแก้ไขที่เคยใช้ และมี Best Practice ที่จะสามารถทำตามได้ ดังนั้น การแก้ปัญหาจึงต้องเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการหาคำตอบ

นอกจากนี้ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นปัญหาที่เผชิญกันมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีความซับซ้อนที่เป็นพลวัตสูงและมีความขัดแย้งที่เชื่อมโยงถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่หลากหลาย อีกทั้งยังมีการขยายตัวออกไปและยากที่จะคาดการณ์ในอนาคตได้ และจากปัญหาในสังคมไทยที่ผ่านมา จะเห็นแนวทางและความพยายามในการจัดการปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนเป็นไปในรูปแบบที่ชัดเจน ๒ แนวทาง คือ ๑) การใช้อำนาจเข้าจัดการ และ ๒) การยุติปัญหาด้วยการเจรจาด้วยการประนีประนอม อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแนวทางนี้ก็ยังไม่ใช้หนทางที่แก้ไขปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จ จนทำให้สังคมเรามาถึงจุดที่วิกฤต และผลกระทบของปัญหาที่เกิดขึ้นก็ขยายตัวออกไป จนกระทั่งแม้ปัจเจกบุคคลก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดขึ้นได้

๓.๗.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

ภายใต้สถานการณ์ปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อน สิ่งที่ต้องปฏิบัติ คือ การนำผู้คนที่มีความเจตนาที่แตกต่างกันมาทำงานร่วมกัน โดยงานนั้นไม่ใช่แค่การหารือเพื่อบรรลุข้อตกลงร่วมกันทั่วไป หรือการพัฒนาขั้นตอนการปฏิบัติเท่านั้น แต่พวกเขาจำเป็นต้องยอมรับในเงื่อนไขเดียวเท่านั้น ซึ่งเงื่อนไขที่ว่าก็คือ การยอมรับว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องเกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาจะต้องยกเลิกวิธีการแก้ไขปัญหาที่คิดไว้หรือแม้กระทั่งละทิ้งประเด็นของตนเอง โดยใช้ “ความร่วมมือแบบยืดหยุ่น (Stretch Collaboration)” โดยจะต้องเปิดรับความเป็นจริงอันน่าเจ็บปวดของความขัดแย้ง การลองผิดลองถูกและการร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ความร่วมมือแบบยืดหยุ่นนี้จึงเป็นเสมือนการฝึกให้เรา มีความพร้อมในการรับมือกับความไม่แน่นอน (Uncertainties) ซึ่งช่วยให้เรารับมือกับสถานการณ์ที่ซับซ้อนได้ ในกรณีที่เราจำเป็นต้องร่วมงานกับคนที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน คนที่เราไม่ชอบหรือไม่เชื่อใจ โดยหลักการที่สำคัญของความร่วมมือแบบใหม่มี ๓ประการ ได้แก่ ๑) การเปิดรับความขัดแย้งและการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ๒) การทดลองเรียนรู้เพื่อหาวิธีในการเดินหน้าต่อไป และ ๓) การลงมือปฏิบัติโดยการเข้าไปอยู่ในสถานการณ์

๓.๗.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

แนวคิดที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อน ในส่วน of ประชาชนคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ในเรื่องของขั้นตอน วิธีการ และกระบวนการในการสร้างความสามัคคีปรองดองนั้น เป็นปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีที่ปกติที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา แต่จะต้องอาศัยการดัดแปลงจากการสร้างภาพจำลองเหตุการณ์ในอนาคต ด้วยการนำเทคนิคจากการทำ Scenario Planning กับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน การแก้ไขปัญหาสังคมในตอนนี้คือการนำผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

มาหารือและรับฟังความคิดเห็นโดยไม่มีอคติ เปิดใจและรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง หรือที่เรียกว่า “การนำศรัทธามาทำงานร่วมกัน”

๓.๘ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๘

๓.๘.๑ ประเด็นและสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

“ปัญหาเชิงโครงสร้าง” คือการรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาโดยไม่ตอบโจทยกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เป็นรากเหง้าของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศ นับตั้งแต่การสร้างรัฐชาติของไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ จากภัยคุกคามของประเทศตะวันตกจึงมีความจำเป็นที่เราจะต้องสร้างความเป็นรัฐชาติขึ้นมา โดยการรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ (ซึ่งในอดีตเคยเป็นรัฐอิสระ) มาสร้างเป็นกระทรวงเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง อีกทั้งเทคโนโลยีที่เริ่มมีการพัฒนาและมีการเปลี่ยนแปลงไปทำให้กลายเป็นเครื่องมือ โดยเรียงลำดับดังนี้ วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ แฟกซ์ โทรศัพท์มือถือ Internet Social Media เป็นต้น เมื่อเทคโนโลยีเปลี่ยน โลกเปลี่ยน แต่การเมืองแบบรวมศูนย์ยังเป็นอยู่เหมือนเดิม จึงทำให้เกิดการบริหารที่ยากและขาดประสิทธิภาพ และไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้นำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมกันของการเข้าถึงภักดีกา ยกตัวอย่างปัญหาใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีปัญหาในเชิงโครงสร้าง โดยการเข้าถึงบริการสาธารณะต่าง ๆ ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องพบอุปสรรคเพราะปัญหาความยากจนและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ทำให้การเข้าถึงบริการและทรัพยากรต่าง ๆ ยากมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มต้นจากความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ

๓.๘.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในประเทศไทยจึงต้องดำเนินการในเชิงระบบ เพื่อจัดโครงสร้างใหม่ โดยเริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ โดยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ เป็นฉบับแรกที่มีการกล่าวถึงการกระจายอำนาจ และต่อมามีพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจปี ๒๕๔๒ เรื่องการปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาเป็นฉบับแรก และมาถูกขยับด้วยการรัฐประหารปี ๒๕๔๙ และ ๒๕๕๗ จึงเกิดการรวมอำนาจเข้ามาสู่ส่วนกลาง ฉะนั้น จากปัญหาที่กล่าวมา หากเราไม่ได้แก้ปัญหาเชิงโครงสร้างจะไม่สามารถดำเนินการในส่วนอื่น ๆ ต่อไปได้ จะติดกับดักทุกฝ่ายที่เข้ามามีอำนาจ ดังนั้น จึงต้องมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่

สำหรับในประเด็นของโลกยุคใหม่ การแก้ไขคือผู้ใหญ่ในยุคปัจจุบันนี้ ควรเริ่มศึกษาและฝึกฝนในการเข้าถึงข้อมูลในแหล่งต่าง ๆ จาก Social Media เปิดใจให้กว้าง ยอมรับข้อมูลและความคิดเห็นที่แตกต่าง เพื่อเป็นโอกาสในการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่

๓.๘.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ในการจัดการด้านโครงสร้างจะต้องเริ่มต้นจาก ๑) การยอมรับกฎกติกาทางการเมืองหรือฉันทามติของผลการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นการส่งสัญญาณถึงความพร้อมที่จะได้รับการเปลี่ยนแปลง เพราะการเลือกตั้งเป็นสัญญาณสันติวิธีที่สุดแล้ว ๒) การกำหนดกติกาในการกระจายอำนาจร่วมกัน คือ รัฐธรรมนูญ

๓.๙ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๙

๓.๙.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ปัญหาความขัดแย้งหลักของไทยมี ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑) ปัญหาทางการเมือง ซึ่งมีความสำคัญอย่างมาก ๒) ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ คือการที่คนรวยสามารถเข้าถึงได้มากกว่าคนจน และ ๓) ปัญหาของกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ ประเด็นความขัดแย้งที่กล่าวอยู่ในช่วงบริบทปี พ.ศ. ๒๕๕๗ แต่ถ้ามองในมุมของปัจจุบัน จากประเด็นความขัดแย้งเดิมที่กล่าวมาพบว่า ปัญหาทางการเมืองที่เป็นประเด็นหลัก คือ คู่ขัดแย้งทางการเมือง และปัจจุบันได้ขยายออกไปในเชิงมิติสังคมด้วย คือ ๑) ประเด็นปัญหาของ Generation ๒) การเกิดขึ้นของ Social Media และ ๓) กระแสของต่างประเทศ คือ การนำคำว่า “ประชาธิปไตย” และ “สิทธิมนุษยชน” มาใช้ในมิติทางการเมือง เช่น อหังการสปริง กระแสการเมืองในเกาหลีและฮ่องกง รวมถึงในประเทศไทย

สาเหตุจากประเด็นปัญหา ที่กล่าวมาเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการข้อมูลของภาครัฐ ตัวอย่างเช่น ฝ่ายยุติธรรมหรือกระบวนการยุติธรรมไม่ได้ออกมาสื่อสารกับสังคมว่ากระบวนการเป็นอย่างไร หรือฝ่ายของภาครัฐไม่ได้ออกมาสื่อสารและประชาสัมพันธ์ถึงสิ่งที่ได้ดำเนินการ รวมถึงการไม่จัดการกับข่าวปลอม (Fake News) และถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานรองรับในตรวจสอบและจัดการด้านข้อมูลข่าวสาร แต่หน่วยงานมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาก็พร้อมให้การสนับสนุนเพื่อนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องโดยมีการรองรับจากสถาบันการศึกษาที่ให้ข้อมูล

๓.๙.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

ประเด็นที่ ๑ ด้านการเมือง โดยส่วนใหญ่ความขัดแย้งจะเกี่ยวข้องกับกติกาการก้าวเข้าสู่อำนาจเป็นหลัก ซึ่งเป้าหมายของนักการเมือง คือ กติกาการก้าวเข้าสู่

ตำแหน่งที่เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด (Political Turnover) ดังนั้น รัฐธรรมนูญภายหลังการรัฐประหารจึงมักจะมีกติกาทางการเมืองที่เอื้อต่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งแนวทางการแก้ไขคือการสร้างกติกาการเข้าสู่ตำแหน่งโดยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากยิ่งขึ้น และเปิดพื้นที่ให้การก้าวเข้าสู่ตำแหน่งเป็นสิ่งที่เสี่ยงส่วนใหญ่ต้องการเห็น รวมถึงให้มีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของภาคประชาชน

ประเด็นที่ ๒ ด้านกระบวนการยุติธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกเข้ามาไม่ได้ทำหน้าที่ในการตรากฎหมายและแก้ไขข้อบกพร่องในกระบวนการยุติธรรม แต่กลับวิพากษ์วิจารณ์กระบวนการยุติธรรมทั้งระบบหรือใช้อำนาจไปโจมตีฝ่ายตุลาการ ดังนั้น หากนักการเมืองดำเนินการแก้ไขหรือออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกให้กับสังคมได้ ย่อมจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของการเป็นนักการเมืองอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกัน ฝ่ายตุลาการก็ควรที่จะต้องมีการขับเคลื่อนกันภายในองค์กร เช่น การให้ความช่วยเหลือประชาชนเกี่ยวกับมิติทางกฎหมาย

ประเด็นที่ ๓ ความเหลื่อมล้ำ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีการกล่าวถึงแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ การปฏิรูป การขับเคลื่อน แต่ปัญหาคือหลายหน่วยงานนำสิ่งที่ตนเองปฏิบัติอยู่แล้วมาเขียนเป็นรายงานปฏิรูปทั้ง ๆ ที่การปฏิรูปจะต้องไม่เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันเป็น Routine แต่ต้องเป็นสิ่งที่มีความต้องการเป็นพิเศษขึ้นมาเพื่อนำมาขับเคลื่อน

สำหรับประเด็นปัญหาของความเหลื่อมล้ำ คือ ๑) สุขภาพ ๒) การเข้าถึงการศึกษา และ ๓) สวัสดิการต่าง ๆ ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ในการขับเคลื่อน คือ ฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ ที่จะต้องตรากฎหมายเพื่อให้ความช่วยเหลือกับประชาชนและอำนวยความสะดวกด้านกฎหมาย และอีกหนึ่งแนวทางที่สามารถปฏิบัติได้ คือ การเปิดช่องทางให้เข้าร่วม ๑๐,๐๐๐ รายชื่อ เพื่อเสนอกฎหมายเข้าสู่การพิจารณาของสภาได้ โดยกฎหมายจะต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ หรือแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ดังนั้น หากไม่สามารถคาดหวังกับฝ่ายของการเมืองได้ ก็ควรให้สถาบันการศึกษาซึ่งสามารถเป็นหน่วยงานกลางเพื่อสื่อสารและช่วยเหลือประชาชน ทั้งเปิดพื้นที่รับรู้ รับฟัง และเป็นผู้ดูแลในการให้ความช่วยเหลือประชาชน และผลักดันให้กฎหมายนี้เข้าสู่รัฐสภาได้ ส่วนระดับท้องถิ่น รัฐธรรมนูญกำหนดให้ท้องถิ่นสามารถออกข้อบัญญัติและนำเสนอท้องถิ่น ซึ่งยังเป็นกระบวนการที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร (อยู่ในระหว่างการดำเนินการของสถาบันกระปุกเกล้าฯ) แต่ถ้าหากประสบความสำเร็จ จะเป็นแนวทางที่ทำให้ประชาชนลดการพึ่งพานักการเมืองลง สามารถเข้ามามีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเอง พึ่งพาสถาบันการศึกษาได้

๓.๙.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ประชาชน การอบรมหรือสร้างประชาชนที่มีคุณภาพ เช่น หลักสูตร การส่งเสริมด้านประชาธิปไตยให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน และสภาพพัฒนาการเมือง ตามรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ (ที่ถูกยกเลิกไป) เป็นสภาคู่ขนานที่เน้นให้ภาคประชาชนเข้ามาฝึกและเตรียมตัวให้เป็นประชาชนที่มีคุณภาพ ดังนั้น ในส่วนของเยาวชน มีหน่วยงานและโครงการต่าง ๆ รองรับ แต่กลุ่มประชาชนวัยทำงานกลับเป็นกลุ่มที่น่าเป็นห่วง ดังนั้น ควรใช้ระบบประชาธิปไตยเพื่อเปิดพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น สำหรับประชาชนในระดับรากหญ้า อาจจะมีความรู้และความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สามารถถือโทษกลุ่มคนเหล่านี้ได้ เพราะสิ่งที่คนกลุ่มนี้ได้รับจึงทำให้เกิดมุมมองดังกล่าวขึ้น

โครงสร้างและกลไก ในท้ายที่สุดคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฝ่ายนิติบัญญัติคือการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภาจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ควรเป็นรูปแบบผสม คือ ส่วนหนึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในพื้นที่ และอีกส่วนหนึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มวิชาชีพต่าง ๆ นอกจากนี้ ฝ่ายบริหารควรที่จะต้องมีการสื่อสารกับประชาชนในประเด็นต่าง ๆ เช่น เพราะเหตุใดประชาชนจึงไม่สามารถเลือกนายกรัฐมนตรีเองได้ ส่วนฝ่ายตุลาการของประเทศไทยใช้ระบบศาลคู่ ซึ่งเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมแล้ว

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

๑. **การปฏิรูปสื่อหรือบทบาทของสื่อ** สืบเนื่องมาจากปัจจุบันการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ของสื่อผ่านช่องทางต่าง ๆ ได้สร้างความไม่เข้าใจให้กับกลุ่มคนต่าง ๆ ในเรื่องของความไม่ถูกต้อง ดังนั้น หากมีการนำเครือข่ายของมหาวิทยาลัยมาใช้เพื่อที่จะสามารถระบุได้ว่าสิ่งใดผิดหรือถูก อาจจะทำให้เกิดการตรวจสอบข้อมูล ตามแนวทางของ Digital literacy

๒. **การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือออกความคิดเห็น** ควรเลือก Topic เรื่องสิทธิและเสรีภาพ อาจจะสามารถดึงดูดความสนใจรวมไปถึงเรื่องกฎกติกาทางการเมือง

๓. **การสร้างเครือข่ายของมหาวิทยาลัย** ควรเริ่มต้นจากการกำหนดศูนย์กลาง (Center) เช่น กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (DE) เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่ติดตามข้อมูลข่าวสาร (Monitor) ที่อาจจะเป็นข่าวปลอม (Fake News) และกระจายให้เครือข่ายมหาวิทยาลัยตรวจสอบและนำเสนอข้อมูลใหม่ที่เป็นความจริงออกสู่สังคม

๔. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการการให้คำตอบแก่ประชาชนในเรื่องประชาธิปไตย เช่น สถาบันพระปกเกล้า แต่อาจจะต้องให้ผู้ที่มีอำนาจสั่งการสื่อสารไปให้ขับเคลื่อนในประเด็นนี้ จัดตั้งเป็นกรรมการพิเศษขึ้นมา ดึงงบประมาณขึ้นมาเป็นพิเศษ และตั้งเครือข่ายระหว่างสถาบันการศึกษา

๕. วิธีการในการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ การเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ได้พูด และจะต้องอดทนในคำตอบเพื่อรับฟังการสื่อสารที่คนรุ่นใหม่ต้องการสื่อออกมา และค่อยๆ ฝึกให้คนรุ่นใหม่เข้าใจในกระบวนการและหลักการ สิ่งสำคัญคือ แนวทางการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่จะไม่สามารถใช้วิธี Lecture ควรจะใช้เป็นการจัดทำ Workshop เป็นหลัก

๓.๑๐ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๑๐

๓.๑๐.๑ ประเด็นและสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ประเทศไทยในปัจจุบันยังคงมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งความขัดแย้งไม่ใช่เรื่องใหม่เป็นเรื่องที่ปกติที่จะต้องเกิดขึ้นในสังคมไม่สามารถห้ามไม่ให้เกิดขึ้นได้ แต่สิ่งสำคัญคือ หากเกิดความขัดแย้งขึ้นมาแล้ว จะต้องบริหารจัดการอย่างไร และจะแก้ไขได้ด้วยกระบวนการสันติวิธีได้อย่างไรเพื่อนำไปสู่ความปรองดอง โดยความขัดแย้งเปรียบเสมือนธรรมชาติที่เราไม่สามารถห้ามไม่ให้มันเกิดขึ้นได้ แต่ที่สิ่งที่สามารถทำได้คือการป้องกัน โดยไม่ใช้ความรุนแรง และหาทางออกด้วยสันติวิธี

ประเด็นความขัดแย้ง ทั้ง ๖ ด้านเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แต่เราควรมองให้เป็นโอกาสในการแก้ไขจากประเด็นปัญหานั้น เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำ หรือกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเราควรมองให้เป็นบวกจากประเด็นปัญหาเหล่านั้น ตัวอย่างประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ดังนี้ ๑) รัฐธรรมนูญ จากการไม่มีการยอมรับในระบบที่ตั้งขึ้นและประชาชนหรือผู้ปฏิบัติยังไม่ได้มีการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ๒) สถาบัน เกิดการแตกแยกเป็นกลุ่มๆ และมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น โดยมีการเผชิญหน้าของกลุ่มปกป้องและเห็นต่าง ๓) การแย่งชิงอำนาจทางการเมือง เกิดการสร้างวาทกรรมเพื่อสนับสนุนให้ตนเองขึ้นมาใช้อำนาจ นำไปสู่เกิดการแบ่งฝ่ายและใช้ความรุนแรง ใช้สื่อปลุกปั่นกระแสทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งมีผลกระทบมาก ทั้งเร็วและรุนแรง ๔) ความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาล เกิดปัญหาผลประโยชน์พรรคอยู่เหนือสาธารณะและจะนำมาสู่ปัญหาอื่นๆ ๕) ความไม่เป็นมืออาชีพของผ่านนิติบัญญัติ / รัฐสภา จากการที่คุณธรรม จริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสื่อมลง ๖) การใช้สิทธิและเสรีภาพในการเรียกร้องของกลุ่มต่าง ๆ แม้ว่า เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในประชาธิปไตย แต่ว่ามี การละเมิดสิทธิทางกฎหมายหรือละเมิดสิทธิของ

ผู้อื่นร่วมด้วย รวมไปถึงการต่อว่า การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ ๗) **ข้าราชการประจำที่มีความสัมพันธ์กับฝ่ายนักการเมือง** นักการเมืองอาจเข้ามาแทรกแซงการทำงานของข้าราชการประจำ เพื่อสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและแสวงหาผลประโยชน์ ๘) **โครงสร้างการกระจายอำนาจ** การกระจายอำนาจส่วนท้องถิ่น ไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะได้ ไม่สามารถเป็นตัวแทนของรัฐได้ และมีความขัดแย้งระหว่างท้องถิ่นและท้องที่ ซึ่งทำให้การพัฒนาไม่เกิดขึ้น ๙) **ภาคประชาชน/ภาคประชาสังคม** ประชาชนบางกลุ่มที่ออกมาเรียกร้องเพื่อประโยชน์ส่วนตนแอบแฝง ขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รวมถึงขาดความสมดุลกับรัฐสภากับการเมืองภาคประชาชน ๑๐) **สังคมไทยไร้ระเบียบ ไร้กฎหมาย** สังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่ยอมรับกฎกติกาหากเป็นผู้สูญเสีย จึงมีการสร้างมวลชนเพิ่มล้มล้างหลักนิติธรรม ล้มล้างความถูกต้องโดยไปใช้ความถูกต้อง นำไปสู่ความแบ่งแยกและความเกลียดชัง (ซึ่งเป็นเรื่องอันตราย) และ ๑๑) **สังคมเกิดความวิตกกังวลต่อการแทรกแซงของทหาร** ทหารจะเข้าร่วมแก้ปัญหาหรือไม่ (รัฐประหาร) ทั้งนี้ ทุกประเด็นปัญหามีความเชื่อมโยงกันหมด

สาเหตุของความขัดแย้ง ๑) ข้อมูล การมีข้อมูลที่ไม่ตรงกัน นำมาซึ่งความขัดแย้ง ๒) **ผลประโยชน์** ไม่ใช่แค่เรื่องทรัพย์สินเงินทอง แต่ยังรวมถึงศักดิ์ศรี คุณธรรม และทรัพยากร ๓) **ความสัมพันธ์** หากแต่ละฝ่ายมีการสื่อสารไม่ดี ทศคนคิดตายตัวใช้อารมณ์เป็นเครื่องมือ ๔) **ค่านิยม** ความเชื่อ ปรัชญาความคิด ค่านิยมที่แตกต่างกัน (Generation Gap) โดยค่านิยมเป็นเรื่องที่แก้ไขยากและฝังรากลึก ซึ่งปัจจุบันมีสื่อเป็นตัวเร่งให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้น และ ๕) **โครงสร้าง** มีการแย่งชิงอำนาจ การไม่ยอมรับระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญ ความพยายามของผู้มีอำนาจในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในประเทศ

๓.๑๐.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ กล่าวว่า “บ้านเมืองไทยสามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้โดยดี เพราะว่าจิตใจสามัคคีและแสดงออกซึ่งสามัคคี ถ้าตราบใดเรารักษาความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันได้ เราก็จะอยู่ได้อย่างมีความสุขตราบนั่น” ซึ่งสอดคล้องกับทางวิชาการในคำว่า “**ความเห็นอกเห็นใจ**” (Empathy) เป็นคำสำคัญหรือหัวใจสำคัญของการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

ในการบริหารจัดการความขัดแย้งควรทำความเข้าใจในประเด็นดังต่อไปนี้ ๑) มนุษย์มีความคิดที่แตกต่างกันไม่มีทางเหมือนกัน ทำให้ Generation Gap เห็นชัดมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น สังคมจะต้องตระหนักและสร้างการรับรู้ความเข้าใจเพื่อยอมรับในความหลากหลายในทุกมิติ และกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ๒) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น

จะต้องเรียนรู้ว่าประเทศควรเลือกกลไกและความร่วมมือใดที่จะใช้ในการจัดการ โดยต้องยึดหลักความรุนแรงทั้งกาย วาจา ใจ ๓) การให้คุณค่าและน้ำหนักแตกต่างกัน ทำให้เกิดสังคมแบ่งขั้ว ดังนั้น จะต้องกำหนดด้วยหลักการนำสูตร H๒O คือ Harmony Together Opportunity ๔) การสร้างจุดร่วมและยอมรับซึ่งกันและกัน ด้วยการ (๑) Truth ทำความจริงให้ปรากฏ หาสาเหตุของความขัดแย้งหรือรากเหง้าของปัญหาและสร้างเป็นองค์ความรู้ (๒) Justice หากไม่เกิดความยุติธรรมตั้งแต่ระดับครอบครัวสู่สังคม ก็จะเกิดปัญหา ดังนั้น สิ่งที่จะต้องสร้างคือการมีส่วนร่วมทางสังคมของประชาชน เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามาช่วยกันคิดและเสวนา (๓) Peace การพูดคุย เสวนา เจรจา ไกลเกลียด ต้องอยู่ภายใต้กติกาของการเปิดพื้นที่ที่ปลอดภัย ให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งโดยตรงและอ้อมมีพื้นที่ในการหาทางออกร่วมกัน และ (๔) Mercy เปิดใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้อภัยกันและชนะด้วยกันทั้งคู่ (win-win situation)

ตัวอย่างกลุ่มทางการเมืองในปัจจุบันที่รวมถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกันนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ และความเกลียดชัง ซึ่งเป็นเรื่องที่อันตรายมาก ดังนั้น การแก้ไขหรือการบริหารจัดการมีทางเลือก ดังนี้ ๑) เปิดพื้นที่ปลอดภัย สร้างสะพานเชื่อมให้คนแต่ละฝ่ายสามารถพูดคุยกันได้ ก่อนที่ความรุนแรงจะเกิดขึ้นมากกว่านี้ โดยเจาะลึกกลุ่ม Stakeholder ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงเข้ามามีส่วนร่วม ๒) การเปิดพื้นที่ลับให้เกิดการเจรจาและหาข้อตกลงร่วมกัน โดยเก็บเป็นความลับ (เป็นการลดระดับความรุนแรงแต่สามารถแก้ไขปัญหาได้)

๓.๑๐.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

หลักการ “Citizen Dialog ประชาเสวนา” เป็นกระบวนการที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดประเด็นหารือ โดยมี Issue Book ซึ่งเป็นการศึกษาภาพอนาคตในอีก ๑๐ ปีข้างหน้า เพื่อนำมาเป็นโจทย์ในการหารือ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกัน จะทำให้ความขัดแย้งลดน้อยลง และต้องดำเนินการต่อเนื่อง โดยใจความสำคัญของหลักการดังกล่าวนี้คือปรารถนาให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกันอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ควรมีการให้การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education)

๓.๑๑ ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ ๑๑

๓.๑๑.๑ ประเด็นสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

ประเด็นความขัดแย้ง ประเด็นการเมือง กฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการเมือง เป็นการชักนำผลประโยชน์ทางการเมือง

เมือง โดยใครที่ได้อำนาจทางการเมืองก็เสมือนมีอำนาจทุกอย่างสำหรับประเทศ มีทั้งอำนาจในการบริหาร นิติบัญญัติ และแทรกแซงทางตุลาการ เพราะฉะนั้น เรื่องของการเมืองก่อให้เกิดความขัดแย้งมากกว่าเรื่องอื่น และเรื่องสื่อที่นำเสนอ ที่เรียกว่า สื่อเลือกข้าง สื่อถูกซื้อ การที่คนรู้ไม่เท่าทันสื่อย่อมก่อให้เกิดความบาดหมางและขัดแย้ง นอกจากนี้ ประเด็นความขัดแย้งยังมีการถูกหยิบยกมานำเสนอให้เป็นข้อขัดแย้ง แสดงว่ามีกลุ่มหรือการชี้นำ เช่น จากนักวิชาการ (บางคน) ทั้งจากหน่วยปฏิบัติฝ่ายความมั่นคงที่แสวงหาประโยชน์ ฝ่ายการเมืองที่ทุจริต นักการเมืองอาวุโสบางคน ผู้มีอำนาจทางการเมือง ทั้งนี้ ฝ่ายความมั่นคงรับรู้แต่ไม่สามารถดำเนินการตามกฎหมายได้ นอกจากนี้ ผลประโยชน์ของชาติสำคัญ ทั้งนี้ ปัญหาบ้านเมืองเรารู้ว่าควรแก้ไขที่ตรงไหน ความสามัคคีและความปรองดองไม่ได้ถูกสร้าง การแก้ไขเป็นไปได้ยาก จนอาจถูกระบบอื่นมาแทรกแซง ประชาชนมีความสับสน พร้อมทั้งเกิดการปะทะ สุดท้ายบ้านเมืองจะเป็นรัฐที่ล้มเหลว ผลก็คือความไม่ปรองดอง ความไม่สมานฉันท์

สาเหตุของความขัดแย้ง คือ ผลประโยชน์ คือการมีอำนาจทางการเมือง ประเทศไม่ได้ทำประชาธิปไตยเพื่อประชาชนมานานแล้ว ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ผ่านมาเป็นการทำประชาธิปไตยเพื่อเจ้าของพรรค เพื่อนายทุน เพื่อธุรกิจ ที่เราเรียกว่าธุรกิจการเมือง ทำเพื่อความมั่งคั่งใหญ่โตสูงของคนบางคนหรือบางกลุ่ม โดยเนื้อแท้ไม่ได้ทำในเนื้อหาของประชาธิปไตยจริง ๆ ประชาธิปไตยที่เรานำมาใช้ลอกเลียนแบบตะวันตกเป็นของปลอมทั้งนั้น (อาจมองในแง่ร้าย) แต่ก็เป็นที่ดีที่เราได้เรียนรู้แก่นของประชาธิปไตยจริงๆ ต้องทำแบบนี้ แต่โดยข้อเท็จจริง ๆ ไม่ได้ทำ เช่น Rule of Law ทำให้เกิดปัญหาหลาย ๆ เรื่อง นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมทุกขั้นตอนใช้บังคับได้กับคนที่ไม่มีพวก แต่คนที่มีความมั่งคั่งมีเงินจะได้รับการลดจากหนักเป็นเบา รวมทั้งปัจจัยเสริมหลายอย่างที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรม เช่น การเรียนในหลักสูตรต่าง ๆ

๓.๑๑.๒ แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทยนั้น ต้องเชิญหัวหน้าปัญหาทั้งหลายมาพูดคุยและเจรจาอย่างจริงจังและตรงไปตรงมา ทางหน่วยงานต้องมีประเด็นชัดเจน ซึ่งน่าจะเป็นทางออกทางเดียวในขณะนี้ ทั้งนี้ การปฏิบัติงานของข้าราชการจนถึง AI มีการบิดเบือน เช่น รัฐปัตตานีไม่มีอยู่จริงแต่ถูกการปลุกปั่นว่าสยามเข้ามายึดครอบครอง และต้องมีการแก้ไขกฎหมายหลายอย่าง กฎหมายต้องทันสมัยและมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด

ทั้งนี้ การพูดคุยหรือเจรจาระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และภาคเอกชน คนที่เป็นประเด็น รวมถึงคนที่เข้ามาประชุม ต้องเคารพและให้เกียรติที่ประชุม ภาครัฐควรเป็น

เจ้าภาพ หรือจะเป็นนักวิชาการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดหรือภาคเอกชนมาเป็นประธาน ขั้นตอนมติของที่ประชุมต้องรีบดำเนินเป็นขั้นเป็นตอน มีการประชาสัมพันธ์ทุกทิศทางและควรพูดให้ตรงประเด็น ทั้งนี้ ในการประชุมต้องให้คนที่มีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันสามารถพูดคุยเจรจากันได้ และต้องประชุมแบบเปิดเผย หรือกรมประชาสัมพันธ์มีการดูแลในการคัดกรองข่าว เผยแพร่ข่าว ทั้งนี้ อาจจะต้องเป็นคณะกรรมการพิเศษ ในกรณีที่มีการพูดคุยแต่ไม่สามารถตกลงกันได้ อาจจะมีตัวกลางหรือคนกลางไกล่เกลี่ย คนไกล่เกลี่ยต้องอยู่ในที่ประชุมไกล่เกลี่ยกันเอง ทั้งนี้ ในที่ประชุมต้องได้รับคัดเลือก ประธานต้องบอกถึงความจริงใจในการแก้ปัญหาเพื่อมุ่งไปสู่ความมีส่วนร่วมของคนในชาติให้ได้

๓.๑๑.๓ กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง ได้แก่ การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นทั้งในเรื่องของการสร้างความสามัคคีปรองดองและกระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่น ๆ

สรุปผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย

จากประเด็นความขัดแย้งหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้ง ๖ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นทางการเมือง ประเด็นความเหลื่อมล้ำ ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น พบว่า ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนที่หนึ่ง มีสาเหตุมาจาก “คน” ได้แก่ ๑) ประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจภาครัฐ ๒) ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ๓) เกิดการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างกัน ๔) การกล่อมเกลாதองศาที่แตกต่างกัน และ ๕) ความคิดเห็นต่างและความแตกต่างของสังคม และ ส่วนที่สอง มีสาเหตุมาจาก “โครงสร้างและระบบ” ได้แก่ ๑) ความไม่เท่าเทียมในด้านโอกาสต่าง ๆ ๒) เกิดการแทรกแซงจากต่างประเทศ ๓) โครงสร้างเชิงอำนาจ ๔) ความไม่เป็นธรรม ๕) ระบบอุปถัมภ์ ๖) รัฐธรรมนูญ และ ๗) สถาบันต่าง ๆ ทั้งนี้ ปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าวก็คือ “สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)”

สำหรับแนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น มีดังนี้

๑. การบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “คน” มีแนวทาง ดังนี้

๑.๑ การพัฒนาและส่งเสริมระบบการศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้มีความพร้อมทุกด้าน

๑.๒ การพัฒนาหลักสูตรทางด้านการศึกษา เพื่อสร้างความสามัคคีและทักษะความเข้าใจและความสามารถในการใช้เทคโนโลยี (Digital Literacy)

๑.๓ การปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness)

๑.๔ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education)

๑.๕ การสร้างสนามของความรู้ ความรัก ความสามัคคีด้วย “Star Stem”

๒. เครื่องมือและวิธีการในการบริหารจัดการความขัดแย้งมีแนวทาง ดังนี้

๒.๑ การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

๒.๒ การรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่

๒.๓ การจัดการกับความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

๒.๔ การเจรจาไกล่เกลี่ยและประนีประนอม โดยมีคนกลางที่มีอิทธิพลต่อความคิด (Influencer)

๒.๕ การสร้างจุดร่วมและยอมรับซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ โดยมีองค์ประกอบ ๕ ประการ ได้แก่ ความจริง (Truth) ความยุติธรรม (Justice) ความสงบ (Peace) ความเมตตา (Mercy)

๒.๖ การสร้างฉากทัศน์หรือภาพอนาคต (Scenario Planning/Citizen Dialog)

๓. การบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากโครงสร้างหรือระบบหรือกลไกมีแนวทาง ดังนี้

๓.๑ กำหนดโครงสร้างและกลไกการจัดการกับความขัดแย้ง

๓.๒ การยอมรับกติกาทางการเมืองหรือฉันทามติของผลการเลือกตั้ง

๓.๓ การกำหนดกติกาในการกระจายอำนาจร่วมกัน (รัฐธรรมนูญ)

๓.๔ การแก้ไขหรือออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกและช่วยเหลือประชาชน

๓.๕ การปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัยและบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๖ การปฏิรูปสื่อ

(ดังแสดงในแผนภาพที่ ๓)

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบไปด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form ในช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ มีกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามจำนวน ๖๗๕ คน โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย และ (๓) เพื่อศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

ผู้ศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาตามวิธีวิจัยและตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ดังนี้

๕.๑.๑ สรุปผลการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

“ความขัดแย้ง” หมายถึง ความแตกต่าง ความไม่ลงรอยกัน หรือความตรงข้ามกันระหว่างกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างในด้านใดและไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศ ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ยอร์จ ซิมเมล (George Simmel) และแนวคิดของศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา สรุปได้ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคมและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีการปรับตัวอีกด้วย ส่วนผลของความขัดแย้งจะนำไปสู่การสูญเสียหรือทำให้เกิดการพัฒนานั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งของคนในสังคม

สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง เป็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน ความคิดหรือความรู้สึก เช่น

ความเกลียด ความริษยา ความโลภ ความอคติ ความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา ความหวาดระแวง ความหวาดกลัว ความไม่ไว้วางใจกัน วัฒนธรรม ประเพณี ความยึดมั่นถือมั่น ลักษณะที่สอง เป็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก พฤติกรรมหรือการกระทำ เช่น การจัดระเบียบหรือโครงสร้างทางสังคม การช่วงชิงอำนาจ การมีพฤติกรรมที่มุ่งทำลายล้างทำร้าย การปิดกั้นหรือความบกพร่องในการสื่อสาร ความเหลื่อมล้ำในรูปแบบต่าง ๆ การจำกัดเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การละเมิดสิทธิมนุษยชน การแย่งชิงผลประโยชน์ การปฏิบัติที่ไม่ให้เกียรติกัน การมีเป้าหมายหรือความคิดที่แตกต่างกัน การมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความไม่ยุติธรรม การใช้อำนาจในทางที่มีชอบ ความไม่โปร่งใส การแข่งขัน การถูกแทรกแซง แต่ทั้งนี้ ไม่ว่าจะจะเป็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอก ล้วนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งสิ้น

สำหรับแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทยนั้นเป็นกระบวนการหรือวิธีการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คู่ขัดแย้งและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายปรับแนวคิดและกระบวนทัศน์ด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน ทำให้มองเห็นสถานการณ์ในภาพเดียวกัน เข้าใจและยอมรับร่วมกัน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการแก้ไขปัญหา ร่วมกันอย่างแท้จริง ซึ่งการบริหารจัดการความขัดแย้งสามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง เช่น การเจรจาต่อรองระหว่างคู่ขัดแย้ง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยบุคคลที่สาม การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและความร่วมมือ การสานเสวนา การประชาเสวนาหาทางออก ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ ทั้งนี้ การจะเลือกบริหารจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สาเหตุของความขัดแย้ง สถานการณ์ ระดับความรุนแรง และบุคลิกของคู่ขัดแย้ง

ส่วนกระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองนั้น จากการศึกษาพบว่า ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม หรือ Social Cohesion เป็นกระบวนการทางสังคมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกของสังคมต่างยึดถือค่านิยมและอัตลักษณ์พื้นฐานร่วมกัน (Shared Values and Common Identity) มีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน (Sense of Belonging) อันจะก่อให้เกิดความเห็นพ้องร่วมกัน (Consensus) หรือมีสำนึก ร่วมกัน (Conscience Collective) ซึ่งเป็นไปด้วยความสมัครใจ ประกอบกับต้องมีความตระหนัก (Recognition) และความอดทน (Tolerance) ต่อผู้ที่มีความแตกต่าง

ความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในการวัดความสามัคคีทางสังคมได้ โดยเป็นการวัดจากความมั่นคงของมนุษย์ ความพึงพอใจต่อชีวิตของพลเมือง การปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันของสังคม ความพึงพอใจ

ในชีวิตส่วนตัวของประชาชนในสังคม การแสดงออกของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ การมีส่วนร่วมของพลเมือง และอื่น ๆ

ส่วนความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) สามารถวัดได้จากแบบแผนเชิงลบ ความวิตกกังวลระหว่างกลุ่ม ระยะห่างทางสังคม การรับรู้ถึงภัยคุกคามทางสังคม การเลือกปฏิบัติ ความรู้สึกเชิงลบ ระยะห่างทางวัฒนธรรม นิสัยชอบให้อภัย แนวโน้มที่จะถูกละทิ้ง และการติดต่อระหว่างกลุ่ม

ทั้งนี้ ตัวชี้วัดดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการกำหนดแนวทางการสร้างความรัก ความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ซึ่งแนวทางสำคัญในการสร้างความสามัคคี เช่น

(๑) การขัดเกลาทางสังคม เป็นการปลูกฝังระเบียบวินัย การสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ และการสอนให้เกิดทักษะต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้นจะต้องเริ่มจากครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน องค์กรที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน

(๒) การสร้างความปรองดอง มีอยู่หลากหลายแนวทางด้วยกัน ทั้งนี้ การจะเลือกใช้แนวทางใดย่อมขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

(๓) การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ๖ ประการมาใช้ ได้แก่ การรับผิดชอบต่อตนเองและพึงตนเองได้ การเคารพสิทธิผู้อื่น การเคารพความแตกต่าง การเคารพหลักความเสมอภาค การเคารพกติกา และการรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

(๔) การประยุกต์ ๔ หลักธรรมที่สำคัญมาปฏิบัติ ได้แก่

๑) สาราณียธรรม ๖ (ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม สาธารณ โภคี สีสสามัญญุตตา ฏฐิสสามัญญุตตา) เป็นหลักธรรมคำสอนที่กล่าวถึงการทำความดี การมีวาจาที่ดีและการคิดดี รวมถึงการให้ การแบ่งปัน ความสามัคคีกลมเกลียว การไม่เอาเปรียบกัน การมีความคิดความเห็นร่วมกัน ซึ่งหากมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนนี้ จะทำให้เกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน มีความกลมเกลียว และเกื้อกูลต่อกัน อันจะนำไปสู่ความรักความสามัคคีตลอดไป

๒) สังคหัตถ์ ๔ (ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา) เป็นหลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เป็นคำสอนให้รู้จักการให้ การแบ่งปัน การพูดจาแต่สิ่งดี ๆ การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และการวางตนให้เหมาะสม

๓) พรหมวิหาร ๔ (ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) เป็นหลักธรรมในการประพฤติปฏิบัติที่กล่าวถึงความรัก ความปรารถนาดี ความยินดี ความไม่อิจฉาริษยา รวมถึงความมีใจเป็นกลาง วางเฉย คือ การไม่อิจฉาริษยาความสุขของผู้อื่น และไม่ขำเติมถากถางกับความทุกข์ของผู้อื่น

๔) สัปบุริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ รู้เหตุ รู้ผล รู้ต้น รู้ประมาณ รู้กาล รู้สังคัม รู้บุคคล เป็นกุศลธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย ฉัมมัณฺญ (เป็นผู้รู้จักเหตุ) อตถัณฺญ (เป็นผู้รู้จักผล) อัญตัญญ (เป็นผู้รู้จักตน) มัตตัญญ (เป็นผู้รู้จักประมาณ) กาลัญญตา (เป็นผู้รู้จักเวลา) ปริสัญญตา (เป็นผู้รู้จักชุมชน) และ ปคคโลปปริญญตา (เป็นผู้รู้จักบุคคล)

ความปรองดองเป็นวิธีสำคัญประการหนึ่งของการเสริมสร้างความสามัคคี เป็นกระบวนการในการหาข้อตกลงร่วมกันระหว่างคู่ขัดแย้ง ซึ่งการสร้างความปลอดภัยมีหลายแนวทาง เช่น การสานเสวนา การยอมรับผิด การขอโทษ การให้อภัย การนิรโทษกรรม การดำเนินคดี การชดเชยเยียวยา

ทั้งนี้ ในการสร้างความปรองดองอาจใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายวิธีการผสมผสานกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละสังคัม โดยจะต้องคำนึงถึงด้านจิตใจ กฎหมาย สังคัม วัฒนธรรม จิตวิทยาและการเมืองประกอบกัน อย่างไรก็ตาม ศาสนาถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม แนวทางการสร้างความปรองดองจะต้องอยู่ภายใต้หลัก ๓ ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักยุติธรรม และหลักเมตตาธรรม

๕.๑.๒ สรุปผลการศึกษาข้อมูลจากแบบสอบถามผ่านเครื่องมือ Google Form

จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form ในช่วงระหว่างวันที่ ๑๑ เมษายน ถึงวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖ เพื่อให้ทราบถึงความคิดเห็นของประชาชนที่เกี่ยวกับสาเหตุของประเด็นความขัดแย้ง ความเป็นปึกแผ่น สมานฉันท์ในสังคัม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) โดยมีกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามจำนวน ๖๗๕ คน ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มากที่สุด เป็นเพศชาย ช่วงอายุ ๒๖ - ๔๘ ปี นับถือศาสนาพุทธ มีภูมิลำเนาและที่อยู่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จบการศึกษาระดับปริญญาโท มีอาชีพรับข้าราชการหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ และมีรายได้ต่อเดือน ๑๐,๐๐๐ - ๓๐,๐๐๐ บาท

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งและสาเหตุของความขัดแย้ง กลุ่มที่มีความเห็นต่าง และสาเหตุหลักของความขัดแย้ง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากประเด็นทางการเมืองมากที่สุด ส่วนสาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นทางการเมืองที่ผู้ตอบ

แบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ ระบบการเลือกตั้งยังไม่สามารถคัดเลือกนักการเมืองที่ดี เข้าสภาได้อย่างแท้จริงและยังคงมีการซื้อสิทธิขายเสียง

สำหรับความขัดแย้งในประเด็นอื่น ๆ และสาเหตุของความขัดแย้งในแต่ละ ประเด็นดังกล่าว ปรากฏผลตามลำดับ ดังนี้

สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจ และสังคม, การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, การศึกษา ฯลฯ) ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วย มากที่สุด คือ ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรได้ยาก

สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันที่ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นด้วยมากที่สุด คือ การเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน

สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การเลือกปฏิบัติกับคนบางกลุ่มโดยได้รับ ผลตอบแทน

สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนที่ผู้ตอบ แบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การนำเสนอข่าวเพื่อให้คู่กรณีเกิดความขัดแย้ง

สาเหตุของความขัดแย้งในประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิขั้นพื้นฐาน ที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากที่สุด คือ การถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง (เช่น สิทธิในการ เลือกวิถีชีวิตของตนเอง เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ การแสดงความคิดเห็น สิทธิในการ เลือกตั้ง)

ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สาเหตุหลักของความขัดแย้ง ในแต่ละประเด็นดังกล่าวก็คือ “คน” สาเหตุหลักในลำดับถัดมา คือ ระบบบริหารจัดการหรือ ระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ไม่เหมาะสม ไม่มีประสิทธิภาพ และลำดับสุดท้าย คือ โครงสร้างองค์กรในการบริหารประเทศที่ไม่สมบูรณ์ไม่เหมาะสม

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation) พบว่า ภาพรวมของความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคมไทยอยู่ในระดับปานกลาง โดยผู้ตอบ แบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่า ความต้องการหรือเสียงเรียกร้องของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้รับความสนใจหรือได้รับตอบสนองจากสถาบันศาลและกระบวนการยุติธรรมมากที่สุด นอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในศาลและกระบวนการ ยุติธรรม และมีความรู้สึกว่าการยุติธรรมปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันมากที่สุด

สำหรับการวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation) พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการสร้างความสามัคคีปรองดองด้วยการเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งสามารถพูดคุยทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ส่วนการวัดระดับความรู้สึกของผู้ตอบแบบสอบถามเมื่อต้องเข้าไปอยู่ท่ามกลางกลุ่มผู้เห็นต่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ กลุ่มผู้เห็นต่างเป็นคนฉลาดแกมโกงหรือเจ้าเล่ห์ และผู้ตอบแบบสอบถามมักถูกด้อยค่าในเรื่องของค่านิยม ความคิด ความเชื่อ หรือการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องอื่น ๆ เช่น รสนิยมการแต่งกาย การพูดจาสื่อสาร การใช้ภาษา อย่างไรก็ตาม หากผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่เห็นต่าง ดังกล่าว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกเป็นทุกข์และอึดอัด แต่ก็ยอมรับที่จะทำงานร่วมกับกลุ่มที่เห็นต่างในสถานประกอบการเดียวกันได้ โดยเลือกที่จะไม่สนใจและไม่ปฏิสัมพันธ์ด้วย รวมทั้งไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง

๕.๑.๓ สรุปผลการศึกษาข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้ศึกษาได้นำประเด็นความขัดแย้งทั้ง ๖ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นทางการเมือง ประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม, การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา ฯลฯ) ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน มาดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๖๕ นักศึกษาวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ ๖๔ และนักศึกษาหลักสูตรจิตวิทยาความมั่นคง (สจว.) รุ่นที่ ๑๒๓ โดยเป็นการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันผลการศึกษาที่ได้จากแบบสอบถามดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้ดังนี้

(๑) สาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย พบว่า ประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก “คน” ซึ่งสาเหตุที่ทำให้คนเกิดความขัดแย้ง ได้แก่ ๑) ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ๒) ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ต่างกัน ๓) ความไม่ไว้วางใจในกระบวนการยุติธรรม ๔) การถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง ๕) ขาดการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและต่อชาติ ๖) สื่อสารมวลชนขาดคุณภาพและมีอิทธิพลสูงในสังคม และ ๗) พฤติกรรมการใช้สื่อ

สำหรับประเด็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “โครงสร้างและระบบ” ได้แก่ ๑) กฎหมายไม่สอดคล้องกับสถานการณ์และการบังคับใช้ ๒) ความไม่เท่าเทียมในทางเศรษฐกิจและสังคม ๓) การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ๔) การกำกับดูแลสื่อที่ไม่ทั่วถึง และ ๕) การทุจริตคอร์รัปชัน

ทั้งนี้ สิ่งที่เป็นแรงกระตุ้นให้ประเด็นความขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขยายความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ก็คือ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media)

(๒) สำหรับแนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) แนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีสาเหตุหลักมาจาก “คน” เช่น การสร้างความตระหนักและความเข้าใจแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ การปฏิรูปการศึกษาและการจัดทำหลักสูตรเพื่อให้ประชาชนมีความรอบรู้ (Informed Citizen) การพัฒนาและการเสริมสร้างให้ประชาชนให้เข้าใจถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ไขเบื้องต้น และการปลูกฝังวัฒนธรรมและคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทย จิตสำนึกที่ดี พร้อมกับความซื่อสัตย์สุจริต

๒) “เครื่องมือและวิธีการ” ในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้ง เช่น การจัดกิจกรรมและเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม การสนับสนุนและเสริมสร้างรากฐานให้กับสถาบันครอบครัว การส่งเสริมกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ Social Enterprise และการสร้างสื่อที่สร้างสรรค์ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนรุ่นใหม่ ประกอบกับการใช้สื่อเพื่อปลูกฝังความรักและความสามัคคี

๓) แนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีสาเหตุหลักมาจาก “โครงสร้างหรือระบบหรือกลไก” เช่น รัฐต้องบริหารจัดการระบบประมาณให้กับทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียม รัฐต้องดำเนินการเรื่องคุณภาพของการบริการขั้นพื้นฐาน รัฐควรมีการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นและชุมชนอย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ ควรมีการกำหนดประเด็นทุจริตให้เป็นวาระแห่งชาติ และนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน การพัฒนาระบบการบริหารทรัพยากรบุคคลด้วยระบบคุณธรรม (Merit System) การปฏิรูปกลไกและกระบวนการผลิตสื่อมวลชน ตั้งแต่โครงสร้าง เนื้อหา ไปจนถึงระบบการตรวจสอบให้ครอบคลุม

๕.๑.๔ สรุปผลการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ศึกษาได้นำผลการศึกษาที่ได้จากการตอบแบบสอบถามผ่าน Google Form และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group

Discussion) ไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๑ ท่าน เพื่อเป็นการยืนยันผลการศึกษาตาม วัตถุประสงค์ ๓ ประการดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สามารถสรุปผลได้ดังนี้

(๑) ประเด็นความขัดแย้งหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้ง ๖ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นทางการเมือง ประเด็นความเหลื่อมล้ำ ประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน ประเด็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม และประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนนั้น สามารถแบ่ง ออกเป็น ๒ ส่วน

ส่วนที่หนึ่ง เป็นประเด็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “คน” ได้แก่ ๑) ประชาชนเกิดความไม่ไว้วางใจภาครัฐ ๒) ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ๓) เกิด การแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างกัน ๔) การกล่อมเกลாதองศาที่แตกต่างกัน และ ๕) ความคิดเห็นต่างและความแตกต่างของสังคม

ส่วนที่สอง เป็นประเด็นความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “โครงสร้างและ ระบบ” ได้แก่ ๑) ความไม่เท่าเทียมในด้านโอกาสต่าง ๆ ๒) เกิดการแทรกแซงจากต่างประเทศ ๓) โครงสร้างเชิงอำนาจ ๔) ความไม่เป็นธรรม ๕) ระบบอุปถัมภ์ ๖) รัฐธรรมนูญ และ ๗) สถาบันต่าง ๆ ทั้งนี้ ปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าวก็คือ “สื่อสังคม ออนไลน์ (Social Media)”

(๒) สำหรับแนวทางในการแก้ไขหรือการบริหารจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น มีดังนี้

๑) การบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจาก “คน” มี ๕ แนวทาง ได้แก่ (ก) การพัฒนาและส่งเสริมระบบการศึกษา เพื่อพัฒนาคนให้มีความพร้อม ทุกด้าน (ข) การพัฒนาหลักสูตรทางการศึกษา เพื่อสร้างความสามัคคีและทักษะความ เข้าใจและความสามารถในการใช้เทคโนโลยี (Digital Literacy) (ค) การปลูกฝังและสร้าง จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) (ง) การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) (จ) การสร้างสนามของความรู้ ความรัก ความสามัคคีด้วย “Star Stem”

๒) เครื่องมือและวิธีการในการบริหารจัดการความขัดแย้งมี ๖ แนวทาง ได้แก่ (ก) การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม (ข) การรับฟังและยอมรับ ความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ (ค) การจัดการกับความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (ง) การเจรจาไกล่เกลี่ย และประนีประนอม โดยมีคนกลางที่มีอิทธิพลต่อความคิด (Influencer) (จ) การสร้างจุดร่วม และยอมรับซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ โดยมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ความจริง (Truth) ความ ยุติธรรม (Justice) ความสงบ (Peace) ความเมตตา (Mercy) และ (ฉ) การสร้างฉากทัศน์หรือ ภาพอนาคต (Scenario Planning/Citizen Dialog)

๓) การบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีสาเหตุมาจากโครงสร้างหรือระบบหรือกลไก มี ๖ แนวทาง ได้แก่ (ก) กำหนดโครงสร้างและกลไกการจัดการกับความขัดแย้ง (ข) การยอมรับกฎกติกาทางการเมืองหรือนันทามติของผลการเลือกตั้ง (ค) การกำหนดกติกาในการกระจายอำนาจร่วมกัน (รัฐธรรมนูญ) (ง) การแก้ไขหรือออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกและช่วยเหลือประชาชน (จ) การปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัยและบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (ฉ) การปฏิรูประบบ

เมื่อผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนด้วยแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกัน ปรากฏว่า ผลของการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้ดังนี้

๑. สาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เกิดจาก “คน” ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ความรู้สึกอคติ และในส่วนที่เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ พฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการกล่อมเกลากันทางสังคมที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่การมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารสื่อที่ขาดคุณภาพแต่มีอิทธิพลในการชักจูงมวลชนสูง รวมถึงพฤติกรรมการใช้สื่อที่ใช้ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล ล้วนเป็นแรงผลักดันที่ทำให้คนมีความขัดแย้ง

นอกจากนี้ การขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมทั้งในระดับชาติและระดับชุมชน การที่คนในสังคมยังมีความระหว่าดระวางซึ่งกันและกัน การขาดความไว้วางใจทั้งภาครัฐและกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งการแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตน ตลอดจนปัญหาจากการถูกละเมิดสิทธิทางการเมืองและสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ “คน” เกิดความขัดแย้งระหว่างกันทั้งสิ้น

สำหรับสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดจาก “โครงสร้าง/ระบบ/วิธีการ” ได้แก่ กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ การแทรกแซงจากต่างประเทศ ปัญหาโครงสร้างเชิงอำนาจและระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกในสังคมไทยสร้างความไม่เป็นธรรมและความไม่เท่าเทียม การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของภาครัฐ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน รัฐบาลการสื่อสารที่ดีกับสังคม การควบคุมสื่อยังไม่ครอบคลุมและทั่วถึงโดยเฉพาะสื่อออนไลน์ การจัดการกับข่าวปลอม (Fake news) ที่ขาดประสิทธิภาพ

ยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้สภาวะแวดล้อมปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากส่งผลต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะสื่อสังคมโซเชียล (Social Media) ซึ่งส่งผลให้ประเด็นปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้งในสังคมไทยขยายความรุนแรงและเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ที่ต้องการแสวงผลประโยชน์จากความเชื่อและความคิดของประชาชนย่อมสามารถใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างทัศนคติและความเชื่อต่าง ๆ ได้ตามเป้าหมายที่ตนต้องการ หากประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายขาดภูมิคุ้มกันด้านดิจิทัลและรู้เท่าทันสื่อที่ดีพอ ก็จะได้รับผลกระทบจากข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่บิดเบือน เช่น ข่าวปลอม (Fake News) และหากภาครัฐหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่สามารถรับมือกับข้อมูลข่าวสารเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้เกิดความเสียหาย และความขัดแย้งต่าง ๆ ก็จะทำให้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

๒. แนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย พบว่า การบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพด้วยสันติวิธี โดยการกำหนดให้มีโครงสร้างและกลไกการจัดการความขัดแย้งที่มีความเป็นกลาง ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย โดยการเปิดพื้นที่ให้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยและประนีประนอม มีคนกลางที่มีความเป็นกลางและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ให้มีการสร้างจุดร่วมและการยอมรับซึ่งกันและกัน โดยมีนวัตกรรม (Innovation) ในการจัดการกับความขัดแย้งเพื่อสร้างให้เกิดความปรองดองอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย **(๑) ความจริง (Truth)** โดยการทำความจริงให้ปรากฏ และหาสาเหตุของความขัดแย้งหรือรากเหง้าของปัญหา รวบรวมข้อเท็จจริงและเปิดเผยข้อเท็จจริงในสถานการณ์ที่เหมาะสม **(๒) ความยุติธรรม (Justice)** ความปรองดองไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากความยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความสงบสุขและความมั่นคง หากไม่เกิดความยุติธรรมตั้งแต่ระดับครอบครัวสู่สังคมก็จะเกิดปัญหา ดังนั้น สิ่งที่จะต้องสร้างคือการมีส่วนร่วมทางสังคมของประชาชน เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามาช่วยกันคิดและเสวนา **(๓) สันติภาพ (Peace)** ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การอยู่ดีกินดี ความปลอดภัย การให้ความเคารพ และรู้สึกเป็นอิสระจากความรู้สึกด้านลบ เกิดขึ้นได้โดยการพูดคุย เสวนา เจรจา ไกล่เกลี่ย และอยู่ภายใต้ของการเปิดพื้นที่ที่ปลอดภัย ให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งโดยตรงและอ้อมมีพื้นที่ในการหาทางออกร่วมกัน และ **(๔) ความเมตตา (Mercy)** เกี่ยวข้องกับการยอมรับ การให้อภัย การสนับสนุน และความเห็นใจ เปิดใจ เอาใจเขามาใส่ใจเรา ให้อภัยกันและชนะด้วยกันทั้งคู่ (Win-Win Situation) สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การปล่อยผ่านและเริ่มต้นใหม่ การที่คู่กรณีมาพบกัน

มีพื้นที่ในการแสดงความรู้สึก ได้รับความจริงร่วมกันว่าเกิดอะไรขึ้นความสัมพันธ์ที่ดีจะเกิดขึ้น และนำไปสู่การกำหนดอนาคตร่วมกัน

๒.๒ การสร้างฉกทัศน์หรือภาพอนาคตร่วมกัน เนื่องจากแนวคิดการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งในประเทศไทยเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน กระบวนการในการสร้างความ สัมคคีปรองดองไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีปกติที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา แต่จะต้องอาศัยการ ดัดแปลงจากการสร้างภาพจำลองเหตุการณ์ในอนาคต โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการวางแผนด้วย ฉกทัศน์ (Scenario Planning) กับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้มีการหารือร่วมกันและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันโดยไม่มีอคติ เปิดใจและรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง เช่นเดียวกันกับการนำหลักการประชาเสวนา (Citizen Dialog) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน กำหนดประเด็นหารือ อันเป็นการศึกษาภาพอนาคตร่วมกันและแก้ไขปัญหาร่วมกัน

๒.๓ การส่งเสริมกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ควรนำกระบวนการที่มีความสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย ๑) กระบวนการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน มีการประสานความร่วมมือและมีส่วนร่วมในทุกระดับ ๒) การส่งเสริมการ สร้างสื่อที่สร้างสรรค์ โดยการนำสื่อมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความรักและ ความสามัคคีให้กับคนรุ่นใหม่ ๓) การเปิดช่องทางให้มีการสื่อสารระหว่างคนทุกช่วงวัย และ การรับฟังซึ่งกันและกันให้มากขึ้น และ ๔) การเปิดพื้นที่สร้างสภาวะแวดล้อมให้เกิดความ ไว้วางใจซึ่งกัน โดยการเปิดพื้นที่ปลอดภัย เพื่อสร้างสะพานเชื่อมให้คนแต่ละฝ่ายสามารถ พุดคุยกันได้ก่อนที่ความรุนแรงจะเกิดขึ้น โดยนำกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง (Stakeholder) เข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งการเปิดพื้นที่ลับให้เกิดการเจรจาและหาข้อตกลงร่วมกันก่อนที่จะเกิด ความรุนแรงมากขึ้น

๓. กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

เนื่องจากสาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งส่วนใหญ่ในประเทศไทย ได้แก่ “คน” นอกจากนี้ ในบางกรณียังมีปัจจัย “โครงสร้าง/ระบบ” เป็นสาเหตุหลักเพิ่มเติมด้วย ดังนั้น กระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง จึงต้องเริ่มที่ “คน” ด้วยการทำให้ คนเป็นคนดีและต้องมีจำนวนมากพอ ซึ่งต้องดำเนินการผ่านการพัฒนาคนทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ คุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีอุดมการณ์ความรักชาติ ซึ่งจะนำไปสู่ความรัก ความสามัคคีปรองดอง ด้วยการให้การศึกษอบรมเพื่อให้คนในชาติเป็นคนที่มีคุณภาพและ สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้ ขณะเดียวกันก็ดำเนินการในส่วนของ

“โครงสร้าง/ระบบ” ควบคู่กันไปด้วย เพื่อรองรับกระบวนการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง ให้มีความยั่งยืนต่อไป สรุปได้ดังนี้

๓.๑ กระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ได้แก่

๓.๑.๑ การปฏิรูปการศึกษาและจัดทำหลักสูตรผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) เพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง โดยบรรจุเรื่องความสามัคคีในหลักสูตรการศึกษา ให้มีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติในรูปแบบของกิจกรรมสร้างความสามัคคี เช่น (๑) ร่วมกันการปลูกต้นไม้ (๒) การร่วมมือกันทำงาน (๓) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น (๔) การแข่งขันกีฬาเพื่อสร้างความสามัคคี (๕) การให้เยาวชนเขียนเรียงความเรื่องความสามัคคี

นอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้วยการสร้างให้เยาวชนมีภูมิคุ้มกันภายในให้รู้เท่าทันสื่อ (Digital Literacy) เน้นหลักคิดวิเคราะห์เพื่อสร้างพลเมืองที่รอบรู้ (Informed Citizen) การสร้างสนามของความรู้ ความรัก ความสามัคคี การนำกระบวนการเรียนรู้ “Star Stem” มาประยุกต์ใช้ในหลักสูตรและการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ให้ชาวไทยมีความเสียสละและอุดมการณ์ความรักชาติ ก็เป็นหนึ่งแนวทางในการพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพ

๓.๑.๒ การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Education) โดยการส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงวัยได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาบรณาผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (In-Formal Education) เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดี มีวินัย รู้จักสิทธิควบคู่กับหน้าที่และความรับผิดชอบ พัฒนาทักษะของประชาชนทุกช่วงวัยให้รู้เท่าทันสื่อต่าง ๆ ภูมิใจและตระหนักในความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รักษาประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ มีคุณธรรมและมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรักความสามัคคี มีความเป็นผู้นำมีวินัย และเคารพกฎหมาย เช่น หลักสูตรผู้นำพอเพียงเพื่อความมั่นคง

๓.๑.๓ การสร้างและการปลูกฝังจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หรือ “จิตสาธารณะ” หมายถึง การตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและการเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนหรือสังคมให้เป็นนิสัยแห่งชาติของคนไทย รวมทั้งการสร้างความตระหนักและความเข้าใจ รู้เท่าทันและเสริมสร้างสมรรถนะทางดิจิทัลให้กับประชาชนและผู้ผลิตสื่อ ตลอดจนการปลูกฝังวัฒนธรรมและคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทย จิตสำนึกความซื่อสัตย์สุจริตตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม และ

การสร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้นและสิทธิมนุษยชน
ขั้นพื้นฐาน เช่น โครงการจิตอาสา

๓.๒ กระบวนการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่

๓.๒.๑ การยอมรับกฎกติกาทางการเมืองหรือฉันทามติของผลการ
เลือกตั้งและการกำหนดกติกาในการกระจายอำนาจร่วมกัน (รัฐธรรมนูญ) โดยมีการแก้ไข
รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ให้มีการกระจายอำนาจมากขึ้น

๓.๒.๒ รัฐควรดำเนินการเรื่องคุณภาพของการบริการขั้นพื้นฐาน
โดยเฉพาะการกระจายรายได้ การบริหารจัดการที่ดินและทรัพย์สิน รวมทั้งการบริหารจัดสรร
งบประมาณให้ทุกภาคส่วนอย่างเท่าเทียม เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรของประเทศ
อย่างเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ

๓.๒.๓ การปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม โดยการ
ปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยและบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึง ๑) ความน่าเชื่อถือ
โปร่งใส มีความเป็นอิสระและตรวจสอบได้ ๒) ต้องมีระบบการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ
๓) การออกกฎหมายและกำกับควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด

๓.๒.๔ การบริหารทรัพยากรบุคคลของภาครัฐด้วยระบบคุณธรรม
(Merit System) เพื่อสร้างความเป็นธรรมในองค์กร ลดบทบาทของระบบอุปถัมภ์ นับตั้งแต่
กระบวนการการดำเนินของของภาครัฐ ควรมีกระบวนการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ตำแหน่ง
โดยเฉพาะตำแหน่งระดับหัวหน้าหรือผู้นำ จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม เพื่อให้เกิดการ
ประสานความร่วมมือและมีส่วนร่วมในทุกระดับ

๓.๒.๕ การกำหนดประเด็นทุจริตเป็นวาระแห่งชาติ โดยจัดตั้ง
หน่วยงานที่มีความเป็นอิสระ ติดตาม และองค์กรคุ้มครองความปลอดภัยพยาน รวมทั้งมีการนำ
ระบบเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน

๓.๒.๖ การปฏิรูปสื่อและการออกกฎหมายหรือมาตรการควบคุมสื่อ
ให้ครอบคลุมและทั่วถึง โดยภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการดำเนินการทั้งการปฏิรูป
กลไกและกระบวนการผลิตสื่อมวลชน ตั้งแต่โครงสร้าง/เนื้อหา/ระบบการตรวจสอบให้มีความ
รัดกุมและครอบคลุม รวมถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับจริยธรรมของสื่อ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากประเด็นความขัดแย้งในประเทศไทยได้มีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเฉพาะ
ความขัดแย้งในประเด็นด้านการเมืองที่มีสาเหตุหรือรากเหง้าของปัญหาที่ฝังรากลึก ส่งผลให้
ความขัดแย้งที่มีอยู่ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นจากอิทธิพลของสื่อ

โซเชียล (Social media) ที่แต่ละฝ่ายนำมาใช้เป็นเครื่องมือ ทำให้เกิดความคิดเห็น ความเชื่อ และทัศนคติแตกต่างกันในทุกมิติ ทั้งมิติการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นของสถาบันหลักและความมั่นคงของชาติ เกิดปรากฏการณ์ การแบ่งแยกมวลชนออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งหากไม่มีการดำเนินการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งที่ยากจะประสานและทำให้เกิดการแตกความสามัคคีของคนในชาติ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคง เอกราชอธิปไตย และผลประโยชน์ของชาติ

โดยที่ผลการศึกษาด้วยวิธีวิจัยต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า **สาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้งในประเทศไทยเริ่มจาก “คน”** ดังนั้น เพื่อให้ผลการศึกษานำไปสู่การดำเนินการและส่งผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ผู้ศึกษาจึงได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการ ความขัดแย้งและการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง โดยเริ่มจากกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ กระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ

(๑) **การขัดเกลาทงสังคม** การสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมและสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) และจิตสำนึกของความซื่อสัตย์สุจริต ตั้งแต่ระดับครอบครัว สถานศึกษา กลุ่มเพื่อน สถานที่ทำงาน ชุมชน สังคม สถาบันศาสนา และสื่อสารมวลชน การปลูกฝังระเบียบวินัย (Basic Disciplines) การสร้างความตระหนักและความเข้าใจ รู้เท่าทันและเสริมสร้างสมรรถนะทางดิจิทัลให้กับประชาชนและผู้ผลิตสื่อ การปลูกฝังวัฒนธรรมและคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทย การสอนให้รู้จักบทบาททางสังคมและทัศนคติ และการสอนให้เกิดทักษะต่าง ๆ ซึ่งกระบวนการขัดเกลาทงสังคมนี้เป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีการปรับตัวอีกด้วย

(๒) **การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ** มีสมรรถนะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อการสร้างความรักความสามัคคีปรองดอง โดยมุ่งเน้นการให้การศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับความสามัคคีแก่ประชาชนทุกช่วงวัยและทุกระดับ (ระดับปฐมวัย วัยเรียน/วัยรุ่น วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ) โดยจะต้องดำเนินการให้ครบทั้ง ๓ ระบบ ได้แก่ ๑) การศึกษาเพื่อคุณวุฒิตามระดับ (มี ๓ ระดับ ได้แก่ การศึกษาก่อนวัยเรียน การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา) ๒) การศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสำหรับประกอบอาชีพหรือยกระดับคุณภาพชีวิต ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ และ ๓) การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือการดำเนินการด้วยวิธีการใด ๆ เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้สิ่งที่ตนสนใจ เช่น การส่งเสริม การสนับสนุน และกระตุ้น ที่จะเอื้อให้บุคคลมีช่องทางในการเรียนรู้อย่างทั่วถึง สามารถเพิ่มพูนความรู้ได้อย่าง

กว้างขวาง รู้เท่าทันการพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้เกิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาตนเองและการศึกษาเพื่อเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยดำเนินการดังนี้

(๒.๑) การปฏิรูปการศึกษาและจัดทำหลักสูตรผ่านระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) โดยกำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เป็นหน่วยงานหลักในการบูรณาการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ผลักดันให้ “การสร้างความสามัคคีปรองดอง” เป็นนโยบายเร่งด่วนในแผนยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรและจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะความสามัคคีปรองดอง โดยบรรจุเรื่อง “ความสามัคคี” ไว้ในหลักสูตรการศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ออกแบบกระบวนการเรียนการสอน และออกแบบกิจกรรมเพื่อจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบทในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสม มีความเชื่อมโยงผสมผสานกันทั้งกิจกรรมในห้องเรียนและกิจกรรมนอกห้องเรียน เชื่อมโยงไปยังครอบครัวและสังคม และกำหนดให้ “ความสามัคคี” เป็นสมรรถนะที่พึงประสงค์อันเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ นอกจากนี้ ควรมีการมีกรอบวิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินผลพฤติกรรมความสามัคคีอย่างเป็นรูปธรรมด้วย เช่น กิจกรรมการแข่งขันกีฬา กิจกรรมการทำงานเป็นทีม การจัดทำโครงการสร้างความสามัคคี การเขียนเรียงความเกี่ยวกับความสามัคคี

(๒.๒) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็น การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยการให้กรมส่งเสริมการเรียนรู้ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลัก มีหน้าที่สนับสนุนการเรียนรู้ ๓ รูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนคนไทยทุกช่วงวัยตั้งแต่แรกเกิดจนเสียชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส มุ่งพัฒนาบุคคลให้มีทักษะการเรียนรู้ ทักษะอาชีพ และทักษะชีวิต ที่สอดคล้องและเท่าทันพัฒนาการของโลก มีโอกาสพัฒนาหรือเพิ่มพูนทักษะของคนให้สูงขึ้นตามความถนัดหรือความจำเป็นที่ตนต้องการ ผ่านการมีส่วนร่วมของ ๓ เสาหลัก ได้แก่ รัฐ เอกชน และท้องถิ่น ให้สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบ สามารถเชื่อมโยงเครือข่าย การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มี “ศูนย์การเรียนรู้” ที่ขยายตัวรองรับทุกพื้นที่ ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างเสริมทักษะชีวิตให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวคิดการ

เรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการเรียนรู้ในหลายรูปแบบที่หลากหลาย มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานในระดับพื้นที่และระดับประเทศ

ในการนี้ ถือเป็นโอกาสของสถาบันการศึกษาด้านความมั่นคงและการป้องกันประเทศในการบูรณาการการทำงานร่วมกับกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ในการจัดหลักสูตรให้การศึกษอาบรมเพื่อการเสริมสร้างสมรรถนะความสามัคคีปรองดองให้กับองค์กรภาครัฐ ข้าราชการทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน พนักงานรัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน รวมทั้งสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติต่อความมั่นคง สร้างความเข้าใจและความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน สร้างความรักความสามัคคีตระหนักในความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การรักษาประโยชน์ผลของประเทศชาติ เช่น หลักสูตรนักยุทธศาสตร์ของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ หลักสูตรสถาบันจิตวิทยาเพื่อความมั่นคง สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ และหลักสูตรผู้นำพอเพียงเพื่อความมั่นคง มุลนิธิคลังสมอง วปอ.เพื่อสังคม

(๒.๓) การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมอันดีงามซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความสามัคคีปรองดอง โดยมุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์ ปลูกฝังวัฒนธรรมและคุณค่าที่ดีงามของสังคมไทย จิตสำนึกความซื่อสัตย์ สุจริต จิตสาธารณะ ความสามัคคีปรองดอง โดยบูรณาการร่วมระหว่าง “ครอบครัว ชุมชน ศาสนา การศึกษา และสื่อ เพื่อหล่อหลอมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม ความสามัคคีในลักษณะที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิต ให้สถานศึกษาสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต การมีวินัย มีจิตสาธารณะ และการรู้รักสามัคคี เข้าไปในทุกสาระวิชาและในทุกกิจกรรม รวมทั้งปรับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้เอื้อต่อการมีคุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ และความสามัคคี รวมถึงการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม

นอกจากนี้ ควรมีการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การจัดระเบียบสังคม และการนำเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ในชุมชน กิจกรรมปลูกป่า และ กิจกรรมเพื่อสังคมของภาคเอกชน (Corporate Social Responsibility : CSR) เพื่อส่งเสริมความร่วมมือกับภาคเอกชนและประชาสังคม ตลอดจนปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรม โดยใช้ชุมชนเป็นฐานด้วยการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นผู้นำต้นแบบของการมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งหากพิจารณาในระดับประเทศ ผู้นำรัฐบาลควรเป็นผู้นำต้นแบบเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับเยาวชนด้วย

(๒.๕) การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) โดยการนำ “หลักการสร้างพลเมืองในระบบประชาธิปไตย” มาใช้ เพื่อให้เยาวชนรู้บทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในสังคมควบคู่ไปกับความรับผิดชอบ มีสิทธิเสรีภาพควบคู่กับหน้าที่ ยอมรับในความแตกต่าง และเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของพลเมืองในการทำให้เกิดความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ โดยรัฐบาลต้องผลักดันเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เป็นกฎหมายและเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบ ตั้งแต่คุณภาพของผู้เรียน หลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลการศึกษา สมรรถนะและบทบาทของครูผู้สอน เทคโนโลยีและระบบการสนับสนุนทางการศึกษาและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองในระบบประชาธิปไตย มีความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เข้าใจบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมือง มีความรักและหวงแหนความเป็นชาติ ภูมิใจและรักท้องถิ่นและประเทศชาติ ซึ่งจะทำให้เกิดอุดมการณ์ของความรักชาติ เกิดความรักความสามัคคีปรองดอง ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันของประชาชนในชาติเพื่อปกป้องประเทศให้รอดพ้นจากภัยคุกคามต่าง ๆ ได้

อนึ่ง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา “ต้นแบบ” จากประเทศญี่ปุ่น ที่มีการผลักดันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ตั้งแต่ระดับกฎหมาย (ด้วยการกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาขั้นพื้นฐานของญี่ปุ่น) โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาพลเมืองของประเทศให้เป็นผู้มีจิตสาธารณะ มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรม และมีความยึดมั่นผูกพันต่อชุมชนท้องถิ่นของตน และได้มีหลักปฏิบัติเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียนตามแนวทางของประเทศญี่ปุ่น (Everyday Practice of Citizenship Education) ซึ่งไม่เพียงแต่การมุ่งเน้นสิ่งที่จะเลือกเข้ามาสอนในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งหนุนเสริมให้นักเรียนมีพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในชุมชนของตนเองด้วย ดังแผนภาพที่ ๔

แผนภาพที่ ๔ แสดงแนวทางของประเทศญี่ปุ่น (Everyday Practice of Citizenship Education)

โดยหลักสูตร แนวทางการปฏิบัติ การจัดการเรียนการสอนและการทำกิจกรรม จะเหมือนกันเกือบทั้งประเทศ นักเรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ยึดมั่นผูกพันกับเรื่องความสะอาดในโรงเรียนทุกวันตั้งแต่อายุ ๖ ขวบ สิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้และได้ทำตลอดเวลาในทุก ๆ วัน คือ การฝึกความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการเข้าใจ หลักปฏิบัติในโรงเรียน ทำเป็นกิจวัตรประจำวัน ฝึกจนเกิดความเคยชิน แบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน การคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น การสนับสนุนผู้อื่น ทักษะการเจรจาต่อรอง การฝึกกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วม และการคิดไตร่ตรอง ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้ไม่ได้ถูกกำหนดว่าเป็นการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเท่านั้น แต่ได้ถูกหลอมขึ้นเป็นวัฒนธรรมของโรงเรียนทั่วทั้งญี่ปุ่น ซึ่งประเทศไทยสามารถนำรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศญี่ปุ่นมาพิจารณาประกอบหรือนำมาเป็นต้นแบบในการปฏิรูประบบการศึกษาของประเทศไทยเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ได้เป็นอย่างดี

อีกหนึ่งแนวทางสำคัญสำหรับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง คือ การปฏิรูปหลักสูตรสังคมศึกษา โดยให้ความสำคัญกับวิชาหน้าที่พลเมือง ทั้งเวลาเรียนและจัดกิจกรรมเสริมในโรงเรียน เนื่องจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นยุทธศาสตร์สำคัญต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองให้กับเยาวชน จึงไม่ควรสอนเฉพาะภาคทฤษฎีหรือสอนแบบบรรยายเท่านั้น แต่ควรเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experience Learning) ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิบัติจริง โดยใช้โรงเรียนเป็นสถานที่จำลองความเป็นประชาธิปไตยเพื่อสร้างกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจ เน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เช่น การเล่นเกมส์ การแสดงละครเกี่ยวกับประชาธิปไตย เน้นการจัดการเรียนการสอนที่ผู้สอนต้องเคารพในความคิดของผู้เรียนโดยใช้กระบวนการอภิปรายแสดงความคิดเห็นให้มากขึ้น

ปรับเปลี่ยนวิธีประเมินจากที่เน้นการวัดผลสัมฤทธิ์เชิงทฤษฎีผ่านตัวหนังสือ เป็นการประเมินผล การปฏิบัติของผู้เรียน (performance assessment) รวมทั้งการปฏิรูประบบการพัฒนาครู ที่ต้องเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm) การสอนแบบดั้งเดิมไปสู่วิธีการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ ๒๑ ปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนเป็นผู้เอื้อการเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษาและ สนับสนุนการเรียนรู้อย่างเป็นประชาธิปไตย รวมทั้งการขัดเกลาเยาวชนผ่านการสร้างตนเองเป็น ตัวแบบที่ดีตามวิถีประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้น การศึกษาเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมืองจึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางในสร้างคุณลักษณะพื้นฐานการให้กับเยาวชนและเป็น รากฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้น ตั้งแต่โรงเรียน ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

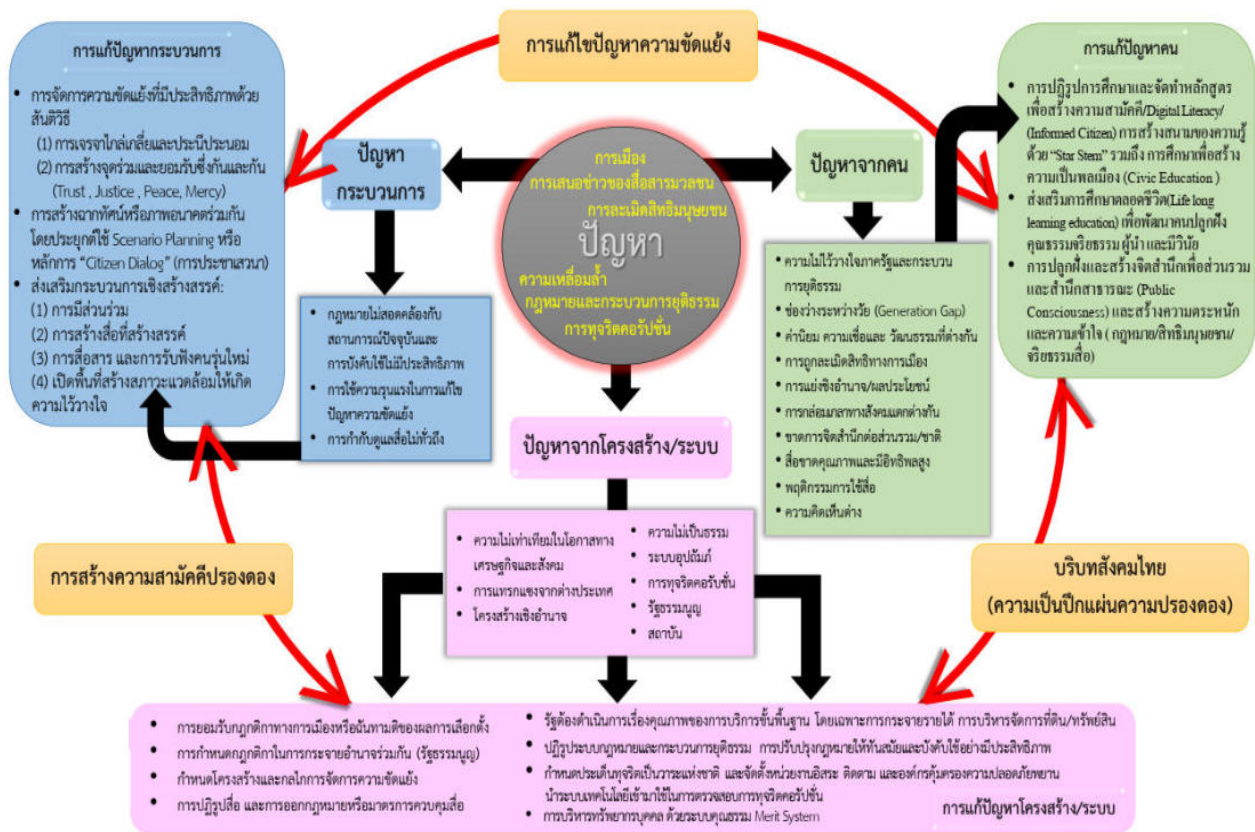
๕.๒.๒ รัฐบาลควรสร้างความตระหนักรู้ให้กับคนในสังคมถึงความสำคัญของความ สามัคคีปรองดองของคนในชาติ พร้อมทั้งผลักดันให้ “ความรักความสามัคคีปรองดองของ คนในชาติ” เป็นวาระแห่งชาติ ในการนี้ รัฐบาลควรกำหนดให้ “ความรักความสามัคคี ปรองดองของคนในชาติ” เป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลเพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรัก ความสามัคคีมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยการขับเคลื่อนแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ ชาติประเด็นความมั่นคง ในแผนย่อยการรักษาความสงบภายในประเทศ ซึ่งได้กำหนด แนวทาง “การสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ไว้แล้ว ให้เป็นนโยบายเร่งด่วน ของรัฐบาลและขับเคลื่อนให้มีการดำเนินการให้สัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นการมี ส่วนร่วมในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม กำหนดเป้าหมายร่วมกัน กำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและแผนการปฏิบัติร่วมกัน รวมทั้งการ ถ่ายทอดและสื่อสารยุทธศาสตร์ให้กับหน่วยงานและองค์กรทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจที่สอดคล้องตรงกัน ประสานการปฏิบัติที่สอดคล้องกัน

ทั้งนี้ ปัจจัยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างความปรองดองขึ้นอยู่กับ เจตจำนงทางการเมืองของผู้นำรัฐบาลที่ต้องมีความมุ่งมั่นและริเริ่มขับเคลื่อนการสร้าง ความสามัคคีปรองดองอย่างต่อเนื่องด้วยความจริงใจและจริงจัง นอกจากนี้ การคำนึงถึงความ เข้มแข็งของภาคประชาสังคมในการขับเคลื่อนและการสร้างฐานมวลชนสนับสนุนการสร้าง ความสามัคคีปรองดองก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม จากภาคประชาชน ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและหน่วยงานหรือองค์กรทุกภาคส่วนในการ ดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความรักสามัคคีปรองดองของคนในชาติ ส่งเสริมให้ประชาชน เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย มุ่งเน้นการบริหารและการดำเนินการภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาล สนับสนุนกระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) บูรณาการการแก้ไขปัญหาให้มีประสิทธิภาพ

เป็นรูปธรรม มุ่งเสริมสร้างผู้นำต้นแบบในระดับต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศของความสามัคคีปรองดอง และการเปิดพื้นที่ที่ปลอดภัยและรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายโดยในแต่ละช่วงวัยควรรับฟังและเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ เพราะการรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันจะทำให้เกิดความเข้าใจและร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีปรองดองในที่สุด

อย่างไรก็ตาม **แนวทางที่จะสร้างความปรองดองของคนในชาติ ควรที่จะต้องอยู่ภายใต้หลัก ๓ ประการ ได้แก่ (๑) หลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย (๒) หลักยุติธรรม** กล่าวคือ กระบวนการยุติธรรมจะต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเท่าเทียม เป็นมาตรฐานเดียวกัน และเป็นธรรม เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ ค้ำครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามหลักนิติธรรม รวมทั้งเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในสังคม และ **(๓) หลักเมตตาธรรม**

๕.๒.๓ รัฐบาลควรกำหนดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสันติภาพ (Infrastructure for Peace) เพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการความขัดแย้งแห่งชาติ โดยการจัดตั้งสถาบันการบริหารจัดการความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองของประเทศขึ้น เพื่อให้คู่ขัดแย้งมีช่องทางในการสื่อสารระหว่างกันและหาทางออกร่วมกัน โดยสถาบันดังกล่าวจะต้องมีความเป็นกลาง ประกอบด้วยองค์กรที่หลากหลาย มีภาคีเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันในระดับต่าง ๆ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการบนหลักนิติธรรม ยุติธรรม และเมตตาธรรม มีอิสระในการทำงานโดยปราศจากการแทรกแซงจากทุกฝ่าย ทั้งนี้ ในเบื้องต้นอาจจัดตั้งในรูปแบบของ “คณะกรรมการเสริมสร้างความสมานฉันท์แห่งชาติ” ที่ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านสันติวิธี นักวิชาการที่มีความรู้ มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการความขัดแย้ง สถาบันการศึกษาที่ได้รับการยอมรับจากสังคมถึงความเป็นกลาง เป็นโครงสร้างที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลทั้งหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายและงบประมาณรองรับ หรือจัดตั้งขึ้นในรูปแบบขององค์กรหรือสถาบันก็ได้

แผนภาพที่ ๕ แสดงภาพรวมของการศึกษา

เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กมลเศ โปธิกนิษฐ. ๒๕๖๑. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ เขตภาคเหนือ (Conflict Mapping Phase 2). การศึกษาภายใต้โครงการฐานข้อมูลองค์ความรู้การจัดการความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ โดยการสนับสนุนจาก สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

กรรณา มธูลาภรังสรรค์. ๒๕๖๔. ปัจจัยและเงื่อนไขความขัดแย้งในสังคมไทย. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร. ๑๒(๑).

กวี รักษ์พลอรียคุณ. ๒๕๕๘. มาตรการสร้างความปรองดองตามนโยบายของรัฐบาล – คสช. (คณะรักษาความสงบแห่งชาติ). วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการสาธารณะ) สาขาวิชาการบริหารจัดการสาธารณะสำหรับนักบริหาร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กษิรา เทียนส่องใจ. ๒๕๕๐. การศึกษาวิเคราะห์ภัยทันทเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ก้องพิทักษ์ วงศ์ดิธนรักษ์, พลตรี และ คณะ. ๒๕๕๘. “การศึกษากระบวนการสร้างความปรองดองและเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง”. วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษาในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘): ๗๒ – ๘๘.

คณะอนุกรรมการพิจารณาบูรณาการข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง. ๒๕๖๐. เอกสารความเห็นร่วมเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง. เอกสารอัดสำเนา.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ. ๒๕๕๓. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จิรศักดิ์ โยมะบุตร และ วินัย ผลเจริญ. ๒๕๖๑. “การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ หลังรัฐประหาร ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น”. วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – เมษายน ๒๕๖๒: ๑๓๘ – ๑๕๓.

จุฑา เทียนไทย. ๒๕๕๗. การจัดการ: มุมมองนักบริหาร. กรุงเทพฯ: แมคกรอ-ฮิล/ ท้อป.

จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย. ๒๕๔๘. **กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การคืนอำนาจแก่เหยื่อ
อาชญากรรมและชุมชน.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. ๒๕๔๒. **ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤติเศรษฐกิจ.** กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์คบไฟ.

เฉลิมศักดิ์ บุญนำ และสุนิสา เขาวนเมธากิจ. ๒๕๖๒. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การสำรวจ
ข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ (Conflict
Mapping Phase 2) ภาคใต้.** การศึกษาภายใต้โครงการฐานข้อมูลองค์ความรู้การจัดการ
ความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ โดยการสนับสนุนจาก
สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

ชญาดา เข้มเพชร, นาวาอากาศเอกหญิง ดร. “การสร้างความปลอดภัยสมานฉันท์สำหรับเยาวชน
ไทยโดยใช้หลักบวร : บ้าน วัด โรงเรียน”. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๖
ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๔): ๑ – ๑๐.

ชลัท ประเทืองรัตนา และพัชรา เสริมตระกูล. ๒๕๖๐. **รายงานเรื่อง 1 ทศวรรษการสร้าง
ปลอดภัยทางการเมืองไทย.** สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

ชลัท ประเทืองรัตนา. ๒๕๖๐. **การสร้างความปลอดภัย.** กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ๒๕๓๓. **ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรง การไม่ใช้ความรุนแรง.** กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ๒๕๔๒. **อภัยวิถี: มิตร/ศัตรูและการเมืองแห่งการให้อภัย.** กรุงเทพฯ:
เรือนแก้วการพิมพ์.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. ๒๕๔๖. **อาวุธมีชีวิตแนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง.** กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

ตติยา สุวรรณบุบผา. ๒๕๕๑. **ความเป็นพลเมืองไทยในระบบประชาธิปไตย.** นครศรีธรรมราช :
บริษัท ป.อินเตอร์ปริ้น แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.

ทัศนีย์ ปิ่นสวัสดิ์. ๒๕๖๑. “การจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในจังหวัดชัยนาท”. **Veridian
E- Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.** ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม – เมษายน ๒๕๖๑).

ทิพวรรณ พุฒาภรณ์. “การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๒): หน้า ๙๒ - ๑๐๗

ประภาพร สีหา. ๒๕๖๐. “ความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐประหาร ปี พ.ศ. ๒๕๕๗”. วารสาร รัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๑๔๕ - ๑๖๖

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. ๒๕๕๕. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์ พับลิเคชันส์.

พรนพ พุกกะพันธ์. ๒๕๔๒. การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ: ว.สกุลเพ็ชร.

พระครูใบฎีกาสุนทรินท์ สุวิชาโน และคณะ. ๒๕๖๕. ““การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์: พลังบวรในสังคมไทย”. วารสารวิจัยวิชาการ. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕): ๔๑ - ๕๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). ๒๕๕๑. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๖). กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์.

พระไพศาล วิสาโล. ๒๕๔๙. สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระไพศาล วิสาโล. ๒๕๕๐. สร้างสันติ ด้วยมือเรา. นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (ศพส.) มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระไพศาล วิสาโล. ๒๕๕๐. สร้างสันติด้วยมือเรา. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหากษัตริยา กิตติโสภโณ (แช่หลี่), ดร.. ๒๕๕๘. รายงานการวิจัย เรื่อง การสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร). ๒๕๔๗. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการสุนทร อาภาจร (แสงมิม). ๒๕๖๖. **บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความ
ขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. ๒๕๕๖. **ไพร่-นารี ผีทักษิณ เมืองไทยหลังปรากฏการณ์ 49 วัน.** กรุงเทพฯ:
มติชน.

พิศิษฐ สิริสวัสดิ์ดิษฐกุล. ๒๕๕๗. **การจัดการความขัดแย้งทางการเมืองของคณะรักษาความสงบ
แห่งชาติในมุมมองของภาครัฐและเอกชนในส่วนภูมิภาค.** วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.

พาริดา ปันจอร์. ๒๕๕๘. **คู่มือกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้/ปาตานี "เราจะทำงานร่วมกัน
ได้อย่างไร ?" รวมความแนวคิดของ ดร.นอร์เบิร์ต โรเปอส์.** ปาตานี: ดีพู้คส์.

มอริส, แคธเธอริน. ๒๕๔๗. **การจัดการความขัดแย้งและการขอโทษ.** (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล).
นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

มัวร์, คริสโตเฟอร์. ๒๕๔๒. **กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง.** (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล).
ขอนแก่น: ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท.

ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๕๖. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554.** กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน.

ลิขิต อีร์เวคิน. ๒๕๕๐. **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

ลิวอิส เอ. โคเซอร์. ๒๕๓๓. **แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา ตอน คาร์ล มาร์กซ์.** (จาเมรี
พิทักษ์วงศ์, ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. ๒๕๔๖. **รายงานเรื่อง การสำรวจทัศนคติของประชาชน เรื่อง ความ
ขัดแย้งในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

วันชัย วัฒนศัพท์. ๒๕๔๗. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา.** นนทบุรี: สถาบัน
พระปกเกล้า.

วีระ อัมพันสุข. ๒๕๕๑. **การประยุกต์พุทธธรรม.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ B.E.C.

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล. ๒๕๔๒. **มนุษย์กับสันติภาพ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2556). **ความรู้เบื้องต้นทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริลักษณ์ ประสันแพงศรี และ ปรีชาวัชร เศรษฐภัทรไพศาล. ๒๕๖๑. **รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัย การสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตาม
แนวนโยบายของรัฐ (Conflict Mapping Phase 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๐
จังหวัด. การศึกษาภายใต้โครงการฐานข้อมูลองค์ความรู้การจัดการความขัดแย้งที่เกิดจาก
การดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ โดยการสนับสนุนจากสำนักสันติวิธีและ
ธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.**

สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๕. **การสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๕๕. **ศึกษาแนวทางการสร้างความปลอดภัย สภาผู้แทนราษฎร
มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕. รายงานวิจัยการสร้างความปลอดภัย เสนอต่อ
คณะกรรมการวิสามัญพิจารณา.**

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอต่อสำนักงานขับเคลื่อนการปฏิรูป
ประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติและการสร้างความสามัคคีปรองดอง (สำนักงาน ป.ย.ป.). ๒๕๖๕.
**โครงการขับเคลื่อนการสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์รายการค่าใช้จ่ายในการ
สร้างการรับรู้ เพื่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ. เอกสารอัดสำเนา.**

สถาบันสันติศึกษา. ๒๕๔๘. **คู่มือการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมยศ นาวิการ. ๒๕๔๐. **การบริหารและพฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.

สมฤดี สวงแก้ว และคณะ. ๒๕๖๓. “ปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นทางสังคม
(Important Roles Factors Affecting Social Cohesion)”. *Journal of Liberal Arts,
Maejo University*. 8 (1) (January-June 2020): 194.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๒๕๕๑. **ธรรมนูญชีวิต ๙ ประการ ตามรอยพระยุคลบาท**.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สีบวงษ์ สุขะมงคล. ๒๕๕๗. “การบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทย ระหว่าง
ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๕๕” *วารสารเกษมบัณฑิต*. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน
๒๕๕๗): ๓๙ - ๕๕

สุภัสตรา แก้วประดิษฐ์ ทรัพย์ชูกุล และคณะ. ๒๕๖๒. **รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)
โครงการสำรวจข้อมูลประเด็นความขัดแย้งจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของ
รัฐ (Conflict Mapping Phase 2) ภาคกลาง. การศึกษาภายใต้โครงการฐานข้อมูล**

องค์ความรู้การจัดการความขัดแย้งที่เกิดจากการดำเนินโครงการตามแนวนโยบายของรัฐ โดยการสนับสนุนจาก สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. ๒๕๕๐. **ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อแกรมมี.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. ๒๕๕๐. **ความขัดแย้งการบริหารเพื่อสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส.

อธิพัฒน์ สินทร์โก. ๒๕๕๕. **การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี**. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัย การบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.

อรอนงค์ พุกกะคุปต์, ชัยโรจน์ เจริญชัยภรณ์ และ นิภาพร พุทธพงษ์. ๒๕๕๘. “การจัดการความ ขัดแย้งของสังคมและการเมืองไทย ช่วง ๒๕๕๑ -๒๕๕๕”. **วารสารรังสิตบัณฑิตศึกษา ในกลุ่มธุรกิจและสังคมศาสตร์**. ๑(๑), (เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๘๙-๑๐๓.

เอกชัย กี่สุขพันธ์. ๒๕๓๑. **การบริหาร: ทักษะและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

เอกรินทร์ ต่วนศิริ. ชุมชนในพื้นที่ความรุนแรง: ว่าด้วยการยึดเหนี่ยวทางสังคมของชุมชน ในอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี. **วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**. ๓๐(๑), (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๒): ๑๔๕-๑๕๕.

ภาษาอังกฤษ

Abu - Nimer, M. 2001. **Reconciliation Justice and Coexistence: Theory and Practice**. Lexington: Lexington Book.

American Statistical Association. 1997. **ASA Series: What Is a Survey?**. Online. Retrieved May 1, 2021, from <http://www.prm.nau.edu/prm447/asa%20brochures/focusgroups.pdf>. pp. 6–7.

Bar-Tal, Daniel. 2013. **Intractable Conflicts: Socio-Psychological Foundation and Dynamics**. Cambridge: Cambridge University Press.

Bercovitch, J., Kremenyuk, V., & Zartman, I. W. 2009. **Conflict Resolution**. London: SAGE Publications Ltd.

- Bernard, H.R. 2011. **Research Methods in Anthropology: Qualitative and quantitative approaches.** 5th edition. Altamira Press, United Kingdom. pp. 143 – 155.
- Colletta et al. 2001. **Social Cohesion and Conflict Prevention in Asia: Managing Diversity through Development,** The World Bank.
- Coser, Lewis A. 1956. Social Conflict and the Theory of Social Change. **The British Journal of Sociology,** Vol VIII, (September 1956).
- Dahrendrof (Dahrendrof, Ralf. 1958. Toward a Theory of Social of Conflict. **The Journal of Conflicts Resolution,** Vol XI, (1958).
- Filley, Alan C. 1975. **Interpersonal Conflict Resolution.** Glenview, Illinois: Scott, Foresman.
- Galtung, J. 1996. **Peace By Peaceful Means.** Oslo: International Peace Research Institute.
- Hamber, B. 1998. **From truth to transformation: The truth and reconciliation commission in South Africa.** Johannesburg: CAVR, CIIR.
- Huyse, L. 1998. Transitional Justice. In Harris P. and Reilly B. (Eds). **Democracy and Deep-Rooted Conflict : Options for Negotiators.** Lujbljana:International Institute for Democracy and Electoral Assistance
- Jane Jenson. 2007 – 2009. **Defining and Measuring Social Cohesion.** Commonwealth Secretariat.
- Johnson, D.W & Johnson, R.T. 1987. **Cooperation and Competition : Theory and Research.** Edina, MN: Interaction Book
- Kenneth W. Thomas Raph H. Killmann. 1974. **Key Peace building Concepts for the Peace building, Education, and Advocacy (PBEA) program,** UNICEF
- Lederach, J. P. 1997. **Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies.** Washington, DC: United States Institute of Peace Press.

- March, J. G. & Simon, H. A. 1998. **Organization**. New York: John Wiley and sons, InC.
- Mark Freeman and Priscilla B. Hayner. 2003. **International Center for Transitional Justice**.
- Marx, K. 1958. **Capital: A critical analysis of capitalist production** (vol.1). translated from the third German edition by Samuel Moore and Edward Aveling, and edited by Frederick Engels. Moscow: Foreign Languages Publishing House.
- Mayer, Bernard. 2010. **The Dynamics of Conflict Resolution: A Practitioner's Guide**. USA: Jossey-Bass.
- Miall, H., Ramsbotham, O., & Woodhouse, T. 1999. **Contemporary Conflict Resolution**. Malden: Blackwell Publishers Inc.
- Murphy, Colleen (2010). **A Moral Theory of Political Reconciliation**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ramsbotham, O. , Woodhouse, T. & Miall, H. 2011. **Contemporary Conflict Resolution** (3rd ed.). UK: Polity Press.
- Rigby, A. 2001. **Justice and Reconciliation: After the violence**. London: Lynne Rienner, Boulder and London.
- Robbins, Stephen P. 2001. **Organizational Behavior : Concepts, Controversies and Application**. (9th ed). Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc.
- Simmel, Georg. 1995. **Conflict and The Web of Group Affiliations**. Illinois: Free Press.
- Turner, Jonathan. H. 1982. **The Structure of Social Theory**. Homewood: The Dorsey Press.
- UNICEF. 2014. **Key Peace building Concepts for Peacebuilding, Education and Advocacy (PBEA)**. East Asia and Pacific Desk Review and Situation Analysis.
- Van Ness, D. W. & Strong, K. H. 2010. **Restoring justice: An Introduction to Restorative Justice**. (4th ed.). New Jersey: Matthew Bender & Company.

Wilmot, W. W., & Hocker J. L. 2007. **Interpersonal Conflict**. Columbus: McGraw-Hill.

Luthans, F. 1975. **Oganizational Behavior**. (8 th ed). Boston: McGraw – Hill.

ภาคผนวก

- ภาคผนวก ก** คำสั่งคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภาที่ ๑๕/๒๕๖๕ เรื่อง ตั้งคณะกรรมการ ศึกษาแนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ
- ภาคผนวก ข.** แบบสอบถามผ่าน Google Form เรื่อง แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ
๑. ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล
 ๒. ตารางแสดงข้อมูลประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
 ๓. ตารางแสดงข้อมูลสาเหตุของประเด็นความขัดแย้งในปัจจุบัน
 ๔. ตารางแสดงข้อมูลสาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้ง
 ๕. ตารางแสดงผลการวัดระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)
 ๖. ตารางแสดงผลการวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation)
- ภาคผนวก ค.** คำถามของการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
- ภาคผนวก ง** ภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
- ภาคผนวก จ** ภาพประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ภาคผนวก ก

คำสั่งคณะกรรมการอาหารการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภาที่ ๑๕/๒๕๖๕
เรื่อง ตั้งคณะกรรมการศึกษาแนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ

คำสั่งคณะกรรมการอาหารการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา
ที่ ๑๕/๒๕๖๕
เรื่อง ตั้งคณะกรรมการศึกษาแนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ
และการสร้างสันติภาพในภูมิภาค

คณะกรรมการอาหารการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา มีหน้าที่และอำนาจพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติ กระทู้กิจการ พิจารณาสอบหาข้อเท็จจริง หรือศึกษาเรื่องใด ๆ ที่เกี่ยวกับกิจการ ทางการทหารทั้งปวง อุตสาหกรรมป้องกันประเทศ และการพัฒนาประเทศ และที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง แบบองค์รวม พิจารณาศึกษา ติดตาม เสนอแนะ และเร่งรัดการปฏิรูปประเทศ และแผนแม่บทภายใต้ ยุทธศาสตร์ชาติ ที่อยู่ในหน้าที่และอำนาจ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามข้อบังคับการประชุมวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๖๒ ข้อ ๗๘ (๗)

ในคราวประชุมคณะกรรมการอาหารการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา ครั้งที่ ๓๑/๒๕๖๕ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ ได้มีมติให้มีการศึกษา เรื่อง “แนวทางการสร้างความรัก ความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ และการสร้างสันติภาพในภูมิภาค” และตั้งคณะกรรมการขึ้นมา เพื่อทำการศึกษารื่องดังกล่าว จึงให้ดำเนินการดังนี้

คณะกรรมการศึกษาแนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ
และการสร้างสันติภาพในภูมิภาค

องค์ประกอบ

๑. พลเอก วรพงษ์ สง่าเนตร	เป็นประธานกรรมการ
๒. พลเอก ชูศักดิ์ เมฆสุวรรณ	เป็นที่ปรึกษากรรมการ
๓. นายอนุสิษฐ คุณากร	เป็นกรรมการ
๔. นายเชิดศักดิ์ สันติวรวุฒิ	เป็นกรรมการ
๕. นายทวีวงศ์ จุลกมนตรี	เป็นกรรมการ
๖. นางสาวปิยฉัญญ์ วันเฉลิม	เป็นกรรมการ
๗. พลเอก เจิตวุธ คราประยูร	เป็นกรรมการ
๘. พลเอก อภิศักดิ์ สมบัติเจริญนนท์	เป็นกรรมการ
๙. พลอากาศโท ภูมิใจ เลขสุนทรากร	เป็นกรรมการ
๑๐. พลตรี ทักษิณ สิริสิงห	เป็นกรรมการ
๑๑. พลตรี ปิยะ ศรีพลอย	เป็นกรรมการ
๑๒. นายวีรศักดิ์ ทิพย์มณฑิธร	เป็นกรรมการ
๑๓. นาวาอากาศเอกหญิง จุฬารัตน์ เพชรวิเศษ	เป็นกรรมการและเลขานุการ

- ๒ -

๑๔. พันเอก กาญจนดิษฐ์ ไยเกตุ	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. นางสาวปาณิสรา เทียนอ่อน	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖. นางสาวปุณณภา โชติชินเชาว์	เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่และอำนาจ

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่และอำนาจ ดังต่อไปนี้

- ๑) วางแผนการศึกษาตามนโยบายและแนวทางที่คณะกรรมการอธิการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา กำหนด
- ๒) ทำการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดในเวลาที่กำหนด
- ๓) สรุปและรายงานผลการศึกษาต่อคณะกรรมการอธิการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา และวุฒิสภา
- ๔) ให้มีหน้าที่และอำนาจอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือตามที่คณะกรรมการฯ มอบหมาย

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

พลเอก

(บุญสร้าง นิยมประดิษฐ์)

ประธานคณะกรรมการอธิการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

ผนวก ข แบบสอบถามผ่าน Google Form เรื่อง แนวทางการสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ
แบบสอบถาม

เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ”

แบบสอบถามฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการศึกษา เรื่อง "แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ" เพื่อ (1) ศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งในประเทศไทย (2) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้งในประเทศไทย และ (3) ศึกษากระบวนการในการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่ในการบริหารจัดการความขัดแย้งและข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในประเทศไทย จึงขอความกรุณาท่านตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คำชี้แจง

1. กรุณาทำเครื่องหมาย (O) หน้าคำตอบที่ท่านต้องการลงในช่องสี่เหลี่ยม และ/หรือเติมข้อความลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของตนเองมากที่สุด
2. แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ส่วน
 - ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล
 - ส่วนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้ง
 - ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation)
3. ข้อมูลที่ได้รับจากท่านจะถูกเก็บเป็นความลับ

QR-Code แบบสอบถาม เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ”
ในรูปแบบออนไลน์ (Google Form)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

คำชี้แจง: กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อ โดยทำเครื่องหมาย (O) ในช่องสี่เหลี่ยม และ/หรือเติมข้อความในช่องว่าง

1. ท่านมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัด..... (โปรดระบุ)

- 1.1) กรุงเทพฯ/ปริมณฑล 1.2) ภาคกลาง (เว้น กรุงเทพฯ/ปริมณฑล) 1.3) ภาคเหนือ
 1.4) ภาคตะวันออก 1.5) ภาคใต้ (เว้น จชต.) 1.6) จชต.
 1.7) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1.8) ภาคตะวันตก

2. ปัจจุบันท่านอาศัยอยู่ที่จังหวัด..... (โปรดระบุ)

- 2.1) กรุงเทพฯ/ปริมณฑล 2.2) ภาคกลาง (เว้น กรุงเทพฯ/ปริมณฑล) 2.3) ภาคเหนือ
 2.4) ภาคตะวันออก 2.5) ภาคใต้ (เว้น จชต.) 2.6) จชต.
 2.7) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2.8) ภาคตะวันตก

3. ศาสนา

- 3.1) พุทธ 3.2) คริสต์ 3.3) อิสลาม 3.2) อื่น ๆ ระบุ

4. กรุณาเลือกช่วงอายุของท่าน

- 4.1) 12 - 25 ปี 4.2) 26 - 48 ปี 4.3) 49 - 55 ปี
 4.4) 56 - 75 ปี 4.5) 76 ปีขึ้นไป

5. เพศ

- 5.1) ชาย 5.2) หญิง 5.3) ไม่ระบุเพศ

6. ระดับการศึกษาที่สำเร็จสูงสุด

- 6.1) ไม่ได้เข้าระบบการศึกษา 6.2) ระดับประถมศึกษา/ระดับมัธยมศึกษา
 6.3) ระดับ ปวช./ปวส. 6.4) ระดับปริญญาตรี/เทียบเท่า
 6.5) ระดับปริญญาโท 6.6) ระดับปริญญาเอก

7. อาชีพ

☐ 7.1) ข้าราชการ /พนักงานรัฐวิสาหกิจ	☐ 7.2) ธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ
☐ 7.3) พนักงานเอกชน/ผู้รับจ้างทั่วไป	☐ 7.4) อาจารย์ นักวิชาการ
☐ 7.5) นักเรียน นิสิต นักศึกษา	☐ 7.6) นักการเมือง/สมาชิกพรรคการเมือง
☐ 7.7) เกษตรกร ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่	☐ 7.8) สื่อสารมวลชน
☐ 7.9) อื่น ๆ (โปรดระบุ)	

8. รายได้ต่อเดือน

☐ 8.1) ต่ำกว่า 10,000 บาท	☐ 8.2) 10,000-30,000 บาท
☐ 8.3) 30,001-50,000 บาท	☐ 8.4) 50,001-100,000 บาท
☐ 8.5) สูงกว่า 100,000 บาท	

ส่วนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้ง

1. ท่านคิดว่าความขัดแย้งในปัจจุบันเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากประเด็นใด (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1.1) ความขัดแย้งประเด็นทางการเมือง (ถ้าเลือกข้อนี้ ตอบคำถามข้อที่ 2.1 เพิ่ม)
- 1.2) ความขัดแย้งประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม (ถ้าเลือกข้อนี้ ตอบคำถามข้อที่ 2.2 เพิ่ม)
- 1.3) ความขัดแย้งประเด็นความเหลื่อมล้ำ(ด้านเศรษฐกิจและสังคม ,การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,ด้านการศึกษา) (ถ้าเลือกข้อนี้ ตอบคำถามข้อที่ 2.3 เพิ่ม)
- 1.4) ความขัดแย้งประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน (ถ้าเลือกข้อนี้ ตอบคำถามข้อที่ 2.4 เพิ่ม)
- 1.5) ความขัดแย้งประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน (ถ้าเลือกข้อนี้ ตอบคำถามข้อที่ 2.5 เพิ่ม)
- 1.6) ความขัดแย้งประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน (ถ้าเลือกข้อนี้ ตอบคำถามข้อที่ 2.6 เพิ่ม)

คำชี้แจง: โปรดพิจารณาข้อความต่อไปนี้ ตอบคำถามทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง โดยทำเครื่องหมาย (O) ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของตนเองมากที่สุด และระบุเหตุผลหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม (ถ้ามี)

ความหมายของการให้คะแนน

(5= เห็นด้วยมากที่สุด 4= เห็นด้วยมาก 3= เห็นด้วยปานกลาง 2= เห็นด้วยน้อย 1= เห็นด้วยน้อยที่สุด)

2. ท่านคิดว่าประเด็นความขัดแย้งในปัจจุบัน เกิดจากสาเหตุใด (ตอบเฉพาะประเด็นที่ท่านเห็นว่าเป็นปัญหาตามข้อที่ 1)

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
2. ท่านคิดว่าประเด็นความขัดแย้งในปัจจุบัน (ตามข้อ 1.) เกิดจากสาเหตุใด						
2.1) ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นทางการเมือง เกิดจากสาเหตุใด						
(1) ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง						
(2) ผู้ที่เสนอตัวเป็นนักการเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงชาติบ้านเมือง						
(3) ระบบการเลือกตั้งยังไม่สามารถคัดเลือกนักการเมืองที่ดีเข้าสภาได้อย่างแท้จริง มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
(4) โครงสร้าง/กลไกในการดำเนินการของรัฐสภายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ไม่สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้						
(5) กลุ่มผลประโยชน์ใช้การเมืองนอกสภาสร้างความรุนแรงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง						
(6) กลไกแก้ไขปัญหาคัดแย้งที่มีอยู่ยังขาดประสิทธิภาพไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ เปิดโอกาสให้มีการแทรกแซงทางการเมือง						
(7) ความคิดเห็น/อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง						
(8) ระบบการเมืองไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้						
(9) การช่วงชิงอำนาจโดยไม่มีกติกาคัดค้านที่ชัดเจน						
(10) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.2) ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เกิดจากสาเหตุใด						
(1) กระบวนการยุติธรรมมีขั้นตอนเยอะ และการดำเนินการล่าช้า						
(2) กฎหมายส่วนใหญ่จะเป็นข้อจำกัด ไม่ใช่อำนวยความสะดวก						
(3) บุคลากรที่เกี่ยวข้องบางส่วนทุจริตประพฤติมิชอบ						
(4) มีการเลือกปฏิบัติกับบางคนบางกลุ่ม โดยได้ผลตอบแทน						
(5) ประชาชนไม่รู้/ไม่เข้าใจกฎหมาย						
(6) การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ						
(7) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
2.3) ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นความเหลื่อมล้ำ(ด้านเศรษฐกิจและสังคม ,การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ,ด้านการศึกษา ฯลฯ) เกิดจากสาเหตุใด						
(1) ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรได้ยาก						
(2) การพัฒนาประเทศสร้างช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนให้ห่างมากขึ้น						
(3) คนจน ผู้ที่อยู่ห่างไกลขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษาที่ทัดเทียมกับคนในเมือง						
(4) คนจน ผู้มีรายได้น้อยขาดโอกาสในการทำงานที่ดีที่มีรายได้ที่เหมาะสมเพียงพอ						
(5) โครงการต่าง ๆ ตามแนวนโยบายของรัฐไม่ทั่วถึง						
(6) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.4) ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นการทุจริตคอร์รัปชั่น เกิดจากสาเหตุใด						
(1) เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัว						
(2) ขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดและจริงจัง						
(3) ไม่มีมาตรการในการป้องกันที่ชัดเจน						
(4) ขาดมาตรการปราบปรามและการลงโทษต่อผู้กระทำความผิด						
(5) ไม่มีมาตรการในการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรม						
(6) ขาดระบบการตรวจสอบถ่วงดุล						
(7) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.5) ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน เกิดจากสาเหตุใด						
(1) การเสนอข่าวสารไม่สร้างสรรค์ ไม่เป็นกลาง						
(2) การเสนอข่าวให้ร้ายคนอื่นโดยขาดหลักฐานข้อเท็จจริง						
(3) การนำเสนอข่าวเพื่อให้คู่กรณีเกิดความขัดแย้ง						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
(4) มีการทุจริตคอร์รัปชันในวงการสื่อสารมวลชน						
(5) นักข่าวขาดจริยธรรม						
(6) กลไกในการตรวจสอบการทำงาน/การเสนอข่าว ยังขาดประสิทธิภาพ						
(7) การนำเสนอข่าวบิดเบือนโดยหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มี ผลประโยชน์ขัดกัน หรือผลประโยชน์ซ่อนเร้น						
(8) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.6) ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิ ขั้นพื้นฐาน เกิดจากสาเหตุใด						
(1) ถูกละเมิดสิทธิพลเมือง (ถูกจำกัดเสรีภาพ ถูกทำร้าย ทรมานสิทธิใน การปกป้องจากการถูกจับกุมคุมขัง สิทธิในการนับถือศาสนา)						
(2) ถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง (สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเองทั้ง การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ เสรีภาพในการชุมนุม โดยสงบการแสดง ความคิดเห็น สิทธิในการเลือกตั้ง ฯลฯ)						
(3) ถูกละเมิดสิทธิทางเศรษฐกิจ (การมีงานทำ เลือกรับงานได้ ได้ค่าจ้างที่ เป็นธรรม สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน ฯลฯ)						
(4) ถูกละเมิดสิทธิทางสังคม (สิทธิในการได้รับการศึกษา หลักประกัน สุขภาพ มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองสร้างครอบครัว)						
(5) ถูกละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรม (เสรีภาพในการใช้ภาษา การแต่งกาย การปฏิบัติตามวัฒนธรรม ฯลฯ)						
3. 3. ท่านคิดว่ากลุ่มบุคคลใด มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มของท่าน (ตามที่ท่านเลือกในข้อ 7 ส่วนที่ 1) ในระดับใด (ไม่ต้องตอบกลุ่มอาชีพ ของท่าน)						
3.1) ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ						
3.2) ข้าราชการ /พนักงานรัฐวิสาหกิจ						
3.3) ธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ						
3.4) พนักงานเอกชน/ผู้รับจ้างทั่วไป						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
3.5) อาจารย์ นักวิชาการ						
3.6) นักเรียน นิสิต นักศึกษา						
3.7) นักการเมือง/สังกัดพรรคการเมือง						
3.8) เกษตรกร ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่						
3.9) องค์กรที่ไม่ใช่องค์กรของรัฐ เช่น องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร องค์กร สาธารณประโยชน์ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) NGOs						
3.10) สื่อสารมวลชน						
4. ท่านคิดว่าประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นเกิดจากสาเหตุหลัก อะไร ในระดับใด						
4.1) "คน" เป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้ง						
4.2) "โครงสร้างองค์กร" ในการบริหารประเทศที่ไม่สมบูรณ์/ไม่ เหมาะสม						
4.3) "ระบบบริหารจัดการ/ระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง" ที่ไม่ เหมาะสม ไม่มีประสิทธิภาพ						

ส่วนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับประเด็นความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion) และการสร้างความปรองดองของคนในชาติ (Reconciliation)

คำชี้แจง: โปรดพิจารณาข้อความต่อไปนี้ ตอบคำถามทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง โดยทำเครื่องหมาย (0) ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของตนเองมากที่สุด และระบุเหตุผลหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม (ถ้ามี)

ความหมายของการให้คะแนน

(5= เห็นด้วยมากที่สุด 4= เห็นด้วยมาก 3= เห็นด้วยปานกลาง 2= เห็นด้วยน้อย 1= เห็นด้วยน้อยที่สุด)

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
1. วัดระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)						
1.1) ท่านมีความเชื่อมั่นในสถาบันสำคัญๆ ของรัฐเพียงใด						
(1) ศาลและกระบวนการยุติธรรม						
(2) รัฐบาลและส่วนราชการ						
(3) รัฐสภา และนักการเมือง						
(4) ทหารและกองทัพ						
(5) ตำรวจและการบังคับใช้กฎหมาย						
1.2) ท่านมีความรู้สึกว่าการต้องการ/เสียงเรียกร้องของท่าน ได้รับความสนใจ/ตอบสนองจากสถาบันต่าง ๆ เพียงใด						
(1) สถาบันศาลและกระบวนการยุติธรรม						
(2) รัฐบาลและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง						
(3) พรรคการเมือง นักการเมือง และรัฐสภา						
(4) ทหารและกองทัพ						
(5) ตำรวจ						
1.3) ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน						
(1) ท่านรู้สึกว่า ชีวิตประจำวันของท่าน มีความปลอดภัย ปราศจากอาชญากรรมและเหตุรุนแรง						
(2) ท่านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีงาน มีรายได้ มีปัจจัย 4 ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
(3) ท่านรู้สึกว่าการเมืองมีเสถียรภาพ เสรีภาพและมั่นคง						
(4) ท่านมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง						
1.4) ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวและในฐานะประชาชน						
(1) พึงพอใจเกี่ยวกับการบริหารประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ/การพัฒนาประเทศ						
(2) พึงพอใจที่มีกระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน						
(3) พึงพอใจต่อระบบการอำนวยความสะดวก						
(4) พึงพอใจต่อคุณภาพของบริการสาธารณะของภาครัฐ						
(5) พึงพอใจต่อนโยบายภาครัฐ						
(6) พึงพอใจต่อระบบการเมือง						
(7) พึงพอใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน						
(8) พึงพอใจต่องานที่ทำ						
(9) พึงพอใจต่อสุขภาพร่างกายที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน						
1.5) ความรู้สึกที่สับสนลดลงจากการทุจริตและคอร์รัปชัน						
(1) การบริหารประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ/การพัฒนาประเทศ ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน						
(2) กระบวนการยุติธรรม ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน						
(3) กระบวนการทางการเมือง ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน						
(4) กระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน						
(5) การบริการสาธารณะของภาครัฐ ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน						
(6) การพัฒนาประเทศตามนโยบายภาครัฐ ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
2. การวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม						
2.1) ท่านมีความรู้สึกต่อกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มของ ระดับใด						
(1) มีความไม่เป็นมิตร						
(2) มีความเกียจคร้าน						
(3) ฉลาดแกมโกง/เจ้าเล่ห์						
(4) ทำงานหนัก/ขยัน						
(5) มีระเบียบวินัย รักความสะอาด						
(6) มีพฤติกรรมชอบความรุนแรง						
(7) ไม่ได้รู้สึกอะไร						
(8) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.2) ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่เห็นต่างจากท่านมากที่สุด						
(1) รู้สึกถูกคุกคาม/ถูกทำร้าย						
(2) รู้สึกมีความทุกข์/อึดอัด						
(3) รู้สึกกลัว/วิตกกังวล						
(4) รู้สึกถูกรังเกียจ/ถูกด้อยค่า/ถูกเหยียดหยาม						
(5) ไม่ได้รู้สึกอะไร						
(6) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.3) ท่านทำอย่างไรในการรักษาระยะห่างระหว่างท่านกับกลุ่มที่เห็นต่างกับท่านมากที่สุด						
(1) ท่านยอมรับที่จะให้ผู้ที่มีความเห็นต่างกัน/หรืออยู่ในกลุ่มที่เห็นต่างกันสามารถแต่งงานกันได้						
(2) ท่านยอมรับที่จะอยู่อาศัยในละแวกบ้านเดียวกับกลุ่มที่เห็นต่างได้						
(3) ท่านยอมรับที่จะทำงานร่วมกับกลุ่มที่เห็นต่างในสถานประกอบการเดียวกันได้						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
(4) ท่านยอมรับได้ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่เห็นต่างเป็นเจ้านาย (ในการทำงาน)						
2.4) ท่านรู้สึกว่ามีวิถีชีวิตของท่านถูกด้อยค่า / กลั่นแกล้งจากกลุ่มที่เห็นต่างจากท่านมากที่สุด อย่างไรบ้าง						
(1) ถูกด้อยค่าในเรื่องของค่านิยม ความคิด ความเชื่อ หรือการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องอื่น ๆ เช่น รสนิยมการแต่งกาย การพูดจา สื่อสาร การใช้ภาษา						
(2) ถูกกลั่นแกล้ง/ลดโอกาสในการทำงาน						
(3) คุกคาม/ทำร้ายร่างกายต่อท่าน						
(4) ถูกด้อยค่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม						
(5) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.5) ท่านมีการเลือกปฏิบัติกับกลุ่มที่เห็นต่างกับท่านมากที่สุดในประเด็นต่อไปนี้ ในระดับใด						
(1) สร้างความเสียหายแก่สมาชิกกลุ่มที่เห็นต่าง						
(2) การกล่าวร้ายป้ายสีกลุ่มที่เห็นต่าง						
(3) ตูถูก/กลั่นแกล้ง/ด้อยค่ากลุ่มที่เห็นต่าง						
(4) ปฏิเสธ/หลีกเลี่ยงที่จะพักอยู่ในห้องเดียว/สถานที่เดียวกันกับกลุ่มที่เห็นต่างอยู่						
(5) ปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มที่เห็นต่าง						
(6) ทำร้ายหรือทำอันตรายต่อกลุ่มตรงที่เห็นต่าง						
(7) ไม่สนใจ/ไม่ปฏิสัมพันธ์ด้วย						
(8) อื่น ๆ (โปรดระบุ)						
2.6) ท่านมีความรู้สึก/ปฏิบัติอย่างไร ในประเด็นด้านวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่างกับท่านมากที่สุด						
(1) ท่านมีความรู้สึกที่วัฒนธรรมของกลุ่มท่านมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของกลุ่มที่เห็นต่างอย่างสิ้นเชิง ทั้ง ดนตรี/การแสดง อาหาร ค่านิยม ศาสนาและความเชื่อ						

ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น					เหตุผล
	5	4	3	2	1	
(2) ท่านไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง						
2.7) การสร้างความสามัคคีปรองดอง						
(1) ท่านคิดว่าการสร้างความสามัคคีปรองดองที่ดีวิธีหนึ่งคือการให้อภัย						
(2) ท่านคิดว่าการเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งได้พูดคุยทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน สามารถสร้างความสามัคคีปรองดองได้						
(3) ท่านคิดว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สาม สามารถสร้างความสามัคคีปรองดองได้						
(4) ท่านคิดว่าการยอมรับผิดและขอโทษ สามารถสร้างความสามัคคีปรองดองได้						

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่น ๆ

๑. การสร้างความสามัคคีปรองดอง

1.1 ประเด็นและสาเหตุของความขัดแย้ง (เพิ่มเติม)

.....

.....

.....

1.2.การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

.....

.....

.....

๒. ประเด็นการสร้างความสามัคคีปรองดอง

.....

.....

.....

2.1 การพัฒนาคน (ทำอย่างไร)

.....
.....
.....

2.2 การปรับโครงสร้าง (การบริหารจัดการ) ทำอย่างไร

.....
.....
.....

2.3 การปรับระบบบริหารจัดการ/ระบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทำอย่างไร

.....
.....
.....

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณท่านอย่างสูงที่กรุณาตอบคำถาม

ภาคผนวก ข. ๑. ตารางแสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
๑. ท่านมีภูมิลำเนาอยู่จังหวัด		
กรุงเทพ/ปริมณฑล	๒๖๒	๓๘.๘
ภาคกลาง (เว้น กรุงเทพ/ปริมณฑล)	๖๑	๙.๐
ภาคเหนือ	๔๑	๖.๑
ภาคใต้ (เว้น จชต.)	๙๘	๑๔.๕
จชต.	๖๒	๙.๒
ภาคตะวันออก	๓๙	๕.๘
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๙๓	๑๓.๘
ภาคตะวันตก	๑๓	๑.๙
รวม	๖๖๙	๑๐๐
๒. ปัจจุบันท่านอาศัยอยู่ที่จังหวัด		
กรุงเทพ/ปริมณฑล	๓๖๒	๕๖.๖
ภาคกลาง (เว้น กรุงเทพ/ปริมณฑล)	๔๔	๖.๕
ภาคเหนือ	๒๒	๓.๓
ภาคใต้ (เว้น จชต.)	๖๙	๑๐.๒
จชต.	๙๓	๑๓.๘
ภาคตะวันออก	๒๕	๓.๗
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๖	๖.๘
ภาคตะวันตก	๖	๐.๙
รวม	๖๖๗	๑๐๐
๓. ศาสนา		
พุทธ	๕๙๙	๘๘.๖
คริสต์	๑๐	๑.๕
อิสลาม	๔๔	๘
อื่น ๆ	๘	๑.๒
รวม	๖๖๑	๑๐๐
๔. กรุณาเลือกช่วงอายุของท่าน		
๑๒ - ๒๕ ปี	๒๔	๓.๖
๒๖ - ๔๘ ปี	๓๒๖	๔๘.๒
๔๙ - ๕๕ ปี	๑๓๓	๑๙.๗

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
๕๖ - ๗๕ ปี	๑๘๐	๒๖.๖
๗๖ ปีขึ้นไป	๕	๐.๗
รวม	๖๖๘	๑๐๐
๕. เพศ		
ชาย	๔๔๔	๖๕.๗
หญิง	๒๑๖	๓๒.๐
ไม่ระบุเพศ	๓	๐.๔
รวม	๖๖๓	๑๐๐
๖. ระดับการศึกษาที่สำเร็จสูงสุด		
ไม่ได้เข้าระบบการศึกษา	๓	๐.๔
ระดับประถมศึกษา/ระดับมัธยมศึกษา	๑๐๔	๑๕.๔
ระดับ ปวช./ปวส.	๔๘	๗.๑
ระดับปริญญาตรี/เทียบเท่า	๒๑๑	๓๑.๒
ระดับปริญญาโท	๒๔๐	๓๕.๕
ระดับปริญญาเอก	๖๒	๙.๒
รวม	๖๖๘	๑๐๐
๗. อาชีพ		
ข้าราชการ /พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๔๘๐	๖๘.๐
ธุรกิจส่วนตัว/เจ้าของกิจการ	๔๖	๖.๘
พนักงานเอกชน/ผู้รับจ้างทั่วไป	๓๘	๕.๖
อาจารย์ นักวิชาการ	๒๔	๓.๖
นักเรียน นิสิต นักศึกษา	๑๓	๑.๙
นักการเมือง/สมาชิกพรรคการเมือง	๔	๐.๖
เกษตรกร ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่	๕	๐.๗
สื่อสารมวลชน	๒	๐.๓
อื่น ๆ	๖๖	๙.๘
รวม	๖๗๘	๑๐๐
๘. รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท	๔๑	๖.๑
๑๐,๐๐๐-๓๐,๐๐๐ บาท	๒๔๐	๓๕.๕
๓๐,๐๐๑-๕๐,๐๐๐ บาท	๑๕๒	๒๒.๕

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
๕๐,๐๐๑-๑๐๐,๐๐๐ บาท	๑๗๔	๒๕.๗
สูงกว่า ๑๐๐,๐๐๐ บาท	๕๗	๘.๔
รวม	๖๖๔	๑๐๐

ภาคผนวก ข. ๒. ตารางแสดงข้อมูลประเด็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
๑) ความขัดแย้งประเด็นทางการเมือง	๔๘๗	๒๘.๑
๒) ความขัดแย้งประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม	๒๕๙	๑๔.๙
๓) ความขัดแย้งประเด็นความเหลื่อมล้ำ (ด้านเศรษฐกิจและสังคม, การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ด้านการศึกษา)	๒๙๘	๑๗.๒
๔) ความขัดแย้งประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน	๒๙๔	๑๖.๙
๕) ความขัดแย้งประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน	๒๑๕	๑๒.๔
๖) ความขัดแย้งประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน	๑๘๒	๑๐.๕

ภาคผนวก ข. ๓. ตารางแสดงข้อมูลสาเหตุของประเด็นความขัดแย้งในปัจจุบัน

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
๓.๑ ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นทางการเมือง เกิดจากสาเหตุใด									
(๑) ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง	๒๑๑ (๓๑.๒)	๑๙๖ (๒๙.๐)	๑๔๔ (๒๑.๓)	๒๗ (๔.๐)	๑๖ (๒.๔)	๕๙๔	๓.๙๔	๑.๐๑๐	มาก
(๒) ผู้ที่เสนอตัวเป็นนักการเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงชาติบ้านเมือง	๓๒๘ (๔๘.๕)	๑๖๓ (๒๔.๑)	๙๗ (๑๔.๓)	๑๗ (๒.๕)	๕ (๐.๗)	๖๑๐	๔.๓๐	๐.๘๙๑	มาก
(๓) ระบบการเลือกตั้งยังไม่สามารถคัดเลือคนักการเมืองที่ดีเข้าสภาได้อย่างแท้จริง มีการซื้อสิทธิขายเสียง	๓๖๖ (๕๔.๑)	๑๕๗ (๒๓.๒)	๗๐ (๑๐.๔)	๑๑ (๑.๖)	๓ (๐.๔)	๖๐๗	๔.๔๔	๐.๘๐๔	มาก
(๔) โครงสร้าง/กลไกในการดำเนินการของรัฐสภายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ไม่สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้	๒๖๔ (๓๙.๑)	๒๒๖ (๓๓.๔)	๑๐๒ (๑๕.๑)	๑๗ (๒.๕)	๒ (.๐๓)	๖๑๑	๔.๒๐	๐.๘๓๗	มาก
(๕) กลุ่มผลประโยชน์ใช้การเมืองนอกสภาสร้างความรุนแรงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง	๓๔๒ (๕๐.๖)	๑๗๕ (๒๕.๙)	๘๒ (๑๒.๑)	๑๕ (๒.๒)	๓ (๐.๔)	๖๑๗	๔.๓๖	๐.๘๓๗	มาก

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๖) กลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่มีอยู่ยังขาดประสิทธิภาพไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือเปิดโอกาสให้มีการแทรกแซงทางการเมือง	๒๙๑ (๔๓.๐)	๒๑๐ (๓๑.๑)	๘๘ (๑๓.๐)	๒๐ (๓.๐)	๕ (๐.๗)	๖๑๔	๔.๒๔	๐.๘๗๔	มาก
(๗) ความคิดเห็น/อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง	๒๔๗ (๓๖.๕)	๒๓๔ (๓๔.๖)	๑๐๒ (๑๕.๑)	๒๓ (๓.๔)	๗ (๑.๐)	๖๑๓	๔.๑๓	๐.๘๙๙	มาก
(๘) ระบบการเมืองไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้	๒๕๒ (๓๗.๓)	๒๑๔ (๓๑.๗)	๑๐๘ (๑๖.๐)	๒๓ (๓.๔)	๑๓ (๑.๙)	๖๑๐	๔.๑๐	๐.๙๖๒	มาก
(๙) การช่วงชิงอำนาจโดยไม่มีกติกาคือชัดเจน	๓๐๘ (๔๕.๖)	๑๙๑ (๒๘.๓)	๘๔ (๑๒.๔)	๒๑ (๓.๑)	๖ (๐.๙)	๖๑๐	๔.๒๗	๐.๘๙๓	มาก
๓.๒ ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เกิดจากสาเหตุใด									
(๑) กระบวนการยุติธรรมมีขั้นตอนเยอะและการดำเนินการล่าช้า	๒๖๒ (๓๘.๘)	๑๗๘ (๒๖.๓)	๙๖ (๑๔.๒)	๗ (๑.๐)	๒ (๐.๓)	๕๔๕	๔.๒๗	๐.๘๑๙	มาก
(๒) กฎหมายส่วนใหญ่จะเป็นข้อจำกัด ไม้ให้อำนวยความสะดวก	๒๒๑ (๓๒.๗)	๒๑๖ (๓๒.๐)	๘๖ (๑๒.๗)	๑๔ (๒.๑)	๔ (๐.๖)	๕๔๑	๔.๑๘	๐.๘๔๑	มาก
(๓) บุคลากรที่เกี่ยวข้องบางส่วนทุจริตประพฤติมิชอบ	๒๖๖ (๓๙.๓)	๒๐๗ (๓๐.๖)	๖๖ (๙.๘)	๘ (๑.๒)	๒ (๐.๓)	๕๔๙	๔.๓๒	๐.๗๖๙	มาก

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๔) มีการเลือกปฏิบัติกับบางคนบางกลุ่ม โดยได้ผลตอบแทน	๓๑๙ (๔๗.๒)	๑๖๒ (๒๔.๐)	๖๔ (๙.๕)	๗ (๑.๐)	๒ (๐.๓)	๕๕๔	๔.๔๒	๐.๗๗๒	มาก
(๕) ประชาชนไม่รู้/ไม่เข้าใจกฎหมาย	๒๑๑ (๓๑.๒)	๑๙๙ (๒๙.๔)	๑๐๙ (๑๖.๑)	๑๘ (๒.๗)	๖ (๐.๙)	๕๕๓	๔.๐๙	๐.๙๐๓	มาก
(๖) การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่มีประสิทธิภาพ	๓๐๓ (๔๕.๘)	๑๖๕ (๒๔.๔)	๖๙ (๑๐.๒)	๙ (๑.๓)	๔ (๐.๖)	๕๕๐	๔.๓๗	๐.๘๑๙	มาก
๓.๓ ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นความเหลื่อมล้ำ(ด้านเศรษฐกิจ และสังคม ,การเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ,ด้านการศึกษา ฯลฯ) เกิดจากสาเหตุใด									
(๑) ผู้มีรายได้น้อยเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรได้ยาก	๓๐๖ (๔๕.๓)	๑๕๙ (๒๓.๕)	๘๔ (๑๒.๔)	๗ (๑.๐)	๔ (๐.๖)	๕๖๐	๔.๓๕	๐.๘๓๐	มาก
(๒) การพัฒนาประเทศสร้างช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนให้ห่างมากขึ้น	๒๘๙ (๔๒.๘)	๑๖๕ (๒๔.๔)	๘๐ (๑๑.๘)	๑๗ (๒.๕)	๑๐ (๑.๕)	๕๖๑	๔.๒๖	๐.๙๓๕	มาก
(๓) คนจน ผู้ที่อยู่ห่างไกลขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษาที่ทัดเทียมกับคนในเมือง	๒๗๕ (๔๐.๗)	๑๗๑ (๒๕.๓)	๘๙ (๑๓.๒)	๑๗ (๒.๕)	๑๐ (๑.๕)	๕๖๒	๔.๒๒	๐.๙๔๐	มาก
(๔) คนจน ผู้มีรายได้น้อยขาดโอกาสในการทำงานที่ดี ที่มีรายได้ที่เหมาะสมเพียงพอ	๒๕๘ (๓๘.๒)	๑๘๗ (๒๗.๗)	๙๓ (๑๓.๘)	๑๕ (๒.๒)	๕ (๐.๗)	๕๕๘	๔.๒๒	๐.๘๗๙	มาก
(๕) โครงการต่าง ๆ ตามแนวนโยบายของรัฐไม่ทั่วถึง	๒๒๕ (๓๓.๓)	๑๙๘ (๒๙.๓)	๑๐๘ (๑๖.๐)	๒๔ (๓.๖)	๔ (๐.๖)	๕๕๙	๔.๑๐	๐.๙๐๗	มาก
๓.๔ ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นการทุจริตคอร์รัปชัน เกิดจากสาเหตุใด									
(๑) เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน	๔๒๔	๘๕	๔๓	๓	๕	๕๖๐	๔.๖๔	๐.๗๒๓	มากที่สุด

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
	(๖๒.๗)	(๑๒.๖)	(๖.๔)	๐.๔	(๐.๗)				
(๒) ขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดและจริงจัง	๓๖๒ (๕๓.๖)	๑๓๓ (๑๙.๗)	๕๒ (๗.๗)	๕ (๐.๗)	๓ (๐.๔)	๕๕๕	๔.๕๒	๐.๗๔๖	มากที่สุด
(๓) ไม่มีมาตรการในการป้องกันที่ชัดเจน	๒๙๒ (๔๓.๒)	๑๕๙ (๒๓.๕)	๘๖ (๑๒.๗)	๑๑ (๑.๖)	๓ (๐.๔)	๕๕๑	๔.๓๒	๐.๘๔๖	มาก
(๔) ขาดมาตรการปราบปรามและการลงโทษต่อผู้กระทำความผิด	๓๑๘ (๔๗.๐)	๑๔๘ (๒๑.๙)	๗๒ (๑๐.๗)	๑๖ (๒.๔)	๓ (๐.๔)	๕๕๗	๔.๓๗	๐.๘๕๔	มาก
(๕) ไม่มีมาตรการในการแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรม	๓๐๗ (๔๕.๕)	๑๔๙ (๒๒.๐)	๘๖ (๑๒.๗)	๑๐ (๑.๕)	๓ (๐.๔)	๕๕๕	๔.๓๕	๐.๘๔๓	มาก
(๖) ขาดระบบการตรวจสอบถ่วงดุล	๒๙๘ (๔๔.๑)	๑๖๒ (๒๔.๐)	๗๙ (๑๑.๗)	๑๑ (๑.๖)	๔ (๐.๖)	๕๕๔	๔.๓๓	๐.๘๔๕	มาก
๓.๕ ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชน เกิดจากสาเหตุใด									
(๑) การเสนอข่าวสารไม่สร้างสรรค์ ไม่เป็นกลาง	๒๕๗ (๓๘.๐)	๑๗๔ (๒๕.๗)	๗๙ (๑๑.๗)	๑๕ (๒.๒)	๕ (๐.๗)	๕๓๐	๔.๒๕	๐.๘๗๘	มาก
(๒) การเสนอข่าวให้ร้ายคนอื่นโดยขาดหลักฐานข้อเท็จจริง	๒๒๓ (๓๓.๐)	๑๘๖ (๒๗.๕)	๘๙ (๑๓.๒)	๒๓ (๓.๔)	๓ (๐.๔)	๕๒๔	๔.๑๕	๐.๘๙๕	มาก
(๓) การนำเสนอข่าวเพื่อให้คู่กรณีเกิดความขัดแย้ง	๒๔๘ (๓๖.๗)	๑๗๕ (๒๕.๙)	๘๓ (๑๒.๓)	๑๕ (๒.๒)	๔ (๐.๖)	๕๔๕	๔.๒๙	๐.๘๗๒	มาก
(๔) มีการทุจริตคอร์รัปชันในวงการสื่อสารมวลชน	๒๐๐ (๒๙.๖)	๑๗๘ (๒๖.๓)	๑๒๕ (๑๘.๕)	๑๓ (๑.๙)	๘ (๑.๒)	๕๒๔	๔.๐๕	๐.๙๒๕	มาก

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๕) นักข่าวขาดจริยธรรม	๒๓๖ (๓๔.๙)	๑๖๔ (๒๔.๓)	๑๐๓ (๑๕.๒)	๑๘ (๒.๗)	๗ (๑.๐)	๕๒๘	๔.๑๔	๐.๙๓๗	มาก
(๖) กลไกในการตรวจสอบการทำงาน/การเสนอข่าวยังขาดประสิทธิภาพ	๒๔๓ (๓๕.๙)	๑๗๗ (๒๖.๒)	๘๓ (๑๒.๓)	๑๔ (๒.๑)	๗ (๑.๐)	๕๒๔	๔.๒๑	๐.๘๙๘	มาก
(๗) การนำเสนอข่าวบิดเบือนโดยหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มีผลประโยชน์ขัดกันหรือผลประโยชน์ซ่อนเร้น	๒๗๔ (๔๐.๕)	๑๖๑ (๒๓.๘)	๗๖ (๑๑.๒)	๑๖ (๒.๔)	๖ (๐.๙)	๕๓๓	๔.๒๘	๐.๘๙๖	มาก
๓.๖ ท่านคิดว่าความขัดแย้งประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน/สิทธิขั้นพื้นฐาน เกิดจากสาเหตุใด									
(๑) ถูกละเมิดสิทธิพลเมือง (ถูกจำกัดเสรีภาพ ถูกทำร้าย ทรมานสิทธิในการปกป้องจากการถูกจับกุมคุมขัง สิทธิในการนับถือศาสนา)	๑๔๓ (๒๑.๒)	๑๕๗ (๒๓.๒)	๑๔๗ (๒๑.๗)	๔๕ (๖.๗)	๒๔ (๓.๖)	๕๑๖	๓.๖๘	๑.๑๐๘	มาก
(๒) ถูกละเมิดสิทธิทางการเมือง (สิทธิในการเลือกวิถีชีวิตของตนเองทั้งการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ เสรีภาพในการชุมนุม โดยสงบการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการเลือกตั้ง ฯลฯ)	๑๖๓ (๒๔.๑)	๑๖๖ (๒๔.๖)	๑๑๔ (๑๖.๙)	๕๔ (๘.๐๖)	๒๐ (๓.๐)	๕๑๗	๓.๗๗	๑.๑๑๙	มาก
(๓) ถูกละเมิดสิทธิทางเศรษฐกิจ (การมีงานทำ เลือกรงานได้ ได้ค่าจ้างที่เป็นธรรม สิทธิในการครอบครองทรัพย์สิน ฯลฯ)	๑๓๖ (๒๐.๑)	๑๗๒ (๒๕.๔)	๑๔๗ (๒๑.๗)	๔๑ (๖.๑)	๑๗ (๒.๕)	๕๑๓	๓.๗๒	๑.๐๔๕	มาก

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๔) ถูกละเมิดสิทธิทางสังคม (สิทธิในการได้รับการศึกษา หลักประกันสุขภาพ มีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองสร้างครอบครัว)	๑๒๕ (๑๘.๕)	๑๕๔ (๒๒.๘)	๑๕๕ (๒๒.๙)	๔๗ (๗.๐)	๓๒ (๔.๗)	๕๑๓	๓.๕๗	๑.๑๓๗	มาก
(๕) ถูกละเมิดสิทธิทางวัฒนธรรม (เสรีภาพในการใช้ภาษา การแต่งกาย การปฏิบัติตามวัฒนธรรม ฯลฯ)	๑๐๘ (๑๖.๐)	๑๕๓ (๒๒.๖)	๑๔๓ (๒๑.๒)	๖๕ (๙.๖)	๔๐ (๕.๙)	๕๐๙	๓.๔๔	๑.๑๘๓	ปานกลาง

ภาคผนวก ข. ๔. ตารางแสดงข้อมูลสาเหตุหลักของประเด็นความขัดแย้ง

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
ท่านคิดว่าประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นเกิดจากสาเหตุหลักอะไร ในระดับใด									
(๑) “คน” เป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้ง	๓๖๐ (๕๓.๓)	๑๕๔ (๒๒.๘)	๖๐ (๘.๙)	๗ (๑.๐)	๖ (๐.๙)	๕๘๗	๔.๔๖	๐.๘๐๕	มาก
(๒) “โครงสร้างองค์กร” ในการบริหารประเทศ ไม่สมบูรณ์/ไม่เหมาะสม	๒๑๐ (๓๑.๑)	๒๒๘ (๓๓.๗)	๑๑๖ (๑๗.๒)	๑๘ (๒.๗)	๘ (๑.๒)	๕๘๐	๔.๐๖	๐.๘๙๙	มาก
(๓) “ระบบบริหารจัดการ/ระบบการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้ง” ที่ไม่เหมาะสม ไม่มี ประสิทธิภาพ	๒๕๙ (๓๘.๓)	๒๒๒ (๓๒.๘)	๘๔ (๑๒.๔)	๑๓ (๑.๙)	๕ (๐.๗)	๕๘๓	๔.๒๓	๐.๘๓๙	มาก

ภาคผนวก ข. ๕. ตารางแสดงผลการวัดระดับความเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์ในสังคม (Social Cohesion)

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
๘.๑ ท่านมีความเชื่อมั่นในสถาบันสำคัญๆ ของรัฐเพียงใด									
(๑) ศาลและกระบวนการยุติธรรม	๑๓๒ (๑๙.๖)	๒๔๐ (๓๕.๖)	๑๘๙ (๒๘)	๕๔ (๘)	๓๑ (๔.๖)	๖๔๖	๓.๖๐	๑.๐๕ ๑	มาก
(๒) รัฐบาลและส่วนราชการ	๘๔ (๑๒.๔)	๒๐๑ (๒๙.๘)	๒๓๑ (๓๔.๒)	๗๘ (๑๑.๖)	๔๑ (๖.๑)	๖๓๕	๓.๓๓	๑.๐๕ ๘	ปานกลาง
(๓) รัฐสภา และนักการเมือง	๖๘ (๑๐.๑)	๑๐๐ (๑๔.๘)	๒๓๔ (๓๔.๗)	๑๒๘ (๑๙)	๑๐๖ (๑๕.๗)	๖๓๖	๒.๘๔	๑.๑๙	ปานกลาง
(๔) ทหารและกองทัพ	๑๒๗ (๑๘.๘)	๑๙๙ (๒๙.๕)	๑๖๓ (๒๔.๑)	๙๒ (๑๓.๖)	๕๗ (๘.๔)	๖๓๘	๓.๓๙	๑.๒๐ ๙	ปานกลาง
(๕) ตำรวจและการบังคับใช้กฎหมาย	๖๕ (๙.๖)	๑๓๖ (๒๐.๑)	๒๐๕ (๓๐.๔)	๑๓๗ (๒๐.๓)	๙๔ (๑๓.๙)	๖๓๗	๒.๙๑	๑.๑๙ ๒	ปานกลาง
รวม						๖๕๒	๓.๒๓	๐.๙๘ ๔	ปานกลาง
๘.๒ ท่านมีความรู้สึกว่าการเรียกร้องของท่าน ได้รับความสนใจ/ตอบสนองจากสถาบันต่าง ๆ เพียงใด									
(๑) สถาบันศาลและกระบวนการยุติธรรม	๑๓๙ (๒๐.๖)	๒๒๐ (๓๒.๖)	๑๘๘ (๒๗.๙)	๗๐ (๑๐.๔)	๒๖ (๓.๙)	๖๔๓	๓.๕๘	๑.๐๖ ๖	มาก

๒๒๑

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๒) รัฐบาลและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง	๑๓๔ (๑๙.๙)	๑๙๘ (๒๙.๓)	๒๐๘ (๓๐.๘)	๗๒ (๑๐.๗)	๓๑ (๔.๖)	๖๔๓	๓.๕๒	๑.๐๘ ๗	มาก
(๓) พรรคการเมือง นักการเมือง และรัฐสภา	๑๑๔ (๑๖.๙)	๑๔๔ (๒๑.๓)	๑๙๖ (๒๙)	๑๑๗ (๑๗.๓)	๖๗ (๙.๙)	๖๓๘	๓.๑๙	๑.๒๒ ๙	ปานกลาง
(๔) ทหารและกองทัพ	๑๓๔ (๑๙.๙)	๑๙๒ (๒๘.๔)	๑๗๗ (๒๖.๒)	๗๘ (๑๑.๖)	๕๘ (๘.๖)	๖๓๙	๓.๔๒	๑.๒๐ ๖	ปานกลาง
(๕) ตำรวจ	๑๐๗ (๑๕.๙)	๑๔๘ (๒๑.๙)	๑๙๗ (๒๙.๒)	๑๐๓ (๑๕.๓)	๘๑ (๑๒)	๖๓๖	๓.๑๕	๑.๒๔ ๗	ปานกลาง
รวม						๖๕๒	๓.๓๙	๑.๐๓ ๔	ปานกลาง

๘.๓ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

(๑) ท่านรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตประจำวันของท่าน มีความปลอดภัย ปราศจากอาชญากรรมและเหตุรุนแรง	๖๓ (๙.๓)	๑๙๖ (๒๙)	๒๕๘ (๓๘.๒)	๙๑ (๑๓.๕)	๓๖ (๕.๓)	๖๔๔	๓.๒๕	๑.๐๐ ๑	ปานกลาง
(๒) ท่านมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีงาน มีรายได้ มีปัจจัย ๔ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต	๘๗ (๑๒.๙)	๒๑๙ (๓๒.๔)	๒๕๕ (๓๗.๘)	๕๒ (๗.๗)	๓๑ (๔.๖)	๖๔๔	๓.๔๓	๐.๙๘ ๔	ปานกลาง
(๓) ท่านรู้สึกว่าการเมืองมีเสถียรภาพ เสรีภาพ และมั่นคง	๕๕ (๘.๑)	๑๒๐ (๑๗.๘)	๒๒๑ (๓๒.๗)	๑๕๕ (๒๓)	๘๘ (๑๓)	๖๓๙	๒.๘๔	๑.๑๔ ๑	ปานกลาง

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๔) ท่านมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง	๑๗๐ (๒๕.๒)	๒๗๕ (๔๐.๗)	๑๖๑ (๒๓.๙)	๒๒ (๓.๓)	๑๓ (๑.๙)	๖๔๑	๓.๘๘	๐.๙๐ ๘	มาก
รวม						๖๕๒	๓.๓๖	๐.๘๑ ๐	ปานกลาง
๘.๔ ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวและในฐานะประชาชน									
(๑) พึงพอใจเกี่ยวกับการบริหารประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ/การพัฒนาประเทศ	๗๐ (๑๐.๔)	๑๗๒ (๒๕.๕)	๒๖๒ (๓๘.๘)	๘๑ (๑๒)	๕๗ (๘.๔)	๖๔๒	๓.๑๘	๑.๐๗ ๔	ปานกลาง
(๒) พึงพอใจที่มีกระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน	๕๑ (๗.๖)	๑๔๑ (๒๐.๙)	๒๙๐ (๔๓)	๑๐๐ (๑๔.๘)	๕๗ (๘.๔)	๖๓๙	๓.๐๕	๑.๐๒ ๖	ปานกลาง
(๓) พึงพอใจต่อระบบการอำนวยความสะดวก	๔๙ (๗.๓)	๑๖๓ (๒๔.๑)	๒๗๙ (๔๑.๓)	๙๗ (๑๔.๔)	๕๒ (๗.๗)	๖๔๐	๓.๐๙	๑.๐๑ ๕	ปานกลาง
(๔) พึงพอใจต่อคุณภาพของบริการสาธารณะของภาครัฐ	๕๘ (๘.๖)	๑๗๗ (๒๖.๒)	๒๘๔ (๔๒.๑)	๗๗ (๑๑.๔)	๔๕ (๖.๗)	๖๔๑	๓.๒๐	๑.๐๐ ๑	ปานกลาง
(๕) พึงพอใจต่อนโยบายภาครัฐ	๕๑ (๗.๖)	๑๗๗ (๒๖.๒)	๒๗๕ (๔๐.๗)	๘๔ (๑๒.๔)	๕๒ (๗.๗)	๖๓๙	๓.๑๔	๑.๐๑ ๗	ปานกลาง
(๖) พึงพอใจต่อระบบการเมือง	๔๓ (๖.๔)	๘๔ (๑๒.๔)	๒๔๙ (๓๖.๙)	๑๕๕ (๒๓)	๑๐๔ (๑๕.๔)	๖๓๕	๒.๗๐	๑.๑๐ ๑	ปานกลาง
(๗) พึงพอใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน	๗๗ (๑๑.๔)	๒๑๗ (๓๒.๑)	๒๗๕ (๔๐.๗)	๕๐ (๗.๔)	๒๓ (๓.๔)	๖๔๒	๓.๔๓	๐.๙๒ ๖	ปานกลาง
(๘) พึงพอใจต่องานที่ทำ	๑๔๑ (๒๐.๙)	๒๔๐ (๓๕.๖)	๒๑๒ (๓๑.๔)	๒๗ (๔)	๑๖ (๒.๔)	๖๓๖	๓.๗๓	๐.๙๓ ๗	มาก

ประเด็น	เห็นด้วยมาก ที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วย ปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อย ที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๙) พึงพอใจต่อสุขภาพร่างกายที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน	๑๓๘ (๒๐.๔)	๒๗๘ (๔๑.๒)	๑๘๔ (๒๗.๓)	๒๗ (๔)	๑๓ (๑.๙)	๖๔๐	๓.๗๘	๐.๘๙ ๙	มาก
รวม						๖๕๒	๓.๒๖	๐.๘๓ ๒	ปานกลาง
๘.๕ ความรู้สึกว่าสังคมปลอดภัยจากการทุจริตและคอร์รัปชัน									
(๑) การบริหารประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ/ การพัฒนาประเทศ ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน	๗๕ (๑๑.๑)	๑๐๖ (๑๕.๗)	๑๗๘ (๒๖.๔)	๑๔๙ (๒๒.๑)	๑๓๕ (๒๐)	๖๔๓	๒.๗๕	๑.๒๘ ๑	ปานกลาง
(๒) กระบวนการยุติธรรม ปราศจากการทุจริต คอร์รัปชัน	๗๑ (๑๐.๕)	๑๒๘ (๑๙)	๒๑๘ (๓๒.๓)	๑๓๑ (๑๙.๔)	๙๒ (๑๓.๖)	๖๔๐	๒.๙๓	๑.๑๙ ๒	ปานกลาง
(๓) กระบวนการทางการเมือง ปราศจากการ ทุจริตคอร์รัปชัน	๖๗ (๙.๙)	๘๘ (๑๓)	๑๕๙ (๒๓.๖)	๑๖๑ (๒๓.๙)	๑๖๓ (๒๔.๑)	๖๓๘	๒.๕๘	๑.๒๘ ๙	ปานกลาง
(๔) กระบวนการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน	๖๖ (๙.๘)	๑๐๑ (๑๕)	๒๑๕ (๓๑.๙)	๑๔๗ (๒๑.๘)	๑๐๕ (๑๕.๖)	๖๓๔	๒.๘๐	๑.๑๙ ๘	ปานกลาง
(๕) การบริการสาธารณะของภาครัฐ ปราศจาก การทุจริตคอร์รัปชัน	๖๒ (๙.๒)	๑๐๐ (๑๔.๘)	๒๑๐ (๓๑.๑)	๑๕๓ (๒๒.๗)	๑๐๙ (๑๖.๑)	๖๓๔	๒.๗๗	๑.๑๙ ๔	ปานกลาง
(๖) การพัฒนาประเทศตามนโยบายภาครัฐ ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชัน	๖๘ (๑๐.๑)	๙๘ (๑๔.๕)	๑๙๖ (๒๙)	๑๕๓ (๒๒.๗)	๑๑๙ (๑๗.๖)	๖๓๔	๒.๗๗	๑.๒๓ ๒	ปานกลาง
รวม						๖๔๘	๒.๗๗	๑.๑๖ ๓	ปานกลาง
รวมทั้งหมด						๖๕๔	๓.๒๐	๐.๗๘ ๘	ปานกลาง

ภาคผนวก ข. ๖. ตารางแสดงผลการวัดระดับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Reconciliation)

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
๑๕.๑ ท่านมีความรู้สึกต่อกลุ่มที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่มของท่าน ระดับใด									
(๑) มีความไม่เป็นมิตร	๗๙ (๑๑.๗)	๑๕๕ (๒๓)	๓๐๘ (๔๕.๖)	๖๙ (๑๐.๒)	๒๓ (๓.๔)	๖๓๔	๓.๓๑	๐.๙๔๙	ปานกลาง
(๒) มีความเกียจคร้าน	๗๑ (๑๐.๕)	๑๔๙ (๒๒.๑)	๒๙๖ (๔๓.๙)	๘๓ (๑๒.๓)	๓๐ (๔.๔)	๖๒๙	๓.๒๔	๐.๙๗๘	ปานกลาง
(๓) ฉลาดแกมโกง/เจ้าเล่ห์	๑๕๑ (๒๒.๔)	๑๙๐ (๒๘.๑)	๒๑๑ (๓๑.๓)	๕๘ (๘.๖)	๒๒ (๓.๓)	๖๓๒	๓.๖๒	๑.๐๕๓	มาก
(๔) ทำงานหนัก/ขยัน	๕๓ (๗.๙)	๑๓๗ (๒๐.๓)	๓๐๕ (๔๕.๒)	๑๐๓ (๑๕.๓)	๓๒ (๔.๗)	๖๓๐	๓.๑๒	๐.๙๕๓	ปานกลาง
(๕) มีระเบียบวินัย รักความสะอาด	๕๘ (๘.๖)	๑๔๑ (๒๐.๙)	๒๙๒ (๔๓.๓)	๙๕ (๑๔.๑)	๓๗ (๕.๕)	๖๒๓	๓.๑๔	๐.๙๘๕	ปานกลาง
(๖) มีพฤติกรรมชอบความรุนแรง	๑๐๘ (๑๖)	๑๖๗ (๒๔.๗)	๒๓๑ (๓๔.๒)	๘๓ (๑๒.๓)	๔๑ (๖.๑)	๖๓๐	๓.๓๕	๑.๑๐๗	ปานกลาง
(๗) ไม่ได้รู้สึกอะไร	๗๕ (๑๑.๑)	๑๒๑ (๑๗.๙)	๒๗๔ (๔๐.๖)	๘๔ (๑๒.๔)	๖๘ (๑๐.๑)	๖๒๒	๓.๐๘	๑.๑๑๖	ปานกลาง

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
รวม						๖๔๒	๓.๒๗	๐.๗๒๕	ปานกลาง
๑๕.๒ ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อเข้าไปอยู่เพียงลำพังในกลุ่มที่เห็นต่างจากท่านมากที่สุด									
(๑) รู้สึกถูกคุกคาม/ถูกทำร้าย	๘๔ (๑๒.๔)	๑๕๐ (๒๒.๒)	๒๓๕ (๓๔.๘)	๑๑๐ (๑๖.๓)	๔๗ (๗)	๖๒๖	๓.๑๘	๑.๑๐๕	ปานกลาง
(๒) รู้สึกมีความทุกข์/อึดอัด	๑๑๖ (๑๗.๒)	๑๖๙ (๒๕)	๒๑๕ (๓๑.๙)	๘๘ (๑๓)	๓๘ (๕.๖)	๖๒๖	๓.๓๘	๑.๑๑๙	ปานกลาง
(๓) รู้สึกกลัว/วิตกกังวล	๗๘ (๑๑.๖)	๑๕๔ (๒๒.๘)	๒๓๖ (๓๕)	๑๑๐ (๑๖.๓)	๔๗ (๗)	๖๒๕	๓.๑๗	๑.๐๙๓	ปานกลาง
(๔) รู้สึกถูกรังเกียจ/ถูกด้อยค่า/ถูกเหยียดหยาม	๘๒ (๑๒.๑)	๑๕๕ (๒๓)	๒๓๓ (๓๔.๕)	๑๐๒ (๑๕.๑)	๕๓ (๗.๙)	๖๒๕	๓.๑๘	๑.๑๑๖	ปานกลาง
(๕) ไม่ได้รู้สึกอะไร	๘๘ (๑๓)	๑๒๖ (๑๘.๗)	๒๐๘ (๓๐.๘)	๑๐๖ (๑๕.๗)	๙๒ (๑๓.๖)	๖๒๐	๓.๐๒	๑.๒๔๐	ปานกลาง
รวม						๖๓๙	๓.๒๐	๐.๘๖๑	ปานกลาง
๑๕.๓ ท่านทำอย่างไรในการรักษาระยะห่างระหว่างท่านกับกลุ่มที่เห็นต่างกับท่านมากที่สุด									
(๑) ท่านยอมรับที่จะให้ผู้ที่มีความเห็นต่างกัน/หรืออยู่ในกลุ่มที่เห็นต่างกันสามารถแต่งงานกันได้	๑๐๑ (๑๕)	๒๑๑ (๓๑.๓)	๒๕๒ (๓๗.๓)	๔๒ (๖.๒)	๒๐ (๓)	๖๒๖	๓.๕๓	๐.๙๔๘	มาก
(๒) ท่านยอมรับที่จะอยู่อาศัยในละแวกบ้านเดียวกับกลุ่มที่เห็นต่างได้	๙๒ (๑๓.๖)	๒๒๗ (๓๓.๖)	๒๕๑ (๓๗.๒)	๓๙ (๕.๘)	๑๗ (๒.๕)	๖๒๖	๓.๕๔	๐.๙๑๒	มาก
(๓) ท่านยอมรับที่จะทำงานร่วมกับกลุ่มที่เห็นต่างในสถานประกอบการเดียวกันได้	๙๙ (๑๔.๗)	๒๓๐ (๓๔.๑)	๒๕๑ (๓๗.๒)	๓๑ (๔.๖)	๑๗ (๒.๕)	๖๒๘	๓.๕๘	๐.๙๐๖	มาก

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๔) ท่านยอมรับได้ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่เห็นต่างเป็นเจ้านาย(ในการทำงาน)	๘๔ (๑๒.๔)	๒๑๙ (๓๒.๔)	๒๕๙ (๓๘.๔)	๔๔ (๖.๕)	๑๘ (๒.๗)	๖๒๔	๓.๔๙	๐.๙๑๔	ปานกลาง
รวม						๖๓๖	๓.๕๔	๐.๘๓๒	มาก
๑๕.๔ ท่านรู้สึกว่ามีวิถีชีวิตของท่านถูกด้อยค่า /กลั่นแกล้งจากกลุ่มที่เห็นต่างจากท่านมากที่สุด อย่างไรบ้าง									
(๑) ถูกด้อยค่าในเรื่องของค่านิยม ความคิด ความเชื่อ หรือการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องอื่น ๆ เช่น รสนิยม การแต่งกาย การพูดจาสื่อสาร การใช้ภาษา	๗๕ (๑๑.๑)	๑๒๑ (๑๗.๙)	๒๓๒ (๓๔.๔)	๑๒๒ (๑๘.๑)	๘๒ (๑๒.๑)	๖๓๒	๒.๙๘	๑.๑๗๕	ปานกลาง
(๒) ถูกกลั่นแกล้ง/ลดโอกาสในการทำงาน	๖๓ (๙.๓)	๑๒๑ (๑๗.๙)	๒๓๖ (๓๕)	๑๑๙ (๑๗.๖)	๘๘ (๑๓)	๖๒๗	๒.๙๒	๑.๑๕๙	ปานกลาง
(๓) คุกคาม/ทำร้ายร่างกายต่อท่าน	๕๕ (๘.๑)	๗๖ (๑๑.๓)	๒๓๒ (๓๔.๔)	๑๔๒ (๒๑)	๑๒๐ (๑๗.๘)	๖๒๕	๒.๖๙	๑.๑๗๒	ปานกลาง
(๔) ถูกด้อยค่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม	๖๔ (๙.๕)	๑๐๐ (๑๔.๘)	๒๐๙ (๓๑)	๑๔๐ (๒๐.๗)	๑๐๕ (๑๕.๖)	๖๑๘	๒.๘๐	๑.๒๐๒	ปานกลาง
รวม						๖๓๗	๒.๘๕	๑.๑๐๐	ปานกลาง
๑๕.๕ ท่านมีการเลือกปฏิบัติกับกลุ่มที่เห็นต่างกับท่านมากที่สุดในระดับใด									
(๑) สร้างความเสียหายแก่สมาชิกกลุ่มที่เห็นต่าง	๔๐ (๕.๙)	๘๓ (๑๒.๓)	๑๕๓ (๒๒.๗)	๑๔๘ (๒๑.๙)	๑๙๘ (๒๙.๓)	๖๒๒	๒.๓๙	๑.๒๓๗	น้อย
(๒) การกล่าวร้ายป้ายสีกลุ่มที่เห็นต่าง	๔๑ (๖.๑)	๘๔ (๑๒.๔)	๑๔๓ (๒๑.๒)	๑๕๕ (๒๓)	๑๙๗ (๒๙.๒)	๖๒๐	๒.๓๘	๑.๒๔๒	น้อย

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๓) ดุถูก/กลั่นแกล้ง/ด้อยค่ากลุ่มที่เห็นต่าง	๔๒ (๖.๒)	๘๓ (๑๒.๓)	๑๔๔ (๒๑.๓)	๑๔๔ (๒๑.๓)	๒๐๔ (๓๐.๒)	๖๑๗	๒.๓๘	๑.๒๕๕	น้อย
(๔) ปฏิเสธ/หลีกเลี่ยงที่จะพักอยู่ในห้องเดียว/สถานที่เดียวกันกับกลุ่มที่เห็นต่างอยู่	๕๗ (๘.๔)	๑๐๗ (๑๕.๙)	๑๘๓ (๒๗.๑)	๑๓๕ (๒๐)	๑๓๘ (๒๐.๔)	๖๒๐	๒.๖๙	๑.๒๔๘	ปานกลาง
(๕) ปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือสมาชิกกลุ่มที่เห็นต่าง	๔๕ (๖.๗)	๙๐ (๑๓.๓)	๑๘๕ (๒๗.๔)	๑๔๖ (๒๑.๖)	๑๕๓ (๒๒.๗)	๖๑๙	๒.๕๖	๑.๒๑๒	ปานกลาง
(๖) ทำร้ายหรือทำอันตรายต่อกลุ่มตรงที่เห็นต่าง	๓๙ (๕.๘)	๗๔ (๑๑)	๑๓๐ (๑๙.๓)	๑๓๔ (๑๙.๙)	๒๔๒ (๓๕.๙)	๖๑๙	๒.๒๕	๑.๒๖๐	น้อย
(๗) ไม่สนใจ/ไม่ปฏิสัมพันธ์ด้วย	๘๕ (๑๒.๖)	๑๐๘ (๑๖)	๒๐๖ (๓๐.๕)	๑๐๕ (๑๕.๖)	๑๑๙ (๑๗.๖)	๖๒๓	๒.๙๐	๑.๒๘๒	ปานกลาง
รวม						๖๓๕	๒.๕๓	๑.๑๒๖	ปานกลาง
๑๕.๖ ท่านมีความรู้สึก/ปฏิบัติอย่างไร ในประเด็นด้านวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่างกับท่านมากที่สุด									
(๑) ท่านมีความรู้สึกที่วัฒนธรรมของกลุ่มท่านมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของกลุ่มที่เห็นต่างอย่างสิ้นเชิง ทั้ง ดนตรี/การแสดง อาหาร ค่านิยม ศาสนาและความเชื่อ	๖๒ (๙.๒)	๑๑๖ (๑๗.๒)	๒๓๘ (๓๕.๓)	๑๒๑ (๑๗.๙)	๘๗ (๑๒.๙)	๖๒๔	๒.๙๑	๑.๑๕๓	ปานกลาง

ประเด็น	เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด	N	Mean	S.D.	ระดับความเห็น
(๒) ท่านไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับกลุ่มที่เห็นต่าง	๗๒ (๑๐.๗)	๑๑๓ (๑๖.๗)	๒๒๐ (๓๒.๖)	๑๑๗ (๑๗.๓)	๙๘ (๑๔.๕)	๖๒๐	๒.๙๑	๑.๒๐๙	ปานกลาง
รวม						๖๓๑	๒.๙๑	๑.๐๗๕	ปานกลาง
๑๕.๗ การสร้างความสามัคคีปรองดอง									
(๑) ท่านคิดว่าการสร้างความสามัคคีปรองดองที่ดีวิธีหนึ่งคือการให้อภัย	๒๕๙ (๓๘.๔)	๑๗๖ (๒๖.๑)	๑๔๓ (๒๑.๒)	๓๔ (๕)	๑๓ (๑.๙)	๖๒๕	๔.๐๑	๑.๐๒๔	มาก
(๒) ท่านคิดว่าการเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งได้พูดคุยทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน สามารถสร้างความสามัคคีปรองดองได้	๒๕๗ (๓๘.๑)	๑๙๔ (๒๘.๗)	๑๓๘ (๒๐.๔)	๒๘ (๔.๑)	๙ (๑.๓)	๖๒๖	๔.๐๖	๐.๙๖๘	มาก
(๓) ท่านคิดว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สาม สามารถสร้างความสามัคคีปรองดองได้	๑๙๒ (๒๘.๔)	๒๐๗ (๓๐.๗)	๑๗๐ (๒๕.๒)	๓๘ (๕.๖)	๑๓ (๑.๙)	๖๒๐	๓.๘๕	๐.๙๙๘	มาก
(๔) ท่านคิดว่าการยอมรับผิดและขอโทษ สามารถสร้างความสามัคคีปรองดองได้	๒๕๖ (๓๗.๙)	๑๙๗ (๒๙.๒)	๑๓๓ (๑๙.๗)	๒๗ (๔)	๑๐ (๑.๕)	๖๒๓	๔.๐๖	๐.๙๖๙	มาก
รวม						๖๓๓	๔.๐๐	๐.๘๘๙	มาก
รวมทั้งหมด						๖๕๑	๓.๑๙	๐.๖๓๓	ปานกลาง

ผนวก ค คำถามของการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) สำหรับแนวทางการสนทนากลุ่มเฉพาะและการสัมภาษณ์เชิงลึก เรื่อง “แนวทางการสร้างความรักความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ” ประกอบด้วย

คำถามที่ ๑ : ท่านคิดว่าปัจจุบันประเทศไทยมีความขัดแย้งหรือไม่

คำถามที่ ๒ : ท่านคิดว่าความขัดแย้งที่มีอยู่ในขณะนี้เป็นการขัดแย้งในประเด็นใด

(การเมือง กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม ความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ การทุจริตคอร์รัปชัน การละเมิดสิทธิมนุษยธรรม หรือเพราะการนำเสนอข่าวที่ไม่เป็นกลาง หรือในประเด็นอื่น ๆ)

คำถามที่ ๓ : ท่านคิดว่าประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้น มีความเชื่อมโยงกันหรือไม่ และอะไรเป็นประเด็นความขัดแย้งหลักของประเทศไทยในขณะนี้

คำถามที่ ๔ : จากประเด็นความขัดแย้งที่ท่านได้กล่าวถึงนั้น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง ท่านพอสรุปให้เราได้ไหม

คำถามที่ ๕ : จากประเด็นความขัดแย้ง และสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งที่กล่าวถึงนั้น ถ้าจะสร้างความรักความสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้น ท่านมีแนวความคิดที่จะดำเนินการอย่างไร ขอให้แยกตอบให้ชัดเจนอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ ๑) ในส่วนของประชาชนคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ๒) ในส่วนของโครงสร้าง/กลไกในการบริหารจัดการ รวมทั้งกฎหมายด้วย และ ๓) ในส่วนของขั้นตอน วิธีการ ระบบแนวทางในการสร้างความสามัคคีปรองดอง

ผนวก ง ภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผนวก จ ภาพประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview)

พล.อ.บุญสร้าง เนียมประดิษฐ์ ประธานคณะกรรมการการทหารและความมั่นคงของรัฐ วุฒิสภา

นพ.พลเดช ปิ่นประทีป สมาชิกวุฒิสภา

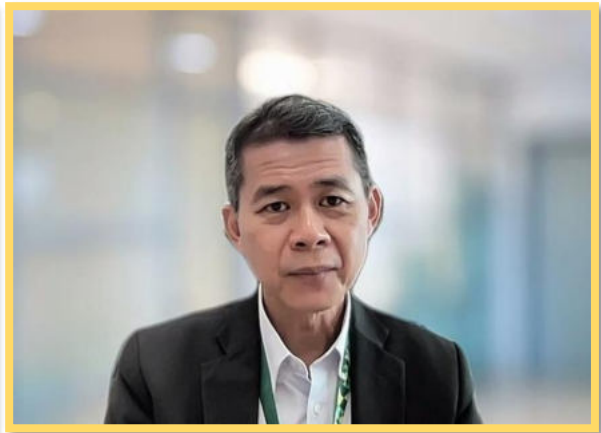
รศ.ดร.ภูมิ มูลศิลป์ คณะบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ดร.สันติ กนกธนาพร อดีตผู้อำนวยการสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (Asian Productivity Organization :APO) และอดีตเลขาธิการองค์การเพิ่มผลผลิตแห่งเอเชีย ณ ประเทศญี่ปุ่น

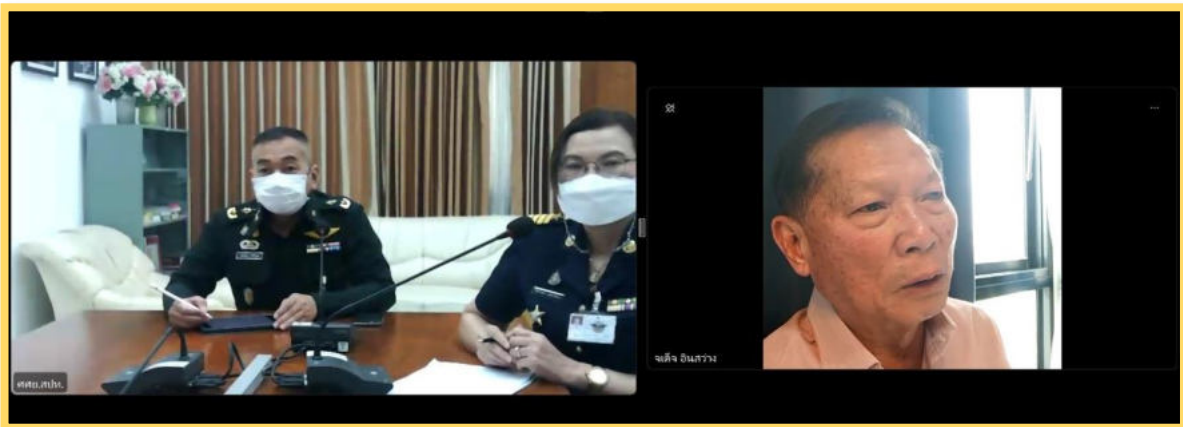
พล.อ.พหล สง่าเนตร สมาชิกวุฒิสภา

นายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

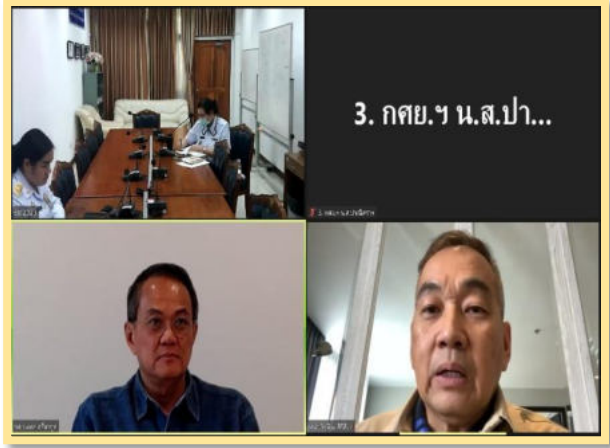
นายแพทย์ อำพล จินดาวัฒนะ สมาชิกวุฒิสภา

นายจเด็จ อินสว่าง รองประธานคณะกรรมการการพัฒนาการเมือง และการมีส่วนร่วมของประชาชน คนที่หนึ่ง

ศ.กิตติคุณ ดร.สุริชัย หวันแก้ว ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.ธนพร ศรียากุล นายกสมาคมรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

